

ZENO - KARL PINTER

SPADA
SI SABIA
MEDIEVALĂ
ÎN
TRANSILVANIA
SI BANAT
(SECOLELE IX-XIV)

REȘIȚA 1999

ZENO - KARL PINTER

SPADA ȘI SABIA MEDIEVALĂ ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT (SECOLELE IX-XIV)

ZENO - KARL PINTER

**SPADA ȘI SABIA MEDIEVALĂ
ÎN
TRANSILVANIA ȘI BANAT
(SECOLELE IX-XIV)**

EDITURA BANATICA

REȘIȚA 1999

Lectori:

**PAUL NIEDERMAIER
THOMAS NÄGLER
CORINA POPA
ADRIAN ANDREI RUSU
GHEORGHE CANTACUZINO
MIRCEA D. MATEI
JUDITH PÁL
SIGRID PINTER**

Traducerea rezumatului în limba germană:

SIGRID PINTER

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

PINTER, ZENO-KARL

Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat:

(sec. IX-XIV) / Zeno-Karl Pinter - Reșița: Banatica, 1999

276p. : Il. ; 24 cm.

ISBN 973-98446-2-6

1. Transilvania

2. Banat

623.444(498.4)+(498.5)"08/13"

●Consilier editorial: Petru CĂLIN ●

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
I. Istoricul cercetărilor	11
II. Probleme de terminologie	26
III. Armele în spiritualitatea și mentalitatea medievală	31
IV. Forme precursoare spadei și sabiei medievale	62
V. Făurirea, folosirea și evoluția spadei și sabiei medievale	72
1. Făurirea	73
2. Mănuirea și raportul cu echipamentul defensiv	81
VI. Forme de spade și săbii în Transilvania și Banat (sec.IX-XIV) ..	89
VII. Armamentul și echipamentul defensiv în organizarea militară a Transilvaniei secolelor IX-XIV. Concluzii	158
Bibliografie	165
Lucrări generale	165
Lucrări speciale	178
Lista abrevierilor folosite	188
Mittelalterliche Schwerter und Säbel in Siebenbürgen und im Banat (9.-14. Jh.) (Zusammenfassung)	189
Vorwort	189
I. Zur Forschungsgeschichte	192
II. Fragen der Terminologie	194
III. Die Waffen, wie sie sich in der Geistigkeit und der Mentalität des Mittelalters widerspiegeln	195
IV. Vorläufer des Schwertes und des Säbels	198

V. Herstellung, Verwendung und Entwicklung des Schwertes und des Säbels im Mittelalter	200
VI. Schwert- und Säbelformen im Siebenbürgen des 9. bis 14. Jahrhunderts	204
VII. Schlußfolgerungen	214
Abbildungsverzeichnis	221
Planşe	227

CUVÂNT ÎNAINTE

Piese de armament și echipamentul militar se numără fără îndoială printre obiectele arheologice sau materialele muzeale cele mai apreciate și senzaționale¹, fiind mereu însoțite în imaginația descoperitorului sau privitorului de o umbră de romantism și mister. Acest aspect senzațional este lesne de înțeles, atâta timp cât armele sunt puse mereu în legătură cu fapte eroice desfășurate pe mari câmpuri de bătălie, cu personalități istorice marcante sau eroi legendari și - de ce nu? - cu basmele copilăriei și lecturile adolescenței, iar umbra de mister ce se țese în jurul acestor piese provine din caracterul lor aducător de moarte și nenorociri cu care au marcat practic istoria omenirii. Cercetarea istorică nu va putea preciza probabil, niciodată, dacă primele obiecte folosite de omul primitiv, indiferent dacă acestea au fost simple pietre neprelucrate sau bucăți de crengi de cōpac, pot fi numite unelte sau arme, pentru că nu putem ști la ce au fost folosite. Aceași piatră simplă poate fi unealtă dacă se sparge cu ea coaja unui fruct tare sau armă dacă se lovește cu ea o altă ființă vie în scopul răpunerii sau imobilizării acesteia. Deci dacă nu putem stabili o primordialitate, ajungem inevitabil la concluzia dualității inițiale unelte - arme. Având însă în vedere cunoscuta orientare inițială a omului primitiv spre cules și vânătoare și doar mult mai târziu spre cultivat și prelucrat, pe lângă permanenta luptă pentru supraviețuire în fața unor animale mult mai puternice și înzestrate de natură cu mijloace de luptă eficiente, am putea afirma, fără prea multe riscuri, că armele l-au însoțit pe om mai mult decât orice alte obiecte, din momentul apariției sale și probabil îl vor mai însoți mult timp în continuare. Iată deci de ce putem considera armele ca făcând parte integrantă din tabloul general al evoluției și istoriei umane, contribuind chiar în multe cazuri la elucidarea acestuia. Războaiele au marcat și din păcate încă mai marchează istoria

---

¹ Informație de la serviciul de protocol al Complexului muzeal Brukenthal - Sibiu, conform căreia expoziția „Arme și armuri” se bucură de cel mai mare succes între expozițiile Muzeului de istorie.

mai mult decât alte evenimente sociale, politice sau economice, determinând mari prefaceri și condiționând în foarte multe cazuri succesiunea unor mari etape istorice, apariția sau dispariția unor personalități marcante, ascensiunea sau decăderea unor întregi comunități umane în anumite teritorii, migrația lor pe spații geografice întinse. Armele au ocupat deci un loc de cinste în mentalitatea oamenilor din toate timpurile, deoarece forța a triumfat prea des asupra rațiunii în evoluția istorică a societății, iar obținerea și apoi menținerea puterii asupra unui teritoriu sau a unui grup uman s-au sprijinit mereu pe capacitatea de luptă. Armele au generat astfel pe de o parte frică și au conferit siguranță, pe de altă parte, raportul dintre cele două sentimente reglementând și generând, de prea multe ori în istoria mai veche și mai nouă, raportul social și politic de putere. Din această dualitate derivă și departajarea de cele mai multe ori subiectivă între caracterul defensiv sau ofensiv al armelor active.

Pe de altă parte, armele reflectă poate cel mai bine nivelul dezvoltării tehnologice a epocii în care au fost create. În toate epocile și perioadele istorice, o mare parte a potențialului creator și de inventivitate a fost canalizat spre acest domeniu, ba mai mult, se poate sesiza o accelerare a dezvoltării anumitor ramuri ale științei și tehnicii, datorită stimulărilor dictate de cerințele din sectorul înarmării. Cu greu poate fi găsit un domeniu sau sector productiv care să fi înghițit mai mult potențial financiar și uman decât cel al armelor și acest fapt a fost inițial determinat de necesitatea apărării și supraviețuirii, aceleași argumente fiind apoi mereu folosite ca justificare. Adevărul este că înarmarea nu poate ieși din curentul dezvoltării, căci prin aceasta și-ar nega dreptul la existență².

Iată deci numai câteva argumente generale ce vin în sprijinul unei abordări sistematice a problemei armamentului istoric, din a cărei vastitate am ales în lucrarea de față o categorie restrânsă dar elocventă pentru epoca medievală: cea a spadelor și săbiilor. Aceste arme au fost considerate în perioada medievală „arme superioare” sau „arme nobile” bucurându-se de cea mai mare apreciere, ocupând un loc de cinste în mentalitatea epocii și fiind considerate simbol al elitelor militare ale vremii. Faptul că ne-am propus drept limite cronologice secolele

---

² BAKAY, K., *Archäologische Studien zur Frage der ungarischen Staatsgründung*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, mai departe *Acta AASH*, XX/1967, p.110.

IX, respectiv XIV, este justificat de marile prefaceri ce intervin în evoluția acestor categorii de armament prin realitățile istorico-militare ce afectează centrul continentului și deci implicit Transilvania și Banatul și generate la limita cronologică inferioară de penetrația maghiară și la cea superioară de pericolul otoman. Spațiul geografic principal în limitele căruia am abordat aceste piese, cuprinde Transilvania și Banatul, în sensul larg al teritoriilor intracarpătice ale României, fără însă a absolutiza niște granițe politice foste sau actuale și urmărind în permanență racordarea la cadrul general european.

Îndemnul pentru un asemenea studiu al armelor, al spadelor și săbiilor medievale transilvănene în special, a venit din partea regretatului profesor Dr. Radu Popa, care ne-a îndrumat primele cercetări în acest domeniu și a coordonat inițial această lucrare. Din acest motiv acum ne îndreptăm cu gratitudine gândurile spre memoria mereu vie a celui ce ne-a fost primul profesor coordonator.

Aducem cu acest prilej mulțumiri pentru sprijinul acordat și foștilor noștri profesori, în special domnilor Dr. Paul Niedermaier, Dr. Thomas Nögler, Dr. Iuliu Paul și Dr. Nicolae Branga, tuturor celorlalți colegi de la Institutul de Cercetări Socio-Umane, Universitatea „Lucian Blaga” și Muzeul Brukenthal din Sibiu, ale căror îndrumări și sfaturi le-am primit întotdeauna când a fost nevoie. Mulțumim de asemenea tuturor colegilor și prietenilor din muzeele, institutele și universitățile transilvane și bănățene, care cu amabilitate ne-au pus la dispoziție materiale și informații fără de care acest studiu nu ar fi fost realizabil. Ne exprimăm totodată gratitudinea față de D-nii profesori Dr. Bernhard Hänsel de la Freie Universität Berlin, Dr.Dr.Dr.h.c. Harald Zimmermann de la Universitatea din Tübingen și Dr. Axel Azzola de la Universitatea din Darmstadt, ca și față de colegii Dr. Uwe Fiedler, Dr. Nikolaus Boroffka, Dr. Tudor Soroceanu, Dr. Brigitte Krull și Dr. Svend Hansen, care cu prilejul celor trei burse de studii de care am beneficiat în Germania, ne-au sprijinit cu multă căldură, ospitalitate și colegialitate. De asemenea mulțumirile noastre se îndreaptă către doamna Prof. Dr. Corina Popa, către domnii Dr. Radu Florescu, Dr. Thomas Nögler, Dr. Gheorghe Cantacuzino, Dr. Mircea D. Matei, Dr. Adrian Andrei Rusu și Dr. Paul Niedermaier, care lecturând această lucrare cu prilejul prezentării ei ca teză de doctorat, ne-au făcut observații și recomandări pertinente și utile de care am încercat pe cât posibil să ținem seama.

În sfârșit, dar nu în cele din urmă, mulțumim tuturor celor

aproiați, pentru sprijinul și înțelegerea cu care au înțeles să susțină eforturile noastre.

Autorul

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Interesul pentru armele istorice este cu certitudine mult mai vechi decât primele cercetări cu caracter științific asupra unor asemenea materiale, fiind legat în principal de constituirea unor panoplii sau chiar de colecționarea unor piese cu valoare simbolică, mărturii ale unui trecut militar glorios pentru numeroase familii nobiliare, orașe libere sau curți regale³. Astfel încă din perioada medievală se constituie atât panoplii heraldice cât și săli de arme în castele și cetăți, care chiar dacă inițial au îndeplinit funcția de arsenal, ajung loc de depozitare a armelor vechi, ieșite din uz și cu rol mai mult prezentativ sau reprezentativ⁴. Păstrarea armelor în locuri special amenajate se bazează desigur pe tradiția romană a *armamentarium-ului* din castre, unde sub o evidență strictă ținută de un *scriba armamentarius*, în una sau mai multe încăperi ale pretorium-ului, erau depozitate și întreținute sub supravegherea unui *armorum custos* sau *magister officiorum*, piesele de armament și echipament militar ale trupei.⁵

Spada și sabia, ca în general toate armele medievale, au început să fie studiate destul de târziu în mod sistematic și în toate aspectele lor istorice, evolutiv - tipologice, constructiv - tehnice și cultural - artistice. Aspectul de utilizare practică al spadei și sabiei s-a bucurat cel mai devreme de atenție în tratatele de scrimă ce s-au păstrat încă din perioada medievală, a secolelor XV-XVI.⁶ Același aspect revine în atenție odată cu încercările de prezervare a tradiției „*mensurei*“, a duelului studențesc în vechile universități germane la sfârșitul secolului

---

³ BROOKE-LITTLE, J.P., *An Heraldic Alphabet*, London, 1985 cf. și: * * *, *Medieval Heraldry*, London, 1987.

⁴ KRENN, P., *Das Landeszeughaus in Graz*, Graz, 1991.

⁵ VLĂDESCU, C., *Armamentarium*, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, I, București, 1994, p.110.

⁶ HERGSELL, G., *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1443 - Gothaer Codex*, Prag, 1889; a.a., *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1459 - Ambraser Codex*, Prag, 1889; a.a. *Die Fechtkunst im 15. und 16. Jahrhundert*, Prag, 1896.

trecut și începutul secolului nostru⁷, precum și cu evoluția duelului și a crimei de la tehnici marțiale la discipline sportive în același interval de timp⁸. Rolul unor spade ca simbol al puterii lumești, ca piese ceremoniale la încoronarea unor suverani, a făcut de asemenea destul de devreme obiectul unor sudii. Așa apare în Polonia, deja în secolul XVIII, o lucrare ce tratează spadele oferite cu diferite prilejuri unor monarhi de către papalitate⁹ și tot în aceeași perioadă se fac descrieri minuțioase ale unor spade ceremoniale, ce vor sta la baza cercetărilor de mai târziu¹⁰.

În epoca modernă, interesul pentru armele istorice sporește în special în țările Europei Apusene, ca rezultat al noului mod de abordare a istoriei și a preocupărilor crescânde pentru istoria națională. Aceasta este și perioada în care sub influența curentului cultural artistic al romantismului, se nasc importante colecții de artă și meșteșug medieval, în cadrul cărora armele și armurile ocupau un loc de cinste și ca atare se cereau cât mai bine încadrate cronologic, tipologic și cultural.

Primele încercări de studiere a spadelor și săbiilor medievale și de tipologizare a lor pe criterii morfologice au loc începând cu secolul al XIX-lea, când se publică primele sinteze de istorie a armamentului de epocă, aflat în mari colecții muzeale europene. Astfel apar în Anglia lucrările lui S. Rush Meyrick¹¹ și J. Hewitt¹², în Polonia lucrarea lui J. Lepkowski¹³, în Franța dicționarul lui M. Viollet-le-Duc¹⁴, în Germania

---

⁷ KUF AHL, H., SCHMIDT-KOWARZIK, *Duellbuch*, 1896; FICK, R., *Auf Deutschlands hohen Schulen*, 1900.

⁸ BARBASETTI, L., *Das Säbelfechten*, 1899; a.a. *Das Stoßfechten*, 1900; ALTENSTEIN, G. von, *Der Fechtsport*, 1902; PARISE, M., *Das Fechten mit Degen und Säbel*, 1912.

⁹ ZALUSKI, J.J., *Analecta historica de Sacra, in die Natalis Domini, a Romanis Pontificibus quotannis usitata Caeremonia Esem et Pileum benedicedi, Principibus Cristianis mittendi*, Warszawa, 1726.

¹⁰ SADOWSKI, J.N., *Miecz koronacyjny polski „Szczebcem“ zwany*, în *Rozprawy Akademii Umiejetnosci*, II-5/1894.

¹¹ MEYRICK RUSH, S., *Observations on the Ancient Military Garmentes formerly worn in England*, în *Archeologia*, 19/1818; a.a. *A critical inquiry into Ancient Armour as it existed in Europe*, London, 1824.

¹² HEWITT, J., *Ancient Armour and Weapons in Europe*, Oxford-London, 1860.

¹³ LEPKOWSKI, J., *Broń sieczna w ogóle i w Polsce uwazana archeologicznie*, Kraków, 1857.

¹⁴ VIOLLET-LE-DUC, M., *Dictionaire raisonné du mobilier français de l'époque carlovingienne á la renaissance*, Paris, 1874.

lucrările lui W. Boeheim¹⁵, A. Demmin¹⁶ și H. Jähns¹⁷, rămase mult timp opere de referință, în Ungaria volumul editat cu prilejul expoziției Mileniului de către J. Szendrei¹⁸, sau lucrările lui G. Nagy¹⁹ și J. Hampel²⁰, în Rusia lucrarea lui D.N. Anucin²¹ iar în Norvegia, A. Lorange²², analizează 50 de spade abordând și modul lor de fabricație. O. Rygh²³ întocmește prima clasificare a spadelor, în care diferențiază 17 forme de mâner, punând bazele cercetărilor tipologice asupra acestei categorii de armament. Aceste lucrări de pionierat, au avut meritul de a atrage atenția asupra volumului impresionant de arme medievale aflate în diferite colecții și a importanței pe care acest material îl reprezintă pentru cercetarea istorică. Totodată, acum ia ființă „*Gesellschaft für historische Waffen- und Kostümkunde*“, o asociație pentru studiul armelor și costumelor istorice, sub auspiciile căreia W. Boeheim va edita începând cu anul 1879, la Dresden prima publicație specializată pe problematica armamentului și costumației de epocă: *Zeitschrift für Historische Waffenkunde (ZfHW)*. Acest periodic a înlesnit publicarea unor extrem de interesante studii asupra armelor de la data apariției sale și până astăzi. Începând din anul 1923, revista va apare într-o nouă serie la Berlin sub numele de *Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde (ZfHWuK)*, în prezent fiind editată tot la Berlin, unde se află și sediul asociației, cea de-a treia serie sub titulatura de *Waffen- und Kostümkunde (WuK)*. În special în paginile acestei publicații, odată cu primii ani ai secolului nostru, apar și primele studii

---

¹⁵ BOEHEIM, W., *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890.

¹⁶ DEMMIN, A. *Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Enzyklopädie der Waffenkunde*, Gera-Untermhaus, 1891

¹⁷ JÄHNS, H., *Entwicklungsgeschichte der alten Trutzwaffen*, 1899.

¹⁸ SZENDREI, J., *Ungarische kriegsgeschichtliche Denkmäler*, Budapest, 1896.

¹⁹ NAGY, G., *Harcias Fridrik elso szász választófejedelem Magyar kardja*, în *Archaeologiai Értesítő*, mai departe A.E., 14/1894; a.a. *Hadtörténelmi emlékek az ezredéves kiállításon*, în A.E., 16/1896.

²⁰ HAMPEL, J., *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig, 1906.

²¹ ANUCIN, D.N., *O nekotorich formach drevneiskich russkich meči*, în *Trudy VI-AS*, 1/1886

²² LORANGE, A., *Den yngre jernalders svaerd*, în *Bergens Museum Skrifter*, 4/1889.

²³ RYGH, O., *Norske Oldsager*, Cristiania, 1885.

specializate despre spadele și săbiile medievale, cu deosebire prin lucrările lui H. Wegeli²⁴, B. Engel²⁵, J. Schwietering²⁶, ce adună și studiază inscripțiile de pe lame de spadă, dar și prin lucrările publicate de W.M. Schmidt²⁷, A. Weyersberg²⁸ despre meșteșugul armurierilor din diferite centre europene, sau lucrările lui J. Schwietering²⁹ sau P. Post³⁰ despre mărcile de atelier aplicate pe spade. Tot în această perioadă sunt abordate studiile interdisciplinare, W. Erben sesizând unele aspecte simbolice ale spadei medievale³¹ iar R. Forrer folosindu-se de reprezentările din arta figurativă în analiza și datarea mai exactă a unor arme³². Același R. Forrer publică acum și o lucrare de sinteză despre spade și butoane de spade³³.

Un moment de cotitură în cercetarea armamentului medieval se înregistrează în anul 1919, odată cu apariția lucrării cercetătorului norvegian J. Petersen, *De norske vikingesverd*, care analizând aproape 1000 de spade din Norvegia stabilește prima clasificare riguros științifică a acestei categorii de material.³⁴ Pe baza caracteristicilor morfologice dar și după modul de făurire a mânerului și a materialelor folosite, sunt stabilite în această clasificare pentru perioada secolelor VIII-XI, 26 tipuri de spade, notate cu litere de la A la AE și 20 de subtipuri sau forme speciale. Deși stabilită pentru materialul viking norvegian, această clasificare s-a impus curând pe tot continentul fiind folosită ca atare până astăzi sau adaptată după specificul diferitelor

---

²⁴ WEGELI, H., *Inscripții pe spade medievale*, în *ZfHW*, 3/1902-1905.

²⁵ ENGEL, B., *Schwertinschrift*, în *ZfHW*, 5/1909-1911.

²⁶ SCHWIETERING, J., *Nameninschrift auf mittelalterlichen Schwertklingen*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

²⁷ SCHMIDT, W.M., *Passauer Waffenwesen*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

²⁸ WEIERSBERG, A., *Die in den privilegierten Handwerken der Solinger Klingenindustrie vertretenen Familien*, în *ZfHWuK, NF*, 1/1923-1925.

²⁹ SCHWIETERING, J., *Meister Gicelin*, în *ZfHW*, 7/1915-1917; a.a., *Meistermarken auf Schwertern des 14. und 15. Jahrhunderts*, în *ZfHW*, 8/1918-1920;

³⁰ POST, P., *Beiträge zur Geschichte der Schwertmarkierung*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

³¹ ERBEN, W., *Schwertleite und Ritterschlag*, în *ZfHW*, 8/1918-1920

³² FORRER, R., *Schwertinschriften in romanischen Miniaturen*, în *ZfHW*, 7/1915-1917; a.a., *Romanische Schwertinschriften auf einem Tragaltar in Paderborn*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

³³ FORRER, R., *Schwerter und Schwertknauf*, Leipzig, 1905.

³⁴ PETERSEN, J., *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*, în *Videnskapssekretariatets Skr. 2, Hist.-Filos*, Kristiania, 1919.

țări. Astfel pentru Anglia această tipologie este simplificată și redusă la 7 forme de bază, notate cu cifre romane de la I la VII, de către R.E.M Wheeler³⁵. Pentru întregul spațiu al Peninsulei Scandinavice, C.A. Nordman³⁶ stabilește în 1943 o nouă clasificare bazată pe 20 de tipuri de mănere având la bază tot clasificarea lui Petersen. Între timp, datorită numărului mare de piese nordice publicate de Petersen sau G. Gjessing³⁷, în mai multe țări încep să fie analizate și studiate armele numite „vikinge” sau „normande”, generându-se o adevărată dispută asupra originii scandinave sau france a acestor piese. În timp ce sub influența tipologiei lui Petersen, o seamă de autori ca G. Kossina³⁸ în Germania, P. Paulsen³⁹ în Ungaria sau J. Eisner⁴⁰ în Cehoslovacia, au tendința să considere majoritatea spadelor descoperite în respectivele țări ca fiind de proveniență vikingă, cercetătorul suedez H. Arbman⁴¹ atrage atenția asupra originii renane a unor spade, chiar provenind din descoperiri scandinave. Problema spadelor „vikinge”, ce a concentrat atenția specialiștilor din prima jumătate a secolului nostru a generat o bogată literatură de specialitate și a determinat căutarea originii acestor spade, în armamentul dinainte de secolul VIII. În cadrul acestei orientări se înscriu eforturile unor specialiști de marcă în domeniu cum ar fi: N. Fettich⁴², Z. Tóth⁴³, J. Schráníl⁴⁴, E. Behmer⁴⁵, B. Nerman⁴⁶,

---

³⁵ WHEELER, R.E.M., *London and the Vikings*, în *London Museum Catalogues*, 1927.

³⁶ NORDMAN, C.A., *Vapnen i nordens forntid*, în *Nordisk Kultur XII-B*, Stockholm - Oslo - Kobenhavn, 1943.

³⁷ GJESSING, G., *Studier i norsk Merovingertid*, în *Skrifter det Videnskaps-akademi i Oslo*, II-2/1934.

³⁸ KOSSINA, G., *Die Griffe der Wikingerschwerter*, în *Mannus*, 21/1929.

³⁹ PAULSEN, P., *Wikingerrunde aus Ungarn*, Budapest, 1937.

⁴⁰ EISNER, J., *Kultura normanská a naše zeme*, în *Čestami ume.ii*, Praha, 1949.

⁴¹ ARBMAN, H., *Schweden und das Karolingische Reich*, Stockholm, 1937.

⁴² FETTICH, N., *Garnitures de fourreau de sabres du temps des Avars en Hongrie*, Arehuse, 1926; a.a., *Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*, Budapest, 1937.

⁴³ TOTH, Z., *Attila's Schwert*, Budapest, 1930.

⁴⁴ SCHRANIL, J., *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, Berlin - Leipzig, 1928.

⁴⁵ BEHMER, E., *Das zweischneidige Schwert der germanischen Völkerwanderungszeit*, Stockholm, 1939.

⁴⁶ NERMAN, B., *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit*, Stockholm, 1929.

E. Petersen⁴⁷, C.A. Nordman⁴⁸, W. Arendt⁴⁹, F. Jaeger⁵⁰ H. Jankuhn⁵¹ sau J. Kostrzewski⁵². Mai rare sunt în aceeași perioadă preocupările pentru piese databile după secolul XI, ele fiind abordate doar în lucrări de sinteză ca cea publicată în cinci volume între 1920 și 1922 de către cercetătorul englez G.F. Laking⁵³. Spade provenind din perioada secolelor XI-XIV, mai fac obiectul studiilor publicate atunci când piesele respective au aparținut unor capete încoronate sau personaje istorice marcante ca în cazul lucrărilor lui J. Hampel⁵⁴, P. Böhm⁵⁵, F. Kopera⁵⁶ sau M.J. Binder⁵⁷, respectiv, E. Gritzner⁵⁸, W. Erben⁵⁹ sau L. Spender⁶⁰, atunci când asemenea piese de armament fac parte din tezaurele ceremoniale de încoronare.

În perioada postbelică, numărul studiilor, articolelor și cărților dedicate direct armelor medievale sau în care această categorie de material se bucură de o atenție deosebită cunoaște o creștere

---

⁴⁷ PETERSEN, E., *Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.-8. Jh.*, Leipzig, 1939.

⁴⁸ NORDMAN, C.A., *Schatzfunde und Handelsverbindungen in Finnland* în *Acta Archaeologica*, Kobenhavn, 13/1942.

⁴⁹ ARENDT, W., *Das Schwert der Wäringezeit in Russland*, în *Mannus*, 25/1933; a.a., *Türkische Säbel aus dem 8.-10. Jh.*, în *Archaeologia Hung.*, 16/1935.

⁵⁰ JAEGER, F., *Mittelalterliche Waffenfunde aus der Pfalz*, în *ZfHWuK*, 6/1937-1939.

⁵¹ JAHNKUHN, H., *Die Wehranlagen der Wikingerzeit zwischen Schlei und Treene*, Neumünster, 1937; a.a., *Eine Schwertform aus karolingischer Zeit*, în *Offa*, 4/1939.

⁵² KOSTRZEWSKI, J., *Quatre épées de l'ère des Vikings trouvées en Grande-Pologne*, în *Literarum Societas Esthonica*, Tartu, 1938.

⁵³ LAKING, G.F., *A Record of European Armour and Arms Through Seven Centuries*, London, 1920-1922.

⁵⁴ HAMPEL, J., *Das Kurschwert Friedrichs des Streitbaren von Sachsen*, în *ZfHW*, 1/1897-1899.

⁵⁵ BÖHM, P., *König Ottokars Schwert*, în *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*, 6/1924.

⁵⁶ KOPERA, F., *O napisach na mieczu koronacyjnym królów polskich*, în *Widomosci Numizmatyczno-Archeologiczne*, 9-11/1917.

⁵⁷ BINDER, M.J., *Ein Königsschwert im Zeughaus*, în *ZfHWuK*, 5/1935-1936.

⁵⁸ GRITZNER, E., *Symbole und Wappen des alten Deutschen Reiches*, Leipzig, 1902.

⁵⁹ ERBEN, W., *Die Waffen der Wiener Schatzkammer*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

⁶⁰ SPENDER, L., *Das Mauritiusschwert in der Weltlichen Schatzkammer zu Wien*, în *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 6/1929.

substanțială, atât din punct de vedere calitativ cât și cantitativ, în mai toate țările europene, ceea ce face practic imposibilă, în acest cadru, trecerea în revistă a tuturor lucrărilor și autorilor. Din acest motiv vom urmări în special anumite aspecte ale cercetării armelor medievale și lucrările de referință pentru literatura de specialitate sau de importanță pentru zona noastră. Se poate observa menținerea și continuarea interesului pentru armele nordice și a disputei privind proveniența acestora, cu implicarea unor cercetători sovietici ca A.V. Archichovski⁶¹ sau B.A. Rybakov⁶², ce combat originea scandinavă și în general externă, a pieselor descoperite în Rusia. Câțiva ani mai târziu însă, N.A. Cernisev⁶³ și apoi A.N. Kirpicnikov⁶⁴, constată, prin analiza unui numeros material, că pe lângă piesele de certă proveniență locală, o mare parte a spadelor din Rusia au lame făurite în zona renană și mânere de fabricație locală sau nordică și rezolvă astfel cel puțin pentru spațiul răsăritean al continentului problema spadelor „vikinge”. Pe de altă parte în numeroase țări europene se înregistrează progrese notabile în cercetarea armamentului medieval în ansamblul său și în totalitatea aspectelor legate de evoluția, făurirea și utilizarea sa, dar și în integrarea unor piese de armament medieval în monografiile arheologice sau lucrări de sinteză istorică. În acest cadru sunt de menționat: H. Jankuhn⁶⁵, J. Werner⁶⁶, H.R.E. Davidson⁶⁷, C. Blair⁶⁸, H. Seitz⁶⁹, M. Müller Wille⁷⁰, M. Last⁷¹, J. Poulik⁷², H. Preidl⁷³,

---

⁶¹ ARCHICHOVSKI, A.V., *Russkoe oruzie X-XIII w.*, în *Doklad i soobsčenie istoričeskogo fakulteta*, 4/1946.

⁶² RYBAKOV, B.A., *Remeslo Drevnei Rusi*, Moskva, 1948.

⁶³ CERNISEV, N.A., *O tehnike i proischozdenii „franskich” mecei, nadennich na Dnieprostroe v 1929 godu*, în *Skandinavskij sbornik*, 6/1963.

⁶⁴ KIRPICNIKOV, A.N., *Drevnerusskoe oruze*, în *Archeologia SSSR*, 36/1966; a.a., *Meči Kievskoi Rusi (IX-XI w)*, în *Sovietsskaia Archeologia*, 4/1961.

⁶⁵ JANKUHN, H., *Schwerter des frühen Mittelalters*, în *Hamburg*, 2/1950.

⁶⁶ WERNER, J., *Zu fränkischen Schwertern des 5. Jhs.*, în *Germania*, 31/1953.

⁶⁷ DAVIDSON, H.R.E., *The Sword in Anglo-Saxon England*, Oxford, 1962.

⁶⁸ BLAIR, C., *European Armour*, Batsford, 1958.

⁶⁹ SEITZ, H., *Svärd och Wårjan*, Stockholm, 1955.

⁷⁰ MÜLLER-WILLE, M., *Zwei metallverzierte Schwerter der Wikingerzeit aus der Umgebung von Hedeby*, în *Early Medieval Studies*, 7/1973.

⁷¹ LAST, M., *Die Bewaffnung der Karolingerzeit*, în *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte*, 41/1973.

⁷² POULIK, J., *Stavroslovenská Morava*, Praha, 1948.

⁷³ PREIDL, H., *Die Karolingischen Schwerter bei den Westslaven*, în *Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte*, 2/1960.

J. Eisner⁷⁴, A. Nadolski⁷⁵, K. Bakay⁷⁶, B. Thomas⁷⁷ sau K. Horedt⁷⁸.

De o importanță deosebită sunt cronologiile dezvoltate pe criterii tipologice, care după al doilea război mondial sunt puse la punct pentru multe din țările europene și chiar pentru întregul continent.

În 1954, Ada Bruhn de Hoffmeyer⁷⁹ își începe extrem de importanta lucrare, cronologic de acolo de unde s-a oprit Petersen și Nordman, continuând opera începută de aceștia pentru perioada secolelor VIII-X și stabilind o tipologie a spadelor din secolul X până în secolul XVI. Lucrarea se bazează pe studiul a peste 500 de spade provenite în special din Europa Apuseană și Nordică și păstrate în colecții muzeale din același spațiu geografic sau în muzee din America de Nord și face destul de rar referire la piese central și est-europene, situație datorată, cel mai probabil, inaccesibilității acestui material, datorită realităților politice ale epocii și mai puțin lipsei de interes a autoarei. Urmărind în general criteriile de clasificare ale lui Petersen, adică forma butonului, a mânerului și a gărzii, A. Bruhn de Hoffmeier corelează pentru prima dată armele medievale cu marile curente cultural-artistice ale evului mediu, în funcție de care stabilește două mari categorii: ale spadelor „romanice” și „gotice”. În cadrul acestor categorii, sunt diferențiate mai multe *grupe* notate cu cifre romane și *tipuri* notate cu minuscule ale alfabetului latin. Astfel spadele „romanice” aparțin grupelor I, II și III, diferențiindu-se în cadrul fiecărei grupe, mai ales în funcție de forma butonului, ca tipuri distincte: a,b,c sau d.

Zece ani mai târziu, va apare o altă operă de referință pentru cercetarea spadelor medievale, prin tipologia lui R.E. Oakeshott⁸⁰, rezultat al unei îndelungate activități de studiere a armamentului medieval și al unei importante lucrări de specialitate publicate anterior⁸¹.

---

⁷⁴EISNER, J., *Zaklady kovárstvi v dobe hradišti v Československu în Slavia Antiqua*, 1/1948.

⁷⁵NADOLSKI, A., *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII w.*, în *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, 3/1954.

⁷⁶BAKAY, K., în *Acta AASH*, 19/1967.

⁷⁷THOMAS, B., *Deutsche Plattnerkunst*, München, 1946.

⁷⁸HOREDTE, K., *Eine sächsische Schmiede des 13. Jhs.*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvár, 1957.

⁷⁹HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Middelalderens tveæggede svaerd*, Kobenhavn, 1954.

⁸⁰OAKESHOTT, R.E., *The Sword in the Age of Chivalry*, London, 1964.

⁸¹OAKESHOTT, R.E., *The Archaeology of Weapons, Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*, London, 1960.

Și Oakeshott stabilește *două grupe mari*: grupa „I” (1050-1350) și grupa „II” (1350-1550), care cronologic corespund în mare celor două categorii: romanice și gotice, propuse de A. Bruhn-Hoffmeyer. Propunându-și să clasifice spadele evului mediu dezvoltat, dintre anii 1050-1550, autorul continuă cronologic nu direct tipologia lui Petersen, ci varianta acestei tipologie adaptată și simplificată de R.E. Wheeler⁸². Din acest motiv, clasificarea sa pentru spadele medievale începe cu tipul „X”, tipurile „VIII” și „IX”, ce se conectează direct la tipologia lui Wheeler, fiind considerate forme de tranziție de la spadele „vikinge” la cele medievale propriu-zise. Elementul de noutate al tipologiei lui Oakeshott, constă în tratarea părții active a spadelor, adică a lamei, drept criteriu de bază al clasificării, spre deosebire de toate lucrările de până atunci, ce luau mânerul ca element de referință. Un element de noutate îl constituie de asemenea stabilirea de tipologii separate pentru părțile componente ale spadelor. Astfel lamele cu mâner cu tot sunt împărțite în 10 „grupe” de bază, notate cu cifre romane de la „X” la „XX”, cu unele subtipuri notate cu litere de la „a” la „e”. Butoanele aferente sunt clasificate în 37 de „tipuri” și notate cu majuscule de la „A” la „Z”, iar gărzile se bucură de o împărțire în 13 „stiluri”, notate cu cifre arabe între „1” și „13”. Astfel o spadă poate avea lama de tip „I”, buton de tip „A” și gardă de stil „1”, adică „Tip.IA1”, ceea ce face din această piesă o spadă caracteristică pentru „Grupa I”. Prin această multitudine de combinații posibile, clasificarea propusă de R.E. Oakeshott rămâne poate cea mai flexibilă și practică până astăzi, permițând încadrarea oricărei piese, chiar în lipsa uneia dintre părțile componente, situație destul de frecventă în cazul descoperirilor arheologice. Din aceste motive, o mare parte a tipologiilor ce vor apărea în continuare pentru diferite țări, vor urmări aceleași criterii de clasificare.

În același an cu lucrarea lui Oakeshott, în Finlanda este publicat postum, catalogul întocmit de către J. Leppäaho pentru armele finlandeze ornamentate și inscripționate⁸³, care -deși nu stabilește o tipologie și o cronologie nouă- are meritul de a introduce în circuitul științific numeroase piese și inscripții extrem de interesante.

---

⁸² Vezi supra nota 35.

⁸³ LEPPÄAHO, J., *Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland, Schwertschriften und Waffenverzierungen des 9.-12. Jh.*, în *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja Finska Fornminnesföreningens Tidskrift*, 61/1964.

Sub impulsul acestor valoroase lucrări, în 1970 a apărut un catalog cuprinzând spadele din Polonia, redactat de M. Glosek și A. Nadolski⁸⁴, urmărind aceleași criterii de clasificare ca R.E. Oakeshott. Mai mult, în colaborare cu L. Kajzer aceiași cercetători polonezi au continuat cercetările asupra armamentului medieval din Polonia⁸⁵, iar M. Glosek reușește să completeze tipologiile întocmite de A. Bruhn Hoffmeyer și R.E. Oakeshott, cu materiale din Europa Centrală, ce nu fuseseră accesibile acestor autori⁸⁶.

Tot referitor la cunoașterea armamentului medieval din spațiul central european, o contribuție de seamă a adus-o A. Ruttkay⁸⁷, prin lucrarea despre armele și echipamentul militar medieval din Slovacia. În ceea ce privește spadele, Ruttkay întocmește o tipologie proprie, bazată după modelul lui J. Petersen și A. Bruhn Hoffmeyer, pe forma mânerelor, distingând *20 de tipuri* de butoane notate cu cifre romane de la „I” la „XX” și 13 tipuri de gărzi notate cu cifre arabe. Pentru săbii autorul stabilește *trei forme* de mâner, notate cu cifre romane, care la rândul lor au câte două variante notate cu majuscule latine: „A” sau „B”. Deși ceva mai rigidă decât tipologia lui Oakeshott, lucrarea lui Ruttkay este extrem de utilă cercetărilor din spațiul central și sud-est european, datorită formelor specifice din această zonă, de multe ori diferite de alte spații ale continentului. La fel de importantă pentru răsăritul continentului este opera de sinteză despre armele rusești a lui A.N. Kirpicnikov⁸⁸.

Chiar dacă nu întocmesc tipologii, în genul celor menționate mai sus, apariții demne de semnalat în acest context sunt lucrările ce tratează problema armamentului în general, cum ar fi cartea lui H. Nickel⁸⁹, un dicționar al armamentului istoric, sinteza întocmită de H.

---

⁸⁴ GLOSEK, M., NADOLSKI, A., *Miecze sredniowieczne z ziem polskich*, în *Acta Archaeologica Lodziensia*, 19/1970.

⁸⁵ NADOLSKI, A., *Polish arms. Side arms*, Wrocław, 1974; GLOSEK, M., KAJZER, L., NADOLSKI, A., *Bron sredniowieczna z ziem polskich*, Łódź, 1978.

⁸⁶ GLOSEK, M., *Miecze srodkowoeuropejskie z X - XIV wieku*, Wrocław, 1984.

⁸⁷ RUTTKAY, A. *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei, (I)* în *Slovenská Archeológia*, mai departe *Slov.Arch.*, XXIII-1/1975 și *(II)* în *Slov.Arch.*, XXIV-2/1976.

⁸⁸ KIRPICNIKOV, A.N., *Russische Waffen des 9.-15. Jahrhunderts* în *WuK*, 28-1;2/1986.

⁸⁹ NIKEL, h., *Ulstein Waffenbuch*, Berlin - Frankfurt a. Main - Wien, 1974.

Müller și H. Kölling⁹⁰, albumul lui A. North⁹¹, lucrarea lui F. Wilkinson⁹², o istorie ilustrată a armamentului din preistorie până în zilele noastre sau cataloagele unor importante colecții de arme din mari muzee europene, întocmite de O. Gamber⁹³, J.F. Haywaeds⁹⁴, A.R. Dufty⁹⁵, N. Carpegna⁹⁶, L. Boccia și E. Coehlo⁹⁷, J. Kalmar⁹⁸, L. Temesvary și F. Lugosy⁹⁹.

În ceea ce privește evoluția spadei medievale și originile sale în armamentul perioadei antichității târzii și a epocii migrațiilor, W. Menghin¹⁰⁰ publică o lucrare de referință pentru cronologia *spathelor* germanice, corelând piesele descoperite în Germania cu alte materiale arheologice și oferind datări foarte plauzibile. Aceeași lucrare aduce importante contribuții la cunoașterea accesoriilor acestei arme și implicit a modului de prindere pe centură, a fabricării tecilor, a modurilor de călire a lamei și a modalităților de înmănușare a mânerelor. Făurirea lamelor de spade a constituit însă încă înaintea apariției acestei lucrări un domeniu special al cercetării armamentului, foarte complicatele procese fizice și chimice necesare obținerii unor lame elastice și rezistente făcând obiectul a numeroase cercetări tehnice și de inginerie metalurgică, dar și a unor studii de istorie a metalurgiei¹⁰¹.

---

⁹⁰ MÜLLER, H., KÖLLING, H., *Europäische Hieb- und Stichwaffen*, Berlin, 1981.

⁹¹ NORTH, A., *Schwerter*, Bern - Stuttgart, 1982.

⁹² WILKINSON, F., *Histoire illustrée des Armes et Armures*, Paris - Barcelona, 1978.

⁹³ GAMBER, O., *Die mittelalterlichen Blankwaffen der Wiener Waffensammlung*, în *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 1961.

⁹⁴ HAYWAEDS, J.F., *Sword and Daggers*, Victoria and Albert Museum, London, 1963.

⁹⁵ DUFTY, A.R., *European Sword and Daggers in the Tower of London*, London, 1974.

⁹⁶ CARPEGNA, N., *Antiche armi dal sec. IX al sec. XVIII, gid collezione Odescalchi*, Roma, 1969.

⁹⁷ BOCCIA, L., COEHLO, E., *Armi bianche italiane*, Milano, 1975.

⁹⁸ KALMAR, J., *Régi magyar fegyverek*, Budapest, 1971.

⁹⁹ TEMESVARY, L., LUGOSI, F., *Kardok*, Budapest, 1992.

¹⁰⁰ MENGHIN, W., *Das Schwert im frühen Mittelalter*, Stuttgart, 1983.

¹⁰¹ KOLCIN, B.A., *Černaia metalurgia i metaloobrabotka v drevnei Rusi*, în *Materialy i issledovanja po archeologii SSSR*, 32/1953; PIASKOWSKI, J., *Technika glanskiego hutnictwa i kowalstwa zelaznego X-XI w.*, în *Gdansk Wczesnosredniowieczny*, 2/1960; WILLIAMS, A.R., *Methods of Manufacture of Swords in Medieval Europe. Illustrated by the Metallography of some Examples*, în *Gladius* 13/1977; SACHSE, M., *Die Restaurierung von Damaszestahl*, în *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 11-1/1978; SMITH, C.S., *A History of Metallography*, în *M.I.T. Press*, Cambridge, 1988.

Pentru ansamblul armamentului medieval european și asiatic din epoca cruciadelor, trebuie menționată lucrarea lui D.C. Nicolle¹⁰², un catalog organizat pe zone geografice și cuprinzând desene atât după piese publicate sau aflate în colecții muzeale sau particulare, cât și după foarte multe reprezentări de arme din arta figurativă a evului mediu. Aceasta este de fapt și singura lucrare ce cuprinde și arme și reprezentări de arme din România, chiar dacă desenele efectuate după reproduceri iconografice din albume de artă sunt „ajustate” sau idealizate, iar cele ce redau piese de armament se limitează la puținele exemplare publicate în lucrări vechi și cu caracter general. Mult mai rare decât cercetările asupra armelor nordice, occidentale sau central-europene, sunt studiile ce tratează armamentul bizantin, o lucrare de sinteză și de referință fiind publicată de Taxiarchis G. Koliass¹⁰³. Numărul foarte mic de spade bizantine păstrate face ca această categorie să fie privită mai ales prin prisma descrierilor izvoarelor narrative sau a reprezentărilor din arta figurativă. Pentru stadiul și istoricul cercetărilor privitoare la spadele medievale, este de asemenea de amintit foarte minuțioasa trecere în revistă a lui M. Glosek¹⁰⁴, pentru întregul spațiu european și cu interes deosebit pentru Polonia.

Cea mai nouă tipologie a spadelor medievale din Germania aparține lui A. Geibig¹⁰⁵, iar lucrarea ce nu se limitează la spada propriu-zisă, luând în discuție și teaca, modul de purtare și nu în ultimul rând contextul arheologic, se bazează pe o extrem de riguroasă analiză a materialului și pe cunoașterea tuturor tipologiilor apărute anterior, din care se preiau cele mai valoroase criterii de datare și clasificare. La fel ca la Oakeshott, se consideră că spada trebuie „dezmembrată” în părțile ei componente, iar acestea analizate tridimensional, așa încât tipologia butoanelor sau a gărzilor se face diferențiat, după proiecțiile laterale sau frontale, stabilindu-se o multitudine de subtipuri și variante. Acestea nu reprezintă însă decât criterii morfologice pentru tipologia de bază, ce nu se axează pe tipuri de butoane, gărzi sau lame, ci pe

---

¹⁰² NICOLLE, D.C., *Arms and Armour of the Crusading Era*, New York, 1988.

¹⁰³ KOLIASS, TAXIARCHIS. G., *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung*, Wien, 1988.

¹⁰⁴ GLOSEK, M., *Le développement et l'état des recherches sur les épées médiévales en Europe*, în *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, 1/1986, pp. 33-41.

¹⁰⁵ GEIBIG, A., *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter*, Neumünster, 1991.

variante de combinații între aceste elemente. Autorul stabilește 19 tipuri de „combinații de mănere”, unele cu subvariante și 14 tipuri de lame. Această tipologizare foarte riguroasă, prelungește în jos, din punct de vedere cronologic, clasificarea lui Oakeshott, fără ca să fie însă din punct de vedere tipologic, mult mai utilă în practică. Extrem de complicata subtipologizare a părților componente ale spadelor este impresionantă, dar destul de greoaie.

În ceea ce privește stadiul cercetărilor în domeniul armamentului medieval și în special al spadelor și săbiilor din România, putem sesiza pentru Transilvania și Banat publicarea unor piese încă la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru¹⁰⁶, cercetările mai noi limitându-se la studierea unor materiale descoperite în cadrul săpăturilor arheologice sau provenite din descoperiri întâmplătoare¹⁰⁷ și mai rar la publicarea unor colecții muzeale¹⁰⁸, ale unor piese grupate cronologic¹⁰⁹, sau a cataloagelor unor expoziții¹¹⁰. De remarcat în acest

---

¹⁰⁶ Vezi supra notele: 18, 19, 20,.

¹⁰⁷ HORED, K., *Eine sächsische Schmiede des 13. Jahrhunderts*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos, Kolosvár, 1957*; a.a., *Moresti, Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, I - Bukarest, 1979, II - Bonn, 1984; a.a., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986; MĂTASĂ, C., ZAMOȘTEANU, I., ZAMOȘTEANU, M., *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, mai departe MCA, VII/1959; POPA, R., *O spadă medievală din Valea Streiului și câteva considerații istorice legate de ea*, în *Sargetia*, IX/1972; a.a., *Knaufkrone eines wikingerzeitlichen Prachtswertes von Păcuiul lui Soare*, în *Germania*, 62-2/1984; BADER, T., *Ein mittelalterliches Schwert mit Inschrift aus Satu-Mare*, în *Studijne Zvesti*, 21/1985; RADOSLAV, D., LAZIN, GH., *Spada feudal-timpurie de la Vetiș*, în *Studii și Comunicări Satu-Mare*, 7-8/1986-1987; PINTER, Z., *Considerații asupra spadei medievale din Poiana Prisăcii*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, mai departe SCIVA, 2/1986; a.a., *O spadă medievală de la Jupa*, în *SCIVA*, 4/1989; a.a., *Das Mittelalterliche Schwert aus dem Reitergrab in Diemrich-Deva*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, mai departe *Forschungen*, 32-2/1995; a.a., *Spada medievală de la Bucova*, în *Banatica*, XIII/1995.

¹⁰⁸ RILL, M., *Mittelalterliche Schwerter im Brukenthalmuseum* în *Forschungen*, 26-2/1983; PINTER, Z., *Spadele medievale din colecția Muzeului Județean de Etnografie și Istorie Locală din Caransebeș*, în *Banatica*, IX/1987; PINTER, Z. K., DRAGOTĂ, G., *Spadele medievale din colecția Muzeului Țării Făgărașului*, în *Anuarul I.C.S.U.*, III/1996; PINTER, Z.K., *Spadele medievale din colecția Muzeului Banatului din Timișoara*, în *Analele Banatului*, VII/1998, (sub tipar).

¹⁰⁹ HEITEL, R.R., *Spade din secolul al XII-lea în muzeele din România*, în *SCIVA*, 46-1/1995.

¹¹⁰ VLĂDESCU, C., KÖNIG, C., POPA, D., *Arme în muzeele din România*, București, 1973.

context este o apariție foarte recentă purtând semnătura regretatului Radu Robert Heitel, care -tratând penetrația maghiară în Transilvania intracarpatică din punct de vedere arheologic- folosește în exemplificarea și argumentarea unor ipoteze numeroase piese de armament și echipament militar.¹¹¹ Nici lucrările din străinătate nu abundă în referiri la materiale din România, în afară de lucrarea deja menționată a lui D.C.Nicolle și eventual articolul lui H. Barlett Wells¹¹², care, contrar titlului incitant și pretențios de „*Spade medievale cu două tăișuri în România*“, nu este decât prezentarea a două piese din colecția Slătineanu, al căror loc de proveniență este nesigur.

Concluzionând, am putea afirma că preocupările cercetătorilor pentru armele medievale diferă de la o țară la alta, mai ales în funcție de abundența unor asemenea materiale. În zone ca Peninsula Scandinavică sau Câmpia Pannonică, în care la începutul evului mediu au trăit populații care obișnuiau să depună ritual arme în morminte se și descoperă ocazional sau prin cercetări arheologice mai multe asemenea piese decât în Peninsula Balcanică, unde -prin adoptarea timpurie a creștinismului- în spațiul bizantin nu găsim arme decât foarte rar și numai în mormintele populațiilor alogene. Se poate de asemenea lesne observa cum aceste preocupări se înscriu în orientarea generală a istoriografiilor diferitelor țări europene. Astfel în țările unde antichitățile greco-romane sunt rare sau lipsesc cu totul -și ca atare cercetarea istorică și arheologică se concentrează pe epoca migrațiilor și a evului mediu- cum este cazul Țărilor Scandinavice, întâlnim și cele mai ample cercetări asupra armelor medievale în ansamblu și a

---

¹¹¹ HEITEL, R.R., *Die Archäologie der ersten und zweiten Phase des Eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien*, în *Dacia N.S.*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, pp. 389-439. În legătură cu acest material sunt necesare câteva precizări. Autorul a finalizat redactarea în limba română a acest studiu în anul 1992, după care a fost tradus în limba germană în 1993 și predat spre publicare. Din motive independente de voința autorului numărul dublu 1994-1995 al revistei *Dacia* a văzut lumina tiparului abia în 1997 iar studiul a apărut postum, motiv pentru care pe de o parte în acest articol nu sunt incluse rezultatele unor cercetări mai noi apărute în țară și străinătate, pe de altă parte studiul regretatului Radu Robert Heitel nu a fost cunoscut, iar opiniile și propunerile de datare a unor piese nu sunt citate în lucrări redactate după apariția teoretică (1995) a revistei *Dacia*, ci doar după apariția reală a acestei reviste (1997). Această dessincronizare aparent minoră, ne-a creat însă, în mai multe cazuri, reale dificultăți de citare.

¹¹² BARLETT WELLS, H., *Medieval Two-Edged Swords in Rumania*, în *Journal of the Arms and Armour Society*, II-12/1958.

spadelor în special. La fel stau lucrurile în cazul țărilor și popoarelor care își identifică începuturile istoriei naționale cu perioada migrațiilor sau pentru care perioada medievală, reprezintă apogeul puterii lor politico-militare și a maximei extinderi teritoriale, cum este cazul Ungariei sau Poloniei. Se constată de asemenea, în acest context, că studierea unor astfel de materiale se află în România într-o etapă de pionierat, iar abordarea problematicii armamentului medieval are mult de recuperat, reprezentând o necesitate stringentă și una dintre prioritățile cercetării istorice și arheologice românești.¹¹³

---

¹¹³ HEITEL, R., *Aufgaben der Archäologie des 12. Jahrhunderts in Siebenbürgen*, în *Forschungen*, 37-1/1994, p.80.

II. PROBLEME DE TERMINOLOGIE

Pentru o mai bună înțelegere a problematicii abordate, considerăm că este necesară în acest context, clarificarea terminologiei folosite, cu atât mai mult cu cât am putut observa în mai multe articole, studii și chiar lucrări de sinteză istorică și arheologică apărute în limba română, folosirea ei inadecvată.

Denumirea spadei medievale și moderne are la origine cuvântul „*spatha*“, prin care se desemnează arma pentru lovit și împuns din epoca romană și perioada migrației, mai lungă decât gladius-ul, cu lama dreaptă și prevăzută cu două tășuri. Acest termen are ca bază etimologică cuvântul grecesc *spáthe*, care a fost preluat în limba latină sub înțelesul de „obiect lung și plat“ pentru amestecat diferite substanțe și care în limba română a supraviețuit în denumirea unei ustensile de laborator numite *spatulă*. Prima menționare a termenului pentru denumirea unei arme se întâlnește la Tacitus, unde prin *spatha* și *hasta* sunt desemnate armele folosite de soldații „barbari“ din trupele auxiliare, pe când armele legionarilor sunt numite *gladius* și *pilum*.¹¹⁴ În limbile romanice moderne, termenul a supraviețuit în formele: *spada* (port.), *espada* (span.), *épée* (franc.)¹¹⁵ sau *spadă* (rom.). În limbile germanice moderne se preia termenul vechi germanic de *swëran*, însemnând „durere“ provocată de tăietură, sau în varianta *x'ara*, însemnând „rană“, astfel încât se ajunge la *Schwert* (ger.), *sword* (engl.), *sverd* (norv.) sau *svaerd* (dan.), în sensul de „armă tăioasă“ sau care provoacă răni prin tăiere¹¹⁶. Prin urmare, este firesc să desemnăm în limba română prin termenul de **spadă**: *armele individuale de luptă corp la corp, pentru lovit și împuns, antice, medievale și moderne, cu lamă dreaptă prevăzută cu două tășuri*. În special pentru

---

¹¹⁴ TACITUS, P.C., *Annales*, XII, 35.

¹¹⁵ POKORNY, J., *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, 1/1959, p.1050.

¹¹⁶ KLUGE, F., *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 17. Aufl., Berlin, 1957, p.693.

perioadele ce preced evul mediu, se impune și o mai clară diferențiere între *spadă* și *pumnal*, diferența principală constând în dimensiunile lamei. Astfel considerăm spade piesele cu lama mai lungă de 30 cm. Referitor la terminologia diferitelor tipuri de spade medievale și premoderne, trebuie spus că în limba română nu există întotdeauna corespondențe multumitoare. Astfel pentru spadele foarte grele ce se răspândesc mai ales în secolul XVI, așa-numitele *Zweihänder*, *Bidehänder* sau *Flamberg* (ger) respectiv *Claymore* (engl) sau *Espadon* (span) se poate folosi doar „spadă mare pentru două mâini” cu adăugarea caracteristicilor speciale: cu lamă flambată, zimțată sau prevăzută cu piteni. Termenul de paloș folosit uneori în limbajul curent pentru asemenea piese grele este impropriu, el desemnând o altă armă după cum vom arăta ceva mai jos. Faptul că în limba română nu există termeni pentru aceste arme s-ar putea explica prin faptul că în secolul al XVI-lea, când aceste piese înregistrează cea mai mare răspândire în Europa Occidentală, în Transilvania, Moldova și Țara Românească ele sunt mai rar folosite, adaptarea la tactica de luptă a Imperiului Otoman bazată pe cavaleria ușoară și pe infanterie impunând renunțarea la spadă și adoptarea sabiei. În aceleași condiții vor fi fost împrumutate denumirile din diferite limbi străine pentru spadele ușoare, folosite după secolul al XV-lea mai puțin în domeniul militar și mai mult ca arme civile sau spade ce țin de costumul vremii. Astfel au fost preluate: **rapieră**: spadă cu lamă dreaptă foarte zveltă cu unu sau două tăișuri și gardă complexă ce acoperă pumnul luptătorului din *espada ropera* = spadă de costum (span.) probabil prin filieră franceză (*rapière*); **dagă**: spadă cu lamă zveltă folosită mai ales pentru împuns din *Degen* (ger.) sau **floretă**: spadă lungă, flexibilă, fără tăiș, cu lama în patru muchii folosită doar pentru împuns din *fleuret* (franc). Termenul de rapieră, deși de sorginte modernă, este folosit și pentru desemnarea unor arme pentru împuns antice, în special pentru piesele miceniene din bronz.¹¹⁷

În ceea ce privește **sabia**, s-a încetățenit folosirea termenului pentru *armele individuale de luptă corp la corp, medievale și moderne, pentru lovit și împuns, cu lamă curbată și prevăzută cu un singur tăiș pe partea exterioară a curburii și în general - cu excepția Extremului Orient - cu mânerul curbat sau înclinat în sens invers curburii lamei.*

---

¹¹⁷ GOGĂLTAN, F., *O rapieră de tip micenian de la Densuș (jud. Hunedoara), în Apulum, XXXIV/1997, pp. 55-62. Vezi și mai jos nota 289.*

Cât privește etimologia acestui termen, părerile sunt împărțite. Cea mai veche atestare scrisă a termenului provine din limba croată și anume din anul 1417,¹¹⁸ ceea ce pare să confirme originea slavă a cuvântului. Din această limbă s-a produs probabil răspândirea termenului în mai multe limbi europene, atât în limbile slave moderne: *ńrúë` (sablja)* sau *řřřř (šaška)* (rus)¹¹⁹, *szabla sau sabla* (pol.), *šabl'a* (slovacă), *šavle* (ceh.)¹²⁰, cât și în limba maghiară unde cuvântul *szabni*, însemnând „a tăia“, a dus încă în secolul al XVI-lea, la generalizarea termenului *szablya* (mag.), în același înțeles de „armă pentru tăiat“ și în limbile germanice: *Säbel* (ger.), *saber, sabre* (engl.), și romanice: *sciabola* (ital.), *sabel* (port.), *sabre* (franc.),¹²¹ *sabie* (rom.). În privința armelor curbate cu tăiș pe partea interioară a curburii, pentru perioada medievală se folosește termenul de seceră sau coasă de luptă sau pentru cele antice cel de *falx*.

Între spadă și sabie există și un hibrid destul de rar întâlnit, numit în limba germană „*Säbelschwert*“ adică sabie-spadă, ce cumulează trăsături proprii atât spadei (lama dreaptă uneori cu două tăisuri), cât și ale sabiei (mâner înclinat, și uneori - în special la piesele moderne - un singur tăiș), desemnat în limba română cu termenul *paloș*, împrumutat cel mai probabil din limbile slave în care prin acest cuvânt se desemnează un obiect sau o armă pentru lovit: astfel în limba rusă la această armă i se spune *d'řřř (palaš)*, iar pentru bastonul de lovit se folosește *d'řřř (palka)* în timp ce călăul este numit *d'řřř (palač)*¹²². Termenul a fost preluat și în alte limbi moderne europene: *paloccio* (ital.), *palasz* (pol.), *Pallosch* (ger.)¹²³ sau *pallos* (mag.), unde *pálca* înseamnă de asemenea baston de lovit, ambele cuvinte având la bază rădăcina „*pall*“ cu înțelesul de lovitură puternică.¹²⁴

O formă deosebită o reprezintă și armele cu un singur tăiș,

---

¹¹⁸ * * * , *A Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, vol. III, Budapest, 1976, p. 643.

¹¹⁹ SERGHIEVSCHI, M.V., MARȚIȘEVSKAIA, C. A., *Dicționar româno-rus*, București, 1953, p. 304.

¹²⁰ DOBRIȚOIU-ALEXANDRU, T., *Mic dicționar român-ceh*, București, 1982, p. 247.

¹²¹ KLUGE, F., *Op. cit.*, p. 617 sq.

¹²² NOVEANU, E. P., *Dicționar român-rus, rus-român*, Chișinău, 1991, p. 34, 44.

¹²³ *Vezi supra nota 115*, p. 73.

¹²⁴ *ibidem*.

dar cu lamă dreaptă, specifice populațiilor germanice în perioada migrației și numite în izvoarele redactate în limba latină *semispatha*, iar în cele redactate în germana veche, *sahs*, *sax* sau *scramasax*. Originea etimologică a acestor termeni se bazează pe cuvântul german *sax*, însemnând „cuțit lung” și pe cel de *scrama*, derivat din termenul latin *crena* cu înțelesul de „plagă” sau „carenă”, din care în limbile romanice au derivat: *crena* (ital.), *crenna* (retorom.)¹²⁵ sau *rană* (rom.).

Referindu-ne la părțile componente specifice acestor arme putem distinge în principal *lama* și *mânerul*.

Lama spadelor medievale are întotdeauna două fețe, două tășuri și un vârf. Pe cele două fețe ale lamei se pot întâlni șențuiri mediane, numite și „canale pentru scurgerea sângelui”, prin traducerea termenului german *Blutrinne*. Mai rar sunt întâlnite pe spade anterioare secolului XIV *nervuri mediane* cu scop de întărire a lamei din ce în ce mai zvelte. La întâlnirea lamei cu mânerul prin îngustarea bruscă se formează *umerii lamei*, de obicei acoperiți de *gardă*.

Mânerul se compune dintr-o prelungire a lamei: *tija mânerului* și din piese atașate; *garda* și *butonul*, acestea din urmă fiind prevăzute cu *orificii de prindere*. Destul de rar păstrată este *înmănușarea*, care îmbracă tija mânerului. Un accesoriu extrem de interesant al spadelor și mai ales al celor din perioada migrațiilor, îl constituie așa-numitele „perle de spadă” (*Schwertperlen*). Acestea erau amulete din pietre semiprețioase, de formă discoidală, cu diametrul de 4-5 cm.¹²⁶ Printr-un orificiu central, ele erau atârinate de mânerul spadei sau de gura tecii, se pare în scop magic și urmând o tradiție iraniană transmisă populațiilor germanice prin huni în secolul al V-lea.¹²⁷ Considerăm că nu poate fi exclusă posibilitatea ca inițial aceste discuri din piatră, să fi servit un rol mult mai practic, de obiecte cu care se ascuțeau și lustruiau tășurile spadelor. Această supoziție este întărită de faptul că în majoritatea covârșitoare a cazurilor, asemenea piese sunt realizate din calcedonie, o formă liberă de silicie fin cristalizată și cu duritate

---

¹²⁵ KLUGE, F., *Op. cit.*, p. 678.

¹²⁶ * * * *Germanen, Hunnen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit*, Nürnberg, 1987, p. 104, 171, 362, 404, uneori asemenea piese sunt confundate cu fusaiiolele; p 484.

¹²⁷ WERNER, J., *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, în *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil.-Hist. Klasse, N.F., 38-A,B. München, 1956, p. 26 sqq.

apropiată de a cuarțului¹²⁸, ce se pretează la asemenea întrebuințări.

Teaca, executată de obicei din lemn și piele este prevăzută cu întăriri metalice numite *buterola* și *gura tecii*, fiind -la fel ca *centura de spadă*- foarte rar păstrate și cunoscute mai bine din reprezentările artei figurative.

Terminologia folosită pentru elementele componente ale spadelor se regăsește și în cazul săbiilor medievale, cu deosebirea că avem de-a face cu *un singur tăiș*. În plus, la săbii întâlnim *unghiul de cădere al mânerului* și *curbura lamei*. De asemenea, partea îngroșată din vârful lamei și prevăzută cu tăișuri pe ambele părți este numită *elman*, termen împrumutat din limba turcă.¹²⁹

---

¹²⁸ PAPIU, V. C., MASTACAN, G., *Pietre prețioase*, București, 1973, p. 133 sq.

¹²⁹ BAKAY, K., în *Acta AASH*, XIX/1967, p. 141 sq., cf. și KOVACS, L., în *A.É.*, 117-1/1990, pp.39-45; a.a., în *Mitt. Arch. Inst.*, 10-11/1980-1981.

III. ARMELE ÎN SPIRITUALITATEA ȘI MENTALITATEA MEDIEVALĂ

În perioada medievală omul era legat de armele sale, relația fiind mult mai personală și subiectivă decât în prezent, iar motivația acestei situații trebuie căutată atât în realitățile istorice ale epocii, cât și în moștenirea spirituală a unor perioade mai vechi.

Evul mediu, perioada pe care ne-am propus să o analizăm în continuare, debutând cu mari mișcări de populații însoțite de cele mai multe ori de acțiuni armate, pe fondul prăbușirii unor structuri statale stabile, a fost poate mai mult decât alte perioade istorice marcat de forța armelor, ceea ce a avut inevitabil repercusiuni în mentalitatea și spiritul epocii¹³⁰. Cu toate acestea nu se poate argumenta afirmația genezei unor mentalități sau obiceiuri în această epocă fără a căuta rădăcinile în perioade mai vechi. În zorii evului mediu își fac tumultuos intrarea în istoria continentului nostru mai multe popoare aflate încă în stadiul așa-numitei „democrații militare”¹³¹. Informații în această privință ne parvin și din izvoarele scrise ale epocii, ce descriu modul de viață al vechilor germani și ierarhizarea social-politică a lor¹³². În vârful piramidei sociale stă comandantul militar dependent însă de hotărârile luate de adunarea tuturor oamenilor liberi *înarmați*, ce aprobă sau dezaprobă prin zăngănitul *armelor* o anumită propunere. Tacitus ne informează că la germani un tânăr devenea membru deplin al societății abia după ce primea *botezul armelor*¹³³, iar la căsătorie, bărbatul trebuia să aducă drept zestre *spada, lancea și scutul* ca semn al maturității sale¹³⁴, aceleași arme însoțindu-l în mormânt¹³⁵. În acest fel, armele

---

¹³⁰ ZIMMERMANN, H., *Das Mittelalter*, Tübingen, 1990, p.64.

¹³¹ PAȘCU, M. I., *Armele și politica*, București, 1989, p. 21 sq; MANOLESCU, R., *Istoria medie universală*, București, 1980, p. 17.

¹³² TACITUS, P.C., *Cermania*, XII..

¹³³ TACITUS, P.C., *Germania*, XIII.

¹³⁴ *ibidem*, XLIII.

¹³⁵ *ibidem*, XXVII.

marchează momentele cruciale din viața omului unor asemenea comunități. Iată deci cum în aceste societăți arma devine simbol al unei poziții sociale, al apartenenței la un grup ce se bucură de prestigiu și de respectul întregii colectivități. Pe această bază, la popoarele de origine germanică aflate în mișcare și ca atare în permanente conflicte militare, armele încep să dobândească și unele valențe spirituale născute din superstițiile și credințele păgâne ale acestor grupuri umane. Pe plăcuțele de coif descoperite la Torslunda (Oland - Suedia), datate în secolul VIII și păstrate la Statens Historiska Museum din Stokholm (Pl.1) se poate distinge cu ușurință reprezentarea unui dans ritual șamanic din care armele sunt nelipsite¹³⁶. Doi războinici, echipați identic, cu spadă specific nordică (tip I-J după Petersen¹³⁷), cu gardă scurtă și buton triunghiular, cu coif pe a cărui coamă apare un lup și cu lancea ținută cu vârful în jos, par să participe la un dans războinic sau să asiste la un ritual (Pl.1-b). Lancea, care de cele mai multe ori apare reprezentată cu vârful îndreptat în jos, ca și în alte cazuri de altfel, în special pe stele funerare, semnifică intrarea în Walhala.¹³⁸ În acest ritual, personajul central, îngenunchiat între două fiare ce par să-l sprijine și să-i insufle putere, înfige cu mâna dreaptă spada în pântecul animalului din stânga sa, în timp ce în mâna stângă ține strâns la piept un cuțit (Pl.1-a). Apoi, dezbrăcat de haina sa, personajul juipoaie blana animalului sacrificat, ținând în mâna dreaptă o secure de luptă (Pl.1-d). Îmbrăcând blana animalului, el apare în imaginea următoare (Pl.1-c) ca om-lup, pentru a înfăptui se pare un sacrificiu uman. În fața sa și cu spatele spre el, îngenunchiază un alt personaj uman ce ține în mâna dreaptă o lance îndreptată cu vârful în jos, iar în mâna stângă o altă lance cu vârful în sus, cele două arme astfel poziționate simbolizând cel mai probabil cumpăna dintre viață și moarte, situând personajul între lumea terestră și Walhala. Spada păstrată în teacă atârână în

---

¹³⁶ WILKINSON, F., *Op. cit.*, p.51.

¹³⁷ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p.91-95.

¹³⁸ O scenă asemănătoare, redând un dans șamanic apare în mediul protobulgar pe piatra de la Sumen; în acest sens vezi: OVCAROV, D., *Die Protobulgaren und ihre Wanderung nach Südosteuropa*, în *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, Berlin, 1987, p. 188, Taf. 13-2; iar lancea îndreptată cu vârful în jos ca simbol al trecerii în altă dimensiune apare și în arta romană; în acest sens vezi: DOLENZ, H., *Zu einem neuen Soldatengrabstein und dessen Fundstelle am Decumanus maximus von Virunum*, în *Carinthia*, I/1996, pp. 151-181; cf. și DRIMBA, O., *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, București, 1987, p.129.

bandulieră, sub brațul stâng al războinicului, iar coiful este împodobit cu coarne și colți. Omul-lup, trage cu mâna dreaptă spada din teacă, urmând să desăvârșească cu ea ritualul, cel mai probabil în favoarea zeului spadei Tyr (*Schwertgott*), ținând în mâna stângă lancia îndreptată tot cu vârful în jos, pentru a deschide celui sacrificat intrarea în Walhala¹³⁹. Aici, sub supravegherea lui Odin (*Wodan*), care tronează între cei doi lupi ai săi: Geri și Freki și corbii săi Huginn și Muninn, războinicii trec prin poarta Valgrind cu 540 de uși, pentru a cheful și a se lupta între ei¹⁴⁰. Se pare că și moartea prin spadă, chiar dacă nu a survenit în luptă, dădea dreptul defunctului să lupte în fața lui Odin în Walhala, credință ce se va transforma în evul mediu creștin în ideea superiorității morții prin spadă, pe eșafod, celei prin ștreang.¹⁴¹ Revenind în lumea germanică precreeștină putem deci constata prezența armelor, în întrebuițări rituale și, mai ales, în credința că vor fi folosite și în Lumea de Apoi. De aici până la a conferi anumitor arme calități supranaturale și a lega de ele superstiții, calea nu este prea lungă. La popoarele germanice, ale căror poeme eroice s-au păstrat, chiar cu modificările și adaptările survenite în timpul scurs până la așternerea lor pe hârtie în secolele XII-XIII, exemple în sensul celor afirmate se pot întâlni destul de frecvent. Astfel, în cânturile reunite în *Edda* nordică, spada este arma cea mai nobilă și apare în ciclul faptelor eroului Sigurt în două ipostaze. Tatăl eroului, pe nume Sigmund, primește spada în dar de la Odin, care apare în ipostaza unui străin la nunta surorii sale Signy înfigând spada până la gardă în trunchiul stejarului sfânt din centrul așezării, numit de atunci stejarul spadei (*Schwerteiche*). El îi îndemna apoi pe războinicii viteji să o scoată, promițând-o celui ce va reuși. Cel ales va fi Sigmund, care după mai multe încercări nereușite ale altor războinici, scoate fără efort spada, pe a cărei lamă lucitoare se văd semnele runice ce conferă armei puteri magice¹⁴². Prin această spadă invincibilă, de sorginte divină, Sigmund se bucură de protecția zeilor și de respectul oamenilor, care îl urmează în toate campaniile sale întotdeauna victorioase. Când Sigmund devine însă prea încrezător în puterile sale, opunându-se unei hotărâri divine și încercând chiar să-l înfrunte pe Odin, care îi apare de data aceasta

---

¹³⁹ NICKEL, I., *Walhall*, Berlin, 1913, p.18 sqq.

¹⁴⁰ NICKEL, I., *loc. cit.*

¹⁴¹ KÜHN, U., *Das Richtschwert in Bayern*, în *WuK*, 2/1970, p.92.

¹⁴² DEMMIN, A., *Op. cit.*, p. 181 sq..

înarmat cu o lance, spada sa își pierde puterea magică frângându-se în două, în același timp curmându-se și viața lui Sigmund. Fiul lui Sigmund, pe nume Sigurt, va fi următorul ales al lui Odin pentru a purta spada invincibilă. După ce legendarul fierar Mímir, fiul lui Reidmar (Hreidmar) din neamul uriașilor, îi făurește lui Sigurt două spade care nu rezistă la încercarea de lovire a nicovalei rupându-se în două (Pl.2), eroul găsește în pădure, pe locul unde a murit tatăl său, cele două bucăți ale spadei acestuia din care același Mímir va făuri cea mai bună spadă, cu numele „Gram”. Când Sigurt lovește cu spada Gram nicovala, aceasta se despică până la pământ. Apoi Sigurt cufundă lama spadei până la jumătate în râu și lasă să plutească împotriva ei un fir de păr de lup. La atingerea tăișului părul de lup este imediat tăiat în două¹⁴³. Aceeași idee, a spadei cu puteri supranaturale și care poartă un nume, va fi preluată și în *Cântecul Nibelungilor*. Aici celebra spadă „Balmug” îi este dăruită lui Sigfried de către cei doi frați Schilbung și Niblung, ca recompensă pentru împărțirea aurului nibelungilor. Dar și această spadă provine de la Odin, ca de altfel întreg tezaurul și inelul nibelungilor (Adwaranaut), pe care acesta le-a răpit cu ajutorul lui Loki de la piticul Andwari și le-a încredințat lui Fáfñir¹⁴⁴. Spre deosebire însă de Gram, spada Balmug nu se frânge atunci când deținătorul ei din voință divină este asasinat mișelește, dar asupra ei cade blestemul lui Andwari și al inelului nibelungilor, ducând la pierzanie pe toți cei ce o vor folosi după moartea lui Sigfried. Altfel spus, în credința și superstițiile medievale, o armă putea fi minunată și purtătoare de noroc în luptă, dar și blestemată și aducătoare de ghinion purtătorului ei.

Această împărțire în arme bune și arme rele, blestemate apare destul de des între diferite categorii de armament și nu doar în evul mediu. Deja în Grecia clasică, într-o piesă a lui Euripide, regele Argosului își exprimă disprețul față de arcașul Heracles și cu acest prilej expune magistral concepția epocii despre eroism, lupta dreaptă și implicit despre armele nobile și cele generatoare de lașitate.¹⁴⁵ Arcul

---

¹⁴³ WOLTERS, F., PETERSEN, C., *Die Heldensagen der germanischen Fruehzeit*, Breslau, 1941, p.35.

¹⁴⁴ *ibidem*, p. 33.

¹⁴⁵ GOFF, J., *Le, Imaginarul medieval*, București, 1991, p. 217 sq.: „N-a ținut niciodată un scut în mâna stângă și n-a înfruntat vreo lance; înarmat cu arcul, cea mai lașă armă, era veșnic gata să fugă. Pentru războinic, să tragi cu arcul nu e o dovadă de bravură; vitejie înseamnă să stai la post, fără să îți pleci sau să îți întorci privirea când vezi venind spre tine o pădure de lănci amenințătoare, să rămâi neclintit pe poziție”.

și arbaleta sunt considerate și în mediul cavaleresc arme nedemne, blestemate, deoarece duc la lașitate, fiind folosite de la distanță. Mai mult, în 1139, al doilea conciliu de la Lateran anatemizează, prin articolul 23, „meșteșugul ucigaș și urât de Domnul al arbaletierilor și al arcașilor; interzicem să mai fie folosit, de acum înainte, în contra creștinilor și a catolicilor”¹⁴⁶. Această concepție se reflectă și în iconografie, în reprezentarea înfruntării dintre bine și rău, între îngeri și diavoli. În această înfruntare, îngerii sunt reprezentați înarmați cu spade și scuturi, pe când diavolii luptă cu arcuri cu săgeți, sulite și harpoane cumplite așa cum foarte bine se poate observa în reprezentarea ideală a bisericii „*Hortus Deliciarum*” într-un manuscris de la Strasbourg din secolul al XII-lea, (Pl.3)¹⁴⁷. Ceva mai târziu, tema se regăsește și în iconografia gotică din Transilvania. În pictura murală a capelei cimiteriale din Sânpetru (jud. Brașov), realizată la sfârșitul secolului al XIV-lea, întâlnim pe peretele de Nord reprezentarea arhanghelului Mihail, ce alungă cu spada în mână spiritele rele și demonii.¹⁴⁸

Ni se pare extrem de semnificativ faptul că singurele cazuri în care în eroii legendari se folosesc de o armă pentru luptă la distanță, sunt acelea în care relatarea aparține unor grupuri oprimate sau popoare asuprite ca cel al evreilor, unde David îl înfrânge pe Goliat cu praștia, deși pentru lovitura capitală va folosi tot spada¹⁴⁹ sau cel al helveților unde balada despre arbaletierul Wilhelm Tell a fost pentru prima dată așternută pe hârtie în „Cartea Albă de la Sarnen” în jurul anului 1470¹⁵⁰. Același aspect este sesizabil la categoriile sociale defavorizate, ce glorifică eroi populari, haiduci sau proscrisi ce luptă împotriva autorităților, exemplul cel mai cunoscut fiind cel al arcașului Robin Hood, eroul mai multor balade engleze reunite deja în secolul al XV-lea în „*The Ges'ie of Robin Hood*”¹⁵¹. Arcul și săgeata nu sunt

---

¹⁴⁶ *ibidem*, p.221.

¹⁴⁷ SKUBISZEWSKI, P., *Die Bildprogramme der romanischen Kelche und Patenen*, în *Metallkunst von der Spätantike bis zum ausgehenden Mittelalter*, Berlin, 1982, p. 253 sq., fig. 73.

¹⁴⁸ BALACI, I., *Noi aspecte iconografice în pictura murală gotică din Transilvania, Hărman și Sînpetru*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 36/1989, pp. 4-17.

¹⁴⁹ *Vechiul Testament*, 1 Samuel, 17, 38-51.

¹⁵⁰ MEYER, K., *Die Urschweizer Befreiungstradition*, Bern, 1927, p. 9 sqq.

¹⁵¹ KROUT, C. V., *Bold Robin and his forest rangers*, New York, 1902, p. 18 sqq.

menționate aproape deloc în poemele eroice germane, unde spada este considerată cea mai bună armă. Folosită întotdeauna în luptă dreaptă corp la corp. *Balmug* și *Gram* nu sunt singurele spade cu nume; „*Durndart*“ a lui Roland, „*Ridil*“ a lui Mimir, „*Dainlaif*“ a lui Hagen, „*Balisade*“ a lui Rüdiger, „*Mimug*“ a lui Wieland sau „*Calibarn*“ sau „*Excalibur*“ a legendarului rege Arthur sunt doar cele mai cunoscute.¹⁵²

Pe lângă aceste arme personificate, aparținând unor eroi legendari, este de menționat spada numită „*Joyeuse*“ și atribuită unui personaj istoric real: Carol cel Mare. Aceasta ar putea fi spada cu gardă terminată în cap de lup folosită până în secolul XII în ritualul de încoronare a regilor francezi și atribuită lui Carol cel Mare¹⁵³ (Pl.4-a), dar nicidecum piesa păstrată în tezaurul de la Viena, pe care lucrările de specialitate de la sfârșitul secolului trecut au numit-o „*sabia lui Carol cel Mare*“¹⁵⁴. *Sabia din tezaurul imperial de la Viena* (Pl.4-b) este o armă specifică de cavalerie ușoară și a aparținut cel mai probabil unei căpetenii maghiare, corespondențele cu piese din acest mediu fiind evidente¹⁵⁵. Dealtfel cronicarul Lampert din Hersfeld, unul dintre apropiații împăratului Henric al IV-lea, spune clar că „...*sabia a fost oferită în dar de către regina Ungariei, mama regelui Solomon, lui Otto, ducele Bavariei, când regele Henric prin sfatul și truda acestuia, i-a repus fiul în regatul tatălui său.*“¹⁵⁶ (t.n.) Același cronicar ne informează în continuare pe larg despre soarta acestei arme considerată blestemată și aducătoare de nenorociri, în urma unui banal accident. Ducele bavarez Otto, a dăruit sabia markgrafului Dedo, iar după moartea acestuia, arma a ajuns în posesia regelui, care la rândul său o dăruiește lui Leopold de Merseburg. Însoțindu-l pe rege într-o călătorie spre Mainz, la Udenhauser, Leopold de Merseburg, cade de pe cal și este străpuns de această armă pe care o purta la centură, imediat partizanii ducelui bavarez, comentând accidentul drept rezultat al unei pedepse divine căzute asupra lui Leopold, principalul sfetnic și sprijinitor

---

¹⁵² KELLER, M.L., *The Anglo-Saxon Weapon Names Treated Archaeologically and Etymologically*, Heidelberg, 1906.

¹⁵³ WILKINSON, F., *Op. cit.*, p.40.

¹⁵⁴ BOEHEIM, W., *Führer durch die Waffensammlung*, Wien, 1889; cf. si BALINT, Cs., *Die Archäologie der Steppe*, Wien - Köln, 1989, p. 214 sqq.

¹⁵⁵ BALINT, Cs., *Die Archäologie der Steppe*, Wien - Köln, 1989, p. 213 sq; cf. si KIRPICNIKOV, A.N., *Der sogennante Säbel Karls des Grossen*, în *Gladius*, XI 1972, pp. 69-80.

¹⁵⁶ *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, V, pp. 134-263.

al regelui în conflictul soldat cu alungarea ducelui Otto.¹⁵⁷ Cronicarul Lampert din Hersfeld nu se mulțumește cu această explicație, amintind că: „...s-a spus că aceasta ar fi fost sabia cu care Attila, vestitul rege al hunilor, a pornit să-i extermină pe creștini...”^(t.n.) afirmație pe care o și argumentează: „Se poate citi în istoria geților^(sic), care sunt numiți și goți, despre această sabie, că ar fi aparținut lui Marte despre care barbarii povestesc că ar fi fost zeul războiului și creatorul armelor. Și această sabie a fost ascunsă mult timp în pământ, fiind descoperită de un păstor după sîngele unui bou al cărui picior l-a tăiat în timp ce păștea. Păstorul a dăruit sabia regelui Attila, căruia toți prezicătorii i-au spus că această sabie va duce la pieirea multor popoare și la distrugerea lumii. Că aceste preziceri s-au adeverit, o arată ruinele multor orașe nobile din Gallia și de atunci barbarii numesc această sabie *Furia răzbunătoare a lui Dumnezeu sau Biciul lui Dumnezeu*.”^(t.n.)¹⁵⁸ Se pare că impactul acestor superstiții și legende a fost destul de însemnat în epocă, sabia fiind inclusă în tezaurul imperial, fără a mai fi însă purtată nici ca armă de luptă și nici ca piesă ceremonială.

Tot în tezaurul imperial de la Kunsthistorisches Museum din Viena se păstrează și două spade ceremoniale de încoronare ale împăraților germani mult mai interesante pentru funcția lor spirituală, (Pl.5). Una dintre acestea, atribuită începând cu secolul al XIV-lea lui Carol cel Mare este specifică, din punct de vedere al formei, secolului al XIII-lea, fiind făurită în Sicilia și folosită pentru prima dată la încoronarea lui Frederic al II-lea la Roma în anul 1220, după care a devenit spadă ceremonială, suferind modificări doar în ornamentația mânerului ce va fi emailat și încrustat cu pietre prețioase¹⁵⁹ (Pl.5-a). Ulterior, începând cu secolul al XV-lea, cu spada aceasta erau ridicați la rangul de cavaler prin atingerea umerilor și sărutarea gărzii, toți curierii care aduceau de la Nürnberg insignele imperiale pentru încoronare.¹⁶⁰ Mai interesantă este cea de-a doua spadă, zisă și „spada imperială” (*Reichsschwert*) și atribuită Sf. Mauricius, (Pl.5-b). Desigur această atribuire nu este justificată de forma spadei, fiind exclus ca

---

¹⁵⁷ SZEZFÜ, L., *Koronázási jeluényeink a Szent István-kultusz kialakulása tükrében*, în *Az államalapító*, Budapest, 1988, pp. 294-296.

¹⁵⁸ *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, III, pp. 22-29; 39-69; 90-102.

¹⁵⁹ WILKINSON, F., *Op.cit.*, p. 42.

¹⁶⁰ ADRIAN-WERBUNG, K., von, *Die Krongesandtschaften*, în *Nürnberg - Kaiser und Reich*, Nürnberg, 1986, p. 83 sqq.

centurionul roman Mauricius, comandantul legiunii tebaice, să fi deținut în anii 280-300 d.C., când a fost martirizat la Agaunum, o astfel de armă.¹⁶¹ Din punct de vedere tipologic această spadă se încadrează clar în grupa I, tip XI-A-1, după Oakeshot, deci cronologic la începutul secolului al XIII-lea¹⁶² sau combinația 18 după Geibig ce apare în secolul al XII-lea, fiind folosită până la începutul secolului al XIII-lea¹⁶³. Spre aceeași datare duc și toate celelalte indicii furnizate de inscripții și teacă, arma fiind cel mai probabil folosită pentru prima dată la încoronarea lui Otto al IV-lea, la 12 iulie 1198, în domul din Aachen, când vechea spadă ceremonială se afla în posesia contraregelui Filip de Suabia, de unde se pare că s-a pierdut.¹⁶⁴ Justificarea atribuirii vine însă din cultul Sf. Mauricius, care în evul mediu reprezintă unul dintre idealurile cavalerului creștin și care este adorat chiar ca patron al Imperiului Romano-German, motiv pentru care chiar încoronările suveranilor germani nu sunt celebrate la altarul principal, ci la cel al Sf. Mauricius din Domul roman al Sf. Petru.¹⁶⁵ Și în Domul de la Aachen a existat încă de la sfârșitul perioadei carolingiene o capelă a Sf. Mauricius, în care viitorul suveran trebuia să își petreacă în rugăciune noaptea dinaintea încoronării și în care se depuneau însemnele imperiale înainte ca acesta să asiste la liturghie din tronul lui Carol cel Mare.¹⁶⁶ Astfel devine explicabilă falsă atribuire, ce se produce în secolul al XIV-lea, când biserica deține monopolul insignelor imperiale, pe care le transformă practic în relicve sfinte.¹⁶⁷ Valența simbolică a acestei spade este întărită și de rolul pe care îl juca în cadrul ceremonialului de încoronare. Spada era primită de suveran din mâinile papei (Pl.6-a) și deci simbolic de la Sf. Apostol Petru, pentru a o folosi

---

¹⁶¹ THURRE, D., *Culte et iconographie de Saint Maurice d'Agaune: bilan jusqu'au XIIIe siecle*, în *Zeitschrift für Archäologie und Kunstgeschichte*, 49/1992, p. 7 sqq.

¹⁶² OAKESHOTT, R.E., *The Sword in the Age of Chivalry*, London, 1964., p. 24 sq, 31 sqq, 93, 113.

¹⁶³ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 149 sq., fig. 39.

¹⁶⁴ SCHULZE-DÖRLAMM, M., *Das Reichsschwert. Ein Herrschaftszeichen des Saliers Heinrich IV und des Welfen Otto IV*, Sigmaringen, 1995, p. 29 sq.

¹⁶⁵ HERZBERG, A.J., *Der Heilige Mauritius. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Mauritiusverehrung*, în *Quellen und Abhandlungen zur Mittelrheinischen Kirchengeschichte*, 42/1981, p. 30 sqq.

¹⁶⁶ *ibidem*, p. 104 sqq.

¹⁶⁷ MACHILEK, F., *Die Heilumsweisung*, în *Nürnberg - Kaiser und Reich*, Nürnberg 1986, pp. 57-59.

„în lupta împotriva răului și pentru binele celor dreți”¹⁶⁸. După ceremonie, arma era purtată de spătarul imperial, cu vârful în sus, în fruntea alaiului, ca simbol al puterii lumești și ca semn al datoriei suveranului de a apăra Imperiul și Biserica¹⁶⁹.

Este interesant și important de menționat în acest context, că tradiția sfințirii și conferirii unei spade simbol, de către papă, unor suverani lumești s-a perpetuat până în perioada modernă. Începând cel puțin cu anul 1357, când apare prima mențiune scrisă, acest act devine parte integrantă a ceremonialului liturghiei de Crăciun în Domul Sf. Petru din Roma, Papa sfințind anual o spadă special făurită în acest scop și oferind-o unui principe creștin sau comandant militar ce s-a remarcat în luptă pentru idealurile creștine și, nu rareori, pentru interesele politice ale papalității.¹⁷⁰ Desigur nu era necesar ca personajul respectiv să fie prezent în seara de Crăciun la liturghie, spada fiindu-i înmănată de obicei în cursul anului următor, de un legat papal. Ritualul s-a perpetuat până în secolul al XIX-lea, ultimul personaj căruia i-a fost decernată o spadă papală, fiind în 1825 ducele d'Angouleme, iar apoi, până în anul 1870, s-a continuat sfințirea anuală a unei spade simbolice, fără ca ea să mai fie decernată și având doar rolul de a simboliza binecuvântarea papală asupra tuturor celor ce luptă pentru biserică.¹⁷¹

Referindu-ne din nou la spada imperială, în același fel ca la încoronare, această armă era purtată de spătar cu prilejul tuturor ceremoniilor importante, cum ușor se poate observa pe unele reprezentări artistice ale epocii, ca miniatura reprezentând intrarea în biserică a lui Henric al III-lea, din manuscrisul de la Echternach realizat între anii 1039-1043¹⁷² (Pl.6-b) sau încă mai timpuriu în reprezentarea de pe foaia de titlu a evangheliarului realizat la Reichenau pentru Otto al III-lea între anii 983-991¹⁷³ sau chiar în reprezentarea împăratului

---

¹⁶⁸ „ad vindictam quidem malorum, ad laudem vero bonorum”, (Petrus, I-2, 14).

¹⁶⁹ EICHMANN, E., *Die Kaiserkrönung im Abendland*, Vol. II, Berlin, 1942, pp. 103-108.

¹⁷⁰ BLAIR, C., *The Papal Sword of Maximilian I of Bavaria*, în *WuK*, 29-2/1987, p. 117.

¹⁷¹ CORNIDES, E., *Rose und Schwert im päpstlichen Zeremoniell von den Anfängen bis zum Pontifikat Gregors XIII*, Vienna, 1967, p. 65 sqq, p. 68 sqq.

¹⁷² SCHULZE-DÖRLAMM, M., *Op. cit.*, p. 10, Taf. A.

¹⁷³ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, fig. 48-49.

Lothar tronând, în folia IV a Psaltirii Lothariene realizată între anii 840-850 și păstrată la British Library din Londra¹⁷⁴. Importanța acestei arme este subliniată și de mult apreciată și cinstita dregătorie de spătar, pe care o râvneau cei mai de seamă principii laici, până în evul mediu târziu, când din secolul al XV-lea această demnitate este legată de cea de mareșal și devine titlu ereditar pentru ducii de Saxonia.¹⁷⁵ Din mediul german, tradiția spadei-simbol al puterii lumești, purtată de spătar în ceremonii, este preluată și de monarhii angevini, o reprezentare de acest fel fiind vizibilă în colaterala de Nord a bisericii lutherane (Sf. Margareta) din Mediaș¹⁷⁶. Revenind la piesele din tezaurul de la Viena, este clar că aceste spade și-au pierdut cu timpul rolul militar, devenind simple însemne, simboluri ale puterii și tradiției creștine imperiale. În aceeași situație se află deja amintita spadă atribuită lui Carol cel Mare și folosită ca simbol al regalității franceze. În general piesele de paradă pot fi considerate mai mult simboluri ale rangului și forței personajului care le poartă, decât arme de luptă, la fel cum coroana este considerată simbol al autorității, mai mult decât acoperământ sau podoabă capilară. Pentru perioada medievală nu sunt însă cunoscute piese produse special ca arme de paradă, fără posibilitatea întrebuițării lor militare, cum cunoaștem exemple din perioada antică, modernă sau contemporană. Spadele ceremoniale menționate mai sus au întrunit la momentul făuririi lor toate calitățile unor arme eficiente din punct de vedere militar, calități ce dispar însă cu timpul prin evoluția generală a armamentului. Astfel, cu prilejul ultimei folosiri a spadei imperiale sau a Sf. Mauricius, ca spadă ceremonială de încoronare în anul 1916, când Carol de Habsburg a fost încoronat la Budapesta rege al Ungariei, arma nu își pierduse valoarea de simbol al puterii lumești, în schimb din punct de vedere militar, era evident anacronică și nu mai putea avea vreo valoare la mijlocul primului război mondial. Cu siguranță armele puteau să aibă și dublă valoare: militară și de simbol în același timp. Spada, lancea și scutul folosite în ceremonialul ridicării la rang de cavaler (încingerea cu spada - *Schwertleite*) (Pl.7) nu erau doar arme simbolice de paradă,

---

¹⁷⁴ DURLIAT, M., *Die Kunst des frühen Mittelalters*, Freiburg-Basel-Wien, 1987, p. 199, fig 100.

¹⁷⁵ SCHULZE-DÖRLAMM, M., *Op. cit.*, p. 10.

¹⁷⁶ DRĂGUȚ, V., *Picturile murale de la Mediaș*, în *Buletinul Monumentelor istorice*, 2/1976, p. 11 sq.; PINTER, Z., în *SCIVA*, 4/1989; cf. și, BARTESCH, H., în *Kirchliche Blätter*, 8/1987, p. 7.

ci armele pe care efectiv cavalerul le va folosi în luptă.¹⁷⁷ În această categorie intra de fapt cea mai mare parte a armelor cavaleriești și în special spadele, care au reprezentat pe lângă arma de bază folosită în luptă și semnul distinct al cavalerului. Din acest motiv, pierderea în luptă a spadei sau predarea acesteia de bună voie inamicului însemnau dezonorare și ca atare pierderea rangului și asta încă din secolul al VI-lea, cum reiese din *Cântecul lui Hildebrand*¹⁷⁸. Tot de aici deducem că a captura în luptă armura și spada adversarului era demn de toată cinstea. Armele și armurile constituiau și o importantă parte a prăzii de război, biruitorii strângându-le de pe câmpul de luptă de la adversarii căzuți, așa cum foarte bine se poate observa pe tapiseria de la Bayeux, în registrul secundar de sub reprezentarea rănirii la ochi a lui Harold (Pl.8).¹⁷⁹ Valoarea materială, dar și spirituală, ridicată a acestor piese face ca spadele să fie daruri de preț, ce se făceau cu prilejul unor evenimente importante, laice și eclesiastice. Pe peretele de răsărit al absidei bisericii Sf. Benedict din Mals, în Tirolul de Sud, ridicată în secolul al IX-lea, se păstrează reprezentarea unui nobil franc, ce aduce edificiului de cult ctitorit de el, drept cadou de sfințire propria spadă¹⁸⁰, act privit în epocă drept un mare sacrificiu, căci această armă nu reprezenta doar o mare valoare materială, ci simboliza chiar rangul donatorului¹⁸¹. Foarte rar în reprezentările acestei epoci întâlnim o scenă care să redea, atât de sugestiv, adâncă legătură sufletească dintre om și arma sa (Pl 9). Felul în care nobilul ține spada strânsă la piept și privirea sa însoțită de un zâmbet forțat, în care se citesc parcă toate amintirile ce îl leagă de acest obiect, de la încingerea de cavaler până la nenumărate campanii militare, exprimă parcă un profund regret, ce este suprimat doar de convingerea că darul va fi primit de Dumnezeu. Tot armele erau și principalele daruri ce se făceau învingătorului în urma unei bătălii. În cântul lui Attila din ciclul *Eddei*, când celebrul

---

¹⁷⁷ BUMKE, J., *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, München, 1986, p.323 sqq.

¹⁷⁸ SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H.H., FABER, G., *Op.cit.*, p.11, vers 55.

¹⁷⁹ * * * , *Der Wandteppich von Bayeux, ein Hauptwerk mittelalterlicher Kunst*, London, 1957, Taf. 71.

¹⁸⁰ BORGOLTE, M., *Die Grafen Alemanniens in merowingischer und karolingischer Zeit*, Sigmaringen, 1986, p. 8.

¹⁸¹ HÜBENER, W., *Waffennormen und Bewaffnungstypen der frühen Merowingerzeit*, în *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, 3/1977, p.511 sqq.

conducător al hunilor arată câte popoare a supus și ce putere are, nu uită să spună că:

„Săli cu spade am umplut șapte,
De aur este mânerul multora,
Al meu este cel mai iute armăsar
Și cea mai tăioasă spadă”¹⁸².

Obiceiul de a îmbuna niște inamici puternici, dăruindu-le spade sau plata tributului în asemenea arme s-a păstrat și mai târziu. În secolul al IX-lea, împăratul bizantin Leon al VI-lea, dorind să-i atragă pe maghiarii așezați în spațiul nord-pontic în conflict împotriva bulgarilor, trimite căpeteniilor acestora Arpad și Kursan o solie încărcată cu daruri și arme.¹⁸³ Și în evul mediu dezvoltat, cruciații au dăruit în mai multe rânduri spade comandanților militari adverși în special cu prilejul tratativelor de pace. Între 1367 și 1436, un număr însemnat de spade europene au intrat în arsenalul sultanilor mameluci de la Alexandria¹⁸⁴. Cele mai multe par să provină din Regatul Ciprului, fără ca aceasta să însemne că sunt arme cipriote, majoritatea fiind făurite în Germania sau Italia. Unele par să facă parte din tributul datorat sultanului Barsbay, dar cele mai multe au intrat ca daruri făcute cu diferite prilejuri. Cele mai vechi provin din anii 1367/8 și 1368/9. În această perioadă, principele de Tripoli, Petru de Lusignan, după ce a întreprins un pelerinaj la Biserica Sfintei Cruci din Stavrovouni (1347), având o revelație mistică în care i-a apărut o *spadă de foc*, a început să creadă că misiunea sa pe pământ este cea de eliberator al Țării Sfinte. Prin urmare el înființează „*Ordinul Spadei*” și este încoronat în 1358 rege al Ciprului, iar după moartea tatălui său, în 1359, rege al Ierusalimului. După o primă campanie nereușită împotriva emirilor de Alaya și Monovgat, Petru vizitează mai multe centre europene: Veneția, Anjou, Londra, Paris, Avignon, Reims, Praga, Viena, participă la turniruri și încearcă să își atragă gazdele într-o cruciadă. Fără prea mult sprijin din Europa, unde cruciadele nu se mai bucurau de mare

---

¹⁸² SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H.H., FABER, G., *Op. cit.*, p. 35, *Das Atlidied aus der Lieder-Edda*, vers 7.

¹⁸³ CANACHE, A., CURTA, F., *Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României*, în *Musaios*, IV-I/1994, cf. si; WENDEL, M., *Slaviany i nomady VI-XI vv.*, în *Pliska-Preslav*, III/1981, p. 91 sq.

¹⁸⁴ ALEXANDER, D. G., *European Swords in the Collections of Istanbul*, Part I. *Swords from the Arsenal of Alexandria*, în *WuK*, 27/2, 1985, p.81.

popularitate, pornește totuși în 1365 campania împotriva Alexandriei, debarcând pe 16 octombrie. Prin urmare, s-ar putea crede că primele arme europene, intrate în arsenalul alexandrin în 1367, ar putea constitui capturi de război din această primă campanie. Totuși, 10 din spadele amintite sunt aproape identice, ceea ce ar însemna că mamelucii au capturat o mică unitate de luptă înarmată cu același tip de spadă și că le-au predat arsenalului numai după doi ani, ceea ce este destul de greu de crezut. Urmărind evenimentele ce au urmat primei ciocniri militare și care au constat în schimburi de ambasadori și numeroase tratative de pace la care negociatorii vin încărcăți cu daruri, suntem înclinați să credem că spadele au fost dăruite de creștini sultanului mameluc Ylbugha¹⁸⁵. Dacă asupra primelor spade intrate în arsenal planează o oarecare umbră de îndoială, există un număr de 15 spade - cele mai frumoase din colecție și nefolosite vreodată în luptă - care sunt documentate, după inscripțiile de pe lamă, ca dar pentru sultanul Al Muayyad Shaykh (1414-1419) și ca semn al suveranității acestuia¹⁸⁶.

Un ordin asemănător celui înființat de Petru de Lusignan a apărut cu mai bine de 150 de ani mai devreme, la inițiativa episcopului Albert I al Letoniei. În 1202, el întemeiază la Riga ordinul cu denumirea latină „*Fratres militiae Christi*“, dar cunoscut și numit de cele mai multe ori „Ordinul Gladiferilor“ sau „Ordinul fraților de spadă“ (*Schwertbrüderorden*), organizat după modelul și statutele templierilor și având drept însemn *spada* și *crucea* de culoare roșie pe mantaua albă¹⁸⁷. *Crucea* și *spada*, două semne reunite și care în mod normal sunt incompatibile, simbolizând două mentalități diferite, dar care în același timp reprezintă două stări de frunte ale societății medievale: *clerul* și *nobilimea*. Prin unirea celor două stări în ordinele călugărilor militari se urmărea crearea unei elite a elitelor, a militarilor lui Cristos, cei ce își propuneau să sprijine cu spada, deci să impună cu forța armelor religia creștină cu ideologia ei total nonviolentă. În sprijinul acestei idei se pare că a venit și forma de cruce a spadei medievale

---

¹⁸⁵ *ibidem*, p. 99, p1. I.

¹⁸⁶ *ibidem*, p.92.

¹⁸⁷ BURGE, W. von, *Der Orden der Schwertbrüder*, Leipzig, 1875, p. 34. Despre alianța cruce - spadă, preot - cavaler, vezi și MINNING, A., *Der Deutscher Ritterorden und seine Burgen*, Königstein / Leipzig, 1940 și LANGLEDER, G. T., *Die Ordensregel der Johanniter*, St.Otilien, 1983.

occidentale și folosirea ei drept crucifix pe care se depunea jurământ de credință sau care era sărutat de viitorul cavaler în ceremonialul încingerii.¹⁸⁸ Înfrățirea dintre conducătorii laici militari și capii eclesiastici ai lumii medievale, era susținută de Sfânta Scriptură: Avraam, după victoria obținută împotriva lui Kedor-Laomer și aliaților săi și după eliberarea lui Lot, este binecuvântat de Melchisedek, rege și mare preot din Salem (Ierusalem), iar Avraam îi dă acestuia a zecea parte¹⁸⁹. Motivul va fi reluat frecvent în iconografia și simbolistica uniunii dintre cele două categorii privilegiate ale evului mediu, exemple extrem de sugestive găsimu-se pe crucea emailată păstrată la Musée du Louvre din Paris (Pl.10-a) într-un manuscris de la Victoria & Albert Museum din Londra (Pl.10-b) sau într-o gravură păstrată la Kupferstichkabinett din Berlin (Pl.10-c).¹⁹⁰ Dualitatea *cruce - spadă, călugăr - cavaler* nu va reuși să se impună pe scară foarte largă, pe de o parte datorită exclusivismului și fanatismului membrilor ordinelor și pe de altă parte datorită pericolului pe care aceste supraieite le reprezentau pentru instituția monarhică, pericol sesizat destul de repede de unele capete încoronate ca Andrei al II-lea al Ungariei¹⁹¹ sau Filip al IV-lea cel Frumos, regele Franței¹⁹².

Spada a avut din totdeauna un rol esențial în simbolistica judiciară, de la legenda tiranului Dionisos din Siracuza care a atârnat de un fir de păr din coada unui cal o spadă deasupra capului unui condamnat, cunoscuta „sabie a lui Damocles” și până la reprezentările moderne ale „Justiției”, cu ochii legați, balanța dreptății în mâna stângă și spada pedepsei în mâna dreaptă, reprezentări ce se bazează tot pe tradiția antică. În perioada medievală această reprezentare se leagă desigur de imaginea arhanghelului Mihail, ce apare frecvent în iconografia gotică în scena Judecării de Apoi cu balanță și spadă. În Transilvania o astfel de imagine realizată la începutul secolului al XV-

---

¹⁸⁸ MOLSDORF, W., *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*, Leipzig, 1926, p. 28 sq.

¹⁸⁹ *Vechiul Testament, Geneza: (Moise 1)*, 14, 17-21.

¹⁹⁰ BUSCHHAUSEN, H., *Der Klosterneuburger Altar des Nikolaus von Verdun aus dem Jahre 1181*, în *Metallkunst von der Spätantike bis zum ausgehenden Mittelalter*, Berlin, 1982, p. 141 sqq., fig. 9, 10, 11, 16.

¹⁹¹ HOLBAN, M., *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, pp. 9-49.

¹⁹² FINKE, H., *Papsttum und Untergang des Tempelordens*, Bd. II, 1907, p. 6-92.

lea, ni s-a păstrat pe arcul ce separă colaterala de Nord de nava centrală a bisericii Sf. Margareta din Mediaș¹⁹³, iar o alta, de la sfârșitul aceluiași secol sau începutul celui următor, în bolta navei centrale a Bisericii din Deal din Sighișoara¹⁹⁴. Tot în iconografie observăm reprezentarea spadei chiar ca simbol al supremei pedepse divine, ca în mai sus menționata biserică din Mediaș, unde Isus judecătorul este reprezentat tronând și cu două spade ce îi ies din gură¹⁹⁵. Tot ca instrument al pedepsei divine, întâlnim spada în Apocalipsa Sf. Ioan. La ruperea celui de-al doilea sigiliu al cărții cu șapte peceti, apare pe un cal roșu de foc cel de-al doilea călăreț al Apocalipsului, care are puterea de a lua omenirii pacea și de a-i face pe oameni să se omoare între ei, iar lui i-a fost dată drept semn distinct o *spadă mare*¹⁹⁶, temă ce va face mai târziu subiectul a numeroase redări plastice și iconografice¹⁹⁷ (Pl.10-d).

Legat de simbolistica justiției creștine medievale, întâlnim și un alt interesant exemplu de folosire a imaginii spadei. Este vorba de așa-numitele „*Rolandsäulen*“, statui ale unor cavaleri ținând în mâna dreaptă o spadă trasă din teacă (Pl.11) și interpretate îndeobște drept expresie a orașului liber regal sau imperial, cu drept de judecată capitală¹⁹⁸. Interesant este că aceste simboluri nu au fost puse în evul mediu pe seama justițiarului arhanghel Mihail, mai sus pomenit sau a unui sfânt militar ca Sf. Gheorghe sau deja discutatul Sf. Mauricius¹⁹⁹, ci pe seama eroului legendar din „*Chanson de Roland*“ sau în varianta germană „*Rolandslied*“. Aceste eposuri, născute în secolul al XII-lea în variante franceze și la începutul secolului XIII în varianta germană a preotului Konrad, reiau întâmplări din anii 777-778, din timpul campaniei lui Carol cel Mare la sud de Pirinei, împotriva arabilor. Roland, care luptă cu spada lui „*Durendart*“ sau „*Durondal*“ împotriva păgânilor și trădătorilor basci, este cel mai renumit dintre cei 12

---

¹⁹³ DRĂGUȚ, V., *Picturile murale de la Medias*, în *Buletinul Monumentelor istorice*, 2/1976, p. 11 sq.

¹⁹⁴ MARICA, V. Guy, MORARU, M., *Implicațiile stilistice ale unei picturi sighișorene din prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 26/1976, pp. 17-33.

¹⁹⁵ *Vezi supra nota 176.*

¹⁹⁶ *Noul Testament, Apocalipsa*, 6, 4.

¹⁹⁷ MARICA, V. Guy, *Dürer*, București, 1984, fig. 23.

¹⁹⁸ MEYER, H., *Heerfahne und Rollandsbild*, Göttingen, 1930, p. 9 sq.

¹⁹⁹ *Vezi supra notele 164-165.*

„Baladini“ ai lui Charlemagne și reprezintă în mentalitatea medievală o întrupare a aceluși „*miles christianus*“, care luptă până la moarte cu spada în mână împotriva păgânilor, pentru Dumnezeu și credința creștină²⁰⁰. Acest model a fost preluat și de către ordinele călugărilor militari, cum s-a arătat deja mai sus. În mediul orășenesc german, se pare că avem de-a face cu o combinație între simbolul dreptății creștine, al justiției și al dreptului de judecată capitală, „*jus gladii*“. Cât privește spada ca obiect de execuție „nobilă“ este foarte probabil că a fost preluată de către orașele libere regale din mediul cavaleresc.²⁰¹ Orașenii dependenți direct de autoritatea centrală (vasali ai Coroanei) se simțeau probabil egali celorlalți vasali regali nobili. Sigur că metoda de execuție varia și în orașe în funcție de gravitatea faptei comise. În Sibiu, spre exemplu, este folosit și ștreangul pentru tâlhari și arderea pe rug pentru vrăjitorie. Ultima execuție de senzație, pe eșafod, prin decapitare cu spada, s-a produs în Piața Mare în apropierea statuiei lui Roland, pe 5 decembrie 1703, victima fiind comitele Sachs von Harteneck, ridicat la rangul de cavaler abia cu cinci ani în urmă de către Leopold I²⁰². Sibiul este singurul oraș transilvan din Pământul Crăiesc în care este documentată și s-a păstrat o statuie a lui Roland cu spadă, iar piesa păstrată actualmente în colecția de arme a Muzeului Brukenthal, din gresie și cu înălțimea de 105 cm, îl reprezintă pe cel de-al treilea și ultimul Roland din Sibiu. Această statuie, ridicată în secolul al XVII-lea, a înlocuit-o pe cea executată în 1550 de pietrarul Onofforus, pe locul alteia și mai vechi. Consiliul municipal i-a plătit lui Onofforus pentru lucrarea sa 241 florini, reprezentând 128 florini pentru manoperă și restul valoarea a 10 care de piatră aduse din zona Clujului și 44 pietre de la Rășinari²⁰³.

Rămânând în domeniul justiției medievale, trebuie să amintim o formă de „*judecată a lui Dumnezeu*“ destul de răspândită în Europa și anume *duelul judiciar*. Trebuie să menționăm aici că această formă de justiție divină exprimată prin arme nu este documentată pentru prima dată în evul mediu, chiar dacă în această perioadă se bucură de o

---

²⁰⁰ SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H.H., FABER, G., *Op.cit.*, p. 81 sqq.

²⁰¹ KÜHN, U., *Op. cit.*, p. 89 sqq.

²⁰² SIGERUS, E., *Vom alten Hermannstadt*, Hermannstadt, 1922; a.a., *Cronica orașului Sibiu, în Convergențe transilvane*, 5/1997, p. 18.

²⁰³ FABRITIUS-DANCU, J., *loc.cit.*

largă răspândire în Europa. Din Grecia antică avem relatări clare ale unor astfel de episoade în Iliada. Despre vechii germani, Tacitus ne informează că „nici o controversă, fie ea publică sau privată nu se rezolva fără arme”²⁰⁴. Această probă, practică mai ales când jurământul era contestat, era considerată expresie a voinței divine exprimată prin glasul armelor²⁰⁵. În Transilvania întâlnim mențiuni referitoare la duelul judiciar din secolul al XIV-lea. Astfel, pe data de 11 decembrie 1351, în diploma de confirmare a Bulei de Aur, regele Ludovic I de Anjou stipulează măsurile ce trebuie luate împotriva unui nobil ce a pierdut duelul judiciar,²⁰⁶ iar într-un document redactat pe data de 15 iunie 1364 se relatează chiar despre propunerea făcută de însuși vicevoievodul Transilvaniei de rezolvare a unui diferend funciar „prin jurământ sau prin luptă în duel, așa cum este obiceiul și datina”²⁰⁷. În Sibiu, această formă de ordalii nu este documentată, mult mai răspândită fiind „proba apei reci” practică, cel mai adesea, în „Eleșteul Vrăjitoarelor” (*Hexenteich*), dintre Turnul Gros și Bastionul Haller, pe locul actualului spital²⁰⁸.

Tot în Sibiu, întâlnim simbolul spadei la orice pas, în stema orașului, reflectând puterea militară și administrativă a orașului de pe Cibin, dar amintind în același timp de tradiția orală referitoare la întemierarea așezării și a celor Șapte Scaune. Conform acestei tradiții, primii „*hospites*” flandrezii sosiți în pământul promis lor prin locatori de către regalitatea arpadiană, s-au oprit pe promotoriul străjuit de crestele Făgărașilor și care domină Valea Cibinului - loc pe care ulterior se va ridica marea catedrală a Sfintei Fecioare. Aici cei doi „*greavi*”, conducători ai coloniștilor, și-au înfipt în pământul promis spadele, în așa fel încât lamele lor să se încrucișeze și cu toții au jurat, pe cele două arme, să cultive și să apere acest pământ în veci. Unul dintre cei doi greavi, pe nume Hermann, a dat și numele noii așezări: Villa

---

²⁰⁴ TACITUS, P.C., *Germania*, XIII.

²⁰⁵ CHABAS, M., *Le duel judiciaire en France (XIIIe-XVIe siècles)*, Paris, 1978.

²⁰⁶ * * * *Documenta Romaniae Historica*, C, X, 86, Bucuresti, 1977; „*Ceterum si quis nobilis ordine iudiciario in facto potenciali succumbitus duelli, ...*”

²⁰⁷ * * * *Documenta Romaniae Historica*, C, XII, 295; Bucuresti, 1985; „... *mediante sua iuramentali depositione vel duelli certamine, prout moris et consuetudinis est, ...*”

²⁰⁸ SIGERUS, E., *op.cit.*, p. 112 sqq.

Hermani, ulterior Civitas Hermanorum²⁰⁹ sau Hermannstadt. Urme materiale ce par să ateste această primă așezare, cu construcții din bârne, au fost descoperite recent pe promontoriul din apropierea catedralei și paralele pot fi găsite în descoperirile mai vechi și mai noi de la Sighișoara²¹⁰.

Revenind la actul întemeierii descris de legendă, trebuie spus că acest ritual se întâlnește destul de des în tradiția orală, în special sub forma înfigerii în pământ a unui obiect ascuțit (țăruș), a trasării cu vârful lancei (Constantinopol) sau a locului, unde cade și se înfige în pământ săgeata (Moldova lui Ștefan cel Mare).

Cât privește spadele de întemeiere a Sibiului, legenda spune că au fost aduse în cele două extremități ale Pământului Crăiesc menționate de *Andreanum*: Orăștie și Drăușeni, marcând deci granița pe care sașii au jurat să o apere, cu spada în mână. Interesant de menționat este faptul că în corul bazilicii din Drăușeni s-a păstrat până în 1944 o spadă, care pare să o fi înlocuit pe cea originală, deoarece fotografia din 1923²¹¹ ne-o prezintă drept o spadă mare pentru două mâini (*Bidehänder*) folosită în secolul XVII. La Orăștie nu s-a păstrat a doua spadă, decât în tradiția orală, dar stema orașului cuprinde două spade încrucișate peste o piatră de hotar. Cele două spade pe care s-a depus jurământ și care au fost duse la granița celor Șapte Scaune amintesc însă și de mult mai vechea superstiție germanică a trecerii peste „Spada goală” (fără teacă), ce ar duce la moarte și nenorociri. Pentru prima dată, această superstiție este întâlnită tot în *Edda* nordică, în ciclul *Wolsunge und Niflunge*, în care Sigurt pețind pentru seniorul său o mireasă și fiind nevoit să înnopteze pe drum sub același acoperiș cu ea, așează, între el și mireasa seniorului, spada trasă din teacă²¹². Motivul apare și în *Cântecul nibelungilor*, între Sigfried și Brunhild și mai târziu în romanul cavaleresc, pentru prima dată la Gotfried von Strassburg, între Tristan și Isolde, în faimoasa scenă a „descoperirii în

---

²⁰⁹ ZIMMERMANN, F., WERNER, C., MÜLLER, G., GÜNDISCH, G., *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1892-1937, p. 405.

²¹⁰ Cercetări inedite efectuate în perioada 6 aprilie - 15 mai 1992, în curtea mică din Primăria Veche (coord. P. Beșliu); cf. și POPA, R., BALTAG, G., în *SCIVA* 31-1/1980; Cf. și: PASCU, I.F., în *Studii de Istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1995.

²¹¹ În arhiva Consistoriului Eparhial al Bisericii Lutherane, Sibiu.

²¹² WOLTERS, F., PETERSEN, C., *op.cit.*, p. 45.

pădure”²¹³. Această scenă este redată și pe o casetă din fildeș de lucrătură franceză din secolul al XIV-lea păstrată la Ermitage în St. Petersburg²¹⁴, cu deosebirea că aici spada este înfiptă în pământ între cei doi (Pl.12-a).

Sigur, după cum s-a arătat deja, nu toate spadele au avut o valență simbolică sau spirituală. Unele arme de acest fel și-au pierdut chiar caracterul de însemn al rangului cavaleresc, fiind purtate de categorii sociale inferioare. Așa se face că, la sfârșitul secolului al XV-lea, un țăran poartă o spadă cavaleriească de secol XIII, ce-i drept cam deteriorată, așa cum se poate vedea pe o gravură executată de Dürer în 1495 (Pl.12-b). De remarcat, cum reiese și din alte reprezentări din aceeași epocă²¹⁵, este faptul că, și dacă poartă spadă pentru a se apăra, în timpul călătoriilor pe drumurile nesigure ale secolului al XV-lea, țăranii nu se încing cu aceste arme, cum o fac cavalerii, purtând spada pe umăr sau sprijinindu-se în ea ca în toiag. Dealtfel în mediul țăărănesc s-a păstrat, în Germania, până în secolul nostru „dansul spadelor” (*Schwerttanz*), răspândit încă din antichitate, ca dans ritual războinic legat de cultul armelor²¹⁶. Acest dans s-a răspândit în Europa prin intermediul breslelor, în special ale fierarilor și făuritorilor de cuțite și arme și se mai practica la începutul secolului nostru în Scoția, Boemia, Sicilia și Spania²¹⁷. Sub forma dansului săbiilor, acest dans a supraviețuit până în zilele noastre, din Caucaz până în Orientul Extrem; (Pl.13), iar în Moldova folosirea spadelor goale (trase din teacă) în dansul magic al călușarilor este amintită încă de Dimitrie Cantemir în a sa *Descriptio Moldaviae*²¹⁸, obicei păstrat până astăzi în diferite regiuni ale țării. Tot în mediul rural, mai conservativ, a rămas uzual până în secolul trecut, în Turingia și Saxonia, un obicei de nuntă ce amintește de simbolul spadei ca expresie a autorității, puterii și proprietății. Aici se obișnuia ca mireasa să dăruiască mirelui o spadă, în semn al trecerii

---

²¹³ * * * , *Kurze Geschichte der deutschen Literatur*, Berlin, 1981, p. 56 sq.

²¹⁴ SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H.H., FABER, G., *Op.cit.*, p. 334: cf. și: * * * , *L'Ermitage*, Leningrad, 1983.

²¹⁵ MARICA, V, Guy, *Dürer*, Bucuresti, 1984.

²¹⁶ MESCKE, K., *Schwert und Schwertspiel im germanischen Kulturkreis*, Berlin, 1931, p. 17.

²¹⁷ *ibidem*, p. 22.

²¹⁸ CANTEMIR, D., *Descriptio antiqvi et hodierni status Moldaviae*, București, 1973, pp. 314-315. „ *Cuncti nudos in manibus gestant gladios, quibus illico transfoderetur, quisquis plebeius faciei ipsorum tegmen detrahere auderet*”.

ei de sub autoritatea tatălui sub cea a soțului²¹⁹. Acest obicei se bazează cel mai probabil și pe legislația veche germană, a moștenirii pe linie bărbătească a proprietății, numită și „rudă de spadă” (*Schwertmäge*), prin același termen fiind desemnat și bărbatul devenit rudă prin căsătorie²²⁰.

Argumentele în favoarea existenței în mentalitatea medievală a unor mai sus abordate superstiții și credințe legate de arme și bazate în mare parte pe tradiție și legendă pot fi completate în mod fericit cu dovezile pe care ni le pune la dispoziție arheologia și studiul unor arme aflate în colecții muzeale sau publicate în literatura de specialitate.

Cele mai clare dovezi ale unui cult al armelor le constituie depunerile rituale de arme în depozite sau morminte. Încă din epoca bronzului sunt semnalate în cadrul unor depozite, depuneri de spade poziționate radial, încrucișate sau înfipite în poziție verticală în centrul unui cerc format din celturi sau alte piese, în scop vădit ritual.²²¹ Și pentru evul mediu timpuriu sunt cunoscute cazuri de depuneri de arme în depozite, chiar dacă pentru această perioadă caracterul ritual nu este atât de evident.²²² Depunerea rituală în perioada medievală, este practică în genere de populațiile care nu au adoptat încă religia creștină și a căror credință religioasă conține puternice aspecte războinice.²²³ Cultul înmormântărilor cu arme își face simțită prezența pe un spațiu imens: din Extremul Orient și până pe coasta atlantică și din Peninsula Scandinavică până la Marea Mediterană, iar în timp: din preistorie până în miezul evului mediu. În acest orizont, rolul cel mai vădit ritual îl au armele depuse îndoite, rupte sau deformate în diferite moduri. Acest obicei, cu rădăcini în trecutul îndepărtat și în spațiul european, cunoscut mai bine din cultura celților²²⁴, dar așa cum au dovedit recente cercetări de la Cilic-Dere (jud. Tulcea), practicat și de sciți²²⁵ și-a găsit răspândirea și la dacii perioadei *La Tène*. În acest sens cel mai categoric exemplu îl constituie „mormântul princiar de la

---

²¹⁹ MESCKE, K. *Op. cit.*, p. 35.

²²⁰ WAHRIG, G., *Deutsches Wörterbuch*, Gütersloh-München 1992, p. 1156.

²²¹ SOROCEANU, T., *Bronzefunde aus Rumänien*, în *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 10/1995, p. 37 sqq.

²²² CANACHE, A., CURTA, F., *Op. cit.*, p. 190 sqq.

²²³ FEHRING, G. P., *Missions- und Kirchenwesen in archäologischer Sicht*, în *Geschichtswissenschaft und Archäologie*, XXII/1979, pp. 547-594.

²²⁴ BERCIU, D., *Lumea celților*, București, 1970, *vezi și mai jos nota 307*.

²²⁵ SIMION, G., informație verbală pentru care mulțumim pe această cale.

Cugir“, dar și alte morminte de incinerare dacice din același complex, în care se întâlnesc vârfuri de lance îndoite ritual în urne²²⁶. În perioada migrației popoarelor, obiceiul este semnalat între Urali și Atlantic la chirghizi²²⁷, la slavii de răsărit²²⁸ și la popoarele germanice²²⁹. La germani, cele mai frecvente depuneri de arme deformate în complexe funerare se întâlnesc în Scandinavia, la Vikevik, Stors-Finstad, Saarheim, conținând atât spade cât și vârfuri de lance²³⁰; (Pl.14), dar și la franci și alamani, la Freising Guffefeld²³¹ sau Dunum, în albia râului Lahn²³². Sporadic, îndoirile și deformările rituale sunt semnalate și la triburile maghiare, în perioada ocupării Pannoniei²³³. Dar dacă acest obicei poate fi atribuit unguirilor este discutabil, având în vedere faptul că armele descoperite rupte sau deformate, sunt întotdeauna spade, nu tocmai specifice în această perioadă unor călăreți ai stepei purtători de sabie. Exemplul de care se face uz în majoritatea cazurilor este mormântul de la Csongrád²³⁴, (Pl.15-a) al cărui inventar, păstrat la muzeul din Szeged, conține, pe lângă o „*spatha*“ lungă îndoită în formă de „S“: un cuțit lung cu tăiș pe o singură parte, armă specific germanică numită „*sax*“, un cuțit scurt cu tăiș pe ambele părți, un vârf de sulită derivat din pilum-ul roman și numit la franci „*frameea*“, un „*umbo*“ de scut și o căldare din doage de lemn, strânse cu cercuri de fier. Acest inventar este de frapantă asemănare cu cel din mormântul prințului longobard din suita reginei Wisigarde, soția regelui franc ripuar Theudebert, descoperit sub corul Domului din Köln, în anul 1960²³⁵. Două umbo de scut, de aceeași factură tipologică cu cel de la Csongrád și Köln, provin din Transilvania, dar din păcate din descoperiri ocazionale, fiind însă atribuite tot unei populații germanice și anume

---

²²⁶ MEDELEȚ, F., informație amabilă, pentru care aducem mulțumiri cu acest prilej.

²²⁷ NICOLLE, D. C., *Op. cit.*, p. 634, fig. 16.

²²⁸ *ibidem.*, p. 612.

²²⁹ FEHRING, G. P., *Einführung in die Archäologie des Mittelalters*, 2. Aufl., Darmstadt, 1992, p. 61 sqq.

²³⁰ PETERSEN, J., *op. cit.*, p. 112, 116, 130.

²³¹ DEMMIN, A., *op.cit.*, p. 334, fig. 25 V.

²³² GEIBIG, A., *Op. cit.*, cat. nr. 138. pl. 88.

²³³ KOVACS, L., în *Mitt. Arch. Inst.*, Budapest, 10-11/1980-1981, p.243-245.

²³⁴ SZENDREI, J., *Op. cit.*, p. 55, pl. 107-13 a-b.

²³⁵ DOPPELFELD, O., *Das fränkische Knabengrab unter dem Chor des Kölner Domes*, în *Germania*, 42/1964, pp. 12-24.

goților²³⁶ (Pl.15-b). Prin urmare, apartenența mormântului de la Csongrád orizontului vechi maghiar, din perioada ocupării Pannoniei, ni se pare foarte puțin probabilă, el putând fi mai degrabă atribuit unui luptător de origine germanică.

Numeroși cercetători cu preocupări în domeniul armamentului istoric au încercat să dea o explicație deformărilor rituale ale armelor ofensive. Gy. Lászlo este de părere că la populațiile nomade ar fi existat credința că obiectele deteriorate sau rupte se reîntregesc pe lumea cealaltă, spre deosebire de cele bune, ce rămân spre a fi folosite de către urmași²³⁷. Deci dacă defunctul dorea să se folosească de arma sa și pe lumea cealaltă, aceasta trebuia să fie impracticabilă pe pământ. Un sprijin al acestei ipoteze se poate găsi în ritul practicat încă și la începutul secolului nostru de indienii Chayenne, prin frângerea arcului pentru ca defunctul să poată vâna cu el, în Plaiurile Veșnice ale Vânătorii²³⁸. A. Kirpichnicov consideră că armele erau în perioade vechi folosite de un singur luptător, deci numai pe perioada vieții acestuia, iar ruperea sau deteriorarea voită și depunerea în morminte ar fi în legătură cu simbolul curmării vieții și semn că arma a fost proprietatea defunctului și nimeni altul nu o va mai folosi. Același autor nu exclude nici alte motivații mistico-religioase și nici simple încercări de prevenire a jefuirii mormântului în scopul recuperării destul de prețioaselor piese de armament²³⁹. Același punct de vedere este susținut și în lucrarea mai veche despre armele de război a lui A. Demmin²⁴⁰. Nu putem exclude nici una din opiniile amintite, dar putem conchide că cel mai probabil deformarea de arme se datorează unor credințe religioase, coroborate cu tradiții multisekulare. Numai așa se poate explica faptul că, niște oameni destul de practici, renunțau la asemenea piese scumpe și destul de greu accesibile, când deja procurarea metalului înglobat reprezenta o problemă²⁴¹. Asemenea sacrificii nu pot fi puse după opinia

---

²³⁶ HORED, K., *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit*, Bukarest, 1982, p. 149, fig. 59, 2-3.

²³⁷ LASZLO, Gy., *Ostörténetünk legkorábbi ezakaszi*, Budapest, 1961, pp. 13-22.

²³⁸ KEHOE, A. B., *North American Indians*, Englewood Cliffs, 1881, pp.10-15.

²³⁹ KIRPICNIKOV, A. I., *The Equipment of Rider and Horse in Russia From the 9-th to 13-th Centuries*, Leningrad, 1973, p. 18 sqq.

²⁴⁰ DEMMIN, A., *Op.cit.*, p. 334.

²⁴¹ FELGENHAUER-SCHMIEDT, S., *Op. cit.*, p. 77 sqq.

noastră decât în legătură cu credințele religioase ale purtătorilor lor. Așa se explică și renunțarea la depunerile de arme odată cu adoptarea creștinismului. În concepția creștină, armele nu își găsesc locul nici în iad nici în rai (ca în Walhala spre exemplu) și nici nu folosesc la nimic la Judecata de Apoi, unde toți sunt egali și neputincioși în fața voinței Divine. Îndeobște este acceptat faptul că odată cu creștinismul se renunță la cultul armelor și la depunerea de arme deformate sau întregi în morminte. Acest fenomen este clar vizibil în Pannonia și Transilvania, în cazul maghiarilor și al procesului lor de creștinare și sedentarizare. În perioada migrației și ocupării Pannoniei și chiar în primele etape ale procesului de pătrundere a lor în Transilvania, ungurii își înhumează morții în necropole de tip „Honfoglalás”, cu piese de armament: sabie (mai rar spadă), săgeți și piese de harnașament (scărițe, zăbală), împreună cu fragmente din corpul calului (de obicei capul și picioarele)²⁴². Lancea lipsește de obicei, ceea ce a făcut să se lanseze ipoteza conform căreia lancea se înfige în vârful tumulului²⁴³. În funcție de acest inventar s-au încercat chiar departajări sociale ale membrilor comunității, în sensul purtătorului de sabie ca membru al aristocrației, față de purtătorul de spadă ca membru de rând înarmat al colectivității²⁴⁴. Același lucru s-a încercat pe baza numărului de săgeți din morminte, cei cu număr mai mare de săgeți fiind considerați membrii mai înstăriți ai comunității. În mediul germanic s-a putut constata prin analizele antropologice efectuate în necropole alamane, că o asemenea diferențiere socială se poate demonstra pe baza inventarului militar. Astfel în necropola de la Weingarten (reg. Ravensburg - Germania), s-a făcut interesanta constatare, că indivizii înmormântați cu spadă, erau în medie cu 5-6 cm mai înalți decât bărbații înhumați fără arme, realitate ce pare să confirme o departajare prin naștere sau mod de viață a războinicilor față de membrii de rând ai comunității, departajare semnalată în ritualul funerar prin depunerea armei.²⁴⁵ În cazul maghiarilor, odată cu creștinarea și stoparea migrației lor spre Vest, la cumpăna secolelor X-XI, necropolele de tip „honfoglalás” sunt abandonate în favoarea celor de tip „Bijelo-Brdo”, cu morminte aliniate

---

²⁴² HAMPEL, J., *Op. cit.*, pl. 336, 344, 405, 420.

²⁴³ BAKAY, K., *Op.cit.*, p. 108 sq.

²⁴⁴ *ibidem.*, p. 144 sqq., pl. 7, p. 117; cf. și HINZ, H., *Zu den „Adelsgräbern” des 8. Jahrhunderts*, în *Offa*, 27/1970, pp. 31-55.

²⁴⁵ FEHRING, G.P., *Op. cit.*, p. 68.

și în care inventarul militar dispare treptat până la începutul secolului al XII-lea.²⁴⁶ Același proces poate fi urmărit și în cazul popoarelor germanice, unde deasemenea necropolele „sărăcesc” în inventar după adoptarea creștinismului și sedentarizare.²⁴⁷ Cu toate acestea, excepții mai există și se perpetuează până în miezul evului mediu, pentru ca din secolele XV-XVI, depunerile de spade să fie practicate din nou sporadic în mediu creștin, mai ales în cazul mormintelor de cavaleri²⁴⁸. În Transilvania, cel mai elocvent exemplu în acest sens îl constituie mormântul descoperit la Sighișoara. Din păcate complexul a fost distrus prin construirea stadionului orășenesc, în anul 1957, când au intrat în colecția muzeului o spadă și un vas, găsite după afirmațiile descoperitorului împreună și asociate cu oase, cărora nu li s-a dat importanță. Deși, din exces de zel, descoperitorul, necalificat, a îndreptat lama îndoită a piesei, se mai poate distinge încă fosta îndoire rituală, arma păstrând în prezent un profil de „S” foarte deschis. Problema este că arma aceasta poate fi încadrată cronologic cel mai devreme la cumpăna secolelor XI-XII, dar cel mai probabil după mijlocul secolului al XII-lea (Pl. 16) atât după Oakeshott, cât și după Ruttkay și Hoffmeyer²⁴⁹. Alături de spadă, după cum s-a arătat deja, a intrat în colecția muzeului și un vas din pastă destul de fină, dar arsă neuniform: roșu spre negricios, ce poartă pe fund o marcă în formă de pentagramă și pe pântec scrijelirea destul de adâncită și bine vizibilă a trei rune. Forma vasului, precum și marca de pe fundul acestuia, permit o încadrare destul de sigură în aceeași perioadă a secolului al XII-lea. Inscricția runică este dificil de interpretat, existând mai multe variante posibile de citire a acestor semne. Cele mai plauzibile interpretări ar fi „Ingo”²⁵⁰, „Inyjo”²⁵¹ sau „lgo”²⁵², cu oarecare rezerve, impuse de

---

²⁴⁶ GIESLER, J., *Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur*, în *Prähistorische Zeitschrift*, 56/1981, pp. 3-167.

²⁴⁷ FEHRING, G. P., *Missions- und Kirchenwesen in archäologischer Sicht*, în *Geschichtswissenschaft und Archäologie*, XXII/1979, pp. 547-594.

²⁴⁸ MÜLLER-WILLE, M., *Krieger und Reiter im Spiegel früh- und hochmittelalterlicher Funde Schleswig-Holsteins*, în *Offa*, 34/1977 pp. 40-74.

²⁴⁹ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 95; buton tip „H”, p. 24 ; lama tip XI; RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIV - 2/1976, p. 249, tip XVI; HOFFMEYER, A. B., *Op. cit.*, tip. II a.

²⁵⁰ HENNING, R., *Die deutschen Runendenkmäler*, Leipzig, 1889.

²⁵¹ BRATE, E., *Ostergötlands runinskriften*, Kristiania, 1911.

²⁵² RENK-REICHERT, K., *Runenfibel*, Heilbronn, 1938.

caracterul destul de dezordonat al scrijelirii. Având însă în vedere deosebirile destul de mici între cele trei variante, ne-am putea permite, cu riscurile de rigoare, să interpretăm această inscripție ca un fel de patronim al posesorului vasului și probabil al spadei de la Sighișoara. Coroborând propunerile de lectură ale inscripției runice, cu relatarea lui Tacitus, conform căreia pe cursul inferior al Rinului își aveau locurile de baștină populațiile germanice ale *ingevonilor*, urmașii lui *Ingo*, fiul lui Mannus, fiul zeului Tuisto, s-ar putea stabili o legătură între piesele noastre și primul grup de coloniști sosiți în Transilvania, tocmai din aceste zone renane²⁵³. Bineînțeles că nu se pune problema ca un colonist german din secolul al XII-lea să nu fie creștin, dar se pare că înhumarea cu arme s-a perpetuat la unele grupuri germane. Afirmatia este întărită de o altă descoperire, din păcate tot ocazională, din Satu Mare, a unei spade ceva mai târziu (sec. XIII), într-un mormânt atribuit tot unui colonist german²⁵⁴. Mai mult, chiar în teritoriul german la Gufffels, este semnalată o spadă medievală de sec. XIV, foarte complicat deformată într-un mormânt²⁵⁵. Concluzionând s-ar putea afirma că în cazul descoperirii de la Sighișoara, ca de altfel și în cazul celei de la Satu Mare, nu avem de-a face cu păgâni, ci cu creștini, care au păstrat niște obiceiuri mai vechi, legate de cultul strămoșilor și de cultul armelor, la fel cum de-a lungul timpului s-au păstrat mai multe obiceiuri și sărbători păgâne, chiar până în zilele noastre în formă creștinată sau în „haina creștină“.

Până la ora actuală, cea mai mare parte a armelor aflate în colecțiile muzeelor românești sau europene provine din descoperiri vechi sau ocazionale. Dintre armele descoperite prin intermediul cercetărilor arheologice, cele din necropole sunt categoric dominante, dar există un număr deloc neglijabil de arme și piese de armament, ce au fost descoperite în albiile de râuri sau fluvii. În principal este vorba de spade, dar acest fapt se poate datora și volumului mai mare al acestora, care le face mult mai ușor vizibile decât spre exemplu un vârf de săgeată sau chiar de lance. Sigur că este dificil de lămurit felul în care aceste arme au ajuns în râuri sau fluvii, existând posibilități

---

²⁵³ NÄGLER, T., *Die Einwanderung der Siebenbürgen - Sachsen*, Bukarest, 1979, p. 27 sq.

²⁵⁴ BADER, T., *Ein mittelalterliches Schwert mit Inschrift aus Satu-Mare*, în *Studijné Zvesti*, 21, Nitra, 1985.

²⁵⁵ DEMMIN, A., *Op. cit.*, p. 334, fig. 25.

nenumărate, printre care nu în ultimul rând se poate aminti căderea în apă prin prăbușirea malurilor conținând o așezare sau necropolă și transportarea ulterioară, prin viituri, a piesei la distanțe mari de locul de origine. Având în vedere faptul că majoritatea spadelor descoperite în acest mod este de origine nordică, se poate presupune și pierderea lor în cursul bătăliilor navale sau al naufragiilor. Când însă dintr-un total de 33 spade cu inscripția „Ingelrii”, al căror loc de proveniență este cunoscut, 12 au fost descoperite în râuri și fluvii și restul de 21 de piese provin atât din necropole, cât și din descoperiri izolate²⁵⁶, ne punem pe bună dreptate întrebarea dacă purtătorii acestor arme nu aruncau spadele în apă în cadrul unui ceremonial. În aceeași ordine de idei nu trebuie uitată nici tradiția nordică ce a fost consemnată în *Edda* și conform căreia spada lui Odin a fost răpită prin vicleșug de către Loki, de la duhul apelor, care are înfățișarea celui mai repace răpitor de apă dulce: știuca²⁵⁷. Mai interesant este că se descoperă în râuri și spade din epoci mai târzii, cum ar fi ce a de la Jupa (sec. XIV), scoasă din mijlocul albiei Timișului²⁵⁸ sau spada de secol XIII, inedită, descoperită în Târnava, aproape de satul Coroi.²⁵⁹ Sigur, nu putem exclude din calcul faptul că râurile și fluviile cară mereu diferite materiale și, prin pescuitul cu năvodul sau prin amenajarea culoarelor navigabile, prin dragări sau prin numeroasele exploatări balastiere sau de nisipuri, aceste spații sunt mai „cercetate” decât întinsele suprafețe ale uscatului, unde fierul plugului nu pătrunde decât în puține cazuri până la adâncimea straturilor arheologice.

Dintre armele păstrate în muzee și provenind din colecții vechi, de obicei fără loc de descoperire sigur, cele mai interesante din punctul de vedere al problematicii abordate sunt cele pe care s-au păstrat inscripțiile sau diferite semne, altele decât cele dovedite a fi de atelier sau de meșter. Și pentru cazul acestor piese se cuvine să apelăm la cântările *Eddei* nordice și anume la fragmentul al 7-lea al eposului „*Wolsunge und Niflunge*” Sigurt și fecioara scutului²⁶⁰. Drept răsplată că a fost eliberată de către Sigurt, fecioara îl învață pe erou cum să folosească puterea magică a runelor pe armele sale:

---

²⁵⁶ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 123 sqq., fig. 34. DAVIDSON, H.R.E., pl.V.

²⁵⁷ WOLTERS, F., PETERSEN, C., *Op.cit.* p. 33.

²⁵⁸ PINTER, Z., în *SCIVA*, 4/1989: cf. și *Banatica*, IX/1987.

²⁵⁹ BALTAG, G., informație amabilă pentru care mulțumim cu acest prilej.

²⁶⁰ WOLTERS, F., PETERSEN, C., *Op.cit.*, p. 41.

„Dacă victorie vrei să ai
Drept să scrijelești pe spada ta
În șanțul lamei

*De două ori runa lui Tyr*²⁶¹ (l.n).

Și într-adevăr aproape toate spadele poartă inscripția sau semnele încrustate în șanțul lamei (*Blutrinne*). În România este cunoscută o lance care a fost de curând publicată, fără ca acest aspect să fie aprofundat²⁶² și care corespunde cu totul clișeului din *Edda*. Neavând șanț pe lamă, în stânga și în dreapta nervurii este încrustat pe ambele fețe de câte două ori semnul lui *Tyr*, printr-o variantă a runei „*tsiu*”. Aceasta este o rună combinată din două semne: cel al săgeții, simbolul lui *Tyr*, zeul spadei, și cel al soarelui, simbolul victoriei (*Sieg*)²⁶³ (Pl.17-a). Simboluri runice întâlnim însă și în șanțul spadei de la Morești (punctul Podei)²⁶⁴. „Cerculețele” identificate pe una din fețele lamei (Pl.17-b) pot reprezenta semnul lui *Odal*, simbolul proprietății (în general funciară), dar pot semnifica și ochiul lui *Odin*. Zeul suprem are în mitologie un singur ochi și poartă o manta albastră, deci este singurul ochi al cerului - Soarele²⁶⁵. Cât privește cele două semne în formă de „S” și barele duble de pe cealaltă față a lamei, (Pl. 17-c) pot fi identificate cu runa victoriei „*Sieg*” și cu runa „*i*”²⁶⁶. Deci interpretarea ar putea fi: „Eu biruiesc” (*Ich siege*). De menționat că și această inscripție se repetă de două ori. În radiografia piesei se poate observa chiar o rețea de linii ce unesc cerculețele formând triunghiuri sau unghiuri ascuțite²⁶⁷ ce pot fi identificate tot cu semnul săgeții

---

²⁶¹ *ibidem.*, p. 43.

²⁶² HEITEL, R., *Un vârf de lance din colecția Institutului de Arheologie* (București), în *SCIVA*, 3-4/1991, p. 245-248; în varianta germană în *Forschungen*, 35/1992, p. 141-145. În ceea ce privește butonul de spadă de la Păcuiul lui Soare (nota 11) trebuie spus că la Petersen (*vezi supra nota 34*) întâlnim un număr egal de spade cu buton „S” ornamentate și neornamentate.

²⁶³ RENK-REICHERT, K., *Op.cit.*, p. 69.

²⁶⁴ HORED, K., *Backteller und Tonkessel in Morești*, în *Slov. Arch.*, XXVI-1/1978, p. 66; cf. și a.a., în *AMN*, 4/1967, p. 509, sau în *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 146 sq; VLASSA, N., în *AMN*, 2/1965, pp. 669-671; HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, p. 435 sq. Datarea la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea propusă de acest din urmă studiu citat nu poate fi susținută.

²⁶⁵ RENK-REICHERT, K., *Op.cit.*, p. 68 sq.

²⁶⁶ *ibidem.*, p. 52 sq.

²⁶⁷ HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, p. 435, fig. 19. a, b.

reprezentând runa „tsiu“ a zeul spadei Tyr. Un alt exemplu la fel de interesant și cu semnificație apropiată, poate fi găsit pe lama de spadă păstrată în Muzeul Unirii din Alba Iulia, (inv. 226)²⁶⁸. În acest caz, pe una din fețele lamei, în șanțul acesteia a fost imprimată o spirală din sârmă, (Pl.33-b) iar pe fața cealaltă, exact pe partea opusă, a fost reprezentată prin același procedeu tehnic o variantă de zvastică; (Pl.33-b). Ambele semne sunt simboluri solare folosite încă din preistorie, dar cum prin formă și prelucrarea damascinată lama este ușor databilă în perioada secolelor VIII-X, este evident că avem din nou de-a face cu simboluri runice. Spirala apare în simbolistica runică drept semn al ciclului solar și al transcendenței, al resurecției în mereu altă dimensiune, în special al învierii sub auspiciile lui Odin.²⁶⁹ Prin acest semn se încerca cel mai probabil „pregătirea“ transcendenței lamei pentru folosire în cealaltă dimensiune, cea a Wallhalei. Semnul zvasticii apare în simbolistica runică drept „Soarele biruitor“, făcând parte din deja amintita categorie a runelor victoriei. Este deci tot un semn solar și reprezintă, la fel ca spirala, mișcarea, rotirea permanentă a soarelui. Zvastica runică este folosită ca semn de bun augur, aducător de noroc și apărător, opritor de nenorociri, fiind la fel ca spirala un simbol al reînțoarcerii luminii solare și al resurecției.²⁷⁰ În acest context, apariția semnului pe lama unei arme poate oferi o interpretare asemănătoare celei a spiralei, în plus se considera probabil că acest semn va aduce noroc și va ocroti arma și pe purtătorul ei. La germanii nordici, la vikingi, semnul era interpretat drept „ciocanul lui Thor“, deci ca simbol al zeului tunetului, al forței dezlănțuite, dar inițial a fost cel mai probabil semnul zeului suprem Odin.²⁷¹ Există însă și părerea conform căreia același semn inversat, „contrazvastica“, ar avea cu totul altă semnificație, ca simbol al distrugerii și al morții,²⁷² iar semnul de pe lama de la Alba Iulia ar putea fi interpretat mai repede ca o „contrazvastică“. În acest context, este mai probabilă simbolizarea caracterului aducător de moarte al armei, cum este și cazul unei reprezentări asemănătoare pe un vârf de lance descoperit la Münchenberg.²⁷³ Obiceiul inscripționării

---

²⁶⁸ *ibidem*, p. 434, fig. 18. a, b 1-2. *Vezi și mai jos Cap. V.*

²⁶⁹ RENCK-REICHERT, K., *Op. cit.*, p. 79.

²⁷⁰ LECHLER, J., *Vom Hakenkreuz*, Leipzig, 1925, p. 34 sqq.

²⁷¹ RENCK-REICHERT, K., *Op. cit.*, p. 77 sq.

²⁷² *ibidem*, p. 78.

²⁷³ *ibidem*.

lamelor și cu asemenea simboluri este documentat de asemenea în „Edda”, pe lama spadei *Gram* fiind scris cu „rune arzătoare”: „Nu mă trage decât în luptă, căci trasă lovesc și lovinducid”²⁷⁴. La fel ca și în cazul mai sus menționatei îndoiri rituale se pare că și acest obicei de inscripționare a armei, din perioada păgânismului a fost îmbrăcat de germani în haină creștină. În sprijinul acestei informații nu trebuie să căutăm exemple prea îndepărtate, deoarece o spadă cu inscripție creștină în șanțul lamei s-a descoperit la Satu Mare²⁷⁵. Dacă pe una din fețele lamei se pot distinge literele grupate „S H R” adică *S(ancti) H(risti) R(egis)* (Pl. 18-a) cu clară semnificație creștină, pe partea cealaltă ni se dezvăluie inscripția „A O V”, adică *A(rma) O(mnia) V(incit)*, ce ne aminteste vechea tradiție a armei invincibile și a semnului victoriei în șanțul lamei; (Pl.18-b). Acest exemplu nu este nicidecum o excepție în epocă. O inscripție foarte asemănătoare se întâlnește pe deja amintita spadă imperială zisă „a Sf. Mauricius” din tezaurul de la Viena. În acest caz, pe garda armei se poate citi „CRISTVS : VINCIT : CRISTVS : REINAT”, (Pl.5-c) inscripție preluată din aclamațiile de încoronare ale francilor din secolul al VIII-lea.²⁷⁶ Pentru prima dată această formulă pare să fi fost folosită în liturghia de încoronare din ziua de Paști a anului 774, când Carol cel Mare devine rege al longobarzilor, rămânând în folosință ca formă de „*Laudes*”, până în secolul al XIII-lea.²⁷⁷ În paralel, în credința populară a epocii, formula dobândește valențe magice, rostirea ei fiind considerată ca având efect ocrotitor în confruntarea cu spiritele rele.²⁷⁸ Astfel ambele aspecte coroborate justifică perfect plasarea acestei inscripții tocmai pe garda armei, elementul cu caracter defensiv al spadei, care trebuie să apere mâna luptătorului. Credințele în puterea ocrotitoare a unor expresii liturgice gravate pe arme, sunt întărite de inscripția de pe butonul aceleiași arme: *BENEDICTUS DO(minv)S DE(v)S QVI DOCET MANV(s)*, adică „*Slăvit fie Stăpânul (meu) Dumnezeu, care mâna (mea) o îndrumă în luptă*”, preluată din Psalmul 144 (Vulgata 143) intonat în liturghia de încoronare.²⁷⁹ Acest vers de psalm, atât de potrivit pentru

---

²⁷⁴ DEMMIN, A., *Op. cit.*, p.324.

²⁷⁵ BADER, T., *loc.cit.*

²⁷⁶ EICHMANN, E., *Op. cit.*, (Vol. I) p. 30.

²⁷⁷ *ibidem*, p. 259 sqq.

²⁷⁸ *ibidem*, (Vol. II), p. 117.

²⁷⁹ SCHULZE-DÖRRLAMM, M., *Op. cit.*, p. 25.

binecuvântarea unei arme de cavaler creștin, va fi inscripționat în diferite variante pe un număr impresionant de spade europene, în secolele XIII-XIV²⁸⁰, ilustrând credința în protecția divină asupra armei.

Practica inscripționării spadelor cu cuvinte ce aveau scopul de a proteja arma și pe purtătorul ei se transmite și asupra unei categorii speciale, cea a spadelor justițiare sau de călău, perpetuându-se până în perioada modernă.²⁸¹ Pe aceste arme al căror rol justițiar a fost deja abordat mai sus, inscripțiile au alt caracter decât cele practicate pe spadele de luptă sau ceremonie, urmărind în special să justifice acțiunea armei și a celui ce o mănuieste ca simplă executare a voinței legii, fără implicare personală, sperându-se astfel că blestemele condamnaților vor fi evitate sau anihilate. Asemenea inscripții s-au păstrat pe mai multe exemplare bavareze din secolele XVI-XVII: „DIE OBRIGKEIT STEUERT DEN UNHEIL ICH EXEQUITIRE IHR ENDS UHRTEIL“²⁸², (*sentința o dă stăpânirea, eu execut doar hotărârea*)^(t.n.); Alte formulări din aceeași perioadă încearcă să exprime ideea că moartea prin spadă, asigură sufletului celui executat viață veșnică: „...SCHWERDT AVFTHVN HEBEN GEB GOTT DEM SVNDER DAS EWIGE LEBEN“²⁸³, (*spada o ridic asupra lui, dă Doamne viața veșnică păcătosului*)^(t.n.). Pe spada de călău păstrată la Muzeul din Deva și datată în secolul al XVI-lea,²⁸⁴ întâlnim o reunire a acestor aspecte. Pe o parte întâlnim inscripția „DARUMB THUT BEY ZEITTEN BUß UND FALLET GOTT ZU FUSS EHE IHR MIT DIESEM SCHWERT DAHN GHERICHTET WERDT“, (*De aceea din timp să vă căiți și la picioarele lui Dumnezeu să cădeți, înainte ca prin această spadă executați să fiți*)^(t.n.). În timp ce pe partea cealaltă apare „DIESES SCHWERT DAS IST GEWETZT UND ICH DAR ZU GESETZT FON GOTT UND OBRIGKEITT ZU STRAFFEN BÖSSE LEUTH“ (*Această spadă are tăiș ascuțit, iar eu sunt investit, pe Dumnezeu și autorități să slujesc și pe oamenii răi să pedepsesc*)^(t.n.). Nu rareori se întâlnesc formulări deviate din psalmi: „JESVS DIR LEB ICH, JESUS DIR STIRB ICH, DEIN PIN

---

²⁸⁰ GLOSEK, M., KAJZER, L., *Zu mittelalterlichen Schwertern der Benedictus-Gruppe*, în *WuK*, 19-2/1977, p. 117 sqq.

²⁸¹ Asupra spadelor justițiare nu vom insista cu acest prilej în amănunt, ele urmând să facă obiectul unui studiu separat.

²⁸² KÜHN, U., *Op. cit.*, p. 95.

²⁸³ *ibidem*, p. 99.

²⁸⁴ ANDRUȘ, R., *Spade și săbii din colecția muzeului devean, în Sargetia*, XXV/1992-1994, p. 337 sq.

ICH DOT VND LEBWENDIG“²⁸⁵ (*Isus pentru tine trăiesc Isus pentru tine mor al Tău sunt mort sau viu*)_(t.n.), ce încearcă să confere spadei judiciare binecuvântare divină. Și prin simboluri sau semne se marchează pe spadele de execuție rolul lor judiciar, o reprezentare curentă pentru exemplarele mai noi fiind figura Justiției legată la ochi, cu balanta și spada, ca pe exemplarul de la Erlangen de la sfârșitul secolului al XVII-lea²⁸⁶. Mult mai frecvent pe arme mai vechi se întâlnește reprezentarea spânzurătorii sau a roții, așa ca pe spada de călău a orașului Sibiu, păstrată în colecția de arme și armuri a Muzeului Brukenthal.

---

²⁸⁵ KÜHN, U., *Op. cit.*, p. 94.

²⁸⁶ *ibidem*, p. 110 sq, fig.4.

IV. FORME PRECURSOARE SPADEI ȘI SABIEI MEDIEVALE

Ca și în cazul altor categorii de armament, originea spadei și a sabiei medievale, trebuiește căutată în formele asemănătoare și uzuale ale epocilor cronologic precedente.

În cazul spadei, se pare că avem de-a face cu o formă, ce apare odată cu prelucrarea metalelor, ce permit prin caracteristicile lor realizarea unei lame mai lungi și mai zvelte și în același timp ușoare și rezistente la lovire sau împungere. Bronzul a fost în acest sens primul aliaj, ce a permis tehnic realizarea unor astfel de piese. Spadele de bronz, asupra tipologiei cărora nu vom insista,²⁸⁷ apar în descoperiri izolate și în depozite pe teritoriul României începând din perioada bronzului mijlociu și până în mijlocul perioadei *hallstattiene* și din punct de vedere morfologic reprezintă toate caracteristicile acestei categorii de armament; lungimi ce depășesc 50 cm, uneori de peste 100 cm, mâner turnat sau atașat, lame drepte cu două tăișuri și prevăzute cu șențuri sau nervuri mediane de întărire.²⁸⁸ O categorie interesantă o reprezintă în acest ansamblu piesele pentru împuns, numite și rapiere de tip micenian cu lama zveltă, de secțiune rombică și cu nervură

---

²⁸⁷ Pentru o tipologie a acestor piese vezi: ALEXANDRESCU, A., *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, în *Dacia N.S.*, /1966; BADER, T., *Die Schwerter in Rumänien*, în *Prähistorische Bronzefunde*, IV-8/1991; HANSEN, S., *Studien zu Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhönetal und Karpatenbecken*, în *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie*, (UPA), 21-1/1994; HARDING, A., *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*, în *Prähistorische Bronzefunde*, (PBF), IV-14/1995.

²⁸⁸ PETRESCU DÎMBOVIȚA, M., *Depozitele de bronzuri din România*, București 1977. În această lucrare asemenea piese sunt numite *săbii*.

mediană.²⁸⁹ În special în depozite sau morminte se pare că spadele au ocupat un loc de cinste ce le sugerează valoarea excepțională deja în această epocă²⁹⁰.

Aceste piese pot fi considerate prima verigă din lanțul evolutiv al spadelor.

Se pare că cea mai veche spadă din fier descoperită pe teritoriul României este piesa de la Dobolii de Jos, Ilienii (jud. Covasna), ce păstrează în morfologia mânerului elemente specifice pumnalelor *akinakes* - butonul cu „antene” sau „ghiare de vultur” și gardă antropomorfă - dar este prevăzută cu o lamă dreaptă cu lungimea neobișnuită de 1,12 m. și dotată cu șențuirii.²⁹¹ Această piesă este atribuită cronologic secolelor VI-V î.d.C. și etnic mediului scitic unde își găsește analogii.²⁹² O filiație între spadele din bronz „cu antene” încadrate în Hallstatt B₂ și cronologic în secolul al IX-lea î.d.C.,²⁹³ cum sunt cele provenite de la Bunești²⁹⁴, Silvașul de Câmpie²⁹⁵, Șimleul Silvaniei²⁹⁶, Vadul Crișului²⁹⁷ și piesa în discuție, pare firească. Este normal ca primele folosiri ale fierului pentru asemenea arme să se fi limitat la lame mai scurte, mai ușor de realizat tehnic. Astfel este explicabilă evoluția prin pumnalele de tip *akinakes*, mai exact prin

---

²⁸⁹ HÄNSEL, B., *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, în *BAM*, 7-8/1968; a.a., *Eine datierte Rapiers Klinge mykenischen Typs von der unteren Donau*, în *PZ*, 48-2/1973; VULPE, A., în *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976; GOGĂLTAN, F., *O rapiară de tip micenian de la Densuș (jud. Hunedoara)*, în *Apulum*, XXXIV/1997. În alte lucrări asemenea piese sunt numite impropriu săbii: HOREDȚ, K., *Săbiile de tip micenian din Transilvania*, în *Apulum*, III/1961.

²⁹⁰ SOROCEANU, T., *Op. cit.*, p.37 sqq; cf. și HANSEN, S., *Op. cit.*, p. 43 sqq.

²⁹¹ * * * , *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit*, Frankfurt am Main, 1994, p. 144.

²⁹² VASILIEV, V., *Sciții agatirși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p.86 sq., Pl.14:3 și 3a. Autorul numește această piesă „săbie de tip *akinakes*”.

²⁹³ PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Op.cit.*, p.140; BADER, T., *Op.cit.*, p. 157 sqq.

²⁹⁴ PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Op.cit.*, p.140, Pl. 343:14; BADER, T., *Op.cit.*, p.158, Tf. 53.

²⁹⁵ PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Op.cit.*, p.143, Pl. 350:13; BADER, T., *Op.cit.*, Tf. 53-373.

²⁹⁶ PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Op.cit.*, p.143, Pl. 354:2 și 2a; BADER, T., *Op.cit.*, Tf. 53-374.

²⁹⁷ BADER, T., *Op.cit.*, Tf. 54-375.

varianta acestora „B”, numită tot „cu antene” și specifică atât *Hallstatt-ului* central-european în secolul al V-lea, cât și mediului nord-pontic în secolul VI î.d.C..²⁹⁸ Această evoluție este întărită și de folosirea cel puțin pe teritoriul Transilvaniei, simultan a pumnalelor *akinakes* confecționate în întregime sau parțial din bronz cu cele confecționate integral din fier.²⁹⁹

Treapta evolutiv următoare a spadelor din fier o reprezintă desigur cele ale perioadei *La Tène*, păstrate în număr mult mai mare și ca atare mai bine cunoscute. Și în acest caz se poate urmări o lungire a lamei de la valori de 60-65 cm la cele mai vechi exemplare, la peste 80 cm în a doua perioadă *La Tène*.³⁰⁰ În cazul acestor piese mânerul sunt mai puțin cunoscute, înmănușările fiind în general confecționate din materiale perisabile, dar se pare că se mai folosește tipul „cu antene” specific perioadei precedente, cum se poate observa în cazul pumnalului de la Chaumont cu mâner încă turnat din bronz,³⁰¹ sau al reprezentării unei spade pe o monedă celtică³⁰², în schimb apar frecvent teci sau fragmente de teacă din fier sau cu elemente din fier ce contribuie la cunoașterea modului de purtare a acestor arme³⁰³. Lamele sunt în general robuste și prevăzute cu nervuri, de foarte multe ori piesele provenind din morminte fiind deformate ritual precum cele descoperite în Transilvania la Pișcolț, Sanislău, Tărian, Dersida³⁰⁴ și mai rar întregi ca cea de la Zăuani³⁰⁵. Aceste spade, atribuite în general celților³⁰⁶, au fost folosite se pare și de daci, așa cum reiese din descoperirile arheologice de arme ce provin din mormântul princiar de

---

²⁹⁸ VASILIEV, V., *Op.cit.*, p.85 cu nota 436.

²⁹⁹ *ibidem*, p.87 sq.

³⁰⁰ HUBERT, H., *Celții și civilizația celtică*, București 1983, p.75. În cazul acestei lucrări, termenul francez *épée* - (spadă), este tradus consecvent prin *sabie* - (sabre), ceea ce ni se pare nepotrivit.

³⁰¹ *ibidem*, p.76, fig. 2: 8 și 8a.

³⁰² Pentru această reprezentare, vezi: DRÎMBA, O., *Istoria culturii și civilizației, II*, București, 1987, p.29.

³⁰³ HUBERT, H., *Op. cit.*, p.75 sq.

³⁰⁴ NEMETI, J., LAKO, E., *Noi descoperiri celtice în județul Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis XVII/1993*, p.78, Fig.4:5.

³⁰⁵ *ibidem*, p.80, Fig. 7:1.

³⁰⁶ HUBERT, H., *Op.cit.*, p.75 sqq.; cf. și BERCIU, D., *Lumea celților*, București, 1970.

la Cugir³⁰⁷. Aceasta pare să fie însă și singura dovadă de folosire în mediul dacic al spadei drepte cu două tăișuri și suntem tentați să credem că în cazul mormântului de la Cugir, avem de-a face, după cum dovedește și deformarea rituală a spadei sau carul de luptă cu patru roți, cu un împrumut atât în privința armei cât și a unor obiceiuri, din mediul celtic, așa cum și în spațiul extracarpatic sunt adoptate din mediul grecesc cnemidele³⁰⁸. Astfel de împrumuturi din mediul celtic sau roman în ceea ce privește armele par să fie destul de frecvente la daci, deși atât autorii antici, cât și reprezentările de daci înarmați pe diferite monumente par să confirme sabia curbă, „falx“, drept arma specifică acestei populații.³⁰⁹ Dintr-o descoperire ocazională din secolul trecut, făcută într-un tumul din hotarul satului Viscri, se mai cunoaște o spadă dreaptă (de fapt un *gladius* roman) găsită într-un „cazan de fier“ printre multe cioburi cenușiu negricioase, groase de cca. 2 cm provenite de la mai multe urne și împreună cu un *falx* dacic (Pl.19).³¹⁰ Datorită condițiilor de descoperire și a lipsei unor cercetări sistematice ulterioare³¹¹ este greu de spus ce relație a existat între cele două piese, care au făcut obiectul atenției mai multor autori³¹². Arma romană putea pătrunde în ceea ce pare să fi fost un mormânt de căpetenie dacică, integrat unui complex militar și civil, fie ca pradă de război, fie ca dar.³¹³

Sub influența armatei romane și a strategiei și tacticii militare a legiunilor sale, armamentul lumii antice cunoaște importante modificări. În cazul spadelor acest aspect este relevat de scurtarea

---

³⁰⁷ CRIȘAN, I. H., *Civilizația geto-dacilor*, București, 1993; spada nu este menționată în descrierea mormântului și a inventarului acestuia în paginile 245 și 246, ale volumului I, dar este vizibilă în figura 11 din volumul II, (Arme din mormântul princiar de la Cugir) alături de un vârf de lance, un umbo de scut un pumnal cu lamă curbată și mai multe piese de harnașament.

³⁰⁸ * * * , *Goldhelm, Schwert und Silberschätze, Reichtümer aus 600 Jahren rumänischen Vergangenheit*, Frankfurt am Main, 1994, p. 162 sq.

³⁰⁹ GLODARIU, I., *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1978, p. 137 sqq.

³¹⁰ MÜLLER, H., *Archäologische Funde*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 12/1898, p. 144 sq.

³¹¹ COSTEA, F., *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, (I), în *Cumidava*, XV-XIX/1995, p. 120 sq.

³¹² PÂRVAN, V., *Getica*, p. 507, fig. 342; HORED, K., în *Deutsche Forschung im Südosten*, 1/1942, p. 33 sqq.

³¹³ PINTER, Z. K., în *Weisskirch - Ein Siebenbürgisches Dorf im Griff der Zeit*, 2. 1. 3., *Der historische Rahmen*, în *Acta Geographica Lovaniensia*, Leuven, 36/1997, p. 39.

lamei și lungirea mânerului, după modelul gladius-ului. Scurtarea ori lungirea lamei sau mânerului spadelor este strict dependentă de modul practic de folosire a respectivelor arme în luptă și de posibilitățile tehnicii metalurgice ale fiecărei epoci. În ceea ce privește modul de folosire în luptă, acesta este la rândul-i dependent de tactica militară a diferitelor populații, despre care pentru perioada romană avem mai multe informații scrise decât pentru epocile anterioare. Armele lungi ale perioadei *La Tène*, specifice celților, reflectă folosirea lor în cadrul unei strategii militare ce se baza pe inițiativa individuală în luptă a războinicului, în general fără echipament defensiv serios, tactică descrisă foarte bine de Diodor³¹⁴. Se pare însă că din punct de vedere tehnic aceste spade lungi nu erau de cea mai bună calitate, cum rezultă din relatările lui Polybios, despre campania consulului Flaminius din anul 223, căci se îndoiau la prima lovitură, după care trebuiau îndreptate cu piciorul³¹⁵.

Spada scurtă romană, *gladius-ul*, cu o lungime de 40-70 cm, reflectă caracterul ei de armă secundară, specifică unităților militare închegate și bine organizate, cu luptători dotați cu echipament defensiv greu, după modelul falangei și al hoplitului grec, a căror eficiență consta în efortul militar colectiv.³¹⁶ Asemenea arme asupra tipologiei cărora nu ne vom opri³¹⁷ se cunosc în Transilvania din câteva descoperiri atât în mediul dacic, cât și provincial roman.³¹⁸ Mai interesantă decât gladiusul, este pentru evoluția spadei medievale, arma specifică soldaților cavaleriști, cu mâner mai scurt dar lamă mai lungă, pentru lovit de la înălțimea calului ca cea descoperită la Tibiscum; (Pl.20)³¹⁹. Iată deci că încă în epoca romană, se simte necesitatea unei arme pentru lovit și împuns mai lungi. Conflictetele cu popoarele germanice și

---

³¹⁴ DIODOR din SICILIA, *Biblioteca istorică*, București, 1981, cartea V, V: „Își acoperă pieptul cu zale, alții drept platoșă au doar pielea lor /.../ au săbii foarte lungi care atârnă de lanțuri de fier sau de bronz /.../ aruncă mai multe sulițe iar apoi sar jos încingând lupta cu sabia /.../ obișnuiesc să iasă din rând și să cheme la luptă în doi pe cei mai viteji dintre dușmani”.

³¹⁵ HUBERT, H., *Op.cit.*, p. 74.

³¹⁶ *ibidem*.

³¹⁷ *Vezi în acest sens*: VLĂDESCU, C. M., *Observații asupra tipologiei armamentului roman din Dacia Inferior*, în *Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*, 7-8/1974-75; a.a., *Armata romană din Dacia Inferior*, București, 1983.

³¹⁸ GLODARIU, I., *loc. cit.* Pentru bibliografia pieselor de armament romane din România, vezi GUDEA, N., în *Ephemeris Napocensis*, 3/1993.

³¹⁹ BENEĂ, D., BONA, P., *Tibiscum*, București, 1994, p. 60, fig. 21.

pătrunderea unor luptători germani în armata romană, au dus la accelerarea preluării *spathe* și la renunțarea folosirii *gladius-ului*. Creșterea rolului cavaleriei a contribuit de asemenea la preluarea *spathe* și chiar la lungirea acesteia, căci pentru lupta din șaua calului, numai o armă lungă putea fi eficientă. Prin urmare, *spatha*, devine arma specifică a armatei romane din perioadele târzii și apoi a armatei bizantine.³²⁰ Dacă Vegetius consideră încă necesar să explice că *spatha* este un *gladius mai mare*³²¹, Isidor din Sevilla folosește la începutul secolului al VII-lea deja termenul de *spatha*, alternat cu cel grecesc de *xiphos*.³²²

Spatha, arma lungă pentru lovit a popoarelor germanice, preluată probabil de la celți³²³ și adoptată de armata romană mai întâi la trupele auxiliare de cavalerie și apoi generalizată în etapele târzii și în perioada bizantină, reprezintă în privința acestei categorii de armament, veriga de legătură dintre antichitate și evul mediu, fiind fără îndoială „strămoșul direct” al spadei medievale.

Desigur diferitele părți ale continentului au parcurs etape distincte și au suferit numeroase influențe în ceea ce privește echipamentul militar, în perioada evului mediu timpuriu. Din acest punct de vedere, Transilvania trebuie privită în contextul de ansamblu geopolitic și istoric al Bazinului carpatic, zonă de interferență a mai multor culturi în această etapă.

Numită și epoca migrațiilor, perioada cuprinsă între secolele IV și XI, se caracterizează în acest spațiu prin succesiunea din punct de vedere al supremației militare a mai multor populații europene sau asiatice, cu strategii și echipament războinic specific, ce au marcat aici evoluția armamentului. Din punctul de vedere al dominației militare, care ne interesează în acest context datorită influenței pe care o are asupra armamentului, putem distinge: perioada hunică, până la mijlocul secolului al V-lea, în care arma pentru lovit cu cea mai largă răspândire este *spatha* cu gardă scurtă din fier; perioada germanică de la mijlocul secolului al V-lea până la sfârșitul secolului al VI-lea, cu *spatha* fără

---

³²⁰ KOLIAS, TAXIARCHIS, G., *Op. cit.*, p.137.

³²¹ * * *, *Flavi Vegeti Renati Epitoma rei militaris*, (Vegetius), Leipzig, 1885, II-15, (49, 4-7); „... gladios majores quos spathas vocant, et alios minores, quos semoispathia nominant”

³²² * * *, *Isidori Hispaniensis Episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, (Isidorus), Oxford, 1911, XVIII; 6, 3.

³²³ KOLIAS, TAXIARCHIS, G., *Op.cit.*, p. 136.

gardă; perioada avarică a secolului al VII-lea, când apare în acest spațiu spada de sorginte iraniană cu garda mică din fier placată cu tablă de aur; perioada româno-slavă până la sfârșitul secolului al IX-lea, când în acest spațiu se răspândește spada de tip franc respectiv de tip nordic.³²⁴

În ceea ce privește sabia, se pare că această armă își face apariția în arsenalele europene abia în evul mediu timpuriu, odată cu penetrația pe continent a unor popoare de origine asiatică. Drept precursori în Europa, ar putea fi însă considerate cele câteva tipuri de arme cunoscute încă din antichitate, cu lama dreaptă dar prevăzute cu un singur tăiș. O foarte interesantă armă aparținând primei vârste a fierului (Hallstatt-D), cu un singur tăiș pe lama dreaptă și mânerul înclinat spre partea activă în unghi foarte apropiat celui al săbiilor medievale a fost descoperită în România la Ferigile³²⁵. Arme cu lama curbată sunt menționate în spațiul apusean doar la iberi înainte de cucerirea romană³²⁶ și la daci³²⁷. În Orient, la perși, este menționată o armă numită *chimichir*, cu lama curbată și tăiș pe partea exterioară a curburii, lipsită de gardă și cu vârful tăiat oblic, astfel încât partea tăioasă să fie mai lungă, armă preluată de mauri și prin aceștia cunoscută în Europa ca: *cimeterre* (franc.), *scymitar* (engl.) sau *Seymitar* (germ.).³²⁸ În cadrul armamentului roman nu sunt cunoscute arme asemănătoare, luptătorii din legiune având pe lângă *gladius*, doar un pumnal, *pugio* tot drept și cu două tăișuri. În armata bizantină în schimb, unde influențele orientale asupra armamentului s-au făcut mai puternic simțite³²⁹, se încetățenește o a doua armă pentru lovit, cu un singur tăiș, numită *machaira*.³³⁰ Această realitate este surprinsă și de informația scrisă, astfel reglementându-se în armata bizantină pentru

---

³²⁴ KISS, A., *Frühmittelalterliche byzantinische Schwerter im Karpatenbecken*, în *Acta AASH*, 39/1987, p. 4.

³²⁵ VULPE, A., *Cimitirul din prima epocă a fierului de la Ferigile*, în *MCA*, VI/1959, p. 370 sqq.

³²⁶ HUBERT, H., *Op. cit.*, p. 77.

³²⁷ *Vezi supra notele 309-313.*

³²⁸ MÜLLER, H. A., MOTHE, O., *Archäologisches Wörterbuch*, Leipzig - Berlin, 1878, II, p. 856.

³²⁹ WERNER, J., *Der Grabfund von Malaja Prescepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren*, în *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil.-Hist. Klasse, N.F., 91, München, 1984, pp.25-27.

³³⁰ KOLIAS, TAXIARCHIS, G., *Op. cit.*, p. 138.

anumite trupe portul celei de-a doua arme pe lângă spadă. În conformitate cu „*Percepta militaria*“, fiecare cavalerist trebuia să poarte *spatha*, iar *kataphraktarius-ul* era obligat pe lângă *spatha* să mai poarte o a doua armă pentru lovit și împuns, chiar dacă în plus era înarmat cu lance, suliță, buzdugan, secure sau arc cu săgeți.³³¹ La Xenophon, această a doua armă este numită *machaira* și descrisă ca un „cuțit mare pentru lovit cu tăiș pe o singură parte, spre deosebire de *spatha* dreaptă“³³². Vegetius numește aceeași armă „*semispatha*“³³³, iar Isidorus se pare că face distincție între *machaera* pe care o prezintă ca „*gladius* mai lung cu un singur tăiș“³³⁴ și *semispatha* descrisă ca fiind un „*gladius* mai mic în lungime decât *spatha*“³³⁵. O a doua armă, cu un singur tăiș, completează *spatha* și la populațiile germanice din apusul continentului. Este vorba despre sax, o armă ce apare în principal în două variante: saxul scurt de cca. 40 cm, „*kurzsax*“ și saxul lung, până la 80 cm. „*langsax*“, „*scramasax*“³³⁶. Asemenea piese de armament sunt documentate în numeroase descoperiri arheologice provenind dintr-un areal extrem de întins, din Peninsula Scandinavică³³⁷ în spațiul franc³³⁸ și până în Europa Centrală și Răsăriteană³³⁹. Și în informația scrisă, apar menționări ale acestor arme europene cu un singur tăiș, cu precădere în transcrieri mai târzii ale unor poeme eroice germanice din perioada migrației. Astfel în „*Waltarius manu fortis*“ transcrierea de la începutul secolului al XI-lea întocmită de călugărul Ekehard de St. Gallen în hexametriu latin a unui mai vechi poem germanic, se vorbește despre „*obiceiul pannonic*“ (în acest caz hunic), adoptat de eroul german Walther, conform căruia luptătorul se încinge în stânga cu „*spada cu două tăișuri*“ iar în dreapta cu o a doua, care „*numai cu*

---

³³¹ *ibidem*, p. 137 sq.

³³² GAMBER, O., *Kataphrakten, Clibanarier, Normannenreiter*, în *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 64/1968, p. 9 sqq.

³³³ *Vezi supra nota 321*.

³³⁴ ISIDORUS, XVIII, 6, 2: „*machaera autem est gladius longus ex una parte acutus*“.

³³⁵ *ibidem*, 6, 5; „*Semispatium gladium est a media spatæ longitudine appellatum*“.

³³⁶ EBERT, M., *Sax*, în *Hoops' Reallexicon der germanischen Altertumskunde*, 4/1918-1919.

³³⁷ DEMMIN, A., *Op. cit.*, pp. 329-341, fig. 11, 12, 15, 55:1-2.

³³⁸ *ibidem*, p. 322 sqq.

³³⁹ * * * *Germanen Hunen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit*, Nürnberg 1987, p.250, 481, 496, 598.

un singur tăiș provoacă rănilile ucigătoare³⁴⁰.

Între aceste arme europene și sabia medievală a secolelor IX-XIV, nu se poate însă stabili ca în cazul spadei, o filiație directă și continuă. *Saxul, scramasaxul, machaira, sau seimitarul*, toate arme cu un singur tăiș dar cu lama dreaptă și destul de scurtă, evoluează în apusul continentului spre cuțitele de luptă medievale iar în părțile sud-estice, prin influența orientală, spre *hanger* și *iatagan*. Originea sabiei medievale cu un singur tăiș și lama lungă curbată, trebuie căutată la popoarele nomade de origine asiatică, ce dezvoltă această armă în strânsă legătură cu moduli de luptă al cavaleriei ușoare.³⁴¹ Zonele de geneză a sabiei sunt considerate teritoriile ocupate de populații türccice din Nordul Iranului, unde apar pe arme cu lamă lungă dreaptă și cu un singur tăiș, primele trăsături caracteristice ale mânerului de sabie și de unde prin valul avar, asemenea piese pătrund și în Europa³⁴². O interesantă descoperire de la Gyenesdiás (Ungaria), atestă într-un mormânt atribuit mediului avar și datat cu un solidus bizantin de aur emis de Constans II și Constantin IV, între anii 654 și 659, o sabie cu un singur tăiș, lama foarte ușor curbată doar de la jumătate spre vârf, gardă mică și mânerul lung pentru două mâini.³⁴³ O piesă asemănătoare, din aceeași epocă, dar din păcate foarte corodată, a fost decoperită în Banat, la Sânpetru German.³⁴⁴ Asemenea piese, de frapantă asemănare celor folosite în Extremul Orient și cunoscute mai ales ca „săbii japoneze sau de samurai” sunt extrem de rare în acest spațiu central european³⁴⁵, iar prezența lor aici în secolul al VII-lea, este explicată printr-un aflux de populație asiatică într-un al doilea val avar³⁴⁶. Apariția sporadică a unor asemenea piese, purtate probabil de

---

³⁴⁰ EKKEHARD von St. Gallen, *Das Waltarilied*, în BÖTTICHER, G., KINZEL, K., *Altdeutsches Lesebuch*, Halle/Sale 1927, p. 47. „Gürtet die Hüfte links mit dem doppelschneidigen Schwerte / Und nach pannonischem Brauche die rechte zugleich mit dem zweiten, / Welches mit einer Seite nur schlägt die tödlichen Wunden”

³⁴¹ BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 141 sq.

³⁴² FETTICH, N., *Garnitures de fourreau de sabres du temps des Avars en Hongrie*, Arethuse 1926, p. 267.

³⁴³ MÜLLER, R., *Vorbericht über die Freilegung des Grabes eines hohen Militärs aus der Mittelwarenzeit in Gyenesdiás* în *Comunicaciones Archaeologicae Hungariae*-1989, p. 141 sqq., fig. 3-5; Cf. și GARAM, E., *Der awarische Fundstoff im Karpatenbecken, în Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, Berlin, 1987, p. 198, Taf. 17.

³⁴⁴ DÖRNER, E., în *SCIVA*, 2/1960, pp. 424-431.

³⁴⁵ NICOLLE, D.C., *Op. cit.*, p. 531, fig. 1442, p. 931.

³⁴⁶ BONA, I., *Avar lovassír Iváncsáról* în *A.É.*, 97/1970, pp. 259-261.

grupuri restrânse dacă nu de luptători izolați din slujba avarilor, a făcut ca folosirea acestor arme să nu se extindă pe continent.

Primele teritorii în care sunt cunoscute din descoperiri arheologice săbii cu lamă curbată și mâner înclinat, sunt cele în care în secolul al VIII-lea se dezvoltă cultura „Saltovo Maiack”, deci sudul U.R.S.S., (C.S.I.), de unde prin populațiile de migratori turanici și în special prin maghiari, începând cu secolul IX, această armă va pătrunde în Europa.³⁴⁷ Prin urmare, zonele de geneză ale sabiei medievale sunt plasate în Asia Centrală, iar particularitățile constructive ce fac aceste piese precursorare ale sabiei medievale și moderne europene pot fi cel mai timpuriu constatate pe arme ce provin din mediul turcic sau kirghiz.³⁴⁸

---

³⁴⁷ KOVACS, L., în *Mitt. Arch. Inst. Budapest*, 10-11/1980-81, p. 246.

³⁴⁸ NICOLLE, D.C., *Op. cit.*, p. 6.

V. FĂURIREA, FOLOSIREA ȘI EVOLUȚIA SPADEI ȘI SABIEI MEDIEVALE

Este foarte greu de stabilit, pentru aceste categorii de armament, în ce măsură evoluția lor a fost determinată de dezvoltarea procedeelelor tehnice de făurire sau de modul practic de mănuire, de folosire a lor în luptă sau de complexitatea și eficiența echipamentului defensiv pe care trebuiau să îl înfrunte, care a fost factorul primordial, căci după toate aparențele avem de-a face cu o permanentă interdependentă și determinare reciprocă. Strategia și tactica militară a unei epoci poate influența armamentul epocii respective, dar -de asemenea- apariția unor arme calitativ superioare poate duce la modificări în modul de luptă și implicit, la schimbări în concepția tactică. De asemenea apariția unui echipament defensiv mai eficient poate determina perfecționarea armelor ofensive, dar reciproca poate fi chiar mai plauzibilă. Raportul dintre armele ofensive și cele defensive a fost poate cel mai activ factor în evoluția ambelor categorii, în general fiind sesizabil, cel puțin pentru epoci mai noi și mai ușor accesibile documentar, un oarecare avans al elementului ofensiv. Astfel, se poate afirma cu siguranță că a apărut mai întâi tunul și apoi sistemul de fortificare bastionară de tip Vaubain, mai întâi glonțul și mult mai târziu vesta antiglonț, sau mai întâi aviația și doar mai apoi artileria antiaeriană, exemplele putând fi continuate.

Revenind la armamentul evului mediu, informația mult prea săracă, ne determină să abordăm toți acești factori în mod unitar, fără să încercăm stabilirea unor impulsuri inițiale, să privim toate influențele asupra categoriilor alese ca rezultat al unui complex de interacțiuni și determinări reciproce.

1. FĂURIREA

Producerea spadelor și a săbiilor, reprezenta o muncă de fierărie extrem de pretențioasă și specializată, ce necesita numeroase cunoștințe de metalurgie a fierului, de la reducerea minereului până la obținerea aliajului adecvat cerințelor și solicitărilor cărora trebuia să le răspundă arma finită.³⁴⁹ Partea cea mai greu de realizat la aceste arme, era cu certitudine lama, care trebuia să fie de duritate mare dar nu casantă, elastică și rezistentă la lovirea din diferite unghiuri. Toate acestea se puteau realiza destul de ușor pe un vârf de lance sau săgeată, pe un bolț de arbaletă, pe o secure de luptă sau pe un pumnal, unde părțile active sunt mici față de volumul total al armei. Spre deosebire de gladius-ul roman, cu lama scurtă lată și masivă, în cazul spadei și sabiei medievale, lama trebuia, pe lângă calitățile amintite ceva mai sus, să fie lungă, zveltă și ușoară, ceea ce se putea realiza mai ales prin îmbunătățirea calitativă a materialului folosit și mai puțin prin adaptarea cantitativă a formei.

În România, datorită mai mult lipsei de înzestrare tehnică adecvată decât datorită dezinteresului cercetătorilor, s-au făcut mult prea puține analize metalografice complexe pe arme medievale, deși asemenea analize reprezintă singura cale de clarificare a amănuntelor constructive ale acestor piese. Una dintre puținele excepții în acest sens o constituie spadele medievale din colecția Muzeului Brukenthal³⁵⁰, dar acest eșantion redus, nu poate fi luat drept reper concludent pentru modul de făurire a complexului armelor medievale produse sau păstrate în Transilvania. Din acest motiv, suntem nevoiți să apelăm la lucrările de metalografie elaborate în străinătate, pe baza analizelor efectuate pe un număr important de arme europene și orientale.³⁵¹ Putem în acest fel constata, pentru perioada cuprinsă între antichitatea târzie și miezul evului mediu european, câteva procedee tehnice de bază folosite în producerea pretențioaselor lame de spade și săbii și bazate pe combinația dintre fierul bogat și oțelul sărac în carbon. O asemenea combinație a dus la așa-numitul „oțel de Damasc“, ce întrunea toate

---

³⁴⁹ PLEINER, R., *Staré evropské kovárství*. Praha, 1962, pp. 164 sqq.

³⁵⁰ RILL, M., în *Forschungen*, 2/1983, p. 83 sq.

³⁵¹ SMITH, C.S., *Op. cit.*, p. 32.

calitățile necesare: tăria fontei și elasticitatea oțelului.³⁵²

Primele dovezi clare ale combinației de fier și oțel în lama spadelor ni s-au păstrat din mediul franc merovingian. Nu este exclus ca această tehnologie să fi fost cunoscută și de către romani, dar armele romane păstrate, sunt atât de corodate, încât nu li se mai poate analiza structura metalografică.³⁵³ Cert este că încă din secolul al VI-lea, în zona renană existau câteva ateliere specializate în producerea lamelor de spade,³⁵⁴ ce își exportau produsele până în lumea vikingilor,³⁵⁵ a slavilor de răsărit³⁵⁶, a maghiarilor³⁵⁷ și foarte probabil în Transilvania, așa cum se poate bănuși pe baza unei lame damascinate păstrate în Muzeul Unirii din Alba Iulia³⁵⁸. Faptul că aceste ateliere produceau numai lamele, este demonstrat prin descoperirea în Peninsula Scandinavică a unor spade cu inscripție - marcă de atelier de certă proveniență francă, dar cu mânerul, garda și butonul de clară lucrătură nordică³⁵⁹, ca și prin descoperiri similare din Rusia³⁶⁰. Renumele de care au ajuns să se bucure lamele renane a depășit până în secolul al X-lea chiar limitele geografice ale Europei, fiind lăudate chiar în lumea arabă de Al Biruni (973-1098), pentru calitățile lor deosebite.³⁶¹ Motivul pentru care lamele făurite în ateliere de pe cursul mijlociu al Rinului erau atât de apreciate, rezidă în procedeele tehnice folosite de fierarii din Francia Merovingiană în realizarea deja amintitei combinații fier - oțel cunoscută și ca „damascinare mecanică” sau „sudată”.³⁶² Meșterii renani foloseau drept materie primă fâșii din fier bogat și oțel sărac în carbon, pe care le suprapuneau alternat și le sudau apoi prin batere la cald într-o bară de secțiune rectangulară. Se exploata în acest fel calitatea majorității metalelor, de a difuza unele în altele, în stare de incandescentă. Aceste bare erau apoi forjate pentru

---

³⁵² PANSERI, C., în *Gladius* IV/1965.

³⁵³ *ibidem*.

³⁵⁴ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIV, 2/1976, p. 260 sq.

³⁵⁵ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p. 140 sq.

³⁵⁶ KIRPICNIKOV, A. N., în *Archeologia SSSR*, EI-36. Moskva, 1966 p. 46 sq.

³⁵⁷ BAKAY, K., în *Acta AASH.*, 19/1967, pp. 105-111.

³⁵⁸ *Vezi mai jos, capitolul VI.*

³⁵⁹ PETERSEN, J., *Op.cit.*, p. 141.

³⁶⁰ KIRPICNIKOV, A. N., *Russische Waffen des 9.-15. Jahrhunderts*, în *WuK*, 28-1/1986, p. 11 sq.

³⁶¹ *Ibidem*, p. 16.

³⁶² FELGENHAUER-SCHMIEDT, S., *Die Sachkultur des Mittelalters im Lichte der archäologischen Funde*, Frankfurt am Main, 1993, p. 78.

eliminarea fixării particulelor de zgură, răsucite, îndoite, torsadate și din nou forjate în bare. Trei până la patru asemenea bare erau apoi suprapuse sau împletite și forjate din nou în ceea ce va constitui miezul viitoareii lame de spadă, după cum s-a demonstrat prin metoda experimentală (Pl. 21-a).³⁶³ Sunt cunoscute trei feluri sau metode de damascinare mecanică: cea totală, cea lamelară și cea aplicată, zisă și „damascul furniruit“, diferențiate de felul în care acest miez era integrat lamei;³⁶⁴ (Pl. 21-b). În cazul damascinării totale, pe acest miez se sudau apoi, pe ambele părți, tăișurile din oțel dur, îmbogățit în carbon, iar apoi de cele mai multe ori se placau cu oțel mai moale, cu conținut de carbon sub 0,5 %. Damascinarea lamelară implica alternarea unor bare damascinate cu un miez de oțel, iar prin „furniruire“, pe o lamă simplă se aplicau prin batere pe cele două fețe fâșii damascinate, diferențele de calitate între cele trei metode nu sunt majore iar sesizarea lor este posibilă doar prin analiză metalografică. Pe partea centrală a unor asemenea spade, după șlefuire și lustruire, apărea un model neregulat, din linii curbe, împletite asemănătoare oaselor de pește și cercuri concentrice, asemănător unui furnir de lemn foarte noduros.³⁶⁵ Aceste modele constituiau o dovadă pentru armele de excepțională calitate, fiind de obicei accentuate prin gravare mecanică, corodare controlată cu ajutorul unor acizi³⁶⁶ sau prin întărirea conturilor cu infuzii de metal nobil.³⁶⁷ Din relatările lui Cassiodor, aflăm despre astfel de lame ce distrug orice coif sau armură, când regele Teodoric (493-526) mulțumește regelui vandal Thrasamund pentru spadele dăruite, laudând luciul uniform al lamelor și culorile pe care le joacă modelul încâlcit din șanțul lamei și subliniind că el știe să aprecieze adevărata valoare a unei spade după calitatea lamei și nu după ornamentele aurite ale mânerului și tecii.³⁶⁸ Și călugărul cronicar din St. Gallen descrie o scenă, în care împăratul Ludovic Germanicul (843-876) încearcă niște spade îndoind lama până ce vârful a atins mânerul, pentru ca apoi lama să revină imediat la poziția inițială.³⁶⁹

---

³⁶³ SACHSE, M., *Die Restaurierung von Damaszenstahl*, în *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 11-1/1978, p.120, fig. 8.

³⁶⁴ MENGHIN, W., *Op.cit.*, p. 17. fig.3.

³⁶⁵ YPEY, J., *Au sujet des armes avec damas soudé en Europe*, în *Archéologie Médiévale*, 11/1981, p. 146 sqq.

³⁶⁶ SACHSE, M., *Op. cit.*, p. 121 sq.

³⁶⁷ LENZIN, H. von, în *ZfHW*, 4/1906-1908, p. 23 sqq.

³⁶⁸ MENGHIN, W., *Op. cit.*, p. 17.

³⁶⁹ *ibidem*.

Prestigiul de care s-au bucurat vreme îndelungată în Europa piesele realizate prin damascinare mecanică reiese din numeroasele încercări de imitare a modelelor renane timp de multe secole și în spații geografice întinse.³⁷⁰ Figurarea pe lame a modelelor france persistă chiar până în epoca modernă și chiar și după ce procedeele metalurgiei moderne au reușit să obțină oțeluri aliate, mult superioare, pe cale industrială. Astfel armurerii prestigioase ca cele de la Clouet (Franța), Trivelli (Italia) sau Solingen (Germania), produc din secolul al XIV-lea și până în epoca modernă spade și săbii pe a căror lame sunt imprimate prin laminare modele imitând pe cele merovingiene.³⁷¹

Cu siguranță meșterii fierari merovingieni nu numeau metoda lor de prelucrare a lamelor „damascinare” și este interesant că adevăratele spade și săbii „de Damasc” nu au fost produse pentru prima oară în vestitul centru comercial sirian, ci mult mai probabil în India sau Persia, Damascul preluând doar mai târziu acest meșteșug, inițial fiind doar locul de unde le aduceau negustorii în Europa.³⁷² Meșterii armurieri din Orient, au folosit tot combinația fier - oțel pentru realizarea unor lame cu calități deosebite, dar aliajul se obținea pe cale chimică și nu mecanică, așa-zisa „damascinare turnată”³⁷³. Rezultatul era în mare măsură același, iar mărturii despre lame orientale damascinate pe cale chimică există din secolul VI.³⁷⁴ Lamele orientale prezintă un conținut relativ mare de carbon; 1,3 până la 2 % și cu toate acestea nu sunt casante, deoarece răspândirea acestui element se face uniform, în două faze. În prima fază, la reducerea minereului de fier, se obținea prin îmbogățirea excesivă cu monoxidul de carbon emanat de cărbunele de lemn, un oțel poros extrem de dur, care în a doua fază, era impregnat, în stare solidă, cu fier fluid, sărac în carbon, care are un punct de topire cu 300°C mai coborât.³⁷⁵ Prin această metodă, lamele orientale aveau pe toată suprafața aceeași structură, (Pl. 26) fiind mai viabile și mai elastice. Ca și în cazul lamelor france, modelul damascinat

---

³⁷⁰ KIRPICNIKOV, A.N., *Op. cit.*, (n.322), p. 15.

³⁷¹ REITZENSTEIN, A. von, *Der Waffenschmied*, München, 1964, p. 4 sqq.

³⁷² NEUMANN, B., *Die ältesten Verfahren der Erzeugung technischen Eisens*, în *Freiburger Forschungshefte - Kultur und Technik*, 6/1964, p. 60 sqq.

³⁷³ SACHSE, M., *Op. cit.*, p. 113.

³⁷⁴ RÜCKERT, F., *Amrirkais der Dichter und König*, Berlin, 1924; *poetul persan Imra al Kais, descrie în anul 540 foarte plastic o spadă pe a cărei lamă, par să înainteze în valuri, năsfârșite șiruri de furnici.*

³⁷⁵ SACHSE, M., în *Deutsche Waffen Journal*, VIII/ 1981.

era scos în evidență în special prin corodare superficială cu substanțe slab acide ce afectează mai mult fierul moale. Acest material ușor acid-coroziv, era numit în lumea arabă „Zag”, fiind o pastă compusă din lut, gips, sulfat și oxizi de fier și magneziu și substanțe alcaline în procente riguros stabilite, cu care se „împacheta” lama înainte de șlefuire și lustruire.³⁷⁶ Procedul a rămas însă până în secolul XIX, un monopol al lumii musulmane, fierarii europeni continuând să practice și să perfecționeze metoda mecanică, deși deja la începutul secolului XVI, Gheorg Agricola (1494-1555), descrie în a sa lucrare „*De re metallica*”, procedul „îmbibării” oțelului poros cu fier moale, fără topirea celui dintâi.³⁷⁷

Perfecțiunea absolută în ceea ce privește obținerea pe cale mecanică a aliajului de lamă, au atins-o însă în Japonia medievală făuritorii de săbii de samurai. Aceștia stăpâneau în secolul al VII-lea, nu numai tehnologia obținerii unor aliaje fier - oțel bine omogenizate, ci și metode de tratare termică parțială, șlefuire și lustruire, ce duceau la rezultate situate la limita superioară a posibilului tehnic. Se folosea o singură bară, din fier relativ moale și săracă în carbon, care era de zeci de ori pliată și apoi din nou forjată la forma inițială. Spre deosebire de franci, niponii nu căutau să elimine cu totul zgura, ci dimpotrivă, se urmărea menținerea și fixarea ei, desigur în cantități bine controlate și omogen răspândite în structura metalului. Luptătorii și meșterii japonezi, au constatat probabil după lungi experiențe, ceea ce a reușit să clarifice abia de curând metalografia , și anume că o lamă ce conține particule de zgură este mai ușor de mânuit, deoarece acestea măresc frecarea interioară și ca atare micșorează vibrația lamei.³⁷⁸ Acest nucleu era prins apoi într-o tablă în formă de „V” care constituia fețele viitoarei lame și care se făurea separat, din benzi de oțel și fier, ce se pliau de 20 de ori în cruce, se sudau și se forjau din nou, obținându-se astfel un laminat din 2²⁰ straturi, adică: peste 1.000.000. La o grosime de 5 mm a laminatului, înseamnă că un strat cuprindea doar cca. 40 de atomi de fier. O lamă astfel realizată, era apoi „împachetată” într-o pastă de ceramică în amestec cu praf de piatră și cărbune, care după uscare, se înlătura doar în zona tăișului. Astfel preparată, lama era adusă din nou la incandescență și apoi cufundată brusc în apă,

---

³⁷⁶ SACHSE, M., în *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 11-1/1978, p. 121, nota 4.

³⁷⁷ DARMSTAEDER, E., *Georg Agricola - Bergwerksbuch*, München, 1928.

³⁷⁸ SMITH, C.S., *loc. cit.*

obținându-se călirea tăișului și răcirea înceată a restului lamei. Ultima operațiune era ascuțirea și șlefuirea cu mare grijă a lamei, până se ajungea la suprafețe perfect netede, dar niciodată lucioase, ci ușor mate.³⁷⁹ (Pl. 26).

Desigur metodele descrise anterior, atât pentru spațiul european, cât și pentru cel al Orientului Apropiat sau Extrem, reprezintă tehnologiile „de vârf”, pe lângă care persistă și metode mai simple și cu rezultate mai modeste, la îndemâna oricărui fierar de atunci sau de acum. În Transilvania, cunoaștem doar dintr-o descoperire arheologică întâmplătoare de la sfârșitul secolului trecut unele piese, ce par să provină dintr-un atelier de fierar, ce producea spade în secolul XIII, la Șelimbăr.³⁸⁰ Metodele folosite aici s-au dovedit a fi fost foarte simple, lamele fiind prelucrate prin forjare, așa cum demonstrează intruziunile lenticulare de impurități orientate în sensul baterii, observate la analiza microscopică. După această prelucrare, lama a fost supusă unor tratamente termice sau căliri succesive, însă încălzirea excesivă a dus la sărăcirea în carbon a părților active și prin aceasta la obținerea unei durtăți reduse, de numai 220 HV_{0,1}.³⁸¹ Și analiza celui alt fragment de lamă a dus la aceleași concluzii, înregistrându-se chiar o duritate mai scăzută de numai 200 HV_{0,1}, ceea ce pare să demonstreze că fierăria de la Șelimbăr, nu era specializată în producția de arme, fapt demonstrat de altfel și de celelalte piese descoperite, în majoritate unelte agricole și meșteșugărești. Că în același spațiu geografic se produceau și spade cu lame mai bine călite, o demonstrează analizele efectuate pe celelalte spade din colecția Muzeului Brukenthal, lama de la Vurpăr de exact aceeași factură tipologică cu cea din Șelimbăr, dezbăluind o tărie de 600 HV_{0,1}.³⁸²

Indiferent de calitatea ei, o lamă pentru a putea fi folosită, trebuia prevăzută cu gardă, mâner și buton. Dintre aceste părți componente ale armei, mânerul este în marea majoritate a cazurilor prelucrat din aceeași bară de metal cu lama și în prelungirea acesteia³⁸³. Celelalte piese componente puteau fi din același metal ca lama, desigur fără tratări speciale sau mai rar, din metale neferoase, în special

---

³⁷⁹ *ibidem*.

³⁸⁰ HORED, K., în *Emlökkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvar 1975, pp. 334-348; și RILL, M., *Forschungen*, 2/1983, p. 81 sqq.

³⁸¹ DEAC, N., CIORAN, D., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 83.

³⁸² *ibidem*.

³⁸³ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p. 129 sqq.

bronz³⁸⁴ (Pl. 17-f). Metale nobile sunt folosite mai mult pentru ornamentarea prin placare a butoanelor și gărzilor în cazul armelor de ceremonie sau paradă³⁸⁵ (Pl. 22-a). Pe anumite arme din perioada migrației popoarelor, în special pe așa-numitele „*spatha*“, se întâlnesc și mânere prevăzute cu gardă și buton și realizate cu totul din os, lemn sau corn³⁸⁶; (Pl. 22-b).

Pentru perioada secolelor IX-XIV, sunt cunoscute două moduri de fixare a acestor părți componente pe lamă; prin batere la cald și prin nituire. Baterea la cald, implică de regulă făurirea din același metal și în același atelier a tuturor părților componente ce trebuiau să se potrivească perfect pe locul în care urmau să fie montate³⁸⁷. Sunt însă cunoscute și cazuri în care butonul sau garda ce nu se potriveau exact pe mâner, au fost „împănate“ cu bucăți de fier³⁸⁸. Aceste cazuri pot ridica de altfel din nou în discuție problema, dacă lamele se făureau separat de elementele mânerului³⁸⁹. În cazul gărzii astfel fixate, orificiul de prindere era lărgit în partea dinspre lamă până la lățimea umerilor acesteia, pe care îi cuprindea în grosimea sa și îngustat spre mâner. Astfel concepută, garda era încălzită până la incandescență și bătută pe lama și mânerul rece. Prin răcire și contractare, garda se strângea pe mâner și lamă, făcând aproape imposibilă detașarea ei în luptă. În acești cazuri se monta apoi butonul.³⁹⁰ Nituirea este în general o metodă mai puțin sigură de fixare, fiind folosită mai ales în cazul în care garda și butonul nu se fabricau în același atelier cu lama. Această situație se întâlnește mai frecvent la spadele de proveniență francă sau vikingă³⁹¹. La aceste arme, gărzile bogat ornamentate erau prevăzute de obicei cu orificii mai mari, ce se potriveau pe orice lamă, iar spațiul rămas liber după fixarea prin nituire, se umplea cu chit³⁹². La fel se proceda și

---

³⁸⁴ KISS, A., în *Acta A.A.S.H.*, 39/1987, pp.193-207.

³⁸⁵ POPA, R., în *Germania*, 62-2/1984; WILKINSON, F., *Op. cit.*, pp. 40-42.

³⁸⁶ SCHULZE-DORLAMM, *Op. cit.*, p. 29, fig. 10; MENGHIN, W., *Op. cit.*, p. 63 sq; DOPPELFELD, O., în *Germania*, 42/1964, p.15 sq., fig.8.

³⁸⁷ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIV-2/1976, p. 271 sq.

³⁸⁸ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p. 170, fig. 132.

³⁸⁹ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 90.

³⁹⁰ Aceste constatări le-am făcut în anul 1987, pe cale experimentală, cu ajutorul meșterului Ion Pascu în fierăria sa arhaică din satul Sânicolau de Beiuș (jud. Bihor).

³⁹¹ WESTPHAL, H., *Die Restaurierung und Untersuchung eines karolingischen Schwertes*, în *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 13-2/1980, p. 141 sq., fig. 1-2.

³⁹² RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p.272.

cu butoanele, făurite de obicei din două părți; o placă de fixare pe mâner, și o „coroană” ce se prindea prin nituire pe placă; (Pl. 22). Această placă, prevăzută cu un orificiu central, era așezată pe capătul mânerului și bătută, până era străpunsă. Apoi se bătea capătul mânerului până se îngroșa și nu mai permitea detasarea. Pe placa astfel fixată se nituia apoi coroana butonului, goală în interior sau umplută cu chit.³⁹³

Mânerul, partea cuprinsă între gardă și buton, era înmănușat în evul mediu, cel mai frecvent prin înfășurare cu piele sau material textil, așa cum s-a păstrat pe unele piese până în zilele noastre³⁹⁴ sau cum se poate vedea cu ușurință pe numeroase reprezentări din arta figurativă medievală³⁹⁵ (Pl. 23). O altă modalitate o reprezenta „bobinarea” mânerului cu sârmă din metal nobil, aur sau argint, fie direct pe fier, fie peste o înfășurare inițială din piele sau placare cu lemn³⁹⁶; (Pl. 23). Mai rar, mânerurile de spade erau înmănușate prin nituirea pe fețele laterale a unor plăcute din lemn, os, corn, fildeș sau metale neferoase, exemple ale acesei practici, fiind mai puțin frecvente atât pe materiale păstrate³⁹⁷, cât și în reprezentările de arme din arta figurativă³⁹⁸; (Pl. 23). Metoda placării este mai răspândită pe săbii, al căror mâner curbat se preta mai puțin la înfășurare³⁹⁹.

---

³⁹³ WESTPHAL, H., *Op. cit.*, pp. 141-148.

³⁹⁴ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, Pl. 10,14,15,16,18,19,41.

³⁹⁵ *Amintim în acest sens: efigia lui Dedo de Wettin din Catedrala de la Wechselburg (1230); statuia de donator a lui Wilhelm de Comburg și a altor cavaleri donatori din Domul de la Naumburg (1255); reliefurile reprezentând pe Abraham și Melchisedech din Catedrala de la Reims (1251), sau piatra tombală a lui Eberhard I, de Katzenellenbogen, din biserica mănăstirii Eberbach (1311).*

³⁹⁶ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p. 129 sqq., Pl. 8-a,17,21 38,43,46-a. Cf. și RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIII-1/1975, p. 152, fig. 8-2, 9; SCHULZE-DÖRRLAMM, *Op. cit.*, p. 28.

³⁹⁷ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, Pl. 7.

³⁹⁸ PORUMB, M., *Pictura românească din Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1981, Pl. 24-26.

³⁹⁹ RUTTKAY, *Op. cit.*, p. 288.

2. MÂNUIREA ȘI RAPORTUL CU ECHIPAMENTUL DEFENSIV

Cu montarea gărzii, a butonului și cu înmănușarea mânerului, procesul de fabricație al spadei sau sabiei medievale, era încheiat, iar arma putea fi folosită în luptă. Eficiența cu care aceste arme puteau fi folosite, nu depindea numai de calitatea lamei, ci și de modul în care o asemenea lamă putea fi mânăuită. Manevrabilitatea spadei și sabiei medievale depindea în mare măsură de echilibrare, de felul în care era repartizat centrul lor de greutate. Echilibrarea spadelor s-a făcut diferit de la o perioadă la alta depinzând mai ales de tehnica de luptă și de echipamentul defensiv folosit. Acesta este și motivul pentru care orice apreciere referitoare la modul de folosire a acestor piese de armament, necesită o analiză a evoluției și permanentei adaptări a formelor constructive, în funcție de tacticile militare și de echipamentele defensive specifice unor grupuri de populații sau unor etape distincte ale epocii medievale.

Epoca migrației popoarelor și evul mediu timpuriu sunt caracterizate în plan militar prin tranziția nucleului armatelor, de la infanteria grea a antichității greco - romane grupată în falangă sau legiune, spre trupa combinată de cavalerie și infanterie mai puțin organizată, dar foarte mobilă a migratorilor germanici. Populațiile germanice folosesc ca arma ofensivă pentru lovit „*spatha*”, o spadă lungă cu două tăișuri și „*saxul*”, o armă cu un singur tăiș, dar dreaptă și relativ scurtă.⁴⁰⁰ Cele două arme se pare că erau purtate simultan, după cum rezultă din deja amintitul poem „Waltari”⁴⁰¹. Și luptătorii din armata bizantină erau dotați cu două arme ofensive de lovit: un gladius mare numit *spatha* și unul mic, numit *semispatha*; după cum ne informează mai multe izvoare⁴⁰². Arma de bază a epocii era totuși *spatha* lungă, *saxul* sau *semispatha*, fiind folosite mai ales când prima se rupea sau era pierdută, situație bine descrisă în același poem al lui

---

⁴⁰⁰ NEMETH, P., în *Germanen, Hunnen und Awaren, Schätze der Völkerwanderungszeit*, Nürnberg, 1987, pp. 219-225. Vezi și mai sus; cap. II-III.

⁴⁰¹ BÖTTICHER, G., KINZEL, K., *Altdeutsches Lesebuch*, Halle/Saale 1927, p. 47.

⁴⁰² Vezi supra notele 320-323.

Walthari⁴⁰³. Lama lungă a spathei, cu toate prelucrările pretențioase amintite mai sus, era destul de sensibilă și se pare că se rupea destul de des, când se bara cu ea lovitura altei arme ofensive⁴⁰⁴. Din acest motiv, în evul mediu timpuriu, spadele nu se loveau unele de altele, ci lovitura de spadă ori se eschiva, ori se bara cu scutul. Nu cunoaștem nici o reprezentare din perioada secolelor V-XIV, în care să apară luptători cu spadele încrucișate, iar în poemele germanice ciocnirea a două spade se soldează de obicei cu ruperea uneia dintre ele⁴⁰⁵. Această situație este normală, căci spadele medieval timpurii erau arme pentru lovit, iar încrucișarea spadelor și dezvoltarea artei scrimei este legată de apariția, ceva mai târzie, a armelor pentru lovit și împuns.

Categoria armelor pentru lovit, medieval timpurii, se caracterizează prin plasarea centrului lor de greutate, pe lamă, de la mijloc spre vârf. Aceasta se realiza printr-un mâner scurt, o gardă mică și un buton foarte ușor, gol în interior⁴⁰⁶. Spadele astfel realizate, dezvoltau o uimitoare forță de lovire, antrenată din umărul luptătorului și fără prea multe posibilități de manevră din încheietura mâinii, datorită greutății lamei. Lupta cu asemenea spade solicita stabilitatea luptătorului pe picioare, atât pentru a nu se dezechilibra în timp ce lovea, cât și pentru a se putea feri de năprasnicele lovituri ale căror efecte au putut fi sesizate arheologic pe craniul de la Wien-Leopoldau⁴⁰⁷ (Pl. 25). Din acest motiv, spadele din această categorie cunosc cea mai largă răspândire în perioada secolelor V-VIII, la populațiile germanice, mai cu seamă în lumea nordică, unde folosirea lor se prelungește până în secolul al X-lea la navigatorii vikingi sau varegi și mai puțin la populațiile care își bazau forța militară pe cavalerie⁴⁰⁸. Călăreții stepelor euro-asiatice, care își fac apariția în istoria Europei cu începere din secolul al V-lea, folosesc arme mai ușor de mână din șaua calului, cu centrul de greutate plasat tot pe lamă, dar în porțiunea acesteia cuprinsă între mijloc și mâner. Acestea sunt piese ușoare, fie

---

⁴⁰³ SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H., FABER, G., *Lebensgut aus germanischer und altdeutscher Zeit*, Frankfurt, 1934, pp. 20-24, vers 1390.

⁴⁰⁴ *ibidem.*, p.21.

⁴⁰⁵ *ibidem.*, p.20, vers 1370; cf. și WOLTERS, F., PETERSEN, K., *Die Heldensagen der germanischen Frühzeit*, Breslau, 1941, p.30, 138 sqq.

⁴⁰⁶ POPA, R., în *Germania*, 62-2/1984.

⁴⁰⁷ STADLER, P., în *Germanen, Hunnen und Awaren*, Nürnberg, 1987, p. 308 sq.

⁴⁰⁸ BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 141

spade cu două tăișuri dar cu lama mai zveltă și mâner ceva mai lung, fie săbii cu un singur tăiș, drepte sau ușor curbate, a căror eficiență nu este diminuată prin scăderea greutateii, aceasta fiind compensată de lovirea de la înălțimea și din viteza calului.⁴⁰⁹

Începând cu secolul al VIII-lea, în raportul de forțe din Europa intervin importante schimbări, ce vor avea repercusiuni însemnate în domeniul militar și al înarmării. În fața pericolului arab, viking și avar, se impune cavaleria grea a francilor carolingieni, ce va deveni pentru tot restul evului mediu forma de bază a organizării armatelor europene. În acest context, spada medievală se va transforma adaptându-se noilor cerințe ale luptei de cavalerie. Într-o primă etapă, cuprinsă în linii mari între secolele IX-XI, centrul de greutate al acestor arme, se mută dinspre mijlocul lamei, spre zona gârzii, prin modificarea părților componente ale mânerului. Astfel, garda se lungește, iar butonul ușor este înlocuit de unul masiv și greu, care prin contrabalansare ușurează manevrarea spadei din încheietura mâinii. Prin această modificare nu se atenua forța de lovire, dar se evita dezechilibrarea călărețului și se mărea precizia de lovire. Aceste spade, numite după curentul cultural cu care folosirea lor se suprapune în linii mari cronologic; „spade romanice”⁴¹⁰, rămân în continuare arme în exclusivitate pentru lovit, lama lor având tăișurile paralele iar vârful rotunjit. Astfel construite, spadele romanice, cu mâner pentru o mână erau perfect adaptate și echipamentului defensiv al epocii, format din scut și coif din fier iar armură din piele groasă placată cu ținte de metal sau din cămașe din zale de sârmă împletită, din inele sau solzi metalici.⁴¹¹ Lovirea cu aceste spade se făcea în principal tot cu brațul întins, din umărul luptătorului, iar din încheietura mâinii făcându-se doar dirijarea, eventual și cu degetul arătător îndoit pe gardă⁴¹² (Pl. 28).

În aceeași perioadă, în spațiile răsăritene ale continentului, prin apariția maghiarilor, purtători ai modului de luptă caracteristic tuturor nomazilor de stepă, cavaleria ușoară, întâlnim frecvent arma specifică acestei forme de organizare militară: sabia ușor curbată, cu un singur tăiș și cu mânerul înclinat la cca. 20° față de mediana lamei.

---

⁴⁰⁹ *ibidem.*, p. 143.

⁴¹⁰ HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.*, Vol.I., p.36 sqq., si p.186 sq.

⁴¹¹ KIRPICNIKOV, A.N., *Russische Körper-Schutzwaffen des 9.-16. Jahrhunderts*, în *WuK*, 18-1/1976, pp. 22-28.

⁴¹² BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 142.

Această armă cântărește în general pe jumătate cât spadele romanice contemporane, adică cca. 0,5 kg, fiind astfel foarte ușor de mînuit, dar forța ei de lovire este eficientă doar împotriva unui luptător fără echipament defensiv greu. De fapt, eficiența acestei arme nu se bazează, ca în cazul spadei, pe forța de lovire, ci datorită curburii lamei, sabia provoacă tăieturi prin tragerea tășului pe suprafața de impact. Altfel spus, spada despică, iar sabia taie. Dacă o spadă ce culisează pe axul gârzii, dezvoltă în cădere liberă o forță de lovire de 6,39 Nm (Newton-metru), sabia reușește în aceleași condiții doar performanța de 2,69 Nm.⁴¹³ (Pl. 29-a; 1=sabie, 2=spadă). Acesta trebuie să fie și motivul renunțării, pentru moment la această armă, după primele confruntări ale maghiarilor cu cavaleria grea a ottonienilor și după creștinarea și închegarea regalității de tip feudal, care încearcă cu ajutor papal și german „integrarea” în structurile militare central-europene.⁴¹⁴ Spunem pentru moment, deoarece în adaptarea la tactica de luptă a inamicului, popoarele din Europa Centrală și de Sud-Est, vor reveni la sabie din secolul al XV-lea, deîndată ce principalul inamic al zonei devine Imperiul Otoman. Se observă chiar o interesantă încercare de combinare a spadei cu sabia în așa-numita „sabie-spadă”, - „Säbelschwert”, sau „paloș” - cu lamă dreaptă și grea de spadă, și mâner de sabie, formă ce se va perpetua până în epoca modernă⁴¹⁵; (Pl. 29-b).

Întorcându-ne la spada cavaleriească a mediului occidental, putem observa o evoluție continuă generată de evoluția echipamentului defensiv, în special a armurii. Încă începând cu secolul XIII, se produce „ascuțirea” vîrfurilor de spade precum și lungirea și îngustarea spre vîrf a lamelor. Pentru a evita ruperea acestor lame mai zvelte, ele sunt întărite cu șențuri mediane mai profunde decât cele ale spadelor pentru lovit (*Kählung*), numite și șanțuri pentru scurgerea sîngelui (*Blutrinne*) sau cu nervuri mediane. Garda se lungește revenindu-i acumă nu numai rolul de a împiedica alunecarea mîinii spre tășurile lamei, ci și un rol defensiv de protecție a pumnului luptătorului. Lungirea mânerului permite eventual o cuprindere cu o mână și jumătate, iar

---

⁴¹³ *ibidem.*, p. 146, fig: 16.1, 16.2.

⁴¹⁴ KOVACS, L., în *A.É.*, 117-1/1990, pp. 39-49. Vezi și; BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 144 sqq. și RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXX-1/1982, pp. 174-185.

⁴¹⁵ LUGOSI, J., TEMESVARI, F., *Kardok*, Budapest, 1988, p. 17 sqq; vezi și *supra* notele 117-122.

butonul devine și mai greu, făcând ca centrul de greutate să cadă pe lamă, foarte aproape de gardă. Răspândirea rapidă a acestor spade „pentru lovit și împuns” sau „gotice”⁴¹⁶, trebuie pusă în legătură cu apariția unor cămăși de zale din sârmă împletită tot mai complicat și în rânduri tot mai dese, cum se observă pe reprezentări ale artei figurative (Pl. 29-c, Pl. 10), dar mai ales cu primele platoșe din plăci metalice (Pl. 11). Împotriva acestor armuri, lovirea cu o singură mână devenise insuficientă, în plus fiind necesar un vârf ascuțit pentru împuns și o echilibrare care să ușureze dirijarea acestui vârf spre interstițiile armurii. În acest punct al evoluției spadelor se pot plasa și începuturile artei scrimei, deci a luptei fără scut sau cu folosirea tot mai rară a acestuia, în care lama nu mai era folosită doar pentru lovit, revenindu-i și un rol defensiv, iar partea activă și ofensivă este vârful.

Butonul înregistrează pe parcursul evului mediu o continuă creștere în greutate, determinată de necesitatea contrabalansării lamelor ce devin din ce în ce mai lungi și în același timp se cer mânuite cu ușurință atât în lovire, cât și în împungere. În acest fel butonul plat specific armelor france sau nordice, eventual gol în interior, este înlocuit cu butoane masive din fier, cu volum mai mare. Pentru a spori greutatea butoanelor fără o mărire exagerată a volumului, în secolul al XIII-lea se practica umplerea cu plumb a spațiului interior, așa cum s-a putut observa la analiza microscopică și chimică a butonului discoidal descoperit în cetatea Râșnov.⁴¹⁷

Felul în care spadele erau mânuite nu depinde numai de unul dintre aceste elemente descrise mai sus, ci de raportul dintre ele, de modul de combinare a lamei cu celelalte componente. De maximă importanță în acest context, era și felul de prindere a diferitelor tipuri de mână sau „priza” mâinii luptătorului, ce nu depindea doar de lungimea tijei mânerului, ci și de forma butonului și a gărzii. Astfel pot fi sesizate la piesele pentru lovit cu o singură mână, priza fixă și priza mobilă. Priza fixă este asigurată de o tijă scurtă, o gardă scurtă dar masivă și un buton a cărui parte de jos, dinspre mâner, este lungă și dreaptă. Pumnul luptătorului este astfel fixat între cele două margini drepte și paralele ale gărzii și butonului, împiedicându-se

---

⁴¹⁶ HOFFMEIER, A., Bruhn de, *Op. cit.*, p. 188.

⁴¹⁷ Piesa inedită ne-a fost pusă la dispoziție cu amabilitate de coordonatorul șantierului Dl. Florea Costea, iar analizele au fost realizate în laboratorul de restaurare al Muzeului Brukenthal. Mulțumim pe această cale pentru sprijin.

manevrabilitatea încheieturii mâinii (Pl. 30-a) și obligând la lovirea rigidă, dar extrem de puternică cu tot brațul din umăr, sau eventual cu antebrațul din cot. În cadrul aceleiași categorii, a armelor pentru lovit, odată cu evoluția spre spada cavaleriească, se trece la priza mobilă, prin rotunjirea părții de jos a butonului și sporirea masivității acestui element. Prin îngreunarea butonului, eventual prin umplere cu plumb, acesta devine contrabalans la greutatea lamei, iar prin rotunjirea părții sale inferioare, se asigură câmp de manevră din încheietura mâinii (Pl. 30-b). Prin apariția spadelor pentru o mână și jumătate sau două mâini, apare și priza dublă. În cazul mânerelor pentru o mână și jumătate, putem sesiza o priză principală și una secundară sau auxiliară, poziționarea acestora fiind dependentă atât de modul de lovire, cât și de caracterul luptătorului. Reprezentările artistice medievale dezvăluie încă de la mijlocul secolului al XIII-lea, asemenea prize duble în cazul unor loviri extrem de puternice și în același timp bine țintite (Pl. 28-c). Prima posibilitate este lovirea cu priza principală în spate, la buton și cea secundară la gardă. În acest caz, pumnul mâinii ce asigură priza de bază, cuprinde partea din spate a mânerului, în timp ce a doua mână, de priză auxiliară, acoperă cu podul palmei și degetele mici pumnul strâns al prizei principale, degetele mari cuprinzând spațiul rămas liber până la gardă (Pl. 30-c). A doua posibilitate este cea a prizei principale în față, caz în care partea mânerului dinspre gardă este apucată cu pumnul mâinii de priză primară, iar priza auxiliară se face prin cuprinderea cu podul palmei a butonului în timp ce degetele mari strâng partea de mâner dinspre buton rămasă liberă (Pl. 30-c). În acest al doilea caz, butonul trebuie să permită prin formă și dimensiuni cuprinderea cu mâna prizei secundare. Aceeași rămâne situația și în cazul spadelor pentru două mâini, cu deosebirea că pe mânerul lung al acestor arme este loc pentru priza completă cu palmele ambelor mâini (Pl. 30-d). În toate cazurile în care sunt reprezentate prize cu o singură mână pe mâner prevăzute pentru o mână și jumătate sau două mâini, aceasta este poziționată cum e și firesc în față, cât mai aproape de centrul de greutate (Pl. 10-d). Care dintre mâini asigură priza principală, depindea cel mai probabil de opțiunea și înclinația fiecărui luptător în parte (stângaci sau dreptaci). Spadele sunt arme simetrice, care nu impun prin construcție folosirea cu mâna stângă sau dreaptă, ca de pildă arcurile. De remarcat în acest sens este și faptul că în reprezentările de scene de luptă dinainte de

secolul al XV-lea, priza dublă pe spade, apare doar la infanteriști, care în scopul unor astfel de loviri, poartă atârnat pe spate scutul prevăzut cu o curea mai lungă (Pl. 28-g). Pe reprezentările secolului al XV-lea, chiar dacă în dotarea călăreților apar spade cu mânere pentru două mâini, din șaua calului acestea sunt folosite tot cu o singură mână, printr-o priză mai lesnicioasă la gardă (Pl. 10-d, 31-b).

Pe lângă aceste prize „standard”, existau desigur numeroase variante de prindere a spadelor în luptă. Pentru secolul al XV-lea, perioadă din care ni s-au păstrat primele „tratate” sau manuale de scrimă, putem observa și prize mai puțin obișnuite. Astfel în lucrarea lui Hans Talhoffer, considerat nu numai cei mai renumit și experimentat spadasin și maestru de scrimă al secolului al XV-lea, ci și întemeietorul scrierilor ilustrate despre lupta cu spada⁴¹⁸, sunt reprezentate în cazul spadelor lungi pentru o mână și jumătate și două mâini, prize pe gardă, sau chiar pe lamă, destinate smulgerii armei adversarului (Pl. 31-a). În aceeași lucrare, când lupta se duce călare, spadele sunt mânuite cu o singură mână (Pl. 31-b). Aceste reprezentări ale lui Tallhofer din secolul al XV-lea, la fel ca cele ceva mai vechi ale lui Johannes Lichtenauer, Johannes Lecküchers și Juden Ott sau adaptările anonime mai târziu păstrate la Staatsbibliothek Berlin sau Stadtarchiv Augsburg⁴¹⁹ (Pl. 31-c,d) sunt mult mai relevante decât reprezentările iconografice, deoarece sunt realizate de specialiști și au drept principal scop redarea modului de mână a armelor, putând fi considerate „lucrări de specialitate” și nu reprezintă arma doar secundar, în contextul unor acțiuni biblice.

Dacă până în secolul al XIV-lea, modificările enumerate mai sus nu au dus la schimbări majore în morfologia și aspectul spadei medievale, începând cu secolul al XV-lea, evoluția spadei medievale urmează două direcții, ce vor genera modificări de structură și în final dispariția spadei medievale „clasice”. Răspândirea armurii grele compusă în totalitate din plăci metalice, va duce pe de o parte la apariția spre mijlocul secolului al XV-lea a spadelor de lovit și împuns, foarte grele, pentru două mâini cu dimensiuni impresionante, variind în jurul valorii de 2 m, (*Zweihänder, Bidehänder*) uneori cu lama zimțată sau vălurită (*Flammberg sau Claymore*), iar pe de altă parte, apariția

---

⁴¹⁸ HILS, H. P., *Handschriften der Fecht- und Ringmeister des Spätmittelalters*, în *WuK*, 29-2/1987, p. 108.

⁴¹⁹ *ibidem*, pp. 107-114.

armelor de foc, va împinge treptat armele albe în planul secundar și va duce la geneza unor spade foarte ușoare, doar pentru împuns -*rapiera* și *floreta*- ce vor fi folosite pe scară largă în zorii epocii moderne.⁴²⁰

În concluzie putem afirma, că modul de făurire a părților componente ale spadei și săbiei, precum și felul în care acestea erau asamblate, depindea pe de o parte de posibilitățile tehnice ale epocii și pe de altă parte, de utilizarea în luptă a respectivelor arme, de raportul față de alte categorii de armament, în funcție de strategia și tactica militară și de echipamentul defensiv caracteristic diferitelor perioade ale evului mediu. În jurul acestor cauzalități de bază, înregistrăm cele mai importante schimbări în morfologia și funcționalitatea armelor medievale pentru lovit și împuns, ce evoluează de la *spatha* secolelor V-VIII, la spada cavaleriească romanică și sabia ușoară, specifice secolelor IX-XII și apoi la armele gotice pentru o mână și jumătate și pentru două mâini ale secolelor XIII-XV, cu care cariera medievală a acestei categorii de armament se încheie.

---

⁴²⁰ KRENN, P., *Op. cit.*, p.62.

VI. FORME DE SPADE ȘI SĂBII ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT (SECOLELE IX-XIV)

Din ansamblul armamentului ofensiv medieval transilvan, spadele și săbiile reflectă cel mai bine evoluția generală a concepției strategice și a organizării militare a spațiului intracarpatic. Ca și în alte părți ale continentului, aceste arme albe pentru lovit și împuns sunt piesele de bază ale armamentului epocii, fiind cele mai apreciate arme din dotarea armatelor vremii.

Spadele medievale, databile între secolele IX-XIV, descoperite și păstrate în Transilvania, se înscriu în mare măsură evoluției de ansamblu a acestei categorii de armament. După cum s-a arătat în partea introductivă a acestei lucrări, pentru spadele europene, au fost propuse mai multe criterii de tipologizare, bazate pe forma, dimensiunile, sau ornamentația diferitelor părți componente, pe morfologia de ansamblu sau urmărindu-se funcționalitatea, iar pe aceste criterii se bazează în general și structurarea cronologică a materialului.

Pentru spadele transilvane ale secolelor IX-XIV, a căror tipologie și cronologie ne-am propus să o stabilim, vom încerca să folosim coroborat, toate criteriile de evaluare tipologică și cronologică care se pretează la particularitățile fiecărei piese în parte.

O primă grupare a spadelor ardelenesti poate fi întreprinsă pe baza funcționalității clare în luptă, deci a modului de mânăuire și a eficienței prin părțile active. Aceste caracteristici sunt ușor de urmărit prin aspectul părților componente ale armei și mai ales a raportului dintre aceste elemente constructive. Suntem de părere că acest criteriu al funcționalității trebuie să prevaleze, întrucât spadele au fost în primul rând arme de luptă, fiind mult mai importantă eficiența lor în practică decât unele aspecte de modă, ce determină ornamentarea unor părți

componente. Astfel considerăm că fiecare element constructiv al spadei: lama, mânerul, garda și butonul, trebuie să fie în primul rând privite și analizate prin prisma rolului lor funcțional și al modului în care funcționalitatea fiecărui element în parte influențează mânuirea și eficiența de ansamblu a armei. Este evident că unele părți constructive au o importanță mai mare decât altele, lama și mânerul, prelucrate de fapt din aceeași bucată de metal și pe care se atașează celelalte piese, fiind în acest sens elementele de bază, de care trebuie să se țină seama în primul rând. Spade fără gardă sau buton sunt cunoscute, dar fără lamă sau mâner nu, iar în literatura de specialitate sunt cunoscute cazuri în care datorită unor criterii de modă au fost înlocuite sau înfrumusețate butoane sau gărzi și montate pe lame mai vechi⁴²¹.

Pornind deci de la lamă, putem distinge în acest fel, trei categorii generale distincte, dar care nu pot fi delimitate strict cronologic: spade **pentru lovit**, spade **pentru lovit și împuns** și spade **pentru împuns**. Încadrarea în una dintre aceste categorii largi, reprezintă însă prima etapă în stabilirea unei tipologii și cronologii mai strânse.

Categoria spadelor cu lamă pentru lovit.

Prezintă lame grele și late, cu tășurile evoluând paralel sau aproape paralel spre un vârf rotunjit nu foarte ascuțit. Unele lucrări numesc asemenea piese și „spade romanice”, după curentul cultural artistic cu care în linii mari sunt contemporane.⁴²² Asemenea spade sunt în așa fel echilibrate încât centrul de greutate cade pe lamă, spre mijlocul acesteia; la cele mai vechi, între mijlocul lamei și vârf, iar la cele mai noi pe centrul lamei. Asemenea piese evoluează direct din *spatha* germanică sau romană târzie și domină în diferite variante până în secolul al XIII-lea. Diferențierea între lamele pentru lovit caracteristice evului mediu timpuriu și cele ale evului mediu dezvoltat se poate face observând lungimea lamelor și șențuirile mediane. Cele mai vechi forme, din secolele VIII-X, se caracterizează prin lame scurte și șențuiri late, puțin adâncite ce evoluează pe aproape toată lungimea lamei, iar cele mai noi, specifice secolelor XI-XIII, prin lame mai lungi și șențuiri înguste evoluând pe circa 2/3, până la 3/4 din lamă.

---

⁴²¹ SCHULZE DÖRRLAM, M., *Op. cit.*, p. 23 sqq; KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 16 sqq.

⁴²² HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.* p. 188 sq.

Categoria spadelor cu lama pentru lovit și împuns.

Lamele acestei categorii sunt late în zona gârzii iar tăișurile evoluează ușor convergent spre vârf. Centrul de greutate al acestor arme este de regulă plasat la jumătatea distanței dintre mijlocul lamei și gardă, asigurând în acest fel atât o forță de lovire apreciabilă, cât și manevrabilitate din încheietura mâinii. Această formă de mijloc suprapune cronologic ultima etapă a folosirii spadelor pentru lovit și supraviețuiește prin adaptări permanente, practic și întreaga perioadă următoare, de apariție și folosire a spadelor pentru împuns. Se poate considera deci apariția acestei categorii ca producându-se în secolul al XIII-lea, iar folosirea ca prelungindu-se prin diferite subtipuri până la sfârșitul evului mediu. O mai strictă diferențiere este posibilă tot prin șențuirile mediane, care pe piesele mai vechi sunt mai puțin aprofundate și se prelungesc pe mâner. Pe exemplarele cele mai noi, sunt întâlnite și șențuiri duble sau triple.

Categoria spadelor cu lamă pentru împuns.

Aceste arme se caracterizează prin lame ușoare și zvelte, cu tăișuri ce evoluează convergent spre un vârf foarte ascuțit. Aceste spade sunt astfel echilibrate încât centrul de greutate cade în zona gârzii. Cronologic, apariția lor se înregistrează în secolul al XIV-lea, și supraviețuiesc până în epoca modernă prin diferite forme. Pentru o mai bună rezistență a acestor lame zvelte, șențuirile mediane sunt înlocuite treptat cu nervuri.

Tot legat de folosirea în luptă, spadele mai pot fi împărțite în funcție de lungimea și forma mânerului în trei grupe: spade **pentru o mână**, spade **pentru o mână și jumătate** și spade **pentru două mâini**.

În general se poate observa o corelare între forma lamei și forma mânerului.

Spadele cu mâner pentru o mână pot fi corelate cu toate cele trei categorii de lame; pentru lovit, pentru lovit și împuns și pentru împuns. Prin urmare o încadrare cronologică a mânerului pentru o mână, este posibilă doar în corelație cu lama și alte părți componente.

Spadele cu mâner pentru o mână și jumătate sunt apariții mai rare și sunt specifice armelor pentru lovit sau lovit și împuns. Intervalul cronologic în care asemenea mâner se întâlnesc mai frecvent este cel al secolelor XIII-XIV.

Spadele cu mâner pentru două mâini au în general lame pentru lovit sau pentru lovit și împuns, iar apariția lor este semnalată începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În cazul primelor

piese de acest fel, mânerul se lungește fără a-și schimba aspectul, pentru ca la exemplarele databile mai recent să se observe apariția mânerului în două trepte, spre gardă mai lat și spre buton mai îngust, cele două părți fiind separate de o proeminență.

Legat de dimensiunea și forma mânerului ca și de raportul dintre acesta și celelalte elemente, s-ar putea distinge pentru același tip de spadă, variantele de infanterie și de cavalerie. Astfel, mai ales în cazul lamelor pentru lovit sau lovit și împuns, apar atât mânere pentru o mână, mai potrivite luptei din șaua calului, cât și mânere pentru o mână și jumătate, mai eficiente în lupta de infanterie. După cum s-a arătat în capitolul precedent, nu ne sunt cunoscute reprezentări medievale ale mânăirii spadei cu ambele mâini din șaua calului, chiar spadele dotate cu mânere pentru două mâini fiind folosite de trupele de cavalerie cu o singură mână prin priza plasată la gardă.

Și celelalte părți componente, respectiv butonul și garda, pot fi analizate din punctul de vedere al funcționalității.

Scopul primordial al butonului, a fost acela de a fixa pumnul pe mâner, pentru ca la ratarea țintei de lovire, spada să nu alunece din mâna luptătorului. Această funcție este îndeplinită mai ales în cazul spadelor cu lamă pentru lovit și mâner pentru o mână. Asemenea butoane sunt în general ușoare, plate și cu partea dinspre mâner dreaptă sau foarte ușor arcuită, oferind posibilitatea unei mai strânse încadrări cronologice a unor astfel de spade în perioada secolelor VIII-X. Ulterior, mai ales prin apariția spadelor pentru lovit și împuns, butonul dobândește rol de contrabalans la greutatea lamei, ușurând mânăuirea spadei. Aceste butoane sunt grele, iar partea dinspre mâner se rotunjește pentru a nu stânjeni mânăuirea din încheietura mâinii. Datarea unor astfel de butoane trebuie coroborată cu cea a celorlalte elemente constructive ale spadei, ele apărând deja pe spade cu lamă pentru lovit și mâner pentru o singură mână, rămânând însă uzuale și pentru celelalte categorii și grupe funcționale amintite mai sus.

Garda a fost inițial elementul constructiv ce împiedica alunecarea mâinii pe tăișuri în timpul luptei, la fel ca prăselele pumnalului sau cuțitului, motiv pentru care în cazul *spathe* este foarte scurtă și ușoară. Aceleași caracteristici se păstrează și pe cele mai vechi spade medievale, cu lame pentru lovit, mânere pentru o mână și butoane ușoare. Prin schimbarea echilibrării acestor arme și ușurarea manevrabilității lor din încheietura mâinii, se oferă posibilitatea încrucișării spadelor în luptă și a barării loviturilor adverse cu spada și

nu numai cu scutul. În aceste condiții garda dobândește pe lângă rolul inițial și pe cel de element defensiv, de protejare a mâinii luptătorului și ca atare se lungește. Această lungire a gărzii poate fi un indice destul de sigur de datare, în perioada abordată de noi, cu cât garda este mai scurtă, cu atât arma este mai veche. La aceste indicii se adaugă curbarea gărzii spre lamă ca element al unei datări mai recente.

Pe lângă observarea primordială a armei în ansamblu și a părților constitutive în funcție de utilitatea lor, o catalogare cât mai corectă și o cronologie cât mai strânsă trebuie să țină seama și de unele aspecte legate de concepția estetică a fiecărei epoci. Cel mai afectat element în acest sens este butonul, care se pretează cel mai bine la asemenea intervenții, forma în special a părții sale superioare, neinfluențând funcționalitatea armei dacă se păstrează greutatea necesară. Din acest motiv, așa cum deja s-a arătat în partea introductivă a lucrării, majoritatea tipologiilor consacrate pe plan european, se bazează pe forma butonului, oferindu-ne posibilitatea unor datări destul de strânse a materialului din Transilvania. Cu toate aceste paralele numeroase la forme de butoane, pe care multe lucrări valoroase ni le pun la dispoziție, numai prin tratarea pieselor în ansamblul funcționalității lor prin toate părțile componente și prin paralele cu reprezentări din arta figurativă medievală se poate clarifica în toate aspectele situația cronologică și tipologică a unei piese.

Raportându-ne cu materialul transilvan la cel european și încercând să păstrăm terminologia încetățenită în măsura în care în limba română ea este destul de semnificativă, putem observa pentru butoane două variante de bază cu mai multe subvariante specifice:

Butoanele ușoare sunt specifice lamelor pentru lovit și mânerelor pentru o mână, adoptând două subvariante: **lobate** sau **semidisc**.

Butoanele masive sunt caracteristice spadelor cu lame pentru lovit, pentru lovit și împuns, ca și pentru împuns și cu mâner pentru o mână, o mână și jumătate, și două mâini. Subvariantele largi sunt: **lenticulare**, **discoide** și **geometrice**, formele existente înscriindu-se în linii mari în una din aceste subvariante.

Pe baza acestor constatări, considerăm pentru intervalul de timp cuprins între secolele al IX-lea și al XIV-lea, ca existând două mari grupe de spade, departajate cronologic în linii mari de cumpăna de milenii: **Grupa A. spade medieval timpurii** și **Grupa B. spade ale evului mediu dezvoltat**. O a treia grupă, ar constitui-o spadele

medieval târziu, de după secolul al XIV-lea, care nu mai fac obiectul acestui studiu.

În **Grupa A.**, a spadelor medieval timpurii, pot fi incluse spadele cu lamă pentru lovit, mâner pentru o mână, gardă scurtă și butoane ușoare, ceea ce cronologic ar reprezenta perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al XI-lea.

În **Grupa B.**, a spadelor medievale propriu-zise, intră spadele cu lame pentru lovit, lovit și împuns sau împuns, cu mânere pentru o mână, o mână și jumătate sau două mâini, gârzi lungi drepte sau arcuite și butoane grele. Cronologia acestor piese poate fi extinsă din prima parte a secolului al XI-lea și până la sfârșitul secolului al XIV-lea, eventual începutul secolului următor.

Tehnico-tipologic, am putea propune următoarea clasificare a părților componente ale spadelor din Transilvania și Banat.

L A M E:

Categoria A.

Funcționalitate: pentru lovit

Caracteristici: L - (lungime)= 700-mm, I - (lățime - măsurată sub gardă)= 45-50 mm; tășuri: paralele sau foarte ușor convergente; șențuri mediane, L - min.3/4 din lamă, I - 15-20 mm.

Obs. eventual damascinate.

Cronologie: sec. VIII-X.

Categoria B.

Funcționalitate: pentru lovit

Caracteristici: L - 600-750 mm, I - 40-50 mm; tășuri: paralele; fără șențuri mediane.

Obs. eventual damascinate.

Cronologie: sec. IX-XI.

Categoria C.

Funcționalitate: pentru lovit

Caracteristici: L - 750-850 mm, I - 45-50 mm; tășuri: paralele; șențuri: L - 3/4 din lamă, I - 10-15 mm.

Cronologie: sec XI

Categoria D.

Funcționalitate: pentru lovit

Caracteristici: L - 850-950 mm, I - 50-55 mm; tășuri: paralele sau foarte ușor convergente; șențuri: L - 2/3 până la 3/4 din lamă, I - 8-10 mm.

Cronologie: sec. XIII.

Categoria E.

Funcționalitate: pentru lovit și împuns

Caracteristici: L - 850-900 mm, I - 55-60 mm; tășuri: ușor convergente; șențuri: L - 3/4 din lamă, I - 8-10 mm.

Cronologie: sec. XII-XIII

Categoria F.

Funcționalitate; pentru lovit și împuns

Caracteristici: L - 900-950, I - 55-60 mm; tășuri paralele până la jumătatea lamei, de unde ușor convergente; șențuri: L - 2/3 până la 3/4 din lamă, I - 5-10 mm, pot fi duble sau triple.

Cronologie: a doua jumătate sec. XIV.

Categoria G

Funcționalitate: pentru lovit și împuns

Caracteristici: L - 950-1200 mm, I - 45-55 mm; tășurile: convergente; șențurile: L - peste 3/4 din lamă, I - 5-10 mm.

Cronologie: sec. XIV.

Categoria H.

Funcționalitate: pentru lovit și împuns

Caracteristici: L - 1100-1300 mm, I - 55-60 mm; tășurile: convergente; șențuri: L - 3/4 din lamă, I - 10-20 mm, pot fi și duble sau triple.

Cronologie: a doua jumătate a sec XIV.

Categoria I.

Funcționalitate: pentru împuns

Caracteristici: L - 850-950 mm, I - 25-35 mm; tășuri: convergente; șențuri: L - 2/3 din lamă sau mai puțin, I - 5-10 mm, pot apare și nervuri.

Cronologie: sfârșit sec. XIV.

M Â N E R E

Dimensiunea m0

Funcționalitate: nedeterminabilă. Tija este mai scurtă decât a mânerelor pentru o mână, dar are orificii pentru nituirea pe această tijă a unui mâner mai lung. Cum aceste mânerे din materiale perisabile nu s-au păstrat, este imposibil de stabilit dacă erau pentru o mână, pentru o mână și jumătate sau pentru două mâini. Doar prin corelație cu dimensiunile și echilibrarea lamei putem aprecia că asemenea mânerे erau cel mai probabil pentru cuprins cu o singură mână.

Dimensiunea m1

Funcționalitate: pentru o mână.

Caracteristici: L - 90-120 mm.

Dimensiunea m1^{1/2}

Funcționalitate: pentru o mână și jumătate.

Caracteristici: L - 120-170 mm.

Dimensiunea m2

Funcționalitate: pentru două mâini

Caracteristici: L - peste 180 mm.

G Ă R Z I

Varianta a.

Forma: dreaptă, secțiune dreptunghiulară.

Caracteristici: L - 80-100 mm, l - 10-15 mm, g - (grosime) constantă 10 mm.

Varianta ae.

Forma: dreaptă, ornamentată pe o parte și netedă pe cealaltă, turnată din bronz.

Caracteristici: L - 115 mm, l - 17 mm, g - 35 mm la mijloc, 8 mm la capete.

Varianta b.

Forma: dreaptă sau ușor arcuită spre lamă, secțiune trapezoidală la centru, triunghiulară la capete; profil lenticular.

Caracteristici: L - 70-120 mm, l - 15-17 mm, g - 10 mm la centru, scade uniform spre capete.

Varianta c.

Forma: dreaptă, secțiune dreptunghiulară.

Caracteristici: L - 150-170 mm, l - 10-12 mm constant.

Varianta d.

Forma: dreaptă, secțiune dreptunghiulară cu colțurile teșite sau rotunjite.

Caracteristici: L - 190-220 mm, l - 10-12 mm scade spre extremități.

Varianta e.

Forma: dreaptă, secțiune rectangulară la centru rotunjită la capetele ce pot fi ascuțite.

Caracteristici: L - 200-260 mm, l - 8-10 mm, g - 5-8 mm.

Varianta f

Forma: dreaptă, secțiune rectangulară pe porțiunea ce cuprinde lama, în rest circulară, evazată spre capete.

Caracteristici: L - 220-270 mm, l - 10-15 mm, g - 8-10 mm.

Varianta g

Forma: arcuită spre lamă, secțiune rectangulară la centru, trapezoidală sau triunghiulară spre capetele curbate.

Caracteristici: L - 210-250 mm, l - 10 mm la centru 12-15 mm la capete.

B U T O A N E

Forma 1 (Pl.32-1)

Aspect: vedere frontală: semidisc lobat; laterală: semieliptic; de jos: lenticular.

Caracteristici: compact; ușor; plat; h - (înălțime maximă) 30-40 mm, l - (lățime maximă) 65-75 mm, g - (grosime maximă) 20-25 mm.

Cronologie: sec. IX-X.

Forma 2 (Pl.32-2)

Aspect: vedere frontală: semidisc; laterală: semieliptic; de jos: eliptic.

Caracteristici: compact; ușor; plat; h - 40-50 mm, l - 50-55 mm, g - 20-25 mm.

Cronologie: sec. X (eventual început de XI).

Forma 3. (Pl.32-3)

Aspect: vedere frontală: lenticular, laterală: triunghi cu ușor laturi arcuite spre exterior, de jos: lenticular.

Caracteristici: compact; masiv; h - 35-40, l - 75-85 mm, g. 25-30 mm.

Cronologie: sec. XI, început de XII.

Forma 4 (Pl.32-4)

Aspect: frontal: lenticular cu partea superioară pronunțată, lateral: triunghiular cu laturile arcuite spre exterior, de jos: lenticular.

Caracteristici: compact; masiv; h - 45-55 mm, l - 60-70 mm, g - 34-40 mm.

Cronologie: sec. XII-XIII.

Forma 5 (Pl.32-5)

Aspect: frontal: semilenticular, (lentilă plan-convexă), lateral: triunghi cu baza sus; de jos: lenticular, aproape circular.

Caracteristici: compact; masiv; h - 25-30 mm, l - 65-75, g - 55-65 mm.

Cronologie: sec. XIII.

Forma 6 (Pl.32-6)

Aspect: frontal: rombic cu laturile de jos ușor arcuite spre exterior și colțul de la mâner rotunjit, lateral: trapezoidal, de jos; dreptunghiular cu laturile lungi arcuite spre exterior. Toate laturile constituie muchii.

Caracteristici: mare și masiv; h+l - 65-75 mm, g - 25-30.

Observație: acest buton pare să fie caracteristic pentru spațiul Bazinului carpatic și nu se întâlnește în afara acestei zone decât în forme derivate.

Cronologie: sec XIII.

Forma 7 (Pl.32-7)

Aspect: frontal: discoidal, lateral: bitronconic.

Caracteristici: masiv; diam m - (diametrul mic) 40-45 mm, diam M - (diametrul mare) 50-55 mm, g - 35-40 mm.

Cronologie: sec. XII-XIII și început de XIV.

Forma 8 (Pl.32-8)

Aspect: frontal: discoidal, lateral: cilindru intercalat de două trunchiuri de con. În centrul suprafețelor circulare laterale, pot apare adânciri ornamentale cu diam max. 5 mm.

Caracteristici: masiv; diam m - 20-35 mm, diam M - 25-45 mm, g - 25-45 mm.

Observație: Formă cu variații mari de dimensiune, extrem de răspândită teritorial și cu cea mai mare extensie cronologică; practic pe întreaga durată a evului mediu dezvoltat.

Forma 9 (Pl.32-9)

Aspect: frontal: discoidal, lateral: cilindric, din care evoluează doar în zonele centrelor celor două suprafețe circulare laterale, trunchiuri de con.

Caracteristici: masiv; plat; diam m - 10-15 mm, diam M - 40-50 mm, g - 25-35 mm.

Cronologie: ultima parte a sec. XIV.

Forma 10 (Pl.32-10)

Aspect: din toate părțile: poliedric regulat.

Caracteristici: foarte masiv și greu; h+l - 50-55 mm, g - 40-55 mm.

Cronologie: a doua jumătate a sec. XIV.

Forma 11 (Pl.32-11)

Aspect: frontal: poligonal, (dreptunghi cu colțuri rotunjite sau hexagon) cu îngroșări la mijloc.

Caracteristici: plat și relativ ușor, h - 35-50 mm, l - 40-60 mm, g - 25-30 mm.

Cronologie: sfârșit de sec. XIV, început XV.

Forma 12 (Pl.32-12)

Aspect: din toate părțile: aproximativ sferic, din care lipsesc

două calote ce generează suprafețe circulare paralele.

Caracteristici: foarte masiv și greu; h+l - 40-50 mm, g - 30-40 mm.

Cronologie: sfârșitul sec. XIV.

Pe baza acestei clasificări a părților componente și prin exemplificarea cu cele mai reprezentative piese, pentru Transilvania și Banat se pot distinge următoarele tipuri de spade, în cadrul celor două grupe de bază definite anterior.

A. GRUPA SPADELOR MEDIEVAL TIMPURI

T I P U L I

Caracteristici: lama categoria **A** mâner dimensiunea **m1** gardă varianta **a** sau **b**, buton forma **1**.

Exemplificare: 1 (A,m1)

ALBA IULIA, Muzeul Unirii Alba Iulia⁴²³; (Pl.33-b).

Sub numărul de inventar 226, a intrat în colecția veche o lamă fragmentară, puternic corodată; (Pl.33-b).⁴²⁴ Nu se știe cu exactitate unde anume a fost descoperită această piesă și în ce condiții, corodarea pronunțată ducând însă la concluzia că păstrarea s-a făcut în pământ sau în apă. Lungimea totală a piesei este în prezent de 722 mm, din care fragmentul de lamă păstrat, măsoară 664 mm. Și din mâner s-a păstrat doar o porțiune de 58 mm lungime. Tija mânerului are la umerii lamei o lățime de 32 mm, iar la capătul păstrat 19 mm, în aceleași puncte grosimea măsurând 2,8 și respectiv 1,6 mm. Tăișurile evoluează pe cea mai mare parte a lamei aproape paralel și pe o lățime ce variază puțin în jurul valorii de 50 mm, scăzând doar spre vârf la 42 mm, ceea ce poate duce la concluzia că porțiunea de vârf pierdută nu a fost foarte mare. Șanțurile mediane sunt vizibile pe întreaga lungime a lamei fiind extrem de late; 29 mm la mâner, 24 mm la mijlocul și 18 mm la capătul lamei.

Cel mai interesant aspect legat de această piesă fragmentară

---

⁴²³ Mulțumim cu acest prilej D-lui Horia Ciugudean, pentru sprijinul acordat în studierea materialului din Muzeul Unirii.

⁴²⁴ HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, pp. 430-431, fig. 18. a, b.

este dat de metoda prin care a fost făurită și de însemnele vizibile pe lamă. Această spadă a fost făurită prin damascinare totală, practic porțiunea șențuirilor mediane constituind nucleul damascinat, pe care au fost sudate tășurile. Acest nucleu dezvăluie un model împletit în „oase de pește”, foarte ușor vizibil în urma corodării accentuate. Tot ca rezultat al corodării, pe anumite porțiuni, tășurile s-au desprins de miezul damascinat. La distanța de 100 mm de umerii lamei, în nucleu a fost bătut pe ambele fețe câte un simbol; o cruce zvastică și o spirală, realizate din sârmă damascinată, în așa fel încât practic lama a fost străpunsă de cele două intruziuni, ce se întâlnesc spate în spate. Simbolistica acestor semne a fost analizată deja în capitolul II al prezentei lucrări, rămânând în cele ce urmează să le căutăm proveniența, deoarece pe lângă semnificația lor magică ele reprezintă și însemne de meșter.⁴²⁵ Crucea cu capete în formă de „T”, apare foarte frecvent pe lamele de proveniență francă. Filozoful arab Al Kindi (m. 870), descrie spadele france de calitate deosebită ca având imprimate în partea de sus a lamei, cruci, cercuri și semilune.⁴²⁶ Cea mai mare parte a materialului de corespondență tipologică provine din apusul și centrul european, din fostele teritorii ale statului franc merovingian și carolingian⁴²⁷ dar corespondențe aproape exacte cu piesa de la Alba Iulia, întâlnim atât în spațiul nordic; în Finlanda, la Tampere sau Helsinki prevăzute cu mâner „tip L”- Petersen,⁴²⁸ sau Norvegia la Rimstadt, cu mâner „tip.G”-Petersen⁴²⁹, cât și în cel răsăritean la Gnesdowo, „tip. V”-Petersen, piese considerate pe baza acestor însemne ca provenind tot din zona renană a Franciei, chiar dacă mânerele sunt de factură nordică ⁴³⁰. R.R. Heitel, considerând ornamentația lamei ca fiind rezultatul unei încercări locale de imitare a modelelor nordice, propune o datare mai târzie a acestei piese, respectiv -cu semnul întrebării- în secolele X-XI, fără a putea oferi o argumentație mulțumitoare în acest sens.⁴³¹

Pe baza aspectului general al lamei, este sigur că piesa în discuție a fost concepută ca o spadă pentru lovit cu o singură mână,

---

⁴²⁵ KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 15.

⁴²⁶ *ibidem*, p. 16 sq.

⁴²⁷ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 256, 276, 282, 329, Pl. 46, 66, 72, 119.

⁴²⁸ LEPPÄÄHO, J., *Op. cit.*, p. 22:2-4, p.23, fig. 2b,3b,4c; p. 24: 2, p.25, fig. 2c.

⁴²⁹ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p. 85, fig. 72.

⁴³⁰ KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 6, fig. 2; p. 14 pl. IV-8.

⁴³¹ HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, pp. 430-431.

iar pe baza paralelelor existente a fost prevăzută cu buton ușor, probabil lobat de tip „V” sau „L” - Petersen. Damascinarea mecanică totală este specifică atelierelor franceze până în secolele VIII-IX⁴³², aceeași fiind și cronologia propusă pentru însemnele de pe lamă⁴³³, iar aceasta corespunde perfect cu datarea oferită de relatarea mai sus amintită a lui Al Kindi. Prin urmare se poate afirma chiar în lipsa butonului și a gărzii, că perioada cea mai sigură de datare a lamei (inv. 226) de la Alba Iulia este cea a secolelor VIII-IX.

În relație tipologică și cronologică cu această piesă, ar putea fi puse și alte piese de armament și echipament militar descoperite în zona Mureșului mijlociu și databile în același interval cronologic. Astfel este de menționat buterola descoperită la Alba Iulia (Pl.17-d) fără precizarea locului exact, intrată în anul 1943 în muzeul din Cluj și care a făcut obiectul mai multor studii de specialitate.⁴³⁴ Tot din colecții vechi, de data aceasta în Muzeul Orășenesc din Orăștie, se păstrează alte două piese de armament deosebit de interesante, respectiv un vârf de lance și unul de suliță⁴³⁵. Vârful de lance face parte din categoria desemnată în literatura de specialitate cu termenul de „lance cu aripioare” (*Flügelanze*) și este în general bine păstrat fiind deteriorat prin corodare doar la gura tubului de înmănușare și în zona celor două tăișuri ale lamei. Dimensiunile și trăsăturile morfologice ale acestei piese sunt caracteristici clare ale unei lănci foarte grele folosite în special în luptele de cavalerie, reprezentări ale unor astfel de arme fiind frecvente în perioada secolelor VIII-X. În tipologiile consacrate întâlnim piese asemănătoare celei în discuție. În tipologia armelor nordice, Jan Petersen consideră asemenea vârfuri ca aparținând tipului „B”⁴³⁶ asociate în morminte vikinge cu spade de tip „S”, ceea ce confirmă datarea la cumpăna secolelor VIII-XI⁴³⁷. Al. Ruttkay, analizând armamentul din perioada Moraviei Mari, prezintă o piesă descoperită

---

⁴³² MENGHIN, W., *Op. cit.*, p. 19.

⁴³³ KIRPICNIKOV, A.N., *Op. cit.*, p. 16.; LEPPÄÄHO, J., *Op. cit.*, p. 12 sqq.

⁴³⁴ ROSKA, M., în *Közlemények*, 4/1944, pp. 102-108; HOREDTE, K., în *SCIVA*, 5/1954, pp. 497-499; a.a., *Untersuchungen*, p. 141; a.a., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 81; BAKAY, K., în *Acta AASH*, 19/1967, p. 126; HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, pp. 431-432.

⁴³⁵ PINTER, Z. K., *Im Miereschthal entdeckte Bewaffnungsstücke und Teile militärischer Ausrüstung karolingischer Herkunft*, în *Arheologia Medievală*, II/1998, pp. 145-157.

⁴³⁶ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p. 23, fig. 8.

⁴³⁷ *ibidem*, p. 147, fig. 117.

ocasional la Mul'a, (Ráróspusztá)⁴³⁸, foarte asemănătoare celei de la Orăștie, pe care o încadrează tipului „I”, ceea ce cronologic ar acoperi perioada secolului al IX-lea⁴³⁹. În Ungaria vârful de lance au fost tipologizate separat de celelalte piese de armament de către L. Kovács, iar piesele asemănătoare celei în discuție, numite „lânci france cu aripioare” sunt incluse în grupa „3” și datate larg între secolele IX-XI⁴⁴⁰. Vârful de lance cele mai apropiate ca dimensiuni și formă celui de la Orăștie, ca cel de la Kecskemét-Belváros, sunt însă datate în secolul al IX-lea⁴⁴¹. Mai recent J. Szentpéteri consideră vârful grele „cu aripioare” din Ungaria ca aparținând perioadei avare târzii sau post avare, deci secolelor VIII-IX și ca fiind de proveniență francă, acestea deosebindu-se clar de piesele ușoare folosite în zonă în perioada avară⁴⁴². Tot în colecția veche a muzeului din Orăștie, se păstrează un vârf de suliță⁴⁴³ cu lama zveltă, în formă de frunză de salcie. Tubul de înmănușare prezintă în secțiune un profil octogonal. Cel mai probabil, această piesă spre deosebire de cea analizată anterior, este vârful unei sulițe, deci a unei arme pentru luptă la distanță, mai exact pentru aruncat. Din punct de vedere tipologic, acest vârf de suliță este mai greu de diferențiat din imensul material de acest fel păstrat în colecțiile muzeelor, decât vârful de lance cu aripioare. Elementul de referință în acest caz îl reprezintă tubul de înmănușare octogonal și dimensiunile piesei. Singura piesă asemănătoare din România se află în colecția Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, tot fără loc de proveniență cunoscut și considerată a fi de factură nordică⁴⁴⁴. În tipologia armelor nordice propusă de J. Petersen, piese oarecum asemănătoare regăsim în tipul „E”, datat la sfârșitul secolului IX⁴⁴⁵. Vârful cel mai asemănător ca formă și dimensiuni publicat în Ungaria, dar fără să reprezinte o

---

⁴³⁸ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIII-1/1975, p. 159, fig. 12-2, XXIV-2/1976, p. 299.

⁴³⁹ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXX-1/1982.

⁴⁴⁰ KOVACS, L., *A honfoglaló magyarok lándsái és lándszástemetkezésük*, în *Alba Regia*, XI/1970, p. 100 sq., fig 4, 1-8, fig. 5, 1-2.

⁴⁴¹ *ibidem*, p. 86, fig. 4, 1.

⁴⁴² SZENTPÉTERI, J., *Waffenträger des Awarentums im Karpatenbecken*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45/1993, p. 189.

⁴⁴³ PINTER, Z. K., în *Arheologia Medievală*, II/1998, pp. 145-157.

⁴⁴⁴ HEITEL, R.R., *Eine nordische Lanzenspitze in der Sammlung des Archäologischen Institutes- Bukarest*, în *Forschungen zur Volks und Landeskunde*, 35/1992.

⁴⁴⁵ PETERSEN, J., *Op. cit.*, p. 26 sq.

corespondență absolută, ar fi cel de la Törtel-Demetertanya, datat însă în secolul al X-lea⁴⁴⁶. Piesa cea mai frumoasă cu tub octogonal ornamentat a fost descoperită în albia Dunării la Budapesta și este inclusă de L. Kovács în grupa „6”, a lăncilor ce nu pot fi datate⁴⁴⁷, deși în acest caz există numeroase paralele în spațiul nordic datate în secolele IX-X⁴⁴⁸. Nici între piesele slovace analizate de Al. Ruttkay nu găsim corespondențe absolute. Din puținele corespondențe tipologice enunțate mai sus deducem că asemenea piese sunt întâlnite cel mai adesea în mediul viking, iar datarea largă ar fi posibilă în secolele IX-X. Faptul că vârfurile de suliță și cele de lance grea „cu aripioare” apar în același interval de timp, dar cu pondere diferită în anumite zone ale continentului se explică prin tactica și strategia militară a diferitelor popoare. Astfel în spațiul occidental sau central european domină vârfurile grele „cu aripioare” datorită tacticii de luptă bazate pe cavaleria grea, răspândită de francii carolingieni începând cu Carol Martel. În acest mod de purtare a războiului elementul de bază îl constituie șarja de cavalerie cu călăreți echipați cu echipament defensiv greu și lance lungă, secundată de spada grea pentru o mână sau alte arme pentru lovit, ca securea de luptă. Sulița ușoară pentru aruncat este doar o armă secundară folosită în cazul ruperii sau pierderii lancei. În spațiul nordic situația este cu totul alta, vikingii purtători doar de armuri ușoare și specializați în bătălii navale preferă sulița ușoară ce putea fi aruncată asupra inamicului sau mânăuită mai ușor în lupta corp la corp de pe nave, motiv pentru care lancea grea este arma secundară și ca atare se întâlnește mai rar.

În concluzie piesele de armament descrise mai sus pot fi datate între secolele VIII-X, cel mai probabil în secolul al IX-lea. O astfel de datare într-o perioadă atât de puțin acoperită de informația scrisă și destul de săracă în descoperiri arheologice incită desigur la unele aprecieri cu caracter istoric și arheologic. Urmărind proveniența acestor piese, putem constata că actualmente sunt păstrate la Alba-Iulia și Orăștie și că au intrat în colecțiile acestor muzee prin achiziție în anii '40 ai secolului nostru. În exact aceeași perioadă în colecțiile Muzeului din Cluj intră o pereche de pinteni cu plăci de clară factură carolingiană,

---

⁴⁴⁶ KOVACS, L., *Op. cit.*, p. 94, fig. 6-3.

⁴⁴⁷ *ibidem*, p. 108.

⁴⁴⁸ LEPPÄÄHO, J., *Op. cit.*, p.101, 111, 113, 115, 117.

databili în secolul al IX-lea⁴⁴⁹, descoperiți probabil prin deranjarea unui mormânt cu prilejul lucrărilor efectuate între 1940-1942, pentru amenajarea șoselei naționale în dreptul localității Tărtăria (jud. Alba)⁴⁵⁰. Având în vedere că Tărtăria se află practic la jumătatea distanței dintre Alba Iulia și Orăștie, ne punem întrebarea dacă nu avem cumva de-a face cu dispersarea inventarului unui mormânt de luptător, pe care descoperitorii neavizați l-au împărțit între ei pentru ca apoi fiecare să-l vândă muzeului din localitatea sa. Tipologic și cronologic materialele menționate mai sus: spada cu buterola, vârful „cu aripioare” de lance grea de cavalerie, vârful de sulită și pintenii, sunt perfect compatibile, toate la un loc constituind aproape un inventar ideal de războinic franc sau influențat de statul franc carolingian. Mai mult decât atât, la nici un kilometru de acest loc de descoperire, pe malurile Mureșului au fost cercetate necropolele de la Blandiana, dintre care cea notată „Blandiana A” este datată tot în secolul al IX-lea și pusă în legătură cu pătrunderea unor elemente sudice, slavo-bulgare pe Mureș în vederea controlării drumului sării⁴⁵¹. În acest moment al ecuației noastre istorice putem interveni cu sărăcăcioasele informații scrise ale vremii, generate în special de relațiile dintre cele două „mari puteri” ale epocii care își dispută preponderența și moștenirea kaganatului avar în această zonă: bulgarii și francii. Dacă până la mijlocul secolului al IX-lea relațiile sunt destul de încordate, în anul 892, sub țarul Vladimir și regele Arnulf de Carintia, analele de la Fulda menționează o solie ce negociază oprirea

---

⁴⁴⁹ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIV-2/1976, p. 346 sq; idem, în *Slov. Arch.*, XXX-1/1982

⁴⁵⁰ HOREDȚ, K., *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică*, în *Apulum*, III/1949, pp. 44-57; idem, *Voievodatul de la Bălgrad*, în *SCIV*, 5, 3-4/1954, pp. 496-497; idem, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bukarest, 1958, p. 113; idem, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn 1986, p. 81, idem, *Das Frühmittelalterliche Siebenbürgen*, Innsbruck, 1988, p.74; HEITEL, R. R., *Unele considerații privind civilizația din bazinul carpatic în cursul celei de-a doua jumătăți a sec. IX în lumina izvoarelor arheologice*, în *SCIVA*, 34-2/1983, p. 107; MADGEARU, A., *Pinteni datați în secolele VIII-IX, descoperiți în Transilvania*, în *Mousaios*, IV-1/1994, pp. 154-160; SIMINA, N. M., *Descoperiri aparținând feudalismului timpuriu la Tărtăria (jud. Alba)*, în *Buletinul Cercurilor Științifice Studentești*, Alba Iulia, 2/1996, p. 155.

⁴⁵¹ HOREDȚ, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn 1986 pp. 68-71; idem, *Die Ansiedlung von Blandiana, Rayon Orăștie, am Ausgang des ersten Jahrtausends u. Z.*, în *Dacia N.S.*, XI/1966, p. 270 sqq; ANGHEL, G., CIUGUDEANU, H., *Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana*, în *Apulum*, XXIV/1987.

exportului de sare către moravieni cu care carolingienii se aflau în conflict⁴⁵². Asistăm deci la primul „embargo” atestat documentar din această zonă, căci numai sarea transportată pe Mureș putea fi controlată de țarat. Cert este că tocmai în această perioadă apar în culoarul Mureșului purtătorii grupului cultural „Blandiana A”⁴⁵³ și odată cu aceștia încetează înhumările grupului cultural „Ciumbud”, atribuit pe baza inventarului extrem de concludent unor enclave moraviene, atât în localitatea eponimă⁴⁵⁴ cât și la Orăștie⁴⁵⁵. Se poate deci crede că „embargoul” a fost respectat, undeva între Blandiana și Tărtăria fiind instalat probabil un post de control al traficului pe Mureș. În aceste condiții nu poate fi exclusă participarea la această acțiune și a unor reprezentanți ai carolingienilor care au putut purta armele analizate mai sus și care au fost înhumați separat de comunitatea slavo-bulgară de la Blandiana. Dealtfel aceste descoperiri ținând de mediul apusean carolingian nu sunt singurele. În Banat au fost descoperite atât monede carolingiene datate între anii 855 și 884 la Orșova (jud. Mehedinți) și Jamul Mare (jud. Timiș)⁴⁵⁶, cât și elemente specifice grupului cultural Köttlach, la Deta (jud. Timiș)⁴⁵⁷ și chiar în Transilvania la Sălacea (jud. Bihor)⁴⁵⁸ și Zalău (jud. Sălaj)⁴⁵⁹, iar pinteni de factură carolingiană au mai fost descoperiți la Breaza (jud. Brașov)⁴⁶⁰ și Șura Mică (jud. Sibiu)⁴⁶¹. Desigur nu excludem nici posibilitatea ca prin intermediul

---

⁴⁵² *Annales Fuldenses*, Hannover, 1891, p. 408, „...ne coemptio salis inde Maravanis daretur...”; Cf. și BREZEANU, S., „La Bulgarie d' au-de la del' Ister” a la lumiere des sources écrites médiévales, în *Études balkaniques*, 20-4/1984, pp. 122-125; BĂLINT, Cs., *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Budapest, 1991, p. 100 sqq.

⁴⁵³ HORED, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn 1986, p. 71.

⁴⁵⁴ DANKANITS, Á., FERENCZI, I., *Săpăturile arheologice de la Ciumbud*, în *MCA*, VI/1959, pp. 605-617; HORED, K., *Op. cit.*, p. 74.

⁴⁵⁵ PINTER, Z. K., BOROFFKA, N. G. O., *Neue mittelalterliche Gräber der Ciumbudgruppe aus Broos/Orăștie, Fundstelle Böhmerberg/Dealul Pemilor X8, în Transilvanica. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Rahden, 1999.

⁴⁵⁶ MĂRGHITAN, L., *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985, p. 176.

⁴⁵⁷ *ibidem*, pp. 40-42.

⁴⁵⁸ CHIDIOȘAN, N., *O necropolă din feudalismul timpuriu descoperită la Sălacea*, în *SCIV*, 20-4/1969, p. 613 sq.

⁴⁵⁹ COSMA, C., *Morminte din secolele IX-X p.Ch. descoperite la Zalău, jud. Sălaj*, în *Ephemeris Napocensis*, IV/1994, pp. 323-329.

⁴⁶⁰ NÄGLER, T., *Cercetările din cetatea de la Breaza (Făgăraș)*, în *Studii și comunicări. Arheologie-istorie*, Sibiu, 14/1969, p. 100 sq; MADGEARU, A., *Op. cit.*, p. 154.

⁴⁶¹ NÄGLER, T., RILL, M., *Șantierul arheologic Șura Mică (jud. Sibiu) în Studii și comunicări. Arheologie-istorie*, Sibiu, 21/1981, p. 46; MADGEARU, A., *Op. cit.*, p. 155.

menționatelor relații de colaborare militară, armele de proveniență francă să fi ajuns în posesia unui potentat al țaratului, fiind cunoscut faptul că piesele de armament se numărau printre cadourile preferate înmânate de soli unor suverani sau comandanți militari⁴⁶². De asemenea este posibil ca armele să fi fost purtate de un reprezentant militar al moravienilor ce asigura securitatea transporturilor de sare pe Mureș însă chiar dacă în spațiul moravian există asemenea descoperiri⁴⁶³ în necropolele de tip Ciumbrud din Transilvania nu sunt întâlnite arme⁴⁶⁴, decât cel mult cuțite la Orăștie⁴⁶⁵. Cert este că piesele de armament și echipament militar analizate mai sus, în special spada, erau de foarte bună calitate reprezentând vârful tehnologiei militare a vremii și însumau o valoare care în secolul al IX-lea nu era la îndemâna oricui. Datarea destul de largă și păstrarea uneori mai îndelungată în uz a armelor și echipamentului militar de calitate, ca și succesiunea rapidă a evenimentelor politico-militare în această zonă între prăbușirea kaganatului avar și penetrația maghiară fac însă destul de dificilă o atribuire sigură a acestor materiale. Dar indiferent cine a purtat sau folosit asemenea arme, ele atestă alături de celelalte mărturii arheologice și izvoare scrise menționate, că în secolul al IX-lea Transilvania și drumul sării de pe Mureș nu și-au pierdut importanța, ci dimpotrivă constituie puncte strategice de maximă importanță pentru centrul și sud estul Europei.

Exemplificare: 2 (A,m1,b,1)

KOVIN, Muzeul Banatului Timișoara⁴⁶⁶; (Pl.33-c).

Din colecțiile vechi ale Muzeului Banatului din Timișoara, se păstrează o spadă descoperită la „Temesch - Cubin“ pe Dunăre, în fostul district habsburgic Pancsova,⁴⁶⁷ actualmente Kovin (Serbia) și înregistrată în inventar sub numărul 3203 (vechi 129). (Pl.33-c) Piesa

---

⁴⁶² MENGHIN, W., Op. cit., p. 17.

⁴⁶³ HRUBÝ, V., *Staré Město. Velomoravské pohřebiště*, în *Monumenta Archaeologica*, III/1955, p. 229; * * * *Grossmähren. Ein versunkenes Slavenreich im Lichte neuer Ausgrabungen*, Berlin, 1968, fig. 22.

⁴⁶⁴ *Vezi supra nota 38.*

⁴⁶⁵ PINTER, Z. K., BOROFFKA, N. G. O., *Op. cit.*, p. 150 sq.

⁴⁶⁶ Aducem cu acest prilej mulțumiri D-lui Petre Rogozea pentru ajutorul acordat la cercetarea materialului păstrat în Muzeul Banatului din Timișoara.

⁴⁶⁷ BINDER, P., *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Studii de istorie a Banatului*, II/1970, p. 65.

s-a păstrat aproape întreagă și doar în zona tăișurilor și a vârfului lamei, au dispărut prin corodare porțiuni destul de mici. Lungimea totală reprezintă în aceste condiții 822 mm.

Lama spadei măsoară între gardă și capătul păstrat 691 mm și după evoluția vârfului se poate observa că lungimea originară a fost doar cu 10-15 mm mai mare. Lățimea este destul de constantă la 45-47 mm, pe cea mai mare parte a lamei și doar pe ultimii 200 mm se înregistrează o îngustare lină, până la 23 mm în vârf. Grosimea lamei scade proporțional cu lățimea, de la 3,4 mm în apropierea gărzii la 1,3 mm la vârf. Șențuirile mediane, vizibile pe toată lungimea lamei, sunt destul de late, măsurând 21 mm la gardă și 14 mm la vârf. Pe lama acestei spade nu sunt vizibile urme de damascinare, metalul fiind omogen și nici nu pot fi identificate semne de meșter sau urme de inscripție. Toate caracteristicile lamei fac ca aceasta să se încadreze clar în categoria lamelor pentru lovit.

Lungimea tijei mânerului, între gardă și buton, măsoară 91 mm, iar lățimea variază de la 31 mm la ieșirea din gardă, la 18 mm sub buton, în timp ce grosimea este constantă la 3,1 mm. Nu pot fi observate orificii sau alte indicii ale unei nituiri, ceea ce duce la concluzia înmănușării prin înfășurare. Proporțiile mânerului îndeamnă la încadrarea în categoria spadelor cu mâner pentru o singură mână.

Garda este scurtă și foarte ușor arcuită, măsurând în lungime 136 mm și privită de sus, dinspre mâner sau de jos dinspre lamă, are aspect lenticular. Grosimea la centru este mai mare în partea dinspre buton, 18 mm, decât în partea dinspre lamă, 11,3 mm, astfel încât în secțiune garda prezintă spre centru profil trapezoidal cu baza mare spre mâner și triunghiular spre cele două capete.

Butonul este plat, ușor trilobat în partea superioară și curbat în partea inferioară, dinspre mâner. Grosimea maximă a butonului este de 16 mm, înălțimea de 34 și lățimea de 69 mm. Partea superioară sau coroana butonului este diferențiată de partea de jos printr-o canelură ușoară, ce vrea să imite butoanele compuse din două părți de factură nordică⁴⁶⁸. Prin formă și dimensiuni, butonul se încadrează în categoria ușoară.

În tipologia elaborată de Jan Petersen nu găsim o corespondență tipologică absolută. Mânere cu buton trilobat curbat în

---

⁴⁶⁸ POPA, R., în *Germania*, 62-2/1984.

partea inferioară și cu gardă arcuită, sunt caracteristice pentru tipul „L” și datate în a doua jumătate a secolului al IX-lea⁴⁶⁹, sau eventual în „tipul special 15”, databil spre sfârșitul aceluiași secol⁴⁷⁰, dar dimensiunile acestor elemente sunt substanțial mai reduse și nu corespund celor ale piesei noastre. Tot arcuite și cu dimensiuni mai apropiate celor ale spadei de la Kovin, sunt gărzile și butoanele tipului „Y”, ceva mai evoluat și databil în secolul al X-lea.⁴⁷¹ Piese asemănătoare din Finlanda sunt încadrate în același tip „L”-Petersen, propunându-se aceeași datare.⁴⁷² Interesant de menționat este aici faptul că aceste piese au lame marcate cu semnul spiralei și crucea zvastică, de corespondență cu cele ale lamei 1 de la Alba Iulia. În Rusia armele cu butonul curbat în partea de jos și gardă arcuită sunt incluse în tipurile „Z” și „Z-special”, ale tipologiei propuse de A.N. Kirpicnikov și datate în jurul anului 1000,⁴⁷³ dar acestea nu reprezintă paralele tipologice concludente pentru piesa în discuție. Tot paralele parțiale întâlnim și în materialul din Germania, unde în general piese cu butoane și gărzii ca cele în discuție sunt identificate cu tipul „L”-Petersen și considerate ca tip de „combinație 7”⁴⁷⁴. Doar un buton izolat, descoperit la Haithabu, este identic cu cel al spadei de la Cubin⁴⁷⁵. În Slovacia, tipologia propusă de Al. Ruttkay nu surprinde un asemenea tip de spade⁴⁷⁶ și nici în Ungaria acest tip nu apare.⁴⁷⁷ În orizontul vechi maghiar, unde apar și spade în morminte, sunt întâlnite, cum este firesc, mai ales tipurile specifice secolelor X-XI, adică „V”, cel mai adesea „X” și mai rar „S” sau „Y”-Petersen.⁴⁷⁸ Toate piesele discutate anterior, tipurile „L”, „V” „Y”-Petersen, „Z”-Kirpicnikov, sau „combinația 7”-Geibig, care prezintă asemănări cu spada de la Cubin, au însă butonul compus din două părți: bara butonului și coroana butonului. O paralelă foarte apropiată a formei butonului piesei de la Cubin, o întâlnim pe spada Sf. Ștefan păstrată în tezaurul Domului din

---

⁴⁶⁹ PETERSEN, J., *Op. cit.*, pp. 112-116, fig. 94-97.

⁴⁷⁰ *ibidem.*, p. 124 sq., fig. 102.

⁴⁷¹ *ibidem.*, p. 167 sqq.

⁴⁷² LEPPÄÄHO, J., *Op. cit.*, p. 24, Taf.10: 2-a, p. 26, Taf. 11: a.

⁴⁷³ KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, pp. 10-12, Tab. I: 13, 14.

⁴⁷⁴ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 47 sq.

⁴⁷⁵ *ibidem.*, p. 369, Taf. 159-4.

⁴⁷⁶ RUTTKAY, A., în *Slov.Arch.*, XXIII-1/1975; XXIV-2/1976.

⁴⁷⁷ BAKAY, K., *Op. cit.*

⁴⁷⁸ *ibidem.*, p. 169 sqq.

Praga, dar aici atât butonul, cât și garda sunt lucrate din os.⁴⁷⁹ În cazul spadei noastre, butonul este compact, prelucrat din fier masiv, vechea diferențiere dintre bară și coroană fiind doar schițată printr-o canelură iar separarea celor trei lobi ai coroanei nu este marcată. O situație similară sesizează A. Geibig la câteva piese din Germania, pe care la integrează „tipului de combinație 11”⁴⁸⁰ și le consideră precursori ale „tipului de combinație 12” sau ale tipului „X”-Petersen, deci variante de tranziție de la diferitele forme de butoane din două părți spre butonul compact de tip 12, respectiv „X”-Petersen.⁴⁸¹

Prin urmare spada de la Cubin s-ar integra tipologic formei de trecere între piesele tip „L” și tip „X”-Petersen, sau unui tip special „L-X”, respectiv „tipului de combinație 11”-Geibig. Prin această raportare tipologică, se ajunge la încadrarea cronologică a piesei noastre între a doua jumătate a secolului al IX-lea (tipul „L”) și secolul al X-lea (tipul „X”).

Prin caracteristicile de ansamblu ale acestei piese și prin paralelele arătate mai sus, cea mai plauzibilă datare a spadei de la Covin, ar fi deci la începutul secolului al X-lea, iar în ceea ce privește originea, ne-am pronunțat pentru mediul viking sau vareg. Desigur aceleași caracteristici apar și pe arme franceze ale aceleiași etape cronologice, dar lipsa unor piese asemănătoare în Moravia sau Ungaria ne face să considerăm mai plauzibilă penetrația acestei arme în Banat dinspre Răsărit, pe calea Dunării, unde un fragment de buton de tip „S” a mai fost găsit la Păcuiul lui Soare.⁴⁸² La Sud de Dunăre mai este cunoscută o piesă asemănătoare, provenită de la Stolc-Cairi (Herțegovina), de tip „K” după Petersen, o variantă imediat anterioară tipului „L”.⁴⁸³ O altă piesă din păcate lipsită de buton și ca atare mai greu de încadrat tipologic, provine de la Tekija (Serbia), în apropiere de Kovin, iar apariția ei în cadrul unor săpături sistematice și în relație

---

⁴⁷⁹ FETTICH, N., *A prágai Szent István kard régészeti megvilágításban*, în *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, Budapest 1938, pp. 473-516; cf. și BAKAY, K., în *Acta AASH*, 19/1967, p. 113, fig. 8-1; cf. și DIENES, I., *A honfoglaló magyarok*, Budapest, 1972, p. 45, fig. 19.

⁴⁸⁰ GEIBIG, A., *Op. cit.*, pp. 54-56, fig. 12.

⁴⁸¹ *ibidem*, p. 56.

⁴⁸² POPA, R., în *Germania*, 62-2/1984.

⁴⁸³ ATANACKOVIC-SALCIC, V., *Fränkische Waffenfunde in der Herzegovina*, în *Balcanoslavica*, 10/1983, p. 24 sq; fig.2.

cu alte materiale arheologice o datează tot în secolul al X-lea.⁴⁸⁴ Unele piese fără corespondență tipologică exactă sunt menționate și în Croația.⁴⁸⁵ Este cunoscut faptul că între anii 980 și 1070, normanzii au luptat chiar în garda imperială a bazileilor bizantini, furnizând cele mai apreciate contingente de mercenari ale armatei, cum reiese din saga faimosului comandant viking Harald Hardrade (1015-1066).⁴⁸⁶ În acest fel s-ar putea explica și apariția tocmai în această interval cronologic a piesei noastre. Mai mult, faptul că spada a fost descoperită la Kovin, identificabil cu „Castrum Keve” în care conform relatării lui Anonymus, se refugiază ducele Glad după înfrângerea suferită la Vadul Nisipurilor pe râul Timiș⁴⁸⁷, oferă posibilitatea integrării piesei în aceste tumultuoase evenimente militare.

În legătură cu această spadă și cu tipul I al clasificării noastre, se cere menționată o gardă de factură tipologică foarte apropiată, provenită dintr-o descoperire mai veche de la Dej și păstrată în Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca (Pl.17-e), piesă ce a făcut obiectul mai multor mențiuni și referiri în literatura de specialitate.⁴⁸⁸

TIPUL II

Caracteristici: lama categoria **B**, mâner dimensiunea **m0**, gardă varianta **ae**

Exemplificare: 1 (B,m0)

ALBA IULIA, Muzeul Unirii Alba Iulia; (Pl.33-d).

La fel de interesantă ca piesa descrisă anterior, este o a doua lamă de spadă provenind tot din Alba Iulia (Pl.33-d) și tot fără o mai

---

⁴⁸⁴ JANKOVIC, M., *Implements and Weapons from 9th-11th Centuries Found at Ključ Dunava*, în *Balkanoslavica*, 10/1983, p. 58; fig. IV-1.

⁴⁸⁵ BELOSEVIC, J., *Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeca*, Zagreb, 1980.

⁴⁸⁶ ZIMMERMANN, H., *Das Mittelalter*, Braunschweig, 1988, p. 342 sqq.; CLARE, J.D., TWEDDLE, D., *Wikinger*, Nürnberg, 1991, p.46; cf. și ARBMAN, H., *The Vikings*, London, 1962.

⁴⁸⁷ ANONYMUS, *Faptele ungarilor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, I-XLIV, ed. POPA-LISEANU, G., București, 1933, p. 110; cf. și TONCIULESCU, P. L., *Cronica notarului Anonymus, faptele ungarilor*, București, 1996, p. 82 sq.

⁴⁸⁸ NAGY, G., în *AE*, 26/1906, p. 133, fig. 6; LASZLO, Gy., *Szolnok Doboka területének települése Szent István koráig*, Dés-Kolosvár, 1944, p. 38, fig. II-2; HOREDIT, K., *Untersuchungen*, p. 139; a.a., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, p. 81, fig. 37-2; BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 125.

clară precizare a locului de descoperire. Inventariată sub numărul 227, această piesă are o lungime totală de 615 mm, din care lama al cărei vârf lipsește, reprezintă 518 mm iar tija mânerului 97 mm.

Tija mânerului este neobișnuit de îngustă cu 12 mm la umerii lamei și 7 mm la capătul păstrat, grosimea fiind relativ constantă în jurul valorii de 2 mm. La mijlocul mânerului (52 mm de la umerii lamei), a fost practicat un orificiu cu diametrul de 2,3 mm, prin batere în metalul cald, ca rezultat fiind lățirea cu 2 mm a tijeii în această zonă. La capătul rupt se observă urmele unui al doilea orificiu probabil de dimensiuni asemănătoare. Aceste orificii, ca și tija îngustă, pledează pentru o înmănușare a mânerului prin nituirea pe ambele fețe a unor prăsele nemetalice, metodă foarte rar întâlnită la spadele medievale.

Lama este mai îngustă decât cea a piesei discutate anterior, dar mai masivă și mai grea. Lățimea maximă înregistrată la umerii lamei este de 43 mm, iar cea minimă la extremitatea păstrată de 40 mm, diferență minoră ce dă aspectul paralel al tășurilor. Grosimea maximă a lamei este de 7 mm și spre vârf scade doar la 5,4 mm, ceea ce conferă masivitate neobișnuită piesei. Pe fețele lamei nu sunt vizibile șențuiri mediane, ci suprafețe plate damascinate din care coboară ușor arcuit tășurile, conferind lamei o secțiune lenticulară. Corodarea nefiind atât de pronunțată ca în cazul lamei analizate anterior, nu se poate spune cu certitudine dacă avem de-a face cu damascinare totală sau parțială, dar împletirea simplă a benzilor de metal în același sistem numit „în oase de pește” este bine vizibilă.

Lipsa unor semne de genul celor prezentate anterior, ca și aspectul cu totul diferit al lamei și mânerului, ne duc la concluzia că această armă provine din alt mediu decât cel franc, occidental sau nordic în care practic nu există paralele. Corespondențe tipologice ale lamei grele fără șențuiri mediane și mâner cu orificii de nituire sunt cunoscute în întregul sud est european doar în patru cazuri: la Aradka (Voievodina), Kunágota (Ungaria), Sf. Gheorghe (România) și Korynthos (Grecia), asemenea piese fiind considerate de proveniență bizantină.⁴⁸⁹ Cum din diferite motive istorice obiective s-au păstrat extrem de puține spade bizantine,⁴⁹⁰ nici nu s-a făcut o clasificare și tipologizare a acestui material, datările oferite de contextul arheologic

---

⁴⁸⁹ KISS, A., în *Acta AASH*, 39/1987, pp. 193-210.

⁴⁹⁰ *Vezi mai jos capitolul VII.*

variind la piesele amintite mai sus între secolele al VII-lea și al X-lea.⁴⁹¹ Pe piesele menționate nu s-au observat însă damascinări, ca pe lama în discuție. Acest aspect, alături de caracterul de ansamblu al lamei grele, cu tășuri paralele pentru lovit, ne-ar putea permite o datare în secolul al IX-lea. O lamă foarte asemănătoare celei de la Alba Iulia, se păstrează fără număr de inventar, în Muzeul Orășenesc din Orăștie (Pl.33-a). Lungimea totală a piesei este de 692 mm, din care lama măsoară 584 mm și are o lățime ce variază foarte puțin în jurul valorii de 55 mm. Tija mânerului, lungă de 112 mm, este de asemenea foarte îngustă, măsurând între 18 și 12 mm. Datorită urmelor evidente ale unei deformări rituale, piesa a fost expusă ca aparținătoare culturii celtice. După opinia noastră, această lamă -din păcate foarte prost păstrată- se încadrează în aceeași grupă tipologică și cronologică cu piesa de la Alba Iulia anterior discutată, deformarea rituală putând fi practică și în perioada medievală, după cum s-a arătat în capitolul III al prezentei lucrări.

Exemplificare: 2 (B,m0,ae)

SF. GHEORGHE, Muzeul Județean Sfântu Gheor-
ghe⁴⁹²; (Pl.17-f)

În anul 1943, prin excavațiile de argilă din cariera cărămidăriei a fost distrus un mormânt din care, pe lângă alte materiale de inventar, a fost recuperată o spadă foarte importantă pentru evoluția generală a armamentului transilvan (Pl.17-f).

Spada s-a păstrat întreagă și măsoară în lungime 815 mm. Din această lungime, lama reprezintă 755 mm, pe o lățime ce se menține constantă la valoarea de 48 mm până la cca. 50 mm de vârf, de unde cele două tășuri converg arcuit spre un vârf ascuțit. Pe fețele lamei nu sunt vizibile adâncituri ale unor șențuiri mediane. Acest aspect, alături de robustețea lamei, o fac foarte asemănătoare celei de la Alba Iulia, (inv.226), descrisă anterior, chiar dacă în cazul de față nu se observă urme de damascinare mecanică.

Garda are o formă deosebită, oferind aspectul unui cilindru central, din care evoluează cele două brațe ca niște aripioare prismatice

---

⁴⁹¹ BALINT, Cs., *Zur Frage der byzantinischen Beziehungen im Fundmaterial Ungarns*, în *Mitt. Arch. Inst.*, 14/1985, pp. 209-217.

⁴⁹² SZÉKELY, Z., *Adatok a Székelyföld népvápvandorlásához*, Sepsiszentgyörgy, 1945.

cu capătul îngroșat. Pe una din fețe, garda este netedă, pe cealaltă având ornamente în forma unor caneluri și proeminențe realizate din turnare. Deschiderea de prindere este circulară cu diametrul de 27 mm, în partea inferioară fiind practicate două adâncituri ce lărgesc orificiul la 53 mm, deci cât să cuprindă umerii lamei. În partea superioară, orificiul nu se îngustează la grosimea tijei, păstrând deschiderea circulară, în care probabil pătrundea mânerul confecționat din material nemetalic perisabil.

Tija mânerului are o lungime de 60 mm și este prevăzută cu două orificii de nituire. Evident, această dimensiune a tijei nu putea singură asigura lungimea necesară cuprinderii cu o mână, ci constituia doar baza pe care se nituia un mâner mai lung. Acest mâner, ce avea o grosime de cca 30 mm, era bătut în orificiul gărzii, iar apoi nituit pe tija scurtă și era confecționat din os, corn sau lemn de esență foarte tare, din care probabil prin lățirea capătului se realiza și un fel de buton. Prin acest mâner, se fixa și garda prin „împănare” și presare pe umerii lamei.

Printr-o asemenea concepție, cu lamă masivă și grea, gardă scurtă și fără buton de contrabalans, centrul de greutate se plasează la mijlocul lamei, conferind spadei de la Sf. Gheorghe caracterul unei arme grele, pentru lovit. Datorită lipsei mânerului nu putem ști dacă arma a fost mânăuită cu o mână sau cu două mâini.

Factura tipologică și ca atare apartenența la un interval cronologic mai strâns a acestei piese este greu de stabilit, deoarece garda este unica de acest fel cunoscută până în prezent, atât prin formă, cât și prin faptul că este confecționată din bronz. În spațiul central și sud est european, nu sunt publicate piese de aceeași formă și în general gărzile prelucrate din bronz sunt foarte puține, fiindu-ne cunoscute încă cinci exemple: Vizkelet (Cierny Brod)⁴⁹³, Pliska, Kunágota, Aradac (Aradka) și Korinthos.⁴⁹⁴ Și felul de confecționare a mânerului în ansamblul său este inedit, dar pe baza facturii lamei, a tijei cu orificii de nituire și a paralelelor cu puținele piese cu gardă de bronz, spada de la Sf. Gheorghe, poate fi atribuită mediului bizantin, iar cronologic secolelor IX-XI.

---

⁴⁹³ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 252.

⁴⁹⁴ KISS, A., *Op. cit.*

TIPUL III

Caracteristici: lamă categoria **A**, mâner dimensiunea **m1**, gardă varianta **c**, buton forma **2**.

Exemplificare: (A,m1,c,2)

VETIȘ, Muzeul Județean Satu Mare⁴⁹⁵; (Pl.34-a)

Printr-o descoperire ocazională de pe teritoriul satului Vetîș, a intrat în colecția muzeului sătmărean în anul 1978, o spadă medievală (Pl.34-a), inventariată sub numărul 11991/A, fără să fie furnizate alte indicii referitoare la contextul arheologic. Arma este într-o stare de conservare precară, afectate fiind în special părțile subțiri ale tășurilor și o porțiune a gârzii, tot în partea cea mai puțin consistentă, de fixare pe mâner și lamă. Din vârf nu pare să lipsească însă mai mult de 10-20 mm, ceea ce se constituie într-un indiciu că această parte a lamei nu a fost foarte ascuțită.

În condițiile de conservare mai sus arătate, spada măsoară în lungime cu totul 908 mm, valoare ce poate fi considerată ca foarte apropiată de cea originală. Din această dimensiune de ansamblu, lama reprezintă 791 mm lungime, pe o lățime ce se menține constantă la 50 mm pe 3/4 din lungimea lamei, pentru ca pe ultimii 250 mm să înregistreze o îngustare lină spre vârful păstrat, la care se pot măsura 19 mm. Șențuirile mediane se pot urmări pe cea mai mare parte a lungimii lamei și sunt destul de late cu valori de 18 mm la gardă și 10 mm la cca. 85 mm de vârf unde se pierd. Aceste dimensiuni și caracteristici încadrează clar lama în categoria celor pentru lovit medieval timpurii.

Mânerul armei este caracteristic pieselor pentru o mână, având o tijă cu lungimea între gardă și buton de 85 mm, pe o grosime constantă de 4 mm. Lățimea acestui element scade însă uniform de la 26 mm la gardă, la 16 mm în punctul de intrare în buton. Tija nu prezintă urme ale unor nituiri de placare, iar înmănușarea chiar dacă nu a lăsat urme, a fost probabil realizată prin înfășurare.

Garda dreaptă și de profil dreptunghiular, este de asemenea tipică armelor medieval timpurii, încadrându-se cu cei 129 mm lungime și grosimea de 12x13 mm, în grupa scurtă și masivă.

Butonul aparținând categoriei ușoare, este de tip semidisc cu

---

⁴⁹⁵ RADOSLAV, D., LAZIN, G., *Spada feudală timpurie de la Vetîș*, în *Studii și Comunicări Satu Mare*, 7-8/1986-1987, pp. 59-62.

partea dreaptă spre mâner.⁴⁹⁶ Aceleași caracteristici sunt confirmate și de grosimea redusă de 20 mm, în partea dinspre mâner, raportată la lățimea maximă de 47 mm măsurată în aceeași zonă și la înălțimea de 26 mm.

Nici unul dintre aceste elemente componente ale spadei de la Vetîș nu prezintă urme de ornamentare sau inscripționare.

În general în Europa spadele cu asemenea caracteristici sunt raportate la clasificarea întocmită de Jan Petersen și încadrate în tipul destul de cuprinzător „X” al acesteia, datat în secolul al X-lea.⁴⁹⁷ Alfred Geibig propune echivalarea tipului „X” cu „combinația 12” a clasificării sale, pe care o subtipologizează în două subvariante; I și II.⁴⁹⁸ Piesa noastră corespunde în cadrul acestei clasificări „combinației 12, varianta I”, datarea restrângându-se la prima jumătate a secolului al X-lea. Alexander Ruttkay sesizează de asemenea caracterul prea larg al clasificării Petersen în cazul particular al acestei categorii „X”, propunând în clasificarea proprie două tipuri de spade cu butoane semidisc; tipul „VI” și tipul „VII”, cu datare din secolul X până în secolul XI⁴⁹⁹, piesa în discuție intrând în acest caz în tipul „VII” și în a doua parte a intervalului cronologic propus. A.N. Kirpicnikov rămâne în clasificarea spadelor rusești la un singur tip de asemenea arme, echivalat la Petersen și notat tot „X” și cu aceeași propunere de datare.⁵⁰⁰ Tot la racordarea cu tipologia și cronologia Petersen, rămâne și Jorma Letäaho în descrierea materialului din Finlanda și publică și singurele piese de tip „X”, ornamentate și inscripționate.⁵⁰¹ În Ungaria, K. Bakay observă că această variantă de spadă timpurie, notată în ansamblu tot „X” dar cu două variante bazate tot pe clasificarea Petersen; „V-X” și „D-X”, este cel mai frecvent reprezentată, fiind întâlnită destul de des în morminte maghiare din perioada ocupării Pannoniei și ca atare poate fi pentru acest spațiu sigur datată în relație

---

⁴⁹⁶ Autorii menționați în nota anterioară se contrazic în textul citat în privința definirii formei butonului. Acest element este numit „*de formă sferoidală*”, pentru ca un rând mai jos să se spună că partea de jos a butonului este aproape dreaptă și „*de fapt între această parte a butonului și gardă există un paralelism perfect*”, realitate ușor observabilă de altfel și pe desenul bine realizat.

⁴⁹⁷ PETERSEN, J., *Op. cit.*, pp. 138-167.

⁴⁹⁸ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 56 sqq, fig. 13.

⁴⁹⁹ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 250 sq., p. 249: fig. 1.

⁵⁰⁰ KIRPICNIKOV, A.N., *Op. cit.*, p. 5, Tab. I.

⁵⁰¹ LEPÄÄHO, J., *Op. cit.*, pp. 9-13.

cu alte materiale arheologice în a doua jumătate a secolului al X-lea și începutul secolului următor.⁵⁰² Observăm deci că lucrările ce analizează piese din spațiul mai apropiat Transilvaniei, pledează pentru o datare în a doua jumătate a secolului al X-lea și în general toate tipologiile leagă asemenea piese de tipul mai larg „X“-Petersen.⁵⁰³

Spada de la Vetiş se încadrează perfect în acest tip „X“-Petersen, iar ca datare am înclina spre a doua jumătate a secolului al X-lea. Cât privește proveniența acestei spade, se apreciază că tipul „X“ este de sorginte apuseană, francă, de unde a pătruns și în lumea vikingilor și a cunoscut cea mai largă răspândire în Europa secolelor IX-XI, datorită facturii mai simple, ce determină o mai mare accesibilitate și ca atare și o producție mai mare.⁵⁰⁴ Piese de acest fel sunt întâlnite frecvent în complexe funerare ale spațiului central european, în mediul slav moravian⁵⁰⁵ și în cel maghiar precreștin⁵⁰⁶. L. Kovacs este de părere că asemenea spade de factură occidentală, pătrund în mediul maghiar în perioada 955/70 - 1010/20, prin cavalerii germani din suita ducelui Géza și apoi a regelui Ștefan, principalii susținători ai creștinării și ai regalității de tip apusean.⁵⁰⁷ Dealtfel este interesantă de observat situația redată pe foaia de titlu a cronicii pictate de la Viena, unde în reprezentarea curții lui Ludovic I, apar în dreapta suveranului cavaleri în armuri occidentale și înarmați cu spade, pe când în stânga sunt reprezentați războinici în costume de migratori de stepă ce poartă ca arme arcul reflex și sabia; (Pl.6-d).⁵⁰⁸ Lipsa contextului arheologic clar ne împiedică la o afirmație categorică, dar dacă piesa provine dintr-o necropolă, atunci în a doua jumătate a secolului al X-lea, este mai probabil ca aceasta să fi aparținut orizontului vechi maghiar.

---

⁵⁰² BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 168 sq.

⁵⁰³ Propunerea de datare în secolele XIII-XIV, oferită de prima publicare a spadei, (*vezi mai sus notele 495-496*) și de încadrare în „grupul C” - Hoffmeyer, ni se pare cu totul nepotrivită și în disconcordanță cu exemplificările și notele bibliografice aduse ca argument.

⁵⁰⁴ BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 169.

⁵⁰⁵ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, nr. cat., 49, 84, 89, cf. și: HRUBY, V., în *Grossmähren, ein versunkenes Slavenreich im Lichte neuer Ausgrabungen*, Berlin 1968, pp. 55-61, fig. 22.

⁵⁰⁶ BAKAY, K., *Op. cit.*, p. 110 sqq.

⁵⁰⁷ KOVACS, L., *Szablya-kard fegyverváltás*, în *A.É.*, 117/1990, pp. 39-45.

⁵⁰⁸ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 264, fig. 19.

B. GRUPA SPADELOR EVULUI MEDIU DEZVOLTAT

TIPUL IV

Caracteristici: lamă categoria C, mâner dimensiunea m1, gardă varianta c, buton forma 3.

Exemplificare: (C,m1,c,3)

DEVA, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva⁵⁰⁹; (Pl.34-b).

În anul 1975, în cartierul „Micro 15” al municipiului Deva, mai exact în zona cuprinsă între Aleea Streiului și strada Bejan, în spatele centralei termice de lângă Școala Generală nr. 6, s-au efectuat lucrări de excavație pentru montarea unor conducte. Cu acest prilej, au fost scoase la iveală de către un colectiv de muzeografi din Deva ce au executat aici o intervenție de salvare, materiale osteologice umane și mai multe piese metalice aparținând unui mormânt de călăreț.⁵¹⁰ Anunțarea tardivă a descoperirii unor materiale arheologice de către constructorii și continuarea lucrărilor acestora, au privat evident cercetarea științifică de numeroase date privind contextul acestor descoperiri. Din această cauză, doar analiza tipologică a materialului arheologic în raport cu piese de aceeași factură și corelarea sa cu cronologiile dezvoltate pentru asemenea obiecte pe criterii tipologice, poate clarifica datarea descoperirilor și încadrarea lor în amplul peisaj istoric și cultural al zonei Văii Mureșului.

Piesa cea mai însemnată, intrată cu prilejul mai sus amintit în colecția Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva, sub numărul de inventar; 27.101, (Pl.34-b), este o spadă a cărei stare de conservare este precară, în special în zona lamei, spre cele două tășuri și spre vârf, din care s-a și pierdut o porțiune prin oxidare în pământ. Prin urmare, în prezent lungimea piesei totalizează 892 mm. Din această lungime totală, lama reprezintă 762 mm pe o lățime ce variază destul de puțin în jurul valorii de 45 mm, în porțiunile mai puțin oxidate, lăsând astfel impresia unui paralelism aproximativ al tășurilor. Foarte slab vizibile, datorită corodării, sunt șențuirile mediane, ce evoluează de la

---

⁵⁰⁹ PINTER, Z. K., în *Sargetia*, XXV/1992-1994; a. a., în *Forschungen*, 37-2/1995; Cf. și HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995.

⁵¹⁰ Mulțumim cu acest prilej autorilor săpăturii: D-lor Mircea Dan Lazăr și Ioan Andrițoiu pentru informațiile furnizate, precum și D-nei Directoare Adriana Rusu Pescaru, care cu amabilitate ne-a pus la dispoziție materialul arheologic existent în depozitul muzeului.

gardă spre vârful, pe ambele fețe ale lamei.

Mânerul spadei a fost făurit din aceeași bară de metal cu lama și măsoară în lungime, între umerii lamei și buton; 100 mm. Lățimea sa scade uniform, de la valoarea de 24 mm la lamă, spre 5 mm la intrarea în buton. Pe mâner lipsesc orificiile sau alte urme de nituire, ceea ce ne îndreptățește să credem că înmănușarea s-a făcut prin înfășurarea cu piele sau material textil, așa cum se poate distinge cu ușurință pe numeroase reprezentări din arta figurativă medievală⁵¹¹ sau cum s-a păstrat până în zilele noastre pe spada lui Fernando de Cerda, fiu al lui Alfons al X-lea al Castiliei (†1270)⁵¹².

Garda este dreaptă și are lungimea de 162 mm, prezentând în secțiune transversală un profil pătrat cu colțurile puțin rotunjite și cu latura de 11 mm. În prezent, garda culisează pe mâner, ceea ce permite observarea unor detalii tehnice de fixare. Orificiul de prindere pe mâner a fost lărgit în partea dinspre lamă până la lățimea umerilor acesteia, pe care prin batere la cald îi îngloba în grosimea gărzii. După această deschidere a gărzii se poate constata de asemenea, că lățimea inițială a lamei a fost de 52 mm.

Butonul mânerului are formă lenticulară sau de „nucă de Brazilia”, cum este denumită această formă în unele lucrări⁵¹³. Într-adevăr, privit de sus sau de jos, butonul are forma unei lentile convexe, păstrând același aspect și văzut din față, cu deosebirea că în partea superioară terminată printr-o nervură, curbura este mai accentuată decât în partea inferioară - dinspre mâner. Din lateral, același buton se prezintă în forma unui triunghi isoscel cu laturile arcuite spre exterior. Lățimea maximă a butonului măsoară 85 mm, înălțimea 36 mm, iar grosimea maximă 29 mm. Butonul nu este străpuns de mâner și nici nu apar pe el alte urme de nituire, ceea ce ne face să afirmăm că la fel ca în cazul gărzii, acesta a fost fixat prin metoda baterii la cald.

După dimensiunile și forma părților componente ale acestei

---

⁵¹¹ Amintim în acest sens: efigia lui Dedo de Wettin din catedrala de la Wechselburg (1230); statuia de donator a lui Wilhelm de Comburg din Domul de la Naumburg, (1255); relieful reprezentând pe Abraham și Melchisedech din catedrala de la Reims (1251), sau piatra tombală a lui Eberhard I de Katzenelenbogen din biserica mănăstirii Eberbach (1311).

⁵¹² OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, pl.10. vezi și pl. 14, 15, 16, 18, 19, 41, 46, 47.

⁵¹³ DAVIDSON, H. R. E., *The Sword in Anglo-Saxon England*, Oxford 1962; HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.*; OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*; NICOLLE, D.C., *Op. cit.*

piese, reies anumite trăsături tipologice ce integrează spada de la Deva mediului cavaleresc occidental. Lama deși foarte corodată, indică apartenența la grupul spadelor pentru lovit, cu o lățime constantă și fără un vârf foarte ascuțit. În sprijinul aceleiași afirmații vine și dimensiunea destul de redusă a lamei și a gârzii în raport cu cele ale unor piese din alt orizont cronologic, dar provenite din zone apropiate geografic.⁵¹⁴ Mânerul armei de la Deva a fost evident făurit pentru cuprinderea cu o singură mână, ceea ce este în bună corelare cu greutatea butonului și lungimea lamei și a gârzii. Butonul masiv, asigură o perfectă echilibrare a spadei, făcând ca centrul de greutate să cadă între mijlocul lamei și gardă, ceea ce corelat cu forma sa rotunjită spre mâner, permite mânuirea lesnicioasă a armei din încheietura mâinii. Garda, prin dimensiunile ei, nu mai are doar scopul de a opri alunecarea pumnului de pe mâner spre tășurile lamei, revenindu-i și un rol defensiv, de protecție a mâinii.

Toate aceste caracteristici pledează pentru încadrarea tipologică a piesei de la Deva, în categoria spadelor pentru lovit, pentru o singură mână și cu buton greu, deci printre capetele de serie ale spadelor medievale propriu-zise, specifice mediului cavaleresc, iar cronologic, în linii mari între secolele X-XII.

Pornind de la curentul cultural cu care aceste arme sunt în linii mari contemporane, spadele cavaleriești pentru lovit cu o singură mână, sunt numite în anumite lucrări de specialitate și „spade romanice”⁵¹⁵. Cât privește originea acestor piese de armament, ea trebuie căutată în grupul spadelor medieval timpurii, ce se adaptează la noile cerințe militare. Este foarte probabil, ca spada noastră să reprezinte un grup evoluat direct din „tipul X” al clasificării propuse de Jan Petersen pentru orizontul nordic.⁵¹⁶ Desigur acest „tip X” nu este specific doar vikingilor, ci este reprezentat pe tot continentul, fiind destul de frecvent întâlnit în Pannonia⁵¹⁷ și chiar și în Transilvania⁵¹⁸. Spada de la Deva, prin

---

⁵¹⁴ POPA, R., în *Sargetia*, IX/1972, pp.75-88. Vezi și PINTER, Z., în *Banatica*, IX/1987, pp.363-367 sau în *SCIVA*, 2/1986, pp.184-188.

⁵¹⁵ HOFFMEYER, A.Bruhn de, *Op. cit.*, vol.I, p.36 sqq., și pp. 186-187 (rezumat în limba engleză)

⁵¹⁶ PETERSEN, J., *Op. cit.*, pp. 158-167. Vezi în special fig.129 - spada de la Sandeherred.

⁵¹⁷ BALINT, Cs., *Die Archäologie der Steppe*, Wien - Köln 1989, p.215, fig.112-1. Vezi și BAKAY, K., în *Acta. AASH.*, XIX/1967, p.168 sq., Pl.X, 1-4.

⁵¹⁸ RADOSLAV, D., LAZIN, Ghe., în *Studii și Comunicări Satu-Mare*, 7-8/1986-1987, pp. 59-62. Vezi și mai sus observațiile noastre de la notele 495, 496 și 503.

forma și dimensiunile părților ei componente, este evident mai evoluată decât armele cu buton în formă de semidisc cuprinse în „tipul X” al clasificării Petersen, dar cu certitudine nu se poate trasa o delimitare cronologică strictă între cele două variante, motiv pentru care unele studii consideră spada de la Deva chiar ca aparținând acestui tip⁵¹⁹. Dar butonul lenticular cu care este înzestrată spada de la Deva, își găsește maxima răspândire pe arme databile la cumpăna secolelor XII-XIII, conform mai vechii cronologii a lui Forrer⁵²⁰, ca și după clasificarea propusă de A.B. Hoffmeyer, unde este inclus tipologic în „grupa II”⁵²¹. Începuturile folosirii acestui tip de buton trebuie însă coborâte, după A. Nadolski, pe baza descoperirilor din complexe funerare, la începutul secolului XI⁵²², iar după R.E. Oakeshott chiar în secolul al X-lea, rezultând astfel un paralelism cronologic absolut normal, între ultimele spade dotate cu buton semidisc și primele cu buton lenticular sau „nucă de Brazilia”.⁵²³ Cea mai veche piesă cu buton lenticular, de fapt o formă de tranziție spre butonul lenticular, a fost publicată de H.R.E., Davidson⁵²⁴ și datată pe baza încrustațiilor runice anglo-saxone în jurul anului 900⁵²⁵. Studiul mai nou al lui A. Geibig, încadrează piese de corespondență tipologică exactă provenite din Germania, în „tipul de combinație 16, varianta I” cu datare largă din a doua jumătate a secolului al X-lea, până la sfârșitul secolului al XII-lea.⁵²⁶ În sprijinul încadrării primelor arme cu buton lenticular în secolul al X-lea, vin și reprezentările de asemenea spade în arta ottoniană, confirmând chiar simultaneitatea folosirii în epocă a unor arme pe care clasificările tind să le separe atât tipologic cât și cronologic. Astfel, în același manuscris realizat la Reichenau pentru Otto III., între anii 983 și 991, este reprezentată pe pagina de dedicație, în mâna nobilului din stânga împăratului, o spadă cu buton lenticular, (Pl.35-a), pentru ca în

---

⁵¹⁹ HEITEL, R.R., în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, pp. 429-430. Atragem atenția cu acest prilej, că, probabil datorită unei regretabile greșeli de tipar, în fig. 16. a-b nu este reprezentată spada de la Deva așa cum reiese din textul de la pagina 429 penultimul rând, ci două spade preluate după Petersen, cum corect se menționează în legenda acestei ilustrații.

⁵²⁰ FORRER, R., *Op. cit.*, Leipzig, 1905, p. 115 sq.

⁵²¹ HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.*, vol.I, p.186 sq., pl.V-IX.

⁵²² NADOLSKI, A., *Studia nad uzbrojeniem plskim w X,XI a XII wieku*, Lodz, 1954, p.28.

⁵²³ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p.82.

⁵²⁴ DAVIDSON, H.R.E., *Op. cit.*, pl. VI-35.

⁵²⁵ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p.32.

⁵²⁶ GEIBIG, A., *Op. cit.*, pp. 70-72, fig. 17.

alte două scene realizate de mâna aceluiași artist să apară o spadă cu buton semidisc, deci „tip X”, (Pl.35-b) și chiar una mai veche, cu buton din două părți de „tip N” (Pl.35-c) după Petersen⁵²⁷. Dacă în secolul al X-lea butonul lenticular este reprezentat alături de piese mai vechi, pe un altar realizat la Hildesheim în jurul anului 1120,⁵²⁸ acesta apare reprezentat între forme mai evoluat tipologic (Pl.35-d) și considerate ca specifice secolelor XII-XIII. Prin aceste exemple nu se urmărește negarea diferențierilor propuse de cronologiile dezvoltate pe criterii tipologice, ci atenționarea pericolului pe care îl reprezintă absolutizarea lor; coexistența mai multor tipuri de arme, în special în perioadele de tranziție fiind firească. Dacă în linii mari perioada de folosire a spadelor „romanice”, pentru lovit cu o singură mână și prevăzute cu buton lenticular se extinde deci între secolele X și XIII, piesa de la Deva se cere inclusă, prin aspectul general și raportul de funcționalitate dat de părțile ei componente, în prima parte a acestui interval. Corelând aceste constatări cu materialul arheologic rezultat din același mormânt în care a apărut și piesa în discuție, spațiul cronologic probabil se restrânge și mai mult către începutul secolului al XI-lea.⁵²⁹ Contextul istoric al

⁵²⁷ *ibidem*, p.83 sq., fig. 48, 49.

⁵²⁸ *ibidem*, p.85. fig. 50.

⁵²⁹ Materialul arheologic descoperit împreună cu spada de la Deva, a generat numeroase discuții, interpretări și datări, pentru că nu a fost publicat până în prezent integral. Astfel, M. Rusu amintește în lucrarea colectivă *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, București, 1975, p. 210, necropola de la Deva ca făcând parte „probabil” din orizontul maghiar din prima jumătate a secolului al X-lea, pentru ca în nota 57 de la aceeași pagină spada să fie identificată drept „spadă carolingiană” și să se remarce lipsa inventarului tipic maghiar din perioada migrației, respectiv caii și aplicele, motiv pentru care „nu este sigur că acest cimitir a aparținut maghiarilor”. Același autor, în mai noul volum colectiv *Istoria României - Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1997, p. 430, încadrează această necropolă între descoperirile de secol X-XI. K. Horedt publică în *Siebenbürgen in Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 86, vârfurile de săgeți, scărițele de călărie, un amnar, o cremene, o gresie pentru ascuțit arme, o brățară și un cercel, fără să amintească spada și ca atare consideră că necropola de la Deva aparține „grupului Cluj”, deci orizontului vechi maghiar. R.R., Heitel menționează în *Dacia NS*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995, p. 429, pe lângă piesele deja amintite, craniu și picioare de cal, o secure de luptă „care prin formă și dimensiuni nu este exclus să provină din perioada avară”, aplici de curea în formă de inimioară, vârfuri de săgeată bifurcate (în formă „Y”), un fragment dintr-o geantă de sabie, nasturi și un inel de argint de factură bizantină și observă diferențe cronologice mari între piese, „ceea ce generează dificultăți în interpretarea istorică a acestor descoperiri”. Având în vedere faptul că prin anunțarea tardivă a descoperirilor, intervenția muzeografilor deveni s-a făcut într-un moment în care nu mai erau posibile observații stratigrafice, ne punem întrebarea dacă nu cumva avem de-a face la Deva cu mai multe necropole suprapuse în același perimetru afectat de lucrările de construcție? Sperăm ca cercetările viitoare să lămurească problemele legate de acest material pe cât de interesant, pe atât de important.

descoperirii de la Deva trebuie deci căutat în perioada frământată din jurul anului 1000, marcată de penetrația maghiară sub egida regalității apostolice. Descoperirea recentă la Orăștie a unei necropole databile în același interval de timp, cu materiale foarte asemănătoare și în care au fost de asemenea dezvelite morminte de călăreți căzuți în luptă, (unul cu săgeată în cavitatea toracică și altul decapitat)⁵³⁰, ne îndeamnă să punem aceste necropole în legătură cu activități militare violente ce s-au derulat în acest sector al Văii Mureșului în contextul politic anterior amintit și surprins și de izvoarele scrise. Astfel în „Annales Altahenses” întâlnim o scurtă, dar semnificativă relatare pentru anul 1003: „Stephanus rex Hungaricus super avunculum suum Iulam regem cum exercitu venit, quem cum apprehendisset cum uxore ac duobus filiis, regnum vi ad Christianismum compulit”.⁵³¹ Reședința lui Gyula cel Tânăr împotriva căruia regele Ștefan „vine cu armata” se afla de pe vremea unchiului său Gyla cel Bătrân, la Bălgrad, „Orașul Alb” (probabil datorită ruinelor romane) al lui Gyula (Iula), de unde: Alba Iulia și Gyulafehervár în locul anticului Apulum. Înspre acest oraș rezidențial se vor fi îndreptat luptătorii regelui maghiar, probabil prin Valea Mureșului. Dacă Gyula a organizat o rezistență în fața armatei regale, atunci foarte potrivită din punct de vedere strategic ar fi fost tocmai zona dintre Deva și Orăștie, unde terenul este încă suficient de larg pentru manevrele unor armate de călăreți și în același timp destul de bine delimitat de Munții Metaliferi, Poiana Ruscăi și Șureanu. O bătălie în aceste zone, ar putea justifica cele două necropole cu inventar de războinici de la Deva și Orăștie, dar atribuirea celor înhumați unuia sau altuia din grupurile de populații implicate sau antrenate în acest conflict, este dificilă, clarificarea acestei probleme rămânând rezervată cercetărilor viitoare.

T I P U L V

Caracteristici: lamă categoria E, mâner dimensiunea m1, gardă varianta d, buton forma 4.

Exemplificare: (E,m1,d,4)

POIANA PRISACII, Muzeul Caransebeș⁵³²; (Pl.34-c)

---

⁵³⁰ PINTER, Z.K., LUCA, S.A., *Necropola medievală timpurie de la Orăștie- "Dealul Pemilor - X2"*, în *Corviniana - Acta Musei Corviniensis*, II/1995, p. 18 sq, (M2/92 și M7/93).

⁵³¹ *Monumenta Germaniae Historica*, XX, p.790.

⁵³² PINTER, Z., în *SCIVA*, 2/1986, pp. 184-188; a.a., în *Banatica*, IX/1987, pp. 363-367.

Cu prilejul amenajării unei pepiniere a Ocolului silvic Oțelu Roșu, în anul 1984, a fost descoperită în locul numit „Poiana Prisăcii”, o spadă medievală (Pl.34-c).⁵³³

Locul descoperirii este situat pe o creastă de deal ce desparte Valea Mare de Valea Vidrei, la aproximativ 5 km SE de șoseaua ce leagă satul Măru de stațiunea Poiana Mărului. Cât privește toponimul „Poiana Prisăcii”, el poate aminti atât de practicarea albinăritului, cât și de un hotar întărit.⁵³⁴ Poiana în discuție este străbătută de drumul de plai folosit „din vechime”⁵³⁵ de locuitorii satelor Măru și Măgura (Crâjma) pentru ceea ce specialiștii numesc „pendularea simplă”⁵³⁶ a turmelor de oi spre stânele lor de pe muntele Măgura (1603 m) și Muntele Mic (1802 m). După afirmațiile descoperitorului, spada a fost găsită în pământ la cca -0,40 m, orientată ușor E-V și înclinată cu vârful în jos. În cercetarea de teren pe care am întreprins-o, am observat o interesantă îngrămădire de pietre la cca. 1,30 m de locul descoperirii. De formă aproape circulară, cu diametrul de 2,60 m, această formațiune mai lasă să se observe în partea de nord unele urme de clădire și potrivire a pietrelor nefasonate, în rest fiind distrusă și acoperită de vegetație. Șisturile cristaline locale nu sunt legate cu mortar iar diametrul destul de mic exclude folosirea acestei formațiuni de pietre ca fundație a unei construcții. Ar fi mai probabil să avem de-a face cu un semn de hotărnicie sau cu fundația unei troițe sau crucifix, cu atât mai mult cu cât în Poiana Prisăcii se desparte drumul de plai spre Măgura și Muntele Mic. Un astfel de semn ar explica și ascunderea spadei în apropierea sa, cu scopul recunoașterii locului în eventualitatea unei încercări ulterioare de recuperare.

Din păcate piesa ne-a parvenit abia după câteva săptămâni de la găsirea ei și numai după ce descoperitorul a sudat-o în dorința de a „restaure” lama ruptă în săpătură, folosind în acest scop un aparat cu arc electric. Exceptând acest incident, spada, actualmente în curs de restaurare la Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală din

---

⁵³³ Descoperitorul Damian Ionescu a adus piesa la Școala Generală Măru, de unde a fost donată Muzeului din Caransebeș.

⁵³⁴ RĂUȚ, O., IONIȚĂ, V., *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976 p. 52; cf. și: IORDAN, I, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 64 sq.; HOREDȚ, K., *Siebenbürgen im Fruhmittelalter*, Bonn, 1981, p. 191.

⁵³⁵ Expresia aparține lui Simion Bistriean din satul Măru.

⁵³⁶ SĂCARĂ, N., *Permanență și continuitate în Valea Bistrei*, în *Analele Banatului*, Timișoara, 1981, p. 72.

Caransebeș (nr. inv., 13464), nu a suferit distrugerii decât din partea agenților mediului, starea ei de conservare fiind relativ bună.

Lungimea totală a piesei este în prezent de 1052 mm și chiar presupunând că o porțiune din vârful lamei s-a pierdut prin oxidare, considerăm pe baza evoluției tăișurilor că lungimea inițială nu a depășit 1100 mm. Nici greutatea actuală de 1750 g nu a putut depăși inițial 1800-1850 g.

Lama spadei este dreaptă și măsoară în lungime 874 mm, iar tăișurile evoluează ușor convergent spre un vârf nu foarte ascuțit, astfel încât lățimea lamei scade de la 58 mm sub gardă la 29 mm în apropierea vârfului. Și grosimea scade de la 8 la 4 mm în aceleași puncte. Cele două fețe ale lamei sunt străbătute de câte o șențuire mediană lungă de cca. 665 mm. Lățimea acestor șențuiri scade odată cu aceea a lamei de la 13 mm sub gardă la 5 mm în punctul cel mai apropiat de vârf.

Garda cu lungimea de 220 mm, prezintă în secțiune un profil pătrat cu latura de 12 mm și colțurile ușor rotunjite. În prezent garda are o poziție ușor înclinată, datorată probabil unei deplasări din perioada folosirii.

Tija mânerului are lungimea de 116 mm, fiind mai masivă la gardă, unde măsoară 26/8 mm și mai zveltă la intrarea în buton, unde dimensiunile scad la 15/5 mm.

În sfârșit, butonul mânerului are forma lenticulară, cu partea superioară mai pronunțată și sfârșită printr-o creastă mediană. Butonul este masiv, având evident scop de echilibrare a spadei și de aducere a centrului de greutate spre mijlocul lamei. Butonul are înălțimea de 48 mm, lățimea de 62 mm și grosimea de 38 mm.

Analiza radiografică a piesei⁵³⁷ nu a dezvăluit tratamente speciale, ornamente sau însemne de atelier, făcând în schimb vizibile modalitățile de prindere a gârzii și butonului pe lamă și tija mânerului. Lama și tija mânerului au fost prelucrate prin forjare din aceeași bară de metal, iar garda și butonul au fost atașate prin batere la cald fără să se folosească nituri sau pene de fixare. Toate părțile componente au fost ajustate în așa fel încât să se potrivească perfect pe suprafețele de prindere.

---

⁵³⁷ Pe această cale ne exprimăm grațitudinea pentru sprijinul pe care regretatul Dr. Coriolan Răcăjdianu ni l-a acordat cu pasiune și exigență profesională, în mai multe situații.

Prin aspectul și forma părților componente ale spadei din Poiana Prisăcii, putem deduce cu ușurință că avem de-a face cu o spadă făurită spre a fi mânuită cu o singură mână și folosită în principal pentru lovit, dar și pentru împuns. Această piesă reprezintă, din punct de vedere evolutiv, etapa imediat următoare tipului IV, reprezentat de spada de la Deva analizată anterior, butonul lenticular fiind menținut cu ușoare modificări, în schimb tășurile paralele specifice spadelor „romanice” pentru lovit, sunt înlocuite cu tășuri ușor convergente ce permit folosirea armei și pentru împuns.

Din punct de vedere tipologic, această armă reprezintă o categorie cu largă răspândire în Europa Apuseană și Centrală. Cea mai clară și în același timp cea mai „celebră” paralelă tipologică o reprezintă spada de încoronare a împăraților germani păstrată în tezaurul imperial de la Viena și cunoscută drept spada Sf. Mauricius, piesă ce a făcut obiectul a numeroase studii de specialitate⁵³⁸ și care a fost abordată și în capitolul II al prezentei lucrări. Această piesă poate fi datată pe baza izvoarelor scrise, iconografice și a inscripțiilor pe care le poartă, în timpul domniei lui Otto al IV-lea (1198-1218). M. Schulze-Dörrlamm, în monografia pe care o dedică acestei spade, prezintă analogii extrem de interesante, dintre care piesa fragmentară de la Zalencino (Polonia), databilă în secolul al XII-lea și posibil de atribuit unui membru al Ordinului Ioanit pe baza crucii de Malta de pe buton.⁵³⁹ Având în vedere faptul că Otto al IV-lea, al doilea fiu al lui Henric Leul, și-a petrecut copilăria la curtea unchiului său, regele Angliei și a devenit încă în 1194 comite de Poitou și duce de Aquitania, autoarea consideră acest tip de spadă ca fiind de proveniență occidentală, eventual franceză.⁵⁴⁰ Dintre piesele păstrate în Transilvania, corespondența tipologică cea mai clară o reprezintă spada cu buton ornamentat, păstrată la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca.⁵⁴¹

Și A.B.Hoffmeyer, în tipologia pe care o propune, include piese asemănătoare celei din Poiana Prisăcii în Grupa II, cu butoane „în formă de nucă de Brazilia” și le datează în a doua jumătate a secolului al XII-

---

⁵³⁸ SCHULZE DÖRRLAM, M., *Op.cit.*, pp. 9-34, cu bibliografia.

⁵³⁹ *ibidem*, p. 25, fig. 9.

⁵⁴⁰ *ibidem*, p. 30.

⁵⁴¹ HORED, K., în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvár, 1957, p. 335; a.a., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 149, fig. 62-2; cf. și HEITEL, R.R., în *SCIVA*, 46-1/1995.

lea și primii ani ai secolului al XIII-lea.⁵⁴² În exemplificările aduse în sprijinul acestei încadrări, întâlnim piese de corespondență tipologică perfectă în spada de la Züricher Landesmuseum (cca. 1200)⁵⁴³, de la Rouen (cca. 1200)⁵⁴⁴ sau de la Leipzig (1175-1200)⁵⁴⁵. În clasificarea întocmită de R.E. Oakeshott, spade asemănătoare sunt integrate tipului de spade „XI”, mai exact lamă XI, buton A, gardă 1,⁵⁴⁶ pentru care cea mai clară exemplificare o reprezintă tot spada de încoronare din tezaurul imperial de la Viena.⁵⁴⁷

Reprezentările din plastica medievală ce reproduc spade asemănătoare celei din Poiana Prisăcii sunt ușor databile, în intervalul cuprins între sfârșitul secolului al XII-lea și mijlocul secolului al XIII-lea. Exemple clare în acest sens se întâlnesc pe altarul de la Klosterneuburg, executat de Nicolaus din Verdun la 1181⁵⁴⁸, pe potirul de la Trzemeszno, databil în ultimul sfert al secolului al XII-lea⁵⁴⁹, sau în catedrala din Wechselburg, în efigia contelui Dedo von Wettin, executată la 1230⁵⁵⁰; (Pl.35)

Prin urmare spada din Poiana Prisăcii, poate fi datată destul de sigur de la cumpăna secolelor XII-XIII, până spre sfârșitul secolului al XIII-lea.

TIPUL VI

Caracteristici: lamă categoria **D**, mâner dimensiunea **m1**^{1/2}, gardă varianta **e**, buton forma **5**.

Exemplificare: (D,m1^{1/2},e,5)

CETATEA NEAGRĂ CODLEA, Muzeul Județean Brașov;
(Pl.36-b).

În urma cercetărilor sistematice întreprinse în cetatea de pe Măgura Codlei, în context arheologic de secol XIII, a fost descoperită o spadă medievală,⁵⁵¹ ce a intrat în colecția muzeului brașovean sub

---

⁵⁴² HOFFMEIER, A. Bruhn de, *Op. cit.*, pp. 12-18.

⁵⁴³ *ibidem*, II, Pl. VI-c.

⁵⁴⁴ *ibidem*, II, Pl. VI-e.

⁵⁴⁵ *ibidem*, II, Pl. VI-f.

⁵⁴⁶ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p. 24 sq, 31 sqq, 93, 113.

⁵⁴⁷ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, pl. 4, 5.

⁵⁴⁸ BUCHAUSER, H., în *Metallkunst*, Berlin, 1982, p. 133 sq.

⁵⁴⁹ SKUBISZEWSKI, P., în *Metallkunst*, Berlin, 1982, pp. 256-261.

⁵⁵⁰ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 87.

⁵⁵¹ Mulțumim cu acest prilej D-lui Florea Costea, coordonatorul cercetărilor arheologice, care ne-a pus la dispoziție cu amabilitate piesa inedită.

numărul de inventar 1081, fiind în prezent expusă în Bastionul Croitorilor (Pl.36-b).

Deși aflată într-o stare de conservare precară, spada s-a păstrat întreagă, măsurând în prezent 1118 mm. Lama este lungă de 972 mm și lată de 51 mm pe 3/4 din lungime, după care se îngustează uniform și destul de puțin la 40 mm în apropierea vârfului probabil rotunjit. Prin aceste caracteristici, lama are aspect masiv, cu tășuri paralele pe cea mai mare parte a lungimii și doar spre vârf ușor convergente.

Șențuirile mediane sunt vizibile pe porțiunea în care tășurile sunt paralele, fiind puțin profunde și măsurând în lățime 10 mm la gardă și 8 mm la extremitatea dinspre vârf. Aceste șențuiri se prelungesc cu 25 mm pe mâner.

Tija mânerului se încadrează cu cei 142 mm, în dimensiunea pentru o mână și jumătate, dar în varianta cea mai mică a acestor mânere. Nu excludem deci posibilitatea mânuirii armei cu o singură mână, mai ales dacă socotim și eventuala folosire a mânușilor de luptă din zale.

Garda foarte lungă, măsoară 228 mm și prezintă un profil rectangular de 10/10 mm în porțiunea centrală, de fixare pe gardă și mâner. Spre extremități, colțurile se rotunjesc și se îngustează până la un profil circular cu diametrul de 7 mm.

Butonul mânerului este semilenticular având partea de jos, dinspre mâner mai bombată, în timp ce partea de sus este aproape dreaptă și prevăzută cu o nervură mediană. Înălțimea butonului este de 32 mm, lățimea de 76 mm, iar grosimea de 62 mm. Astfel conceput, butonul este destul de ușor pentru lama pe care a fost montat și ca atare nu reușește să aducă centrul de greutate al armei spre mâner, ci îl plasează pe lamă, la 230 mm de gardă, deci aproximativ la jumătatea distanței dintre centrul lamei și mâner.

Prin această echilibrare, arma dobândește funcționalitatea unei spade grele, pentru lovit cu o mână sau o mână și jumătate. Această categorie, este ultima variantă medievală a spadelor pentru lovit. Prin urmare între aceste spade și cele pentru lovit și împuns se poate observa un paralelism cronologic. Primele variante de spade pentru lovit și împuns folosite cu o singură mână (tipul V) sunt în mare parte contemporane cu aceste spade grele pentru lovit folosite deja cu o mână și jumătate (tipul VI). Motivația acestei situații rezidă în faptul că prin ambele tipuri se încearcă, prin modalități diferite, rezolvarea

aceleiași probleme, a armurilor grele. Dacă spadele tipului V, încearcă anihilarea armurilor prin ascuțirea vârfului și o mai bună manevrabilitate, cele ale tipului VI încearcă mărirea forței de lovire prin îngreunare și folosirea cu o mână și jumătate.

Tipologiile consacrate tratează acest tip de spadă ca pe o formă evolutiv superioară a tipului „Y“-Petersen. Astfel A.B. Hoffmeyer încadrează exemplare de clară corespondență tipologică în „Grupa II“ a „butoanelor în formă de șa“ și le datează între anii 1175-1250.⁵⁵² A. Ruttkay desemnează aceeași formă drept tipul „XV“, cu datare pe întreaga durată a secolului al XIII-lea.⁵⁵³ În clasificarea întocmită de R.E. Oakeshott, butoane asemănătoare celui în discuție sunt încadrate în „tipul N“, pe care autorul îl include în formele speciale considerându-l extrem de rar, nefiindu-i cunoscute decât un exemplar la Landesmuseum Zürich, același citat și de A.B. Hoffmeyer⁵⁵⁴ și unul în proprietate privată în România.⁵⁵⁵ Deși afirmația nu este argumentată cu o notă, credem că referirea se face cel mai probabil la piesa într-adevăr foarte asemănătoare din vechea colecție Slătineanu, publicată de H. Barlett-Wells (Pl.37).⁵⁵⁶ În materialul din Germania, aceste spade reunite de A.Geibig în „tipul de combinație 16-II“ cu datare în secolul al XIII-lea⁵⁵⁷ sunt mult mai frecvente și reprezentate în mai multe variante, din care câteva exemplare se constituie în corespondențe tipologice foarte apropiate.⁵⁵⁸ Este interesant de menționat, că această tipologie consideră piesele cu buton lenticular pentru lovit și împuns cu o mână (la noi tipul V) și pe cele grele pentru lovit cu o mână sau o mână și jumătate (la noi tipul VI), drept două variante ale aceluiași tip de combinație, respectiv 16-I și 16-II, confirmând paralelismul cronologic al acestora.

Și în reprezentările din arta figurativă piese de asemenea factură sunt destul de rare. Pe partea din față a altarului portabil de la

---

⁵⁵² HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.*, pp. 37-42, Pl. IX-c,d,e.

⁵⁵³ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 258.

⁵⁵⁴ HOFFMEYER, A.B., *Op. cit.*, Pl. IX-e.

⁵⁵⁵ OAKESHOTT, *Op. cit.*, p. 98.

⁵⁵⁶ BARLETT-WELLS, H., în *Journal of the Arms and Armour Society*, II-12/1958.

⁵⁵⁷ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 72 sq.

⁵⁵⁸ *ibidem*, Pl. 18 (Mühldorf), Pl. 33 (Seehausen), Pl. 44 (loc de descoperire necunoscut).

Abdinghof, realizat în jurul anului 1120 la Hildesheim⁵⁵⁹, în scena martirizării Sf. Felix din Aquileia, o spadă cu buton semilenticular este reprezentată alături de două spade cu buton lenticular, certificând încă o dată un oarecare paralelism cronologic al celor două tipuri.⁵⁶⁰

De remarcat este de asemenea faptul că cele mai clare corespondențe tipologice ale acestei piese le întâlnim chiar în Transilvania. În același muzeu brașovean, dar în Casa Sfatului, este expusă o piesă aproape identică (Pl.36-a), inventariată sub nr. 1638, descoperită ocazional în apropiere de Sânpetru (Brașov)⁵⁶¹. O spadă de frapantă asemănare există și în colecția Muzeului Brukenthal din Sibiu fiind găsită în secolul trecut în hotarul satului Vurpăr (Sibiu)⁵⁶² (Pl.37-b) iar din deja amintita colecție Slătineanu, este publicată o altă piesă de perfectă corespondență, ca provenind din mediul german transilvan⁵⁶³ (Pl.37-a). Trăsături asemănătoare se întâlnesc și pe spada, descoperită din păcate fără buton, la Grid (jud. Hunedoara) și păstrată la Muzeul Militar Central⁵⁶⁴, (Pl.38-a) sau în cazul unui fragment de spadă inedit, din colecția Muzeului Orășenesc Sighișoara; (Pl.36-c). Mai mult, despre acest tip de spadă avem singura dovadă certă că a fost făurit în Transilvania, prin descoperirea arheologică a unei lame în prelucrare și a unui astfel de buton nefinisat, în fierăria de secol XIII de la Șelimbăr (Pl.38-a,c).⁵⁶⁵

Am putea deci afirma că avem de-a face cu un tip de spadă care și-a găsit în Transilvania secolului al XIII-lea o răspândire mai mare decât în alte zone ale continentului. Cum cele mai clare paralele tipologice din afara acestui spațiu le întâlnim în Germania de NV⁵⁶⁶, iar piesele descoperite în Transilvania provin în totalitate din partea de SE a acestei provincii, din Scaunul Sibiului și Țara Bârsei, înclinăm

---

⁵⁵⁹ OAKESHOTT, R.E., *Op. cit.*, p. 85, fig. 50; cf. și RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 253, fig. 2.

⁵⁶⁰ PINTER, Z., în *Sargetia*, XXV/1992-1994, p. 238, fig. 3-d.

⁵⁶¹ Informație amabilă Florea Costea.

⁵⁶² RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 81, fig. 1-2. Din păcate desenul butonului este inexact, reprezentarea frontală contrazicând-o pe cea laterală.

⁵⁶³ BARLETT-WELLS, H., în *Journal of the Arms and Armour Society*, II-12/1958, fig. 1.

⁵⁶⁴ POPA, R., în *Sargetia*, IX/1972, pp. 75-77; fig. 1.

⁵⁶⁵ HORED, K., în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvár, 1957, p. 338; cf. și RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 81 sq, fig. 2.

⁵⁶⁶ GEIBIG, A., *Op. cit.*, p. 72 sq.

spre atribuirea acestor spade populației germane colonizate aici sub egida regalității arpadiene și a cavalerilor teutoni între sfârșitul secolului al XII-lea și mijlocul secolului al XIII-lea.⁵⁶⁷

T I P U L VII

Caracteristici: lamă categoria E, mâner dimensiunea m1-m1^{1/2}, gardă varianta d, buton forma 6.

Exemplificare: (E,m1^{1/2},d,6)·

Coroi (Târnava Mică), Muzeul Orășenesc Sighișoara.

În anul 1985, în apropierea satului Coroi, a fost descoperită ocazional în albia râului Târnava Mică o spadă medievală (Pl.39-b).⁵⁶⁸ În prezent piesa se păstrează fără număr de inventar în colecția de arme a muzeului sighișorean.

Lungimea totală păstrată a spadei este de 1100 mm, iar greutatea 1312 g. Din această lungime totală, lama reprezintă 910 mm, având o lățime maximă de 61 mm la gardă, de unde scade proporțional și uniform la 52 mm la mijloc și 43 mm spre vârf. Grosimea maximă a lamei este de 5,8 mm. Șențuirile mediane, bine vizibile, evoluează pe ambele fețe ale lamei pe o distanță de cca. 550 mm, după care se pierd spre vârf. Lățimea acestora scade proporțional cu cea a lamei de la 21 mm la gardă, la 16 mm spre vârf. Pe mijlocul șanțurilor mediane se poate observa o nervură nu foarte proeminentă, care înspre gardă este mai bine vizibilă, dând impresia unei duble șențuiri.

Tija mânerului măsoară în lungime 120 mm între gardă și buton, iar lățimea și grosimea scad uniform de la 31/8 mm, în apropierea gărzii, la 19/6 mm la intrarea în buton.

Garda spadei de la Coroi este dreaptă și are lungimea de 234 mm, prezentând o secțiune dreptunghiulară cu laturile de 12/9 mm la mijloc și rectangulară de 8/8 mm la capete, unde colțurile sunt rotunjite.

---

⁵⁶⁷ NÄGLER, T., *Op. cit.*, cf. și HORED, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p.158 sqq., 191 sq.; HOLBAN, M., *Din cronica relațiilor româno - ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, pp. 9-49; NIEDERMAIER, P., *Zur Siedlungsgeographie und Siedlungsgeschichte Siebenbürgens* în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, IV-2/1988, pp.129-149; WAGNER, E., *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, Innsbruck, 1985, p. 15 sqq; NUSSBÄCHER, G., *Aus Urkunden und Chroniken*, Bukarest, 1981, pp. 11-39; ZIMMERMANN, H., în *Siebenbürgen und seine Hospites Teutonici*, Köln-Weimar-Wien, 1996.

⁵⁶⁸ Informație furnizată de Dl. Gheorghe Baltag, căruia îi mulțumim cu acest prilej pentru amabilitatea cu care ne-a oferit spre studiere materialul inedit.

Butonul mânerului este masiv, dar destul de plat. Privit frontal, butonul are aspect rombic, cu colțul de jos, dinspre mâner ușor rotunjit. Înălțimea reprezintă 69 mm, lățimea 70 mm, iar grosimea maximă 34 mm. Spre deosebire de butoanele lenticulare cu partea superioară pronunțată (la noi forma 4), acest buton formează suprafețe plane ce se întâlnesc în muchii pronunțate, conferindu-i un aspect colțuros.

Din trăsăturile și dimensiunile părților componente, ca și din echilibrarea ce plasează centrul de greutate spre mijlocul lamei, se deduce că această piesă se integrează grupului spadelor grele pentru lovit și împuns, destinate folosirii cu o mână și jumătate. S-ar părea că spada de la Coroi a fost o armă destinată trupelor de pedestrași, căci în Muzeul Țării Făgărașului se păstrează cu numărul de inventar AM-120 o spadă provenită dintr-o descoperire ocazională de la Dejan (jud. Brașov) și care reprezintă o corespondență tipologică absolută în ceea ce privește butonul, lama sau garda, dar care are mâner pentru cuprins cu o singură mână (100 mm)⁵⁶⁹ și care pare să reprezinte varianta pentru cavalerie a aceluiași tip de spade (Pl.39-a). O analogie perfectă o reprezintă spada descoperită în cadrul cercetărilor sistematice de la Bâta Doamnei (Pl.40-a) și care prin contextul arheologic se datează destul de sigur în secolul al XIII-lea.⁵⁷⁰ Pe baza ceramicii, a unei monede de la Bela al IV-lea, (1235-1270), a numeroase arme -(baltage, vârfuri de lance, spade fragmentare, săgeți, o halebardă, un buzdugan) ca și a unor piese de harnașament (scărițe, zăbale, potcoave) sau de echipament militar (pinteni, catarama de centură)- descoperite în același loc, s-a presupus re folosirea și reamenajarea locului vechii fortificații dacice de la Bâta Doamnei, în perioada secolelor XIII-XIV, din inițiativa regalității maghiare, ca punct de pază militară a trecătorii Bistriței.⁵⁷¹ În aceste condiții nu putem exclude proveniența transilvană a spadei de la Bâta Doamnei.

În căutarea de paralele externe la aceste piese, constatăm că din nou avem de-a face cu o formă limitată ca extindere teritorială la interiorul arcului carpatic.

---

⁵⁶⁹ PINTER, Z. K., DRAGOTĂ, G., în *Anuarul I.C.S.U.*, III/1996, p.67 sq.

⁵⁷⁰ MĂTASĂ, C., ZAMOȘTEANU, I., în *MCA*, VII/1959, p. 347, Fig. 7.

⁵⁷¹ *ibidem.*, p. 346 sqq. Se pare că piesele fragmentare donate Muzeului Militar Central, (conform notei 2) s-au pierdut în timpul mutării muzeului în noul sediu. Spada descoperită întreagă, este expusă actualmente la Muzeul Național de Istorie din București.

Lucrările de specialitate exprimă opinii diferite privitoare la originea și evoluția acestui tip de spadă. Astfel R.E. Oakeshott încadrează butoane asemănătoare „tipului E”, iar drept exemplificare folosește statuia contelui Hermann din Domul de la Naumburg (Pl.40-b) și o piesă „din Ungaria”⁵⁷², de fapt din Transilvania, publicată ca atare încă de J. Szendrei.⁵⁷³ Încă la sfârșitul secolului trecut G. Nagy, consideră aceste piese ca fiind de origine transilvană, și ca o variantă dezvoltată în secolul al XIII-lea, din spadele cu buton lenticular de către coloniștii germani.⁵⁷⁴ Apoi R. Forrer, le consideră tot arme specific transilvane, databile în secolul al XIII-lea, dar le pune în legătură cu cavalerii teutoni.⁵⁷⁵ În lucrarea sa despre armele slovace, A. Ruttkay definește aceste piese ca aparținând „tipului XIII” al clasificării pe care o propune, exemplificând cu o piesă pentru o mână de la Myjava,⁵⁷⁶ de frapantă asemănare cu spada de la Făgăraș. Același autor consideră plasarea cronologică cea mai sigură la cumpăna secolelor XII-XIII și proveniența din spațiul Bazinului carpatic.⁵⁷⁷

Deducem deci că și aceste spade pot fi considerate ca specifice Transilvaniei secolului al XIII-lea, unde se întâlnesc într-adevăr majoritatea covârșitoare a pieselor de acest tip cunoscute și publicate. Dacă în ceea ce privește datarea în secolul al XIII-lea și proveniența din spațiul intracarpatic specialiștii sunt unanimi, în privința atribuirii către un anumit mediu cultural există diferențe, fiind greu de spus cu certitudine dacă aceste arme au fost folosite cu predilecție de către coloniștii sași, de cavalerii teutoni, sau de alte grupuri de populații organizate militar în interiorul arcului carpatic.

T I P U L VIII

Pentru acest tip de spadă, cu foarte largă răspândire, se găsesc numeroase exemplificări în muzeele din Transilvania și Banat. Cunoaștem astfel de piese publicate din colecția Muzeului Brukenthal

---

⁵⁷² OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 89, fig. 56.

⁵⁷³ SZENDREI, J., *Op. cit.*, p. 64, fig. 184.

⁵⁷⁴ NAGY, G., *Hadtörténelmi emlékek az azredéves kiállításon*, în *AÉ*, 16/1896, p. 356 sqq.

⁵⁷⁵ FORRER, R., *Schwerter und Schwertknauf*, Leipzig, 1905, p. 17.

⁵⁷⁶ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 259 sq.

⁵⁷⁷ *ibidem*.

din Sibiu⁵⁷⁸, a Muzeului Județean Reșița⁵⁷⁹, a Muzeului Orășenesc Sighișoara⁵⁸⁰, a Muzeului Banatului din Timișoara⁵⁸¹, a Muzeului Țării Făgărașului din Făgăraș⁵⁸², ca și mai multe exemplare inedite păstrate la Muzeul Unirii din Alba Iulia, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca și Muzeul Țării Crișurilor din Oradea.

Pentru diferențierea acestui bogat material spadele aparținătoare ca aspect general tipului VIII, se cer subtipologizate în funcție de particularitățile părților componente și de utilitatea lor, deoarece butonul discoidal specific tuturor acestor piese are cea mai largă răspândire teritorială și cronologică. Putem distinge astfel următoarele subtipuri:

Subtipul VIIIa; lamă categoria F, mâner dimensiunea m1 sau m1^{1/2}, gardă varianta c, buton forma 7 sau 8.

Exemplificare: (F,m1^{1/2},c,7)

**1. SIGHIȘOARA, Muzeul Orășenesc Sighișoara⁵⁸³; (Pl.41-a).
(C,m1,8)**

2. BUCOVA, Muzeul Județean Reșița⁵⁸⁴; (Pl.41-c).

1. Cu prilejul amenajării terenului pentru construcția stadionului orășenesc în anul 1957, a fost descoperită o spadă medievală (Pl.41-a) și un vas, în asociere cu oase umane,⁵⁸⁵ ceea ce ar putea duce la prezumția existenței în acel loc a unui mormânt izolat sau a unei necropole.⁵⁸⁶ Piesa a fost descoperită îndoită ritual și donată muzeului, unde se păstrează în prezent sub numărul de inventar 2485.⁵⁸⁷

Piesa nu s-a păstrat întregă, din vârf lipsind o porțiune, iar în aceste condiții lungimea totală măsoară 805 mm, iar greutatea totală este de 1126 g.

---

⁵⁷⁸ RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983.

⁵⁷⁹ PINTER, Z. K., ȚEICU, D., în *Banatica*, XIII/1995.

⁵⁸⁰ PINTER, Z., în *Anuarul ICSU*, I/1994; cf. și HEITEL, R. R., în *SCIVA*, 46-1/1995.

⁵⁸¹ PINTER, Z.K., în *Analele Banatului*, VI/1998, (sub tipar).

⁵⁸² PINTER, Z.K., DRADOTĂ, G., în *Anuarul ICSU*, III/1996, p. 69 sq.

⁵⁸³ PINTER, Z., în *Anuarul ICSU*, I/1994; cf. și HEITEL, R. R., în *SCIVA*, 46-1/1995.

⁵⁸⁴ PINTER, Z. K., ȚEICU, D., în *Banatica*, XIII/1995.

⁵⁸⁵ Informație amabilă Gh. Baltag.

⁵⁸⁶ PINTER, Z., în *Anuarul ICSU*, I/1994, p. 19; HEITEL, R. R., în *SCIVA*, 46-1/1995, p. 63.

⁵⁸⁷ *ibidem*.

Lama păstrată este lungă de 615 mm, iar lățimea scade uniform de la 56 mm la umerii lamei, la 52 mm la mijloc și 46 mm spre vârf. Grosimile măsurate în aceleași puncte reprezintă 6, 4,5 și 3,8 mm. Șențuirile mediane de pe cele două fețe sunt vizibile pe toată lungimea păstrată a lamei și se continuă cu 22 mm și pe tija mânerului, iar lățimea lor maximă de 23 mm, se înregistrează la mijlocul lamei, de unde scade uniform atingând 19 mm la umerii lamei și 18 mm la extremitatea dinspre vârf. În zona de mijloc a lamei, unde lățimea șențuirilor este maximă, pe o lungime de cca 330 mm, se poate sesiza și o nervură centrală foarte puțin proeminentă, ce lasă impresia dublării șanțurilor mediane.

Tija mânerului, cu lungimea de 132 mm, are în cea mai mare parte o lățime constantă de 20 mm, crescând doar la intrarea în buton la 23 mm și la 32 mm în locul de fixare a gărzii.

Garda este scurtă cu lungimea de 176 mm dar destul de masivă, prezentând în secțiune un profil dreptunghiular cu laturile de 14/12 mm.

Butonul mânerului are aspect discoidal bitronconic și este destul de masiv pentru lama pe care a fost montat. Diametrul maxim al discului este de 54 mm, iar diametrele celor două suprafețe circulare de pe fețele butonului sunt cca. 45 mm. Grosimea maximă a butonului este de 36 mm.

Din păcate, prin lipsa porțiunii din vârful lamei, nu se poate restabili centrul de greutate și modul de echilibrare al armei, dar aspectul masiv al lamei și a butonului, precum și garda scurtă, pledează pentru încadrarea spadei de la Sighișoara în categoria armelor grele pentru lovit și împuns. Prin mânerul pentru o mână și jumătate se pare că această piesă a fost destinată în special luptei de infanterie.

Această afirmație este întărită de existența unor piese cu aceleași caracteristici dar prevăzute cu mâner pentru o singură mână, ce ar putea reprezenta varianta pentru cavalerie a aceluiași tip de spade. Un exemplu în acest sens îl constituie spada fragmentară (Pl.41-c) descoperită ocazional la Bucova (jud. Caraș Severin) și păstrată la Muzeul Județean Reșița⁵⁸⁸.

2. Analiza tipologică a spadei de la Bucova este îngreunată de lipsa gărzii, element care prin forma și dimensiunile sale ar fi putut dezvălui amănunte importante legate de mânuirea armei și implicit de

---

⁵⁸⁸ PINTER, Z. K., ȚEICU, D., în *Banatica*, XIII/1995, pp. 251-262.

datarea acesteia. Nici lama acestei spade nu s-a păstrat întregă, din vârf lipsind o porțiune. Astfel, în prezent întreaga piesă măsoară în lungime 708 mm.

Lama propriu-zisă păstrată, cu lungimea de 546 mm, este dreaptă iar lățimea ei scade destul de puțin, de la 48 mm la umerii de prindere a gărzii, la 45 mm la mijloc și 38 mm în extremitatea dinspre vârf. Și grosimea lamei scade uniform măsurând în aceleași puncte 4,5; 3 și respectiv 2 mm. Pe cele două fețe ale lamei, pot fi observate șențuirile mediane. Acestea sunt puțin adâncite, maxim 1 mm, dar foarte late; 20 mm la gardă, îngustându-se proporțional cu lama până la 12 mm spre vârf.

Tija mânerului, forjată din aceeași bară de metal cu lama, are lungimea cuprinsă între umerii lamei și buton de 110 mm, fiind mai lată spre lamă; 28 mm, și mai îngustă la intrarea în buton, unde măsoară 16 mm. În aceleași puncte de măsurare, grosimea tijeii mânerului este de 4, respectiv 3 mm.

Butonul mânerului este discoidal, oferind aspectul unui cilindru plat din a cărui suprafețe circulare evoluează două trunchiuri de con puțin proeminente. Diametrul total al discului este de 52 mm, iar diametrele celor două suprafețe aproximativ circulare rezultate pe fețele butonului reprezintă cca. 35 mm. Grosimea maximă a butonului, măsurată între cele două fețe este de 33 mm, iar grosimea părții centrale masoară 14 mm. Butonul nu este străpuns de tija mânerului, iar urme de nituire nu sunt vizibile, ceea ce îndreptățește afirmația că fixarea s-a făcut prin baterea pe tija rece, a butonului cald.

Dimensiunile și forma acestor părți componente pot dezvălui unele trăsături specifice ale spadei de la Bucova. Lama destul de robustă, cu tăișurile ce nu converg abrupt spre un vârf ascuțit, cât mai ales șențuirile mediane foarte late, sunt trăsături specifice spadelor pentru lovit. Armele dotate cu asemenea lame își găsesc întrebuințare mai ales în mediul cavaleresc, reprezentând o categorie perfect adaptată luptei din șaua calului, în care lovirea cu o singură mână prevalează împingerii sau lovirii cu o mână și jumătate. Această afirmație este întărită și de mânerul destul de scurt pentru cuprins cu o singură mână, ca și de butonul masiv, care asigură o mai bună echilibrare, oferind astfel și posibilitatea împingerii. În concluzie putem afirma că arma noastră, prin morfologie și echilibrare, aparține grupului spadelor folosite în primul rând pentru lovit cu o singură mână, dar și pentru împuns, cu predilecție în lupta de cavalerie.

Spade cu caracteristicile celor descrise mai sus, sunt tratate în tipologiile consacrate în funcție în special de forma butonului fiind încadrate foarte larg între secolele XI și XV. R. E. Oakeshott nu definește un tip de buton identic cu cel al spadei de la Sighișoara, iar pe cele asemănătoare piesei de la Bucova le integrează tipului „H”, considerat cel mai răspândit buton, întâlnit pe spade din secolul al X-lea până în secolul al XV-lea.⁵⁸⁹ Garda spadei sighișorene s-ar integra însă stilului „3”, cu datare în perioada 1150-1250,⁵⁹⁰ iar ambele lame în discuție ar putea fi identificate cu tipul „XII”, databil în secolul al XIII-lea.⁵⁹¹ A. Ruttkay, bazându-se mai ales pe forma butonului definește tipul „XVI”, foarte larg, cu datare în secolele XIII-XIV,⁵⁹² în care s-ar putea integra și piesele noastre ca formă a butonului. În privința celorlalte părți componente însă, pot fi găsite asemănări în mai multe tipuri diferite de spade.

Concluzionând, putem afirma că piesele subtipului nostru VIIIa, reprezintă primele variante ale spadelor dotate cu buton discoidal foarte frecvente în jurul cumpenei secolelor XIII-XIV. Cum pe spadele tipului VIIIa mai apar elemente timpurii, ca garda scurtă la piesa din Sighișoara, sau lama cu tășuri aproape paralele și șențuri late de la Bucova, datarea lor trebuiește coborâtă spre mijlocul secolului al XIII-lea.

Subtipul VIIIb: lamă categoria **G**, mâner dimensiunea **m1** sau **m1^{1/2}**, gardă varianta **f**, buton tipul **8**.

Exemplificare: (G,m1,f,8)

1. FAGARAȘ, Muzeul Țării Făgărașului⁵⁹³.

(G,m1,f,8)

2. TIMIȘOARA, Muzeul Banatului⁵⁹⁴.

(G,m1^{1/2},f,8)

3. ALBA IULIA, Muzeul Unirii.

(G,m1^{1/2},f,8)

4. HAMBĂ, Muzeul Brukenthal Sibiu⁵⁹⁵.

---

⁵⁸⁹ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 95.

⁵⁹⁰ *ibidem*, p. 114.

⁵⁹¹ *ibidem*, p. 37.

⁵⁹² RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 259.

⁵⁹³ PINTER, Z.K., DRAGOTĂ, G., în *Anuarul ICSU*, III/1996, p. 69 sq.

⁵⁹⁴ PINTER, Z.K., în *Analele Banatului*, VI/1998, (sub tipar).

⁵⁹⁵ RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 82.

1. Cu prilejul cercetărilor arheologice întreprinse sub egida D.M.I., în scopul restaurării cetății din centrul orașului Făgăraș, în campania anului 1976, a fost descoperită o spadă medievală ce a intrat în colecția muzeului făgărășan sub numărul de inventar AM-23; (Pl.42-b).⁵⁹⁶ Piesa este bine conservată și păstrată întreagă. Lungimea totală a spadei este de 1078 mm, iar greutatea reprezintă 1205 g.

Lama spadei este zveltă cu tășurile ușor convergente spre un vârf ascuțit și măsoară în lungime de 922 mm, în timp ce lățimea scade uniform de la 49 mm sub gardă, la 44 mm spre mijloc și la 32 mm în punctul de terminare al șențurilor mediane. Din acest punct se produce o ascuțire pronunțată spre vârf. Grosimea lamei este de 6 mm sub gardă și scade de asemenea la 4,6 mm la mijloc și la 2,4 mm în apropierea vârfului. Șențurile mediane sunt riguros trasate și cu lungimea de 740 mm acoperă cea mai mare parte a lamei. Lățimea maximă a acestora este de 19 mm la gardă, de unde scade uniform spre vârf până la 11 mm. La fel ca în cazul tipului VIIIa, se observă continuarea șențurilor pe tija mânerului cu cca. 20-25 mm.

Tija mânerului are lungimea de 94 mm între gardă și buton, iar lățimea de 26 mm la gardă și 21 mm la intrarea în buton. Grosimea variază puțin în jurul valorii de 6 mm.

Garda este dreaptă și măsoară în lungime 209 mm, prezentând un profil circular cu diametrul de 9-11 mm. Spre cele două capete se produce o evazare a gârzii, ajungându-se la un diametru de 17-19 mm.

Butonul mânerului are aspect discoidal, generat de două trunchiuri de con scunde, intercalate de un cilindru plat. Diametrul total al butonului este de 55 mm, iar diametrele suprafețelor plane circulare generate pe cele două fețe, măsoară 27 mm. Butonul este străpuns de tija mânerului, care este bătută la capăt asigurând în acest fel fixarea. Butonul este destul de mic pentru lungimea lamei și cu toate acestea asigură spadei o echilibrare foarte bună. Nu putem exclude posibilitatea îngreunării cu plumb a acestui element, așa cum am putut constata în cazul butonului de la Râșnov, de exact aceeași factură tipologică și aceleași dimensiuni.⁵⁹⁷

În general spada este foarte bine proporționată, centrul de

---

⁵⁹⁶ PINTER, Z.K., DRADOTĂ, G., în *Anuarul ICSU*, III/1996, p. 69 sq. Din păcate nu am avut acces la documentația de șantier și ca atare nu cunoaștem contextul arheologic al acestei descoperiri.

⁵⁹⁷ *Vezi mai sus, capitolul V-2.*

greutate căzând între mijlocul lamei și gardă, aproximativ la jumătatea acestei distanțe, asigurând în acest fel armei o deosebit de lesnicioasă manevrabilitate și în același timp o forță de lovire suficient de mare.

Spada de la Făgăraș, este deci o armă extrem de eficientă, pentru lovit și împuns și pentru mânuit cu o singură mână.

2. O paralelă aproape exactă pentru această piesă, o reprezintă spada păstrată sub numărul de inventar 3221, în colecția Muzeului Banatului din Timișoara (Pl.42-d).⁵⁹⁸ Forma părților componente ale acestei piese este identică celor ale spadei de la Făgăraș, iar dimensiunile prezintă deosebiri minore. Astfel spada de la Timișoara are lungimea totală de 1055 mm, din care lama reprezintă 881 mm cu lățimi cuprinse între 52 mm la gardă și 38 mm la terminarea șențuirilor mediane. Șențuirile au lungimea de 726 mm și lățimea maximă de 19 mm, prelungindu-se cu cca. 20 mm pe tija mânerului. În șanțul median al lamei, s-a păstrat o inscripție cu majuscule gotice, realizată prin tehnica inserării sârmei de alamă în metalul lamei. Din această inscripție se pot citi literele: » **G U O R A G I S** > I, a căror semnificație nu am reușit să o deducem. Mânerul măsoară între gardă și buton 97 mm. Garda de profil circular cu diametrul de 21 mm la centru și 29 mm la capetele evazate are lungimea de 220 mm, iar butonul discoidal prezintă un diametru maxim de 58 mm și o grosime de 26 mm. Și echilibrarea spadei de la Timișoara corespunde celei de la Făgăraș, plasarea centrului de greutate fiind specifică aceleiași categorii a spadelor pentru lovit și împuns cu o singură mână. Tot în colecția Muzeului Banatului din Timișoara se păstrează și alte piese de corespondență tipologică, păstrate însă doar fragmentar, cum este exemplarul de la Timișoara - Pădurea Verde (inv. 3198; Pl.42-c) sau mânerul de spadă găsit la Nerău jud. Timiș, (inv. 4957; Pl.41-b), iar o piesă asemănătoare, îngtreagă dar puternic corodată se păstrează sub nr. inv. 634, în colecția Muzeului Municipal Dej.

Piese prezentate mai sus, întrunesc deci toate condițiile unor spade cavaleriești eficiente în lupta din șaua calului, vârful lor ascuțit fiind ușor manevrabil spre interstițiile armurilor, iar lovirea cu tăișurile suficient de puternică împotriva unui inamic cu echipament defensiv ușor.

În cadrul aceleiași tip VIIIb, întâlnim însă și arme identice ca

---

⁵⁹⁸ Mulțumim pe această cale D-lui Petru Rogozea pentru sprijinul acordat.

formă a părților componente, dar diferind în special în dimensiunea mânerului. Aceste piese sunt mai grele și prevăzute cu mânere pentru o mână și jumătate, mai potrivite luptei de infanterie. Exemple în acest sens întâlnim în colecția Muzeului Unirii din Alba Iulia și în colecția Muzeului Brukenthal din Sibiu.

3. Spada de la Alba Iulia, este destul de prost păstrată, lama fiind foarte corodată în zona tășurilor și a vârfului, mânerul este deformat, iar condițiile și locul de descoperire nu sunt cunoscute.

În prezent spada măsoară cu totul 1132 mm, din care lama reprezintă 946 mm. Lățimea maximă actuală în condițiile de corodare deja amintite este de 48 mm, scăzând până la 23 mm în apropierea vârfului. Șențuirile mediane sunt greu vizibile, observându-se totuși continuarea lor pe tija mânerului.

Tija mânerului măsoară în lungime 129 mm și are lățimea maximă de 28 mm la gardă, de unde scade uniform până la 14 mm la intrarea în buton.

Garda este dreaptă și lungă de 192 mm, prezentând un profil dreptunghiular, cu laturile de 11/7 mm în partea centrală și circular cu diametrul de 6 mm spre capete, unde se evazează brusc la 14 mm.

Butonul discoidal are diametrul maxim de 56 mm și grosimea de 32 mm.

4. Spada păstrată la Muzeul Brukenthal⁵⁹⁹ sub numărul de inventar M. 3876, (Pl.42-a) și descoperită în apropiere de Hamba (jud. Sibiu) este foarte asemănătoare celei de la Alba Iulia, și mult mai bine păstrată. Lungimea totală a piesei este de 1336 mm, iar cea a lamei 1112 mm. Tășurile converg ușor spre un vârf ascuțit făcând ca lățimea lamei să scadă de la 53 mm sub gardă, la 32 mm în punctul de terminare a șențuirilor. Aceste șențuiri sunt lungi de 780 mm și au lățimea maximă de 17 mm sub gardă, prelungindu-se de asemenea cu 23 mm pe mâner. În analiza radiografică a acestei piese s-a putut observa în șențuirile mediane, pe fiecare față a lamei, câte o inscripție, ce nu a putut fi însă conservată din motive tehnice.⁶⁰⁰ În opinia istoricilor Gustav Gündisch și Zsigmond Jakó, citați de Martin Rill, ar fi vorba de o inscripție în majuscule latine databilă în a doua jumătate a secolului al XIII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIV-lea.⁶⁰¹

---

⁵⁹⁹ RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 82.

⁶⁰⁰ Conform relatării D-lui Dan Paul, de la laboratorul de restaurare metale al Muzeului Brukenthal, căruia îi mulțumim și cu acest prilej pentru ajutorul acordat.

⁶⁰¹ RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, nota 7.

Tija mânerului măsoară 164 mm în lungime și scade de la 34 mm la gardă, până la 12 mm la intrarea în buton.

Garda măsoară în lungime 203 mm și este dreaptă, de profil dreptunghiular în partea centrală și circular spre extremitățile ce se evazează.

Butonul discoidal prezintă un diametru maxim de 53 mm și o grosime de 32 mm.

Se deduce din forma și dimensiunile părților componente ale spadelor de la Alba Iulia și Hamba, că avem de-a face cu același tip de spadă, denumit de noi tip. VIIIb, dar cu lama ceva mai lungă și prevăzut cu mâner pentru o mână și jumătate spre deosebire de piesele de la Făgăraș și Timișoara, prevăzute cu mânere pentru o mână.

Astfel construite, spadele de la Alba Iulia și Hamba, se pretează mai bine luptei de infanterie, unde se puteau folosi ambele mâini pentru lovituri puternice, fără a exista riscul dezechilibrării luptătorului.

Piesele incluse de noi în subtipul VIIIb, sunt tratate în general de tipologiile consacrate după forma butonului, motiv pentru care apar unele diferențieri de datare. R. E. Oakeshott, integrează asemenea butoane tipului „I”, cu datare după mijlocul secolului al XIII-lea și nicidecum mai devreme de 1250.⁶⁰² Același autor definește garda cu capete evazate drept stilul „2”, fără să propună o datare, dar exemplificările aduse sunt pe spade datate în secolul al XIII-lea.⁶⁰³ A. Ruttkay definește aceeași formă de buton drept tipul „XVII”, exemplificând cu o spadă provenită de la Kálna nad Hronom, cu lamă asemănătoare celor descrise mai sus și inscripționată, dar cu mâner pentru două mâini și deci databilă în secolul XIV.⁶⁰⁴ Datorită numărului mare de asemenea spade și a varietății lor, A. B. Hoffmeyer împarte exemplarele cu buton discoidal, întocmind trei subtipuri ale grupei „III”, respectiv III-a, III-b și III-c.⁶⁰⁵ Spadele descrise de noi mai sus, se încadrează în primele două subgrupe, exemplificate cu piese datate între 1250 și 1350.⁶⁰⁶

În reprezentările din arta figurativă, spade cu buton discoidal se întâlnesc foarte multe, dar cel mai semnificativ exemplu rămâne

---

⁶⁰² OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 96.

⁶⁰³ *ibidem*, p. 114, Pl. 11, 13.

⁶⁰⁴ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 259 sq.

⁶⁰⁵ HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Op. cit.*, I, p. 185 sqq.

⁶⁰⁶ *ibidem*, II, Pl. XVII, XVIII, XIX.

pentru piesele cavaleriești exemplarul din mâna contelui Ekehard, din grupul statuar de donatori „Ekehard și Uta” realizat cu minuțiozitate între anii 1255-1260 în Domul din Naumburg. În Transilvania, o astfel de spadă este redată mai stilizat, dar lesne de recunoscut, pe cel mai vechi epitaf medieval databil între anii 1320-1330, păstrat în biserica evanghelică din Bistrița⁶⁰⁷ (Pl.43).

În consecință, piesele tipului VIII se pot data în linii mari între mijlocul secolului al XIII-lea și mijlocul secolului al XIV-lea, spațiu cronologic în care subtipul VIIIa ocupă prima parte a acestui interval, în timp ce subtipul VIIIb se extinde din ultimul sfert al secolului al XIII-lea până spre jumătatea secolului al XIV-lea. Desigur după cum s-a arătat deja în capitolul III al prezentei lucrări, durata folosirii unor astfel de arme este greu de stabilit. Dovada clară a folosirii unei spade de tip VIII, în mediul rural, mult timp după ce în mediul elitelor militare ale epocii era uzată fizic și moral, ne-o furnizează o gravură realizată de Albrecht Dürer în anul 1495.⁶⁰⁸ (Pl.12-b)

TIPUL IX

Caracteristici: lamă categoria H, mâner dimensiunea $m1^{1/2}$, gardă varianta e, buton forma 10.

Exemplificare: (H, $m1^{1/2}$,e,10)

JUPA, Muzeul Caransebeș⁶⁰⁹; (Pl.44-a).

Pe teritoriul satului Jupa, la cca. 800 m SV de pavilionul expozițional al rezervației arheologice „Tibiscum”, cu ocazia exploatării pietrișului cu mijloace mecanizate în balastiera A.E.I.P., din albia râului Timiș a fost scoasă la suprafață o spadă medievală; (Pl.44-a). Prin grija personalului științific al rezervației arheologice, spada a fost recuperată și inventariată sub nr. 13766, la Muzeul Județean al Regimentului de Graniță din Caransebeș.⁶¹⁰

În prezent spada măsoară în lungime 1015 mm, iar porțiunea din vârf pierdută prin oxidare nu este semnificativă.

Lama măsoară în lungime 810 mm, iar în lățime 55 mm sub

---

⁶⁰⁷ VĂTĂȘIANU, V., *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959, p. 166, fig. 143.

⁶⁰⁸ PINTER, Z., TEICU, D., în *Banatica*, XIII/1995, p. 256.

⁶⁰⁹ PINTER, Z., în *SCIVA*, 4/1989, pp. 385-388; a.a., în *Banatica*, IX/1987, pp. 363-367.

⁶¹⁰ Mulțumim pe această cale d-lui cercetător Petru Rogozea, care ne-a oferit piesa spre prelucrare și publicare.

gardă și 32 mm în apropierea vârfului. Și grosimea scade de la 6 la 3 mm, în aceleași puncte de măsurare. Pe cele două fețe ale lamei drepte, se disting șențuiri mediane triple dar puțin profunde, de la gardă până la cca. 200 mm de vârf de unde se pierd lin.

Garda, cu lungimea de 230 mm, este de secțiune dreptunghiulară (10/14 mm) în partea centrală, de prindere pe mâner și se rotunjește spre extremități (diam. 8 mm). Prin corodarea accentuată, garda s-a desprins și culisează în prezent pe mâner, oferindu-ne posibilitatea observării modului de fixare. Orificiul de prindere a fost alungit în partea dinspre lamă până la lățimea umerilor acesteia, pe care îi cuprindea în grosimea gărzii, în timp ce partea dinspre mâner cuprindea exact tija. Urme de nituire nu sunt vizibile, iar potrivirea perfectă a gărzii duce la concluzia aplicării metodei „baterii la cald“.

Tija mânerului are lungimea de 140 mm măsurată între gardă și buton, iar lățimea de 30 mm deasupra gărzii și 15 mm la intrarea în buton. În aceleași puncte grosimea reprezintă 6, respectiv 4 mm.

În sfârșit, butonul mânerului are forma aproximativă a unui poliedru regulat și prezintă în secțiune un profil octogonal, atât în plan longitudinal cât și în plan transversal, cu distanța de 55 mm între laturile opuse. Butonul este masiv și greu, asigurând echilibrarea armei și ușurând mânuirea ei.

Această piesă am putut să o studiem și radiografic, dar nici prin această metodă nu au putut fi identificate procedee speciale de prelucrare a lamei, urme de inscripție sau însemne de atelier.

Din punct de vedere funcțional, dimensiunile și aspectul părților componente descrise mai sus, duc la concluzia apartenenței acestei piese la grupul spadelor medievale grele, pentru lovit și împuns și pentru o mână și jumătate. Atât mânerul lung în raport cu cel al altor piese descrise mai sus, cât și lama masivă, ascuțită spre vârf, întărită cu trei șențuiri mediane și echilibrată de un buton extrem de greu, se constituie în argumente ale unei astfel de încadrări. Astfel spada de la Jupa a putut fi mână de destul de eficient, chiar și împotriva unor inamici protejați de armuri parțiale din plăci metalice.

Din punct de vedere tipologic, caracteristicile părților componente demonstrează că piesa în discuție reprezintă ultima fază de evoluție a spadelor pentru o mână și jumătate. Dacă mânerul este încă prea scurt pentru cuprinderea cu două mâini, forma butonului alungită spre tijă, tinde să suplimenteze această lungime. Greutatea

excesivă a butonului încearcă să asigure încă o mânuire cât se poate de lesnicioasă a lamei devenite puțin prea grea pentru o mână și jumătate. Tripla șențuire mediană se întâlnește cel mai frecvent pe spade databile în secolul al XV-lea, cum sunt faimoasele exemplare păstrate la Istanbul și integrate de D.G., Alexander grupului „XX” sau „tipului transilvan”, printre care se află și spada lui Ștefan cel Mare.⁶¹¹ În același timp, majoritatea tipologiilor consacrate consideră butonul „octogonal” drept caracteristic spadelor grele pentru două mâini. Astfel A. Ruttkay încadrează asemenea butoane în tipul „XX” al clasificării sale și le datează în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dar piesa pe care o consideră reprezentativă și pe care o aduce spre exemplificare, spada de la Kosice, este însă pentru două mâini.⁶¹² La A.B. Hoffmeyer întâlnim două arme asemănătoare celei de la Jupa, încadrate în grupa numită III-c și considerată specifică primei jumătăți a secolului al XIV-lea. În acest caz este vorba de spade pentru o mână și jumătate, una păstrată la British Museum (cca. 1300-1325)⁶¹³ și alta la Züricher Landesmuseum (cca. 1300-1350)⁶¹⁴, cea dintâi având pe lângă dimensiuni foarte apropiate și buton octogonal, o dublă șențuire mediană. În aceeași lucrare, singura piesă cu triplă șențuire mediană, păstrată la Toronto Royal Ontario Museum of Archaeology, este din nou o spadă grea pentru două mâini, încadrată grupei III-d și datată în secolul al XV-lea. În clasificarea propusă de M. Glosek și A. Nadolski pentru armele provenite din Polonia, nu găsim piese de corespondență tipologică, toate spadele cu buton octogonal fiind pentru două mâini și gardă curbată spre lamă⁶¹⁵, iar la A.N. Kirpicnikov, singura spadă cu gardă dreaptă, dublă șențuire și buton octogonal, piesa de la Kiev, este tot pentru două mâini⁶¹⁶. Câteva piese de corespondență tipologică se întâlnesc în arsenalul din Alexandria, în care s-au păstrat spade europene datorite de cruciați sultanilor mameluci.⁶¹⁷ Spadele asemănătoare celei de la Jupa, majoritatea de fabricație germană sau italiană, sunt numite „cu buton octogonal” și incluse în grupul „XI”,

---

⁶¹¹ ALEXANDER, D. G., în *WuK*, 29-1/1987, p. 24; fig. 100, 101, 102, 103.

⁶¹² RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 260.

⁶¹³ HOFFMEYER, A, Bruhn de, *Op. cit.*, p. 21, pl. XIII-d.

⁶¹⁴ *ibidem*, p. 20, pl. XIII-b.

⁶¹⁵ GLOSEK, M., NADOLSKI, A., *Op. cit.*, p. 34, tab. III fig. 10; p. 50, tab.

XX fig. 59.

⁶¹⁶ KIRPICNIKOV, A.N., *Voennoe delo na Rusi*, Moskva, 1966, tabl. X, fig 3.

⁶¹⁷ ALEXANDER, D. G., în *WuK*, 27-2/1985, p. 81sqq.

databil pe baza scrijelirilor arabe, între 1367 și 1436.⁶¹⁸

Unele corespondențe tipologice se pot găsi și în reprezentările de arme din pictura murală veche (Pl.45). În biserica evanghelică Sf. Margareta din Mediaș, în colaterala de N, este reprezentată o spadă asemănătoare celei în discuție, în mâinile spătarului din suita regelui Ludovic al IX-lea cel Sfânt. Această spadă este figurată cu buton octogonal, gardă dreaptă și mâner lung în raport cu lama ascuțită spre vârf. Două spade asemănătoare apar și pe peretele de N al navei centrale, în scena „Sărutul lui Iuda“, una pe jumătate trasă din teacă și pe a cărei lamă se distinge clar o triplă șențuire, alta purtată pe umăr de un personaj în armură parțială din plăci metalice, specifică secolului al XIV-lea. Aceste picturi au fost realizate cu certitudine înainte de modificările arhitectonice aduse vechii bazilici în anul 1420, prilej cu care nava centrală și sudică au fost înălțate iar pilaștrii adăugați pe latura de N, au suprapus și distrus parțial pictura.⁶¹⁹ Prin urmare, zugravul anonim a folosit ca model arme aflate în uz înainte de cumpăna secolelor XIV-XV, cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Pe baza tuturor constatărilor tipologice, se poate afirma că spada de la Jupa reprezintă ultima fază de evoluție a spadelor pentru o mână și jumătate, poate chiar faza de tranziție spre piesele grele pentru două mâini, ceea ce o plasează cronologic în a doua jumătate a secolului XIV. Din păcate condițiile descoperirii nu permit corelarea piesei cu un context arheologic clar, fapt ce îngreunează și integrarea în tabloul istoriei locale. Cu toate acestea, apariția spadei de la Jupa ne poate aminti de zbuciumata istorie militară a zonei în secolul al XIV-lea, în special de luptele pentru stăpânirea Banatului de Severin și a cetății Mehadia⁶²⁰ de cristalizarea districtului medieval al Caransebeșului.⁶²¹

T I P U L X

Caracteristici: lamă categoria **H**, mâner dimensiunea **m2**, gardă varianta **g**, buton forma **10,12**.

---

⁶¹⁸ *ibidem*, p. 87; fig. 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54.

⁶¹⁹ DRĂGUȚ, V., în *Buletinul Monumentelor Istorice*, 2/1976, p. 11 sq; cf. și BARTESCH, H., în *Kirchliche Blätter*, 8/1987.

⁶²⁰ HOLBAN, M., *Op. cit.*, pp. 136-148.

⁶²¹ POPA, R., *Caransebeșul și districtul său medieval*, în *SCIVA*, 40-4/1989.

Exemplificare: (H,m2,g,12)

AGNITA, Muzeul Brukenthal Sibiu⁶²²

(H,m2,g,10)

BRUIU, Muzeul Orășenesc Agnita⁶²³; (Pl.44-b).

În colecția de arme a Muzeului Brukenthal din Sibiu, se păstrează sub numărul de inventar M. 4387, o spadă descoperită înainte de primul război mondial în valul de pământ al cetății târânești de la Agnita⁶²⁴.

Piesa este bine păstrată și are în prezent lungimea totală de 1512 mm; (Pl.44-b).

Lama este mare și masivă, măsurând în lungime 1240 mm. Tăișurile lamei converg ușor astfel încât lățimea de 58 mm măsurată sub gardă, scade la 46 mm spre mijlocul lamei și la 32 mm în punctul de terminare a șențuirilor mediane. Șențuirile sunt vizibile pe cca. 980-1000 mm, iar lățimea lor maximă de 22 mm înregistrată sub gardă scade proporțional cu cea a lamei.

Tija mânerului, cu cei 221 mm lungime a fost evident făurită spre a fi cuprinsă cu două mâini. Spre deosebire de spadele pentru o mână sau o mână și jumătate, lățimea tijeii nu scade spre buton, ci se menține constantă în jurul valorii de 25 mm.

Garda are lungimea de 225 mm. În zona centrală, de prindere pe mâner prezintă un profil rectangular de 12/12 mm, în timp ce spre cele două capete ce sunt aplecate spre lamă, grosimea gârzii scade până la 3 mm, în timp ce în lățime crește la 16 mm.

Butonul este străpuns de tija mânerului, ce este apoi bătută la capăt până la îngroșare, în acest fel realizându-se fixarea butonului. Aspectul butonului este de sferă aplatizată frontal și din care lipsesc în partea de sus și de jos două calote. Acest element este foarte masiv, înălțimea fiind de 52 mm pe o grosime maximă de 34 mm.

Astfel butonul putea contrabalansa lama lungă și grea, aducând centrul de greutate spre mijlocul lamei și prin aceasta să asigure o impresionantă forță de lovire antrenată de ambele mâini. Tot prin priza dublă și butonul greu, se făcea posibilă și folosirea vârfului pentru împuns. Caracteristici de acest fel, erau necesare spadelor folosite în

---

⁶²² RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 82 sq.

⁶²³ HEITEL, R. R., *SCIVA*, 46-1/1995.

⁶²⁴ RILL, M., *Forschungen*, 2/1983, p. 82 sq.

luptă împotriva unui inamic cu echipament defensiv greu, constând din armură completă sau parțială din plăci de fier.

Prin aceste trăsături, forme și dimensiuni, spada de la Agnita se poate număra printre piesele grele, pentru lovit și împuns și concepute spre a fi folosite mai ales în lupta de infanterie, cu ambele mâini. O asemenea atribuire poate fi susținută și de descoperirea spadei într-o cetate țărănească, unde pentru un apărător de poziție, o asemenea armă era extrem de eficientă. În acest sens trebuie avut în vedere faptul că spre deosebire de călăreț sau de infanteristul de câmp, apărătorul curtinei de cetate este protejat de creneluri, folosirea scutului fiindu-i mai puțin necesară. Un astfel de luptător, protejat pe lângă cămașa de zale și cu platoșe metalică, putea mânui spada grea cu ambele mâini și ca atare cu forță sporită, împotriva asediatorilor de pe scările sau turnurile mobile de asalt.

Pentru spada de la Agnita, o corespondență tipologică absolută o reprezintă spada inedită păstrată la Muzeul Național de Istorie din București, descoperită la Siret (jud. Suceava) și datată în secolul XIV.⁶²⁵ Unele trăsături comune pot fi găsite și cu spada păstrată la Muzeul Orășenesc Agnita (inv. 3563), dar provenită de la Bruiu (jud. Sibiu), piesă pentru care s-a propus o datare, după părerea noastră prea timpurie, în ultima treime a secolului al XII-lea⁶²⁶. Spada de la Bruiu, cu lungimea totală de 1160 mm, din care lama reprezintă 960 mm, iar mânerul 200 mm, cu buton greu și gardă cu brațele aplecate spre lamă, se încadrează în categoria armelor grele pentru două mâini, a căror datare nu poate fi coborâtă sub mijlocul secolului al XIV-lea.

Piesele grele pentru două mâini cu gârzi și butoane asemănătoare spadei de la Agnita, sunt incluse de A. B. Hoffmeyer pe baza inscripțiilor pe care unele spade exemplificate le poartă, în grupul armelor gotice sau grupa „III-d” și datate după anul 1350.⁶²⁷ În materialul polonez cu puternice influențe germane purtate de cavalerii teutoni⁶²⁸, întâlnim numeroase spade grele pentru două mâini datate

---

⁶²⁵ Informație furnizată de D-I Lucian Chițescu, căruia îi mulțumim cu acest prilej.

⁶²⁶ HEITEL, R. R. în SCIVA, 46-1/1995, p. 63.

⁶²⁷ HOFFMEYER, A, Bruhn de, *Op. cit.*, I, p. 191.

⁶²⁸ GAIER, C., *Quelques particularités de l'armement des chevaliers teutoniques dans le baillage de Germanie Inferieure aux XIVe et XVe siecles*, în *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, I/1986, pp. 27-33.

în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și prima parte a secolului al XV-lea,⁶²⁹ ce au unele trăsături comune spadei de la Agnita, fără a reprezenta însă paralele tipologice apropiate. Nici între piesele din Rusia nu pot fi identificate decât corespondențe parțiale, datele spre sfârșitul secolului al XIV-lea.⁶³⁰ R. E. Oakeshott, definește butonul sferic drept tipul „R”, databil în secolul al XIV-lea,⁶³¹ iar garda de felul celei de pe spada de la Agnita, o consideră aparținătoare stilului „7”, cu aceeași propunere de datare.⁶³² În clasificarea propusă de A. Ruttkay, spada în discuție nu își găsește o paralelă exactă, dar elemente și trăsături ale acestei piese se regăsesc în tipurile XVIII și XIX ale acestei lucrări, tipuri datate tot în secolul al XIV-lea.⁶³³ D.G. Alexander în analiza spadelor europene intrate în arsenalul de la Alexandria, prezintă câteva piese foarte asemănătoare celor în discuție, integrându-le grupului „VIII” cu datare la sfârșitul secolului XIV.⁶³⁴

Pe baza acestor paralele chiar dacă numai parțiale, precum și a mai sus descriselor trăsături generale ale spadei de la Agnita, această armă poate fi datată în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În acest fel, piesele tipului nostru „X”, pot fi considerate ca primele variante ale spadelor grele pentru două mâini, ce vor domina această categorie de armament în secolul următor.

T I P U L X I

Caracteristici: lamă categoria H, mâner dimensiunea m2, gardă varianta e, buton forma 9,11.

Exemplificare: (H,m2,e,9)

ORADEA, Muzeul Țării Crișurilor Oradea⁶³⁵; (Pl.46-b)

În bogata colecție de spade a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, majoritatea pieselor se datează prin forma și dimensiunile părților componente, în special a gârzii curbate în „S”, (stilul 12-

---

⁶²⁹ GLOSEK, M., NADOLSKI, A., *Op. cit.*, p. 41, fig 33; p. 34, fig. 10; p. 50, fig 59.

⁶³⁰ KIRPICNIKOV, A. N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 5 sqq; a.a., în *Arheologia SSSR*, 1985, p. 330.

⁶³¹ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 100.

⁶³² *ibidem*, p. 115.

⁶³³ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 259 sq.

⁶³⁴ ALEXANDER, D. G., în *WuK*, 27-2/1985, p. 86; fig. 24, 29, 30.

⁶³⁵ Aducem cu acest prilej mulțumiri D-lui Doru Marta pentru ajutorul acordat.

Oakeshott), spre mijlocul secolului al XV-lea⁶³⁶ și ca atare ies din limitele cronologice impuse studiului de față.

Una dintre piesele colecției, fără număr de inventar și fără loc de proveniență cunoscut, reprezintă însă o formă evoluată din tipul nostru „X”, anterior definit și reprezintă o formă de spadă a cărei folosire debutează la sfârșitul secolului al XIV-lea sau la cumpăna secolelor XIV-XV (Pl.46-b). Lungimea totală a acestei spade este în prezent de 1112 mm, iar din vârful lamei lipsește o porțiune care după unghiul de convergență al tăișurilor, ar putea fi apreciată la cca. 100 mm. În aceste condiții lama măsoară actualmente în lungime 816 mm, dar inițial trebuie să fi depășit cu puțin 900 mm. Tăișurile converg ușor spre un vârf ascuțit și fac ca lățimea lamei să scadă de la 54 mm sub gardă, la 40 mm în zona centrală și la 25 mm la capătul păstrat dinspre vârf. Șențuirile mediane sunt cu lungimea de cca 480 mm relativ scurte și acoperă doar ceva mai mult decât jumătate din lungimea inițială a lamei. Lățimea lor maximă este de 14 mm sub gardă, de unde scade proporțional cu lățimea lamei.

Tija mânerului are lungimea de 200 mm între gardă și buton și o lățime aproximativ constantă ce variază destul de puțin în jurul valorii de 25 mm. Tija străpunge butonul și este îngroșată la capăt prin batere, pe această cale fiind realizată fixarea butonului.

Garda este dreaptă și măsoară în lungime 195 mm. Profilul gârzii este rectangular cu colțurile rotunjite, iar grosimea este uniformă la valoarea de 17 mm.

Butonul mânerului are aspect poligonal cu colțurile rotunjite și este plat, iar din suprafețele laterale, evoluează doar în zonele centrale, trunchiuri de con. Înălțimea butonului este de 72 mm, iar grosimea de 31 mm.

Echilibrarea a fost în așa fel realizată, încât centrul de greutate să cadă în apropierea mijlocului spadei, adică între centrul lamei și gardă, conferind armei posibilitatea unei duble întrebuințări. Prin priza avansată la gardă, spada putea fi încă mânăuită pentru lovire și din șaua calului cu o singură mână. Eficiența maximă era însă dată de folosirea pentru lovit și împuns în priză dublă, cu ambele mâini, în lupta de infanterie. Această dublă destinație s-a realizat prin îngustarea și ușurarea lamei fără a se renunța la mânerul lung pentru două mâini, pe care s-a montat o gardă simplă și un buton masiv dar plat.

---

⁶³⁶ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 118 sqq.

O piesă aproape identică atât ca dimensiuni și formă, cât și ca echilibrare și întrebuințare, se păstrează tot în muzeul din Oradea sub numărul de inventar 8036 (Pl.46-c) principala deosebire înregistrându-se în forma butonului, care este mai mic în înălțime (58 mm), dar mai gros (46 mm).

În tipologiile consacrate întâlnim piese asemănătoare celor descrise anterior. R. E. Oakeshott încadrează butoane asemănătoare celor de la Oradea în tipul „J”, mai mici și mai groase și tipul „K”, mai mari și plate, cu datare foarte largă între 1290 și 1480.⁶³⁷ Lama și mânerul se încadrează însă perfect în „grupa a doua”, datată între 1350-1550, mai exact în subtipul „XVIa”, specific intervalului cronologic de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, și cel mai adesea prevăzut cu butoane tip „K”.⁶³⁸ La A. Ruttkay nu întâlnim corespondențe apropiate, ci eventual unele trăsături comune cu piesele tipului „XVIII”, cu datare la sfârșitul secolului al XIV-lea.⁶³⁹ Câteva piese asemănătoare celor în discuție s-au păstrat în arsenalul din Alexandria, pe unele spade fiind scrijelită data achiziționării sau numele sultanului mameluc căruia i-au fost dăruite de cruciați.⁶⁴⁰ Spadele din arsenalul de la Alexandria, cu caracteristici foarte apropiate celor de la Oradea, sunt încadrate de D.G. Alexander, în grupele „IX” și „X”, datate în anii 1392, 1400 sau 1401-1408, pe baza scrijelirii acestor ani, sau a numelui sultanului Muhammad ibn Mahmud.⁶⁴¹

Prin urmare, piesele aparținând tipului numit de noi „XI”, sunt databile la cumpăna secolelor XIV-XV, apariția lor fiind înregistrată în ultimul sfert al secolului al XIV-lea, iar răspândirea pe scară largă făcându-se în secolul al XV-lea.

Spadele pentru două mâini de tipul „X” și „XI” își vor continua evoluția în secolele XV-XVII spre exemplare foarte grele și de dimensiuni uriașe ce ating 2 m, așa-numitele; *Zweihänder*, (*Bidenhänder*), *Claymore*, uneori cu lama flamboantă sau zimțată și prevăzută cu pinteni *Flamberg*, *Espadon*, forme ce încheie linia evolutivă a spadei grele.

---

⁶³⁷ *ibidem*, p. 96.

⁶³⁸ *ibidem*, p. 63.

⁶³⁹ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 260.

⁶⁴⁰ ALEXANDER, D. G., în *WuK*, 27-2/1985, p. 81 sqq.

⁶⁴¹ *ibidem*, p. 86 sq; fig. 32, 37, 38, 39.

TIPUL XII

Caracteristici: lamă categoria I, mâner dimensiunea m1, buton forma 8.

Exemplificare: (I,m1,8)

ORĂȘTIE, Muzeul Orășenesc Orăștie⁶⁴²; (Pl.46-a).

În anul 1986, pe teritoriul orașului Orăștie, în curtea casei din strada Alexandru Ioan Cuza Nr.26, a fost scoasă la lumină, cu prilejul săpării unei fântâni, o spadă medievală (Pl.46-a). Prin urmare, descoperirea ocazională a acestei piese, într-un context ce nu a mai permis observații arheologice, limitează analiza doar la considerații tipologice. Singurul element suplimentar, ajutător, ar fi adâncimea mare la care a fost făcută descoperirea (cca. 3 m) și care în asociere cu poziționarea locului în spațiul de habitat medieval ar putea conduce la prezumția existenței pe același loc a unei fântâni mai vechi, în care la un moment dat, aruncarea spadei ar fi fost posibilă. Desigur, în aceeași ordine de idei, nu putem exclude nici posibilitatea ascunderii armei într-o pivniță medievală, care în lipsa observațiilor stratigrafice, nu a fost sesizată.

Spada, actualmente inventariată sub nr. 577 în registrul 2 al Muzeului din Orăștie, se prezintă într-o avansată stare de corodare, ce s-a produs în solul relativ umed, afectând în special tășurile și vârful lamei. Probabil datorită acestor condiții de păstrare în pământ, s-a produs și desprinderea gărzii de la întâlnirea lamei cu mânerul și pierderea sau nesesizarea ei, de către descoperitorii neavizați.

În condițiile de păstrare mai sus arătate, lungimea totală a piesei reprezintă astăzi 850 mm și adăugând la această dimensiune, porțiunea de vârf pierdută prin oxidare, am putea reconstitui lungimea inițială, în jurul valorii de 900 mm. Și greutatea totală a armei; acum de 870 g, ar putea fi întregită la cca. 1000 g, luând în considerare corodările și garda pierdută.

Lama dreaptă și prevăzută cu două tășuri, ce converg de la mâner spre un vârf foarte ascuțit, măsoară în lungime 710 mm. Ca atare, lățimea lamei scade uniform de la valoarea de 33 mm la umerii de fixare a gărzii, spre 28 mm la mijloc și 9 mm în apropierea vârfului. Șențuirile mediane, câte una pe fiecare față a lamei, sunt destul de slab vizibile pe o lungime de cca 550 mm. Ele sunt mai profunde înspre

---

⁶⁴² COSMA, A., PINTER, Z. K., în *Anuarul I.C.S.U.*, 2/1995.

mâner, unde și în lățime măsoară 5 mm, și se pierd spre vârf, lățimea lor scăzând de asemenea proporțional cu cea a lamei.

Mânerul a fost făurit din aceeași bucată de metal cu lama, în prelungirea acesteia, tija măsurând în între buton și umerii lamei 90 mm, în timp ce lățimea scade de la 25 mm în locul de fixare a gărzii, la 18 mm la intrarea în buton. Lipsa unor orificii sau a altor urme de nituire, îndreptățește afirmația că înmănușarea s-a făcut prin înfășurarea cu piele sau material textil, metoda cea mai uzuală de altfel în cazul spadelor medievale.⁶⁴³

Butonul mânerului, prezentând din față o formă circulară, iar din lateral un aspect bitronconic aplatizat, se încadrează clar în categoria butoanelor discoidale. Diametrul butonului măsoară 48 mm, iar în centrul suprafețelor circulare plate cu diametrul de 32 mm au fost practicate, pe fiecare parte, câte o adâncitură, de asemenea circulară, cu diametrul de 7 mm, și profunzimea maximă de 3 mm. Întrucât butonul nu este străpuns de mâner și urme de nituire nu sunt vizibile, putem considera că fixarea s-a făcut prin metoda baterii la cald.

Coroborând dimensiunile și forma părților componente, putem conchide că spada de la Orăștie a fost o armă ușoară, pentru o singură mână, și în special pentru împuns. În sprijinul acestei atribuiri vine atât dimensiunea redusă a mânerului față de cele ale unor piese provenite din zone apropiate geografic, cât mai ales lama îngustă și foarte ascuțită spre vârf. Butonul masiv, asigură echilibrarea armei și face prin contrabalans, ca centrul de greutate să cadă în zona gărzii. Astfel proporționată, spada în discuție era eficientă prin manevrarea lesnicioasă din încheietura mâinii și prin ușurința cu care vârful ei ascuțit putea fi dirijat spre interstițiile armurilor și nu prin forța de lovire a cele două tăișuri.

În lucrările de specialitate ce tratează spadele medievale, apar piese cu lamă ascuțită, pentru împuns și buton discoidal sau poligonal în număr destul de mare în Polonia⁶⁴⁴, Slovacia⁶⁴⁵ sau

---

⁶⁴³ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 129 sqq.

⁶⁴⁴ GLOSEK, M., NADOLSKI, A., *Op. cit.*, p. 34; Tab III, p.41; Tab. XI, p.43; Tab. XII. Cf. și GLOSEK, M., KAJZER, L., NADOLSKI, A., *Bron sredniowieczna z ziem polskich*, Łódz, 1978, Tab. 20-21.

⁶⁴⁵ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, XXIII-1/1975, p.148, p.165: Pl.13-4; XXIV-2/1976, p.259 sq. (Typus XVII).

Ungaria⁶⁴⁶ datate între secolele XIV și XVI, dar toate sunt dotate cu mâner pentru două mâini și ca atare reprezintă o categorie de spade grele, pentru lovit și împuns, folosite atât de către trupele de cavalerie cât și de cele de infanterie grea. Din Rusia, de la Pskov, este publicată o singură spadă pentru împuns cu mâner scurt și buton discoidal⁶⁴⁷, dar cu lamă grea și lată la gardă. Câteva spade de proveniența italiană, pentru o singură mână, cu buton foarte asemănător celei de la Orăștie dar cu lamă ceva mai grea, întâlnim în arsenalul din Alexandria, unde au intrat în anii 1415-1437, cel mai probabil ca daruri ale cruciaților din Cipru către sultanii mameluci.⁶⁴⁸ Spadele ușoare pentru împuns, în corespondență tipologică mai clară, sunt mai frecvente în Europa Occidentală, fiind cuprinse în tipurile XV, XVIII-a și XVIII-d, ale clasificării propuse de R.E., Oakeshott⁶⁴⁹. Piesa care atât ca formă și dimensiuni cât și ca mod de utilizare se aseamănă cel mai mult cu spada de la Orăștie, este spada de la Southery, datată în jurul anului 1400 și inclusă în tipul „XV”.⁶⁵⁰ Armele cuprinse în această categorie, sunt spade ușoare, pentru o singură mână și cu lamă foarte zveltă prevăzută atât cu șențuri, dar mai ales cu nervuri mediane de întărire. Dintre acestea, piesele prevăzute cu șențuri sunt desigur mai vechi decât cele cu nervuri, amintind de spadele medievale timpurii din care au evoluat, adaptându-se mereu condițiilor de luptă sau necesităților impuse de echipamentul defensiv al adversarului. Secolul al XV-lea este marcat de mari transformări în domeniul militar, generate în special de perfecționarea continuă a armelor de foc, ce fac tot mai puțin utilă atât armura grea din plăci metalice, cât și spadele cavaleriești, grele pentru o mână și jumătate sau două mâini.⁶⁵¹ În aceste condiții, spada medievală „clasică” suferă modificări structurale și funcționale ample. Pe de o parte aceste arme vor evolua spre forme extrem de mari, cum s-a arătat mai sus în cazul tipurilor și „X” și „XI”, iar pe de altă parte

---

⁶⁴⁶ LUGOSI, J., TEMESVARY, F., *Op. cit.*, fig. 11, 13, 14. Cf. și, NICOLLE, D. C., *Op. cit.*, p.685, 938, 944.

⁶⁴⁷ KIRPICNIKOV, A. I., MEDVEDEV, A. F., în *Arheologia SSSR*, Moskva, 1985, p. 330, Tab. 118-8. (tip.VI).

⁶⁴⁸ ALEXANDER, D. G., în *WuK*, 27-2/1985, p. 81 sqq., fig. 13,14,15, 16. (group IV).

⁶⁴⁹ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, pp. 58-65, p.64 fig.38.,

⁶⁵⁰ *ibidem*, Pl. 25.

⁶⁵¹ DIETERS, F., *Die englischen Angriffswaffen zur Zeit der Einführung der Feuerwaffen*, Heidelberg, 1913, p. 87 sqq.

spre spadele foarte ușoare; *lansqueneta*, *espadila*, *rapiera* și *floreta*.⁶⁵²

Spada de la Orăștie, se înscrie evident în linia evolutivă a armelor ușoare, ce vor supraviețui celor grele, fiind folosite în luptă până în epoca modernă, iar în ceremonialul militar până în zilele noastre. Această situație este rezultatul răspândirii duelului particular și a artei scrimei, într-o epocă în care spadele își pierd treptat importanța în sectorul militar, devenind arme „civile” și parte integrantă a costumului nobiliar și orășenesc în perioada secolelor XV-XVIII.⁶⁵³ Dovadă a acestei situații este chiar numele de „rapieră” ce provine din limba spaniolă în care *espada ropera* înseamnă spadă de costum.⁶⁵⁴ În această calitate, rapiera s-a răspândit rapid devenind în secolul XVI armă orășenească „par excellence”, portul și dimensiunile ei fiind bine reglementate. John Stow (1525 - 1605) scrie despre echipe de „buni cetățeni” care -în conformitate cu un ordin regal- trebuie să se posteze la porțile de intrare în Londra, să verifice armele tuturor călătorilor și să rupă vârfurile rapierelor mai lungi de 1 Yard⁶⁵⁵, adică 914 cm. Reamintim în acest context, că spada de la Orăștie a măsurat inițial cca. 900 cm.

În evoluția spadei medievale ușoare spre rapieră, elementul ce suferă cele mai radicale modificări începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea este garda, care se curbează inițial spre lamă și căreia i se atașează un inel în care se putea introduce degetul arătător în scopul unei mai exacte dirijări a loviturii. Acest inel se va amplifica la începutul secolului XV, pentru ca spre sfârșitul aceluiași secol și începutul celui următor să se dezvolte într-o gardă suplimentară ce va acoperi pumnul luptătorului oferindu-i o mai bună protecție.⁶⁵⁶ Chiar dacă, din păcate, tocmai acest element component al spadei de la Orăștie s-a pierdut, pe baza dimensiunilor și formei celorlalte părți componente, precum și a paralelelor mai sus arătate, putem afirma fără prea multe riscuri că piesa ce a generat aceste rânduri, reprezintă o formă de tranziție de la spada medievală ușoară a cărei evoluție o încheie, la rapieră,

---

⁶⁵² DEMMIN, A., *Op. cit.*, pp. 710-721. Cf și BLAIR, C., *Op. cit.*, pp. 5-12; „The Post-Medieval Sword”.

⁶⁵³ POST, P., *Das Kostüm und die ritterliche Kriegstracht in deutschen Mittelalter, von 1000 bis 1450*, Berlin, 1939, p. 68 sqq.

⁶⁵⁴ NORTH, A., *Op. cit.*, p.7.

⁶⁵⁵ *ibidem*, p. 9.

⁶⁵⁶ OAKESHOTT, R. E., *Op. cit.*, p. 118 sqq.

constituind chiar veriga de legătură între cele două forme. În aceste condiții, încadrarea cronologică cea mai plauzibilă ar fi la sfârșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea.

Această datare este în bună corelare cu evoluția istorică generală a cetății și târgului Orăștiei. La 21 aprilie 1421, printr-un act emis de regele Sigismund de Luxemburg (1386-1437) la Visegrád, orașul dobândește dreptul de liberă alegere a juzilor, iar la 9 aprilie 1433, printr-un document emis la Suceava, Ilieș, Domnul Moldovei, acordă negustorilor orăștieni, ca și celor din alte orașe săsești, importante privilegii comerciale în țara sa.⁶⁵⁷ Aceste documente demonstrează înflorirea vieții urbane în prima jumătate a secolului al XV-lea în Orăștie și implicit existența unei orășenimi meșteșugărești și negustorești puternice care a putut purta arme ușoare, asemeni orășenilor din marile centre urbane europene. Mai mult decât atât, numeroasele conflicte interne de ordin social și politic, precum și permanenta amenințare a Scaunului Orăștie, de către turci, relatate de numeroase documente de la mijlocul secolului al XV-lea⁶⁵⁸, a făcut ca portul permanent al spadei să țină în aceste locuri, mai mult de necesitatea de apărare și supraviețuire decât de moda vestimentară epocii.

Sabia, ca armă de cavalerie ușoară, nu va face în Transilvania medievală „carieră militară”. Ea va rămâne un implement de scurtă durată, legat cultural istoric de prima generație de migratori maghiari așezați aici și plasat cronologic în prima jumătate a secolului al X-lea. Singurele piese de acest gen, destul de puține la număr, le întâlnim din acest motiv, în mormintele aparținătoare acestei populații, mai exact în cadrul primului val de penetrație, desemnat arheologic pentru Transilvania drept „grupul Cluj”⁶⁵⁹, după cele mai vechi descoperiri de acest fel făcute încă în anul 1911 și apoi în anii 1941-1942 în orașul de

---

⁶⁵⁷ AMLACHER, A., *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)* în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Bd.15/1879, p.186 sq doc. 25; 28.

⁶⁵⁸ *ibidem*, p. 194 sqq.

⁶⁵⁹ HOREDTE, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986, p. 80 sqq.

pe Someș, mai exact în strada Zápolya (Dostoievski)⁶⁶⁰. În acest orizont se păstrează încă puternice influențe ale culturii stepelor prin depunerile de arme și fragmente din corpul calului. Numărul redus al săbiilor descoperite în câteva stațiuni ca Gîmbaș⁶⁶¹, Arad-Ceala⁶⁶², deja menționata necropolă din Cluj și la care se adaugă câteva piese de proveniență incertă, nu permit stabilirea unei tipologii proprii ci eventual racordarea la tipologii consacrate din Europa Apuseană, Centrală și Răsăriteană.

Sabia din mormântul nr. 4 de la Cluj,⁶⁶³ a avut *in situ* o lungime totală de 800 mm, din care după recuperare s-a pierdut o parte din vârf, piesa măsurând în prezent 650 mm; (Pl.47). Lama este doar foarte ușor curbată, fiind însă vizibilă îngroșarea de vârf, în așa-numitul *elman* prevăzut cu tăișuri pe ambele părți. Tija mânerului măsurând 70 mm, este ușor curbată și înclinată la 18 grade față de linia mediană a lamei. Garda, elementul cel mai reprezentativ din punct de vedere tipologic, a fost făurită din fier și este dreaptă în partea dinspre lamă, iar capetele sunt terminate în bulbi. Partea dinspre mâner este alungită cilindric, fiind probabil că a îmbrăcat inițial o parte a înmănușării din material perisabil, fixând-o în același timp pe tija mânerului. Acest tip de gardă se încadrează ca formă în tipul IB al clasificării propuse de A. Ruttkay, cu datare în a doua jumătate a secolului al X-lea și prima parte a secolului al XI-lea.⁶⁶⁴ În această categorie, autorul include piese cu foarte asemănătoare celei de la Cluj, cu deosebirea că în exemplele oferite: Nesvady și Stûrovo, gârziile sunt turnate din bronz și nu forjate din fier. Și în clasificarea propusă de A.N. Kirpicnikov întâlnim același

---

⁶⁶⁰ KOVACS, I., *A kolosvári Zápolya-Utcai magyar honfoglaláskori temető, în Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- es Régiségtárából*, II-1/1942, pp. 85-115; cf. si: LASZLO, Gy., *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*, Kolozsvár, 1943, p. 8 sq. Descoperiri asemănătoare s-au mai făcut în același perimetru în anii 1984 și 1985, cu prilejul unor săpături de salvare. Din păcate la materialele încă inedite descoperite cu acest prilej printre care și săbii nu am avut acces decât limitat, respectiv prin comunicarea prezentată de D-na Ioana Hica-Cîmpeanu la Sesiunea Națională de Rapoarte de la Timișoara în numele colectivului din care au mai făcut parte și Constantin Pop și Petre Iambor. Regretăm că materialul arheologic propriu zis, păstrat la Muzeul de Istorie a Transilvaniei, nu ne-a fost accesibil.

⁶⁶¹ HORED, K., *Op. cit.*, p. 82; a.a., *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bukarest, 1958, p. 139 sq.

⁶⁶² DÖRNER, E., în *MCA*, IX/1970, pp. 447-449.

⁶⁶³ KOVACS, I., *Op. cit.*, p. 96, pl. II-1.

⁶⁶⁴ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 288; vezi si fig. 31.

tip de gardă datată în secolul al XI-lea.⁶⁶⁵

O a doua piesă, ceva mai bine păstrată (Pl.47-b) decât cea analizată anterior, este sabia din mormântul 6, al aceleiași necropole clujene.⁶⁶⁶

Depusă pe piciorul stâng al defunctului, sabia măsoară în lungime cu totul 775 mm, din care lamei revin 705 mm pe o lățime de 33 mm. În cazul acestei piese s-a păstrat mult mai bine porțiunea de 210 mm din vârful lamei, lățită la 38 mm și cu tăiș pe ambele părți, așa-numitul *elman*, prin care centrul de greutate cade între mijlocul lamei și vârf sporind eficiența armei.

Tija mânerului are lungimea de 70 mm, fiind de asemenea curbată în sens invers curburii lamei, deci spre tăiș, în așa fel încât medianele mânerului și lamei generează un unghi de 20 de grade.

Garda realizată din fier, este ușor curbată spre lamă și terminată în bulbi aplatizați, iar orificiul de prindere dinspre mâner este lărgit pentru a cuprinde și fixa înmănușarea. Această gardă, aparține tipului IA al clasificării Ruttkay, fiind considerată ca cea mai răspândită formă, caracteristică secolului al X-lea.⁶⁶⁷ Pentru spațiul răsăritean, unde prin populațiile de stepă sabia s-a menținut mai mult în uz, A.N. Kirpicnikov extinde posibilitatea folosirii acestor gărzi cu mici modificări până în secolul al XII-lea, aducând în sprijinul acestei afirmații exemplificări de piese provenite în cea mai mare parte din mediul cuman.⁶⁶⁸

Pentru Transilvania și Banat, nu există până în prezent dovezi ale folosirii sabiei după secolul al XI-lea. În acest spațiu chiar în complexe funerare ce conțin elemente specifice migratorilor maghiari, scărițe cu talpă rotunjită săgeți rombice sau zăbală articulată, deja de la cumpăna mileniilor, spada grea de tip occidental, dreaptă și cu două tăișuri, înlocuiește sabia ușoară⁶⁶⁹, reflectând adaptarea acestei populații la modul de luptă al zonei.

---

⁶⁶⁵ KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 17 sq, pl. V.

⁶⁶⁶ KOVACS, I., *Op. cit.*, p. 102 sq., pl. IV-1.

⁶⁶⁷ RUTTKAY, A., *Op. cit.*, p. 288; vezi și fig. 31.

⁶⁶⁸ KIRPICNIKOV, A.N., în *WuK*, 28-1/1986, p. 18 sqq, pl. VI.

⁶⁶⁹ PINTER, Z.K., în *Forschungen*, 37-2/1995; a. a., în *Sargetia*, XXV/1992-

VII. ARMAMENTUL ȘI ECHIPAMENTUL DEFENSIV ÎN ORGANIZAREA MILITARĂ A TRANSILVANIEI SECOLELOR IX-XIV. CONCLUZII

Din punctul de vedere al echipamentului de luptă, Transilvania evului mediu timpuriu, se aliniază situației general europene, dezvoltând aceleași forme evolutive prin permanenta adaptare la structurile militare medievale ale continentului.

Spadele medievale ale secolelor IX-XIV, nu fac excepție și nu ies din acest curent evolutiv european de ansamblu, particularitățile zonale fiind minime. S-a arătat ceva mai sus că morfologia spadelor este determinată atât de evoluția echipamentului defensiv, cât și de adaptarea la modul de luptă și echipamentul militar al potențialilor inamici. Astfel, din acest punct de vedere, avem de-a face în Transilvania secolelor IX-XIV, cu puternice influențe dinspre Europa Centrală și Occidentală și mai puțin dinspre Peninsula Balcanică și Europa Răsăriteană, motivate de realitățile istorice și militare ale epocii.

În cazul spadelor putem observa pentru spațiul intracarpatic, o reprezentare destul de clară a întregului spectru tipologic european, desigur cu unele particularități și diferențieri pentru diferitele etape cronologice. Astfel sunt foarte rare piesele databile în secolele VIII-XI și mult mai numeroase cele aparținând perioadelor mai noi, ale secolelor XII-XIV. De asemenea, spadele de tip apusean domină net în comparație cu cele de factură bizantină, extrem de rare de altfel în întregul spațiu central și sud-est european⁶⁷⁰.

Pentru o analiză și o explicare riguroasă a acestei situații este

---

⁶⁷⁰ KISS, A., *Frühmittelalterliche byzantinische Schwerter im Karpatenbecken*, în *Acta AASH*, 39/1987.

necesar în primul rând să aducem în discuție felul și căile pe care asemenea piese ne pot fi transmise și ajung să fie păstrate până în zilele noastre. O spadă făurită în secolul al VIII-lea poate să „supraviețuiască” îngropată în pământ, păstrată într-un tezaur sau transmisă din generație în generație. Această din urmă modalitate este aproape exclusă pe durata a 12 secole, iar în tezaure sunt păstrate asemenea arme doar dacă au o semnificație deosebită. În pământ spadele pot ajunge prin depunere rituală în complexe funerare sau prin ascundere cu scopul unei recuperări ulterioare. Pierderea poate fi practic exclusă, deoarece avem de-a face cu obiecte pe cât de voluminoase pe atât de valoroase și după cum s-a arătat deja mai sus, spadele se recuperau și de pe câmpurile de luptă⁶⁷¹. Chiar dacă am accepta ideea că nu toate armele sunt găsite în asemenea acțiuni, credem că șansa ca o spadă căzută pe suprafața solului să rămână neobservată până la acoperirea ei naturală cu pământ este minimă. Desigur, există și situații de pierdere irecuperabilă, dacă în luptă arma a căzut în locuri greu accesibile, spre exemplu într-o apă sau mlaștină, ceea ce ar putea constitui de asemenea o explicație, alături de cele discutate mai sus, la foarte frecventele descoperiri de arme și mai ales spade medievale în fluvii și râuri ⁶⁷² dar asemenea cazuri rămân totuși excepții. Prin urmare, marea majoritate a pieselor databile în perioada cuprinsă între secolele VIII-XI, provin din descoperiri arheologice, spre deosebire de exemplarele mai noi, din secolele XII-XIV, al căror număr este completat și de unele piese păstrate în colecții vechi sau arsenale istorice. Dintre piesele descoperite arheologic, putem de asemenea observa, cum majoritatea provin din descoperiri ocazionale și doar un număr extrem de mic apar în cercetări sistematice. Explicația acestei situații rezidă în caracterul „senzațional” al descoperirilor de arme relevant în introducerea prezentei lucrări, piese ca spade, săbii, vârfuri de lance sau halebardă, impresionând mai mult pe descoperitorii neavizați decât fragmentele ceramice sau alte materiale arheologice.

Alături de aceste aspecte, nu putem exclude ca o cauză a rarității pieselor de armament din perioadele mai vechi, posibilitatea ca numeroase arme timpurii să fi fost „reciclate” sau topite și re prelucrate în exemplare mai noi, mai ales dacă erau foarte deteriorate

---

⁶⁷¹ *Vezi supra nota: 179.*

⁶⁷² *Vezi mai sus capitolul III, notele: 256-259.*

în luptă, cunoscută fiind pentru perioadele timpurii ale evului mediu valoarea ridicată a metalului pe care îl încorporau.⁶⁷³

Desigur, nu numai modul și condițiile de păstrare al pieselor de armament medieval determină tabloul discrepant actual. Cu certitudine în perioadele timpurii, spadele erau mai rare, fiind greu de realizat tehnic și reprezentând un avut de preț și un atribut cu valențe simbolice și spirituale al castelor militare, pe când în perioadele mai noi, prin dezvoltarea meșteșugului armurierilor și în special prin apariția breslelor specializate, producția crește și implicit valoarea lor scade, făcându-le accesibile unor categorii mai largi.

În ceea ce privește discrepanța cantitativă dată de mediul de proveniență, explicația rezidă în realitățile istorice. Din cele expuse mai sus se poate deduce destul de clar că dintre piesele caracteristice secolelor VIII-XI, majoritatea covârșitoare o reprezintă cele descoperite în complexe funerare, ceea ce implică un ritual necreștin sau cel puțin tradiții precreștine puternice în acest sens. Ori, în Transilvania aceleiași perioade, un asemenea ritual nu era practicat decât de alogeni. Desigur, se pune întrebarea de ce, în mormintele maghiare sau slave necreștine, se găsesc destul de frecvent spade de proveniență nordică, mai rar france, iar cele bizantine sunt reprezentate în cazuri extrem de rare. Răspunsul ni-l oferă însăși legislația bizantină elaborată încă sub Justinian (526-565), de către Tribonius în „*Corpus juris civilis*“ și rămasă în vigoare pe perioada secolelor următoare și în care se stabilește un adevărat embargo al armelor.⁶⁷⁴ În perioada lui Leon al VI-lea (887-893) ce ne interesează mai mult, prin așa-zisele „Basilicale“, exportul de arme „*loricas, scuta et arcus, sagittas et spathas et gladios*“ și în general a fierului brut sau prelucrat, se interzice cu desăvârșire și se stabilește pentru negustorii și chiar pentru cei ce merg în solie la barbari și care ar încerca să încalce interdicția, pedeapsa maximă: confiscarea averii și pedeapsa capitală.⁶⁷⁵ Această interdicție severă demonstrează că asemenea materiale erau foarte căutate în mediul barbar,

---

⁶⁷³ FELGENHAUER-SCHMIDT, S., *Op. cit.*, p. 77 sqq.

⁶⁷⁴ KISS, A., *Op. cit.*, p. 195, nota 26.

⁶⁷⁵ HEIMBACH, G. E., (Ed.), *Basilicorum Libri*, vol II., Leipzig 1840, XIX, t.I., p. 84.; „...nici să nu vândă arme sau fier. Iar celuia ce nu va da ascultare, să i se confiște avutul în întregime și să primească pedeapsa capitală. Și nimeni, ducându-se în solie la barbari, să nu vândă arme, indiferent dacă acestea sunt finite sau neprelucrate, și nici fier în general. Iar cel ce nu se va supune, să fie lipsit de tot avutul și să i se aplice pedeapsa capitală.“

reprezentând o tentație majoră pentru migratorii din afara granițelor imperiului și un mijloc de câștig substanțial pentru negustorii bizantini, motiv pentru care, ca orice embargo, se pare că a fost și încălcat, așa cum o demonstrează cele câteva descoperiri arheologice, stopând totuși un export pe scară largă. Unul dintre cei ce au încălcat interdicția, a fost chiar legiuitorul Leon al VI-lea, care trimite prin soli cadouri în arme căpeteniilor maghiare.⁶⁷⁶ Înaintașul acestuia, Justinian, a știut să rezolve mai „diplomatic” o problemă asemănătoare. Solii avari ai lui Bajan ce poartă tratative cu bizantinii în anul 562, după terminarea misiunii, achiziționează fără să întâmpine vreo interdicție haine și arme, pornind apoi pe drumul de întoarcere, unde, după un ordin secret al împăratului, generalul Iustinus îi interceptează și îi deposedează de armele cumpărate.⁶⁷⁷ Nu trebuie să oitem faptul că exportul armelor era interzis doar către barbari și probabil în această categorie nu intrau și federații și nici cei ce recunoșteau suzeranitatea Bizanțului și a împăratului, așa cum pare să fi fost cazul ducelui Menumorut⁶⁷⁸, ceea ce ar explica și apariția unei spade bizantine la Sfântu Gheorghe, zonă până în care maghiarii nu aveau cum să înainteze în secolul al X-lea.⁶⁷⁹

Și francii încearcă să impună prin două capitularii, în 805 și 811, o interdicție de export, un fel de „embargo” al armelor către slavii moravieni și avari,⁶⁸⁰ dar spadele cu clare semne de ateliere france descoperite în aceste zone, duc la concluzia că aceste interdicții au fost mult mai puțin respectate decât cele bizantine. Pe de altă parte, probabil că dacă acest comerț ar fi fost liber, numărul unor astfel de descoperiri ar fi fost mult mai mare.

Concluzionând, am putea afirma că numărul restrâns de spade databile în perioada secolelor XVIII-XI, are mai multe explicații istorice obiective și nu poate fi pus pe seama unui vacuum de populație sau a lipsei unei organizari politico-militare riguroase, cum s-ar putea interpreta relatarea lui Anonymus, conform căreia în Transilvania

---

⁶⁷⁶ KISS, A., *Op. cit.*, p. 199.

⁶⁷⁷ *ibidem*, pp. 198-200.

⁶⁷⁸ ANONYMUS, *Faptele ungarilor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, I, ed. POPA-LISEANU, G., București 1933, XX, p.91; cf. și TONCIULESCU, P. L., *Cronica notarului Anonymus, faptele ungarilor*, București, 1996.

⁶⁷⁹ HOREDTE, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn 1986, p. 125 sqq., fig.65.

⁶⁸⁰ RUTTKAY, A., în *Slov. Arch.*, 30-1/1982, p. 175.

luptătorii nu aveau decât arcuri și săgeți⁶⁸¹. Din numeroase alte pasaje ale aceleiași surse deducem exact contrariul, căci dacă în acest spațiu organizarea militară și structurile politice ar fi fost derizorii, nu ne putem explica de ce ducatul lui Menumorut a fost mai greu de supus decât Kievul.⁶⁸² În privința descrierii armatei lui Gelu se poate propune o altă interpretare. Afirmăția „și ducele lor Gelou e puțin statornic și n-are ostași buni împrejurul său” (XXV), poate duce la concluzia că ducele era părăsit de militarii de profesie, adică în limbajul epocii de vasalii cavaleri, care erau nemulțumiți căci seniorul lor „suferă multe neajunsuri” (XXV), fiind astfel nevoit să se bazeze în dificilul moment descris de Anonymus, doar pe așa-zisa „armată de țară”, formată din țărani liberi adică din „...cei mai nevoiași oameni...Blachi și Sclavi care nu au alte arme decât arcuri și săgeți...” (XXV). Că în Transilvania ducelui Gelu, existau relații sociale și politico-militare evoluat, de tip vasalic, reiese și din continuarea relatării, când deși înfrânți, „locuitorii țării”, prin care desigur sunt desemnați mai-marii locului, doar „văzând moartea stăpânului lor”, deci anularea contractului vasalic, „de bună voie, dând mâna, au ales ca domn pe Tuhutum” față de care „întăresc cuvântul prin jurământ” (XXVII), deci fac omagiu în sistem vasalic și nu depun un jurământ gentilic, de sânge, cum apare menționat ca obicei la maghiari în aceeași lucrare (V). În părțile bănățene, conform aceleiași surse (XLIV), ducele Glad conduce o armată redutabilă, formată atât din călăreți, cât și din pedestrași, de partea sa luptând și „cneji ai bulgarilor”, probabil vasali ai săi.

Această organizare militară vasalică, superioară în epocă, a făcut poate ca sabia să nu fie preluată în Transilvania, unde nu se potrivea modului de luptă bazat pe cavaleria grea, vasalică în care arma de bază o constituia spada de factură francă, nordică sau bizantină. Piese de acest fel, databile înainte de secolul al X-lea, descoperite în Transilvania, Banat și Crișana, deși puține la număr, demonstrează totuși prin raportare la întinderea teritoriului și prin comparație cu alte zone ca Moravia sau Rusia, că acest spațiu a fost temeinic organizat militar și cuprins în structuri politice viabile și sincrone evoluției de ansamblu a societății medievale europene a secolelor VIII-XI. După secolul al XI-lea, această situație urmează o

---

⁶⁸¹ ANONYMUS, *Faptele ungarilor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, I, ed. POPA-LISEANU, G., București 1933, XXV, p.95.

⁶⁸² *ibidem*, VIII-IX, pp. 78-81., XIX-XX, pp. 90-92, LI, p.117 sqq.

evoluție firească, maghiarii ca forță militară dominantă în aceste zone, preluând ei înșiși structurile militare, sociale și politice ale Europei Centrale și Apusene, în urma creștinării în rit roman și a intrării în sfera de influență a Imperiului German. Acest aspect este ușor sesizabil arheologic, deoarece inventarul necropolelor maghiare de după anul 1000, își schimbă configurația, iar săbiile specifice acestei populații la venirea în Pannonia și Transilvania sunt înlocuite cu spade cavaleriești de factură occidentală⁶⁸³, pentru ca, de la mijlocul secolului al XI-lea armele să dispară cu totul din morminte.

Un nou impuls pe linia răspândirii spadei cavaleriești occidentale în Transilvania, vine odată cu secolul al XII-lea prin colonizarea germană în părțile de sud-est ale acestui teritoriu. Așa ca în domeniul agriculturii, meșteșugurilor și arhitecturii, coloniștii vor promova în noua patrie aceleași tradiții militare ca în zonele de origine și este foarte probabil ca cel puțin nobilii, „greavii“, să fi venit aici cu armamentul propriu. Doar un secol mai târziu, avem deja dovada arheologică a făuririi unor astfel de arme de către fierarii sași⁶⁸⁴, respectând cu totul formele „de ultimă oră“ din spațiul apusean. În aceeași perioadă, un rol de seamă în alinierea armamentului transilvan la ultimele cerințe ale artei militare îl vor fi avut Cavalerii Teutoni, militari de profesie, care, în ciuda scurtei lor șederi în Țara Bârsei, au demonstrat prin construcțiile cu caracter militar⁶⁸⁵ și prin puținele piese ce le pot fi atribuite, această capacitate.

Secolul al XIII-lea marchează și primul „șoc“ și „eșec militar“ de amploare al cavaleriei grele în fața hoardelor mongole, cu extrem de rapide și manevrabile corpuri de cavalerie ușoară, dar datorită dominației scurte a acestora în Europa Centrală, nu se înregistrează o schimbare esențială a configurației armamentului transilvan, prin adaptarea la cavaleria ușoară inamică, așa cum se întâmplă în Rusia⁶⁸⁶. Nici secolul al XIV-lea, nici noul pericol otoman și nici dezastrul cavaleriei grele la Nicopole, nu au determinat o schimbare radicală a

---

⁶⁸³ PINTER, Z.K., în *Forschungen*, 37-2/1995, p. 9 sq.

⁶⁸⁴ HOREDTE, K., în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Kolosvár, 1957, p. 338 sqq.; cf. și RILL, M., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 81 sqq.

⁶⁸⁵ MINNING, A., *Op. cit.*, cf. și ZIMMERMANN, H., în *Siebenbürgen und seine Hospites Teutonici*, Köln-Weimar-Wien, 1996, pp. 160-225.

⁶⁸⁶ KIRPICNIKOV, A. N., în *WuK*, 28-1/1986; a.a., în *Archeologia SSSR*, 1985.

armamentului din Transilvania, spadele evoluează în continuare fie spre piese extrem de ușoare pentru împuns, fie spre forme mai mari și mai grele, adaptate armurilor integrale din plăci metalice, care vor domina și secolul viitor. Abia începând cu secolul al XV-lea se pot observa primele tentative de schimbare structurală și morfologică a armamentului european și implicit transilvan, datorate atât apariției armelor de foc ce făceau inutilă orice armură, cât și noului inamic al continentului, Imperiul Otoman, cu trupele sale bazate pe infanterie și cavalerie ușoară.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI GENERALE:

- *** , *Basilicorum Libri*, II., ed. HEIMBACH, G. E., Leipzig, 1840, XIX, t.I.
- *** , *800 Jahre Kirche der Deutschen in Siebenbürgen*, Innsbruck, 1991.
- *** , *A Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, vol. III, Budapest, 1976.
- *** , *Chateaux Chevaliers en Hainaut au Moyen Age*, Bruxelles, 1995
- *** , *Das Reich der Salier; Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz*, Sigmaringen, 1992.
- *** , *Der Wandteppich von Bayeux, ein Hauptwerk mittelalterlicher Kunst*, London, 1957.
- *** , *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
- *** , *Die Bajuwaren von Severin bis Tassilo 488-788; Gemeinsame Landesausstellung des Freistaates Bayern und des Landes Salzburg*, Rosenheim-Mattsee, 1988.
- *** *Documenta Romaniae Historica*, C, X, Bucuresti, 1977.
- *** *Documenta Romaniae Historica*, C, XII, Bucuresti, 1985.
- *** , *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, București, 1994.
- *** , *Germanen, Hunnen und Awaren; Schätze der Völkerwanderungszeit*, Nürnberg, 1987.
- *** , *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit*, Frankfurt am Main, 1994.
- *** , *Histoire universelle des armées*, Paris, 1965.
- *** , *Istoria României - Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1997.
- *** , *Kurze Geschichte der deutschen Literatur*, Berlin, 1981.
- *** , *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Budapest, 1990.
- *** , *L'Érmitage*, Leningrad, 1983.

- ***, *Medieval Heraldry*, London, 1987.
- ***, *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, III, IV, V, XX.
- ***, *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, București, 1975.
- ***, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, II, ed. SZENTPÉTERY, E., Budapest, 1937-1938.
- ***, *Sveagold und Wikingerschmuck*, Mainz, 1968.
- ***, *Taschenlexikon; Religion und Theologie*, Göttingen, 1971.
- ***, *Flavi Vegeti Renati Epitoma rei militaris*, Leipzig, 1885.
- ***, *Isidori Hispaniensis Episcopi Etymologiarum sive Originum libri XX*, Oxford, 1911.
- ADERSSON, A., *The Art of Scandinavia*, London, 1968.
- ADRIAN-WERBUNG, K., von, *Die Krongesandtschaften, in Nürnberg - Kaiser und Reich*, Nürnberg, 1986.
- ALEXIANU, A., *Mode și veșminte din trecut, I-II*, București, 1987.
- ALPATOV, M., *Istoria artei, I*, Bucuresti, 1967.
- ALTENSTEIN, G. von, *Der Fechtsport*, 1902.
- AMLACHER, A., *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Uebergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Oesterreich (1690)*, în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Bd.15.
- ANGHEL, G., *Noi descoperiri arheologice în legătură cu așezarea feudală timpurie de la Alba Iulia*, în *Apulum*, VII/1968.
- ANGHEL, G., *Necropola birituală prefeudală de la Ghirbom (Gruiul Fierului) județul Alba*, în *Apulum*, XXIV/1997.
- ANGHEL, G., CIUGUDEANU, H., *Cimitirul feudal timpuriu de la Blandiana*, în *Apulum*, XXIV/1987.
- ANONYMUS, *Faptele ungurilor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, I, ed. POPA-LISEANU, G., București, 1933.
- ARBMAN, H., *Schweden und das Karolingische Reich*, Stockholm, 1937.
- ARBMAN, H., *The Vikings*, London, 1962.
- ARMBRUSTER, A., *Grenzwacht und Hilfsvölker*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, XII-6/1973.
- BALACI, I., *Noi aspecte iconografice în pictura murală gotică din Transilvania; Hărman și Sînpetru*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 36/1989.
- BÁLINT, Cs., *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Budapest, 1991.
- BALINT, Cs., *Über die Datierung der osteuropäischen Steppenfunde des frühen Mittelalters*, în *Mitt. Arch. Inst.*, 14/1985.

- BALINT, Cs., *Zur Frage der byzantinischen Beziehungen im Fundmaterial Ungarns*, în *Mitt. Arch. Inst.*, 14/1985.
- BEJAN, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara, 1995.
- BEJAN, A., *Necropola de înhumație de sec. VIII-IX e.n. de la Timișoara - Podul Mogoș*, în *AMN*, XXI/1983.
- BELOSEVIĆ, J., *Materijalna kultura Hrvata od VII do IX stoljeca*, Zagreb, 1980.
- BENEA, D., BONA, P., *Tibiscum*, București, 1994.
- BERCIU, D., *Lumea celților*, București, 1970.
- BINDER, P., *Contribuții la localizarea Cruceburgului și unele probleme legate de ea*, în *Culegere de studii și cercetări*, I/1967.
- BINDER, P., *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Studii de istorie a Banatului*, II/1970.
- BONA, I., *Avar lovassír Iváncsáról în AÉ*, 97/1970.
- BOOR, H. de, NEWALD, R., *Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München, 1966.
- BORGOLTE, M., *Die Grafen Alemanniens in merowingischer und karolingischer Zeit*, Sigmaringen, 1986.
- BÖTTICHER, G., KINZEL, K., *Altdeutsches Lesebuch*, Halle / Saale, 1927.
- BRANDT, A. von, *Werkzeug des Historikers*, Stuttgart-Berlin-Köln, 1989.
- BRATE, E., *Ostergötlands runinskriften*, Kristiania, 1911.
- BRENTJES, B., *Die Söhne Ismaels, Geschichte und Kultur der Araber*, Leipzig, 1973.
- BREZEANU, S., „*La Bulgarie d' au-de la de l'Ister*“ a la lumiere des sources écrites médiévales, în *Études balkaniques*, 20-4/1984.
- BROOKE-LITTLE, J. P., *An Heraldic Alphabet*, London, 1985.
- BUMKE, J., *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, München, 1986.
- BURGE, W., von, *Der Orden der Schwertbrüder*, Leipzig, 1875.
- BUSCHHAUSEN, H., *Der Klosterneuburger Altar des Nikolaus von Verdun aus dem Jahre 1181*, în *Metallkunst von der Spätantike bis zum ausgehenden Mittelalter*, Berlin, 1982.
- CANTEMIR, DIMITRIE, *Descriptio antiqvi et hodierni status Moldaviae*, București, 1973.
- CHABAS, M., *Le duel judiciaire en France (XIIIe-XVIe siècles)*, Paris, 1978.
- CHIDIOȘAN, N., *O necropolă din feudalismul timpuriu descoperită la Sălacea*, în *SCIV*, 20-4/1969.

- CHRISTE, Y., LOSOWSKA, H., RECHT, R., VELMANS, T., *Christentum; Formen und Stile*, Köln, 1994.
- ČILINSKA, Z., *Bestattungsritus im VI.-VIII. Jahrhundert in der Südslowakei*, în *Studijné Zvesti*, 16/1968.
- CILINSKA, Z., *Zur Frage des zweiten awarischen Kaganats*, în *Slov. Arch.*, XV-2/1967.
- CLARE, J. D., TWEDDLE, D., *Wikinger*, Nürnberg, 1991.
- CORNIDES, E., *Rose und Schwert im päpstlichen Zeremoniell von den Anfängen bis zum Pontifikat Gregors XIII*, Vienna, 1967.
- COSMA, C., *Morminte din secolele IX-X p.Ch. descoperite la Zalău, jud. Sălaj*, în *Ephemeris Napocensis*, IV/1994.
- COSTEA, F., *Repertoriul arheologic al județului Brașov, (I)*, în *Cumidava*, XV-XIX/1995.
- CRISAN, I. H., *Civilizația geto-dacilor*, București, 1993.
- CSALLNER, R., *Quellenbuch zur vaterländischen Geschichte*, Hermannstadt, 1905.
- CSILLAG, F., *A kardok történelmünkben*, Budapest, 1971.
- DANKANITS, Á., FERENCZI, I., *Săpăturile arheologice de la Ciumbrud*, în *MCA*, VI/1959.
- DARMSTAEDER, E., *Georg Agricola - Bergwerksbuch*, München, 1928.
- DEAC, N., CIORAN, D., în *Forschungen*, 26-2/1983, p. 83.
- DIENES, I., *A honfoglaló magyarok*, Budapest, 1972.
- DIODOR din SICILIA, *Biblioteca istorică*, București 1981, cartea V, VI.
- DOSTÁL, B., *Velkomoravské hradisko Breclav - Pohansko; Deset let archeologických výzkumu*, în *Zvláštní otisk z vlastivedného vestníku moravského, Ročník*, XXII/1970.
- DRAGUȚ, V., *Picturile murale de la Mediaș*, în *Buletinul Monumentelor istorice*, 2/1976.
- DRIMBA, O., *Istoria culturii și civilizației, II*, București, 1987.
- DURLIAT, M., *Die Kunst des frühen Mittelalters*, Freiburg-Basel-Wien, 1987.
- EBERT, M., *Sax*, în *Hoops' Reallexicon der germanischen Altertumskunde*, 4/1918-1919.
- EICHMANN, E., *Die Kaiserkrönung im Abendland*, Vol. II, Berlin, 1942.
- EISNER, J., *Kultura normanská a naše zeme*, în *Čestami umeni*, Praha, 1949.
- EISNER, J., *Zaklady kovárství v době hradišti v Československu*

în *Slavia Antiqua*, 1/1948.

ELBERN, V., *Das erste Jahrtausend*, Berlin, 1962.

FAURE, É., *Istoria artei. Arta medievală*, București, 1988.

FEHRING, G. P., *Einführung in die Archäologie des Mittelalters*, 2. Aufl., Darmstadt, 1992.

FEHRING, G. P., *Missions- und Kirchenwesen in archäologischer Sicht*, în *Geschichtswissenschaft und Archäologie*, XXII/1979.

FELGENHAUER-SCHMIEDT, S., *Die Sachkultur des Mittelalters im Lichte der archäologischen Funde*, Frankfurt am Main, 1993.

FETTICH, N., *Die altungarische Kunst*, în *Schriften zur Kunstgeschichte Südosteuropas*, 1/1942.

FETTICH, N., *Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*, Budapest, 1937.

FICK, R., *Auf Deutschlands hohen Schulen*, Berlin, 1900.

FINKE, H., *Papsttum und Untergang des Tempelordens*, 1907.

FLORESCU, R., DAICOVICIU, H., ROȘU, L., *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, 1980.

FOCILLON, H., *Arta sculptorilor romanici*, București, 1989.

GAIER, C., *L'evolution et l'usage de l'armement personnel defensif au pays de Liege du XIIIe au XVe siecle*, în *WuK*, IV/1962.

GAMBER, O., *Kataphrakten, Clibanarier, Normannenreiter*, în *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 64/1968.

GARAM, E., *Der awarische Fundstoff im Karpatenbecken*, în *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, Berlin, 1987.

GIESLER, J., *Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur*, în *Prähistorische Zeitschrift*, 56/1981.

GJESSING, G., *Studier i norsk Merovingertid*, în *Skrifter det Videnskaps-academi i Oslo*, II-2/1934.

GLODARIU, I., *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1978.

GLÜCK, E., *Une source précieuse de l'histoire de la Roumanie: la Manuscrit „Deliberatio“ (XIe siecle)*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, XVIII-2/1979.

GOFF, J., *Le, Imaginarul medieval*, București, 1991.

GRIMME, E. G., *Die Geschichte der abendländischen Buchmalerei*, Köln, 1980.

GRITZNER, E., *Symbole und Wappen des alten Deutschen Reiches*, Leipzig, 1902.

HANSEN, S., *Studien zu Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, în *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, (UPA)*, 21-1/

1994.

- HÄNSEL, B., *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, in *BAM*, 7-8/1968.
- HEITEL, R. R., *Aufgaben der Archäologie des 12. Jahrhunderts in Siebenbürgen*, in *Forschungen*, 37-1/1994.
- HEITEL, R. R., *Contribuții la problema genezei raporturilor feudale în Transilvania în lumina cercetărilor arheologice de la Alba Iulia*, in *Muzeul Național*, II/1975.
- HEITEL, R. R., *Die Archäologie der ersten und zweiten Phase des Eindringens der Ungarn in das innerkarpatische Transilvanien*. in *Dacia N.S.*, XXXVIII-XXXIX/1994-1995.
- HEITEL, R. R., *Eine nordische Lanzenspitze in der Sammlung des Archäologischen Instituts-Bukarest*, in *Forschungen*, 35/1992.
- HEITEL, R. R., *Un vârf de lance din colecția Institutului de Arheologie (București)*, in *SCIVA*, 42-3;4/1991.
- HEITEL, R. R., *Unele considerații privind civilizația din bazinul carpatic în cursul celei de-a doua jumătăți a sec. IX în lumina izvoarelor arheologice*. in *SCIVA*, 34-2/1983.
- HENNING, R., *Die deutschen Runendenkmäler*, Leipzig, 1889.
- HERGSELL, G., *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1443 - Gothaer Codex*, Prag, 1889.
- HERGSELL, G., *Talhoffers Fechtbuch aus dem Jahre 1459 - Ambraser Codex*, Prag, 1889.
- HERZBERG, A. J., *Der Heilige Mauritius. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Mauritiusverehrung*, in *Quellen und Abhandlungen zur Mittelrheinischen Kirchengeschichte*, 42/1981.
- HILS, H. P., *Handschriften der Fecht- und Ringmeister des Spätmittelalters*, in *WuK*, 29-2/1987.
- HINZ, H., *Zu den „Adelsgräbern“ des 8. Jahrhunderts*, in *Offa*, 27/1970.
- HOLBAN, M., *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981.
- HOREDTE, K., *Die Ansiedlung von Blandiana, Rayon Orăștie, am Ausgang des ersten Jahrtausends u. Z.*, in *Dacia N.S.*, XI/1966.
- HOREDTE, K., *Backteller und Tonkessel in Morești*, in *Slov. Arch.*, XXVI-1/1978.
- HOREDTE, K., *Morești, Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, I - Bukarest, 1979, II - Bonn, 1984.
- HOREDTE, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986.

HOREDT, K., *Siebenbürgen im Mittelalter*, în *Antiquitas*, (Bonn), 28/1986.

HOREDT, K., *Siebenbürgen in spätrömischer Zeit*, Bukarest, 1982.

HOREDT, K., *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică*, în *Apulum*, III/1949.

HOREDT, K., *Voievodatul de la Bălgrad*, în *SCIV*, 5, 3-4/1954.

HOREDT, K., *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, Bukarest, 1958.

HRUBY, V., *Grossmähren, ein versunkenes Slavenreich im Lichte neuer Ausgrabungen*, Berlin, 1968.

HRUBÝ, V., *Staré Město. Velomoravské pohřebiště*, în *Monumenta Archaeologica*, III/1955

HUBERT, H., *Celții și civilizația celtică*, București, 1983.

IODAN, I., *Toponimia românească*, București, 1963.

JAHNKUHN, H., *Die Wehranlagen der Wikingerzeit zwischen Schlei und Treene*, Neumünster, 1937.

JANKUHN, H., *Archäologie und Geschichte*, Bd. 1, Berlin - New York, 1976.

JÄHNS, M., *Atlas zur Geschichte des Kriegswesens von der Urzeit bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Berlin, 1978.

KAJETAN, E., HAJDU, I., *Csataképek. A magyar hadtörténelem a festészet és a grafika tükrében*, Budapest, 1980.

KALOUSEK, F., *Velkomoravské Hradisté Pohansko*. Brno, 1970.

KEHOE, A. B., *North American Indians*, Englewood Cliffs, 1881.

KLUGE, F., *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 17. Aufl., Berlin, 1957.

KOLCIN, B. A., *Černaia metalurgia i metaloobrabotka v drevnei Rusi*, în *Materialy i issledovanie po archeologii SSSR*, 32/1953;

KOPERA, F., *O napisach na mieczu koronacyjnym królów polskich*, în *Widomosci Numizmatyczno-Archeologiczne*, 9-11/1917.

KOVACS, I., *A kolozsvári Zápolya-utcai magyar honfoglaláskori temető*, în *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából*, II-1/1942.

KRENN, P., *Das Landeszeughaus in Graz*, Graz, 1991.

KROMAYER VEITH, G., *Heerwesen und Kriegführung der Griechen und Römer*, Berlin, 1928.

KROUT, C. V., *Bold Robin and His Forest Rangers*, New York, 1902.

KUEAS, H., *Die Naumburger Werkstatt*, Naumburg, 1937.

- KUFAHL, H., SCHMIDT-KOWARZIK, *Duellbuch*, 1896.
- LAGLEDER, G. T., *Die Ordensregel der Johanniter*, St.Otilien, 1983.
- LASZLO, Gy., *Östörténetünk legkorábbi szakaszai*, Budapest, 1961.
- LASZLO, Gy., *Szolnok-Doboka területének települése Szent István koráig*, Dés-Kolozsvár, 1944.
- LECHLER, J., *Vom Hakenkreuz*, Leipzig, 1925.
- LECIEJEWICZ, L., *Slowianie Zachodni*, Wroclaw, Warszawa, Kraków, Gdansk, Lodz, 1989.
- LINDEMANN, G., BOEKHOFF, H., *Lexikon der Kunststile*, 1-2, Braunschweig, 1975.
- LORANGE, A., *Den yngre jernalders svaerd*, în *Bergens Museum Skrifter*, 4/1889.
- MACHILEK, F., *Die Heiltumsweisung*, în *Nürnberg - Kaiser und Reich*, Nürnberg, 1986.
- MANOLESCU, R., *Istoria medie universală*, București, 1980.
- MARICA-GUY, V., *Dürer*, București, 1984.
- MARICA-GUY, V., MORARU, M., *Implicațiile stilistice ale unei picturi sighişorene din prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, 26/1976.
- MĂRGHITAN, L., *Banatul în lumina arheologiei*, III, Timișoara, 1985.
- MĂTASĂ, C., ZAMOȘTEANU, I., ZAMOȘTEANU, M., *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *MCA*, VII/1959.
- MEYER, H., *Heerfahne und Rollandsbild*, Göttingen, 1930.
- MEYER, K., *Die Urschweizer Befreiungstradition*, Bern, 1927.
- MEYER-SALES, F., *Ornamentica*, I-II, Bucuresti, 1988.
- MEYRICK RUSH, S., *Observations on the Ancient Military Garmentes formerly worn in England*, în *Archeologia*, 19/1818.
- MIGUEL, A., *Islamul și civilizația sa*, I-II, Bucuresti, 1994.
- MINNING, A., *Der Deutscher Ritterorden und seine Burgen*, Königstein / Leipzig, 1940.
- MITTELSTRASS, O., *Beiträge zur Siedlungsgeschichte Siebenbürgens im Mittelalter*, München, 1961.
- MOLSDORF, W., *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst*, Leipzig, 1926.
- MÜLLER, H. A., MOTHESS, O., *Archäologisches Wörterbuch*, Bd. I-II, Leipzig - Berlin, 1878.
- MÜLLER, H., *Archäologische Funde*, în *Korrespondenzblatt des*

Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, 12/1898.

MÜLLER, R., *Vorbericht über die Freilegung des Grabes eines hohen Militärs aus der Mittelawarenzeit in Gyenesdiás* în *Comunicationes Archaeologicae Hungariae*-1989.

MÜLLER-WILLE, M., *Krieger und Reiter im Spiegel früh- und hochmittelalterlicher Funde Schleswig-Holsteins*, în *Offa*, 34/1977.

NAGY, G., *Hadtörténelmi emlékek az ezredéves kiállításon*, în *AÉ*, 16/1896.

NÄGLER, T., *Die Einwanderung der Siebenbürgen-Sachsen*, Bukarest, 1979.

NÄGLER, T., *Populația românească în sudul Transilvaniei și caracterul colonizării săsești în secolele XII-XIII*, în *Studii și articole de istorie*, XIII/1969.

NÄGLER, T., *Cercetările din cetatea de la Breaza (Făgăraș)*, în *Studii și comunicări. Arheologie-istorie*, Sibiu, 14/1969.

NÄGLER, T., RILL, M., *Șantierul arheologic Șura Mică (jud. Sibiu)* în *Studii și comunicări. Arheologie-istorie*, Sibiu, 21/1981.

NÄGLER, T., *Românii și sașii până la 1848*, Sibiu, 1997.

NEMETI, J., LAKO, E., *Noi descoperiri celtice în județul Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, XVII/1993.

NERMAN, B., *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit*, Stockholm, 1929.

NEUMANN, B., *Die ältesten Verfahren der Erzeugung technischen Eisens*, în *Freiburger Forschungshefte - Kultur und Technik*, 6/1964.

NICKEL, I., *Walhall*, Berlin, 1913.

NIEDERMAIER, P., *Zur Siedlungsgeographie und Siedlungsgeschichte Siebenbürgens*, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, IV-2/1988.

NORDMAN, C. A., *Schatzfunde und Handelsverbindungen in Finnland* în *Acta Archaeologica*, Kobenhavn, 13/1942.

NUSSBÄCHER, G., *Aus' Urkunden und Chroniken*, Bukarest, 1981.

OPPERMANN, M., *Tracii între arcul Carpatic și Marea Egee*, București, 1988.

OPRESCU, G., *Manual de istoria artei. Evul mediu*, București, 1985.

OVCAROV, D., *Die Protobulgaren und ihre Wanderung nach Südosteuropa*, în *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, Berlin, 1987.

PAPIU, V. C., MASTACAN, G., *Pietre prețioase*, București, 1973.

PARISE, M., *Das Fechten mit Degen und Säbel*, 1912.

PÂRVAN, V., *Getica*, București, 1982.

PASCU, I. F., *Un martor pentru debutul și evoluția urbanisticii și a culturii materiale medievale în cetatea Sighișoara - „Casa cu Cerb“, în Studii de Istorie a Transilvaniei, I/1994.*

PAULSEN, P., *Wikingerfunde aus Ungarn*, Budapest, 1937.

PETERSEN, E., *Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.-8. Jh.*, Leipzig, 1939.

PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977.

PIASKOWSKI, J., *Technika glanskiego hutnictwa i kowalstwa zelaznego X-XI w.*, în *Gdansk Wczesnosredniowieczny*, 2/1960;

PINTER, Z. K., BOROFFKA, N. G. O., *Neue mittelalterliche Gräber der Ciunbrudgruppe aus Broos/Orăștie, Fundstelle Böhmerberg/Dealul Pemilor X8*, în *Transilvanica. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Rahden, 1999.

PINTER, Z. K., LUCA, S. A., *Necropola medieval timpurie de la Orăștie-“Dealul Pemilor - X2”*, în *Corviniana, (Acta Musei Corviniensis)*, I/1996.

PINTER, Z. K., *Weisskirch - Ein siebenbürgisches Dorf im Griff der Zeit, 2. 1. 3., Der Historische Rahmen*, în *Acta Geographica Lovaniensia*, Leuven, 36/1997.

PLEINER, R., *Staré evropské kovárství*, Praha, 1962.

POKORNY, J., *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, 1/1959.

POPA, R., *Caransebeșul și districtul său medieval*, în *SCIVA*, 40-4/1989.

POPA, R., BALTAG, G., *Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, în *SCIVA*, 31-1/1980.

POPESCU, D., *Cercetări arheologice în Transilvania, (II)*, în *MCA*, II/1956.

PORUMB, M., *Pictura românească din Transilvania, I*, Cluj-Napoca, 1981.

POST, P., *Das Kostüm und die ritterliche Kriegstracht im deutschen Mittelalter, von 1000 bis 1450*, Berlin, 1939.

POST, P., *Zeughaus Erwerbungen seit 1912*, în *ZfHW*, 7/1915-1917.

POULÍK, J., *Staroslovenská Morava*, Praha, 1948.

RĂUȚ, O., IONIȚĂ, V., *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976.

REITZENSTEIN, A. von, *Der Waffenschmied. Vom Handwerk der Schwertschmiede, Plattner und Büchsenmacher*, München, 1964.

REITZENSTEIN, A. von, *Rittertum und Ritterschaft*, München, 1972.

RENK-REICHERT, K., *Runenfibel*, Heilbronn, 1938.

RICHE, P., *Die Karolinger. Eine Familie formt Europa*, Nördlingen, 1992.

ROSE, W., *Anna Komnena über die Bewaffnung der Kreuzfahrer*, în *ZfHW*, IX/1921-1922.

RUSSEL ROBINSON, C., *Roman Armour*, London, 1969.

RUTTKAY, A., *The Organization of Troops, Warfare and Arms in the Period of the Great Moravian State*, în *Slov. Arch.*, XXX-1/1982.

RÜCKERT, F., *Amrilkais der Dichter und König*, Berlin, 1924.

RUSU, M., *Bodenständige und Wandervölker im Gebiet Rumäniens (3.-9. Jahrhundert)*, în *AMN*, XVIII/1980.

RUSU, M., *Frühformen der Staatsentstehung in Rumänien - Betrachtungen zur sozialökonomischen und politischen Lage*, în *Zeitschrift für Archäologie*, 18/1984.

RUSU, M., *Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația românească din Transilvania (sec. VI-X)*, în *Apulum*, IX/1969.

RYBAKOV, B. A., *Remeslo Drevnei Rusi*, Moskva, 1948.

RYGH, O., *Norske Oldsager*, Kristiania, 1885.

SĂCARĂ, N., *Permanență și continuitate în Valea Bistrei*, în *Analele Banatului*, I/1981.

SACHSE, M., *Die Restaurierung von Damaszenstahl*, în *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 11-1/1978.

SACHSE, M., *Damaszenstahl*, în *Deutsche Waffen Journal*, VIII/1981

SCHÖBEL, J., *Prunkwaffen. Waffen und Rüstungen aus dem Historischen Museum Dresden*, Wien-Düsseldorf, 1973.

SCHÖNEFELDER, E., SCHMIDT-VOIGT, H., FABER, G., *Lebensgut aus germanischer und altdeutscher Zeit*, Frankfurt, 1934.

SCHRANIL, J., *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, Berlin - Leipzig, 1928.

SCHWIETERING, J., *Meister Gicelin*, în *ZfHW*, 7/1915-1917.

SCHWIETERING, J., *Zur Geschichte des Schwerteides*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SCHWIETERING, J., *Zum Fernangriff um 1290*, în *ZfHW*, 7/1915-

1917.

SIGERUS, E., *Vom alten Hermannstadt*, Hermannstadt, 1922.

SIGERUS, E., *Cronica oraşului Sibiu*, în *Convergenţe transilvane*, 5/1997.

SIMINA, N. M., *Descoperiri aparţinând feudalismului timpuriu la Tărtăria (jud. Alba)*, în *Buletinul Cercurilor Ştiinţifice Studenţeşti*, Alba Iulia, 2/1996.

SKUBISZEWSKI, P., *Die Bildprogramme der romanischen Kelche und Patenen*, în *Metallkunst von der Spätantike bis zum ausgehenden Mittelalter*, Berlin, 1982.

SMITH, C. S., *A History of Metallography*, în *M.I.T. Press*, Cambridge, 1988.

SOROCEANU, T., *Bronzefunde aus Rumänien*, în *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 10/1995.

SOROCEANU, T., SOROCEANU, A., *Repertoriu de periodice conţinând articole de istorie veche, arheologie şi muzeologie*, Bucureşti, 1981.

SPINEI, V., *Unele consideraţii cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în *SCIVA*, 21-4/1970.

STADLER, P., în *Germanen, Hunnen und Awaren*, Nürnberg, 1987.

SUCIU, I. D., CONSTANTINESCU, R., *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, I, II*, Timişoara, 1983.

SZÉKELY, Z., *Adatok a Székelyföld népvándorlásához*, Sepsiszentgyörgy, 1945.

SZÉKELY, Z., *Jelentés a Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum 1945. és 1953. évek között végzett régészeti kutatásairól*, în *A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve 1879-1954*, Marosvásárhely, 1955.

TACITUS, P. C., *Despre originea şi ţara germanilor*, Bucureşti, 1956.

TEMESVARY, L., LUGOSI, F., *Kardok*, Budapest, 1992.

THOMAS, B., *Deutsche Plattnerkunst*, München, 1946.

TONCIULESCU, P. L., *Cronica notarului Anonymus, faptele ungarilor*, Bucureşti, 1996.

THURRE, D., *Culte et iconographie de Saint Maurice d'Agaune: bilan jusqu'au XIIIe siècle*, în *Zeitschrift für Archäologie und Kunstgeschichte*, 49/1992.

TOTH, Z., *Attilas Schwert*, Budapest, 1930.

- VASILIEV, V., *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980.
- VĂTĂȘIANU, V., *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959.
- VAUCHEZ, A., *Spiritualitatea Evului Mediu occidental*, București, 1994.
- VIOLLET-LE-DUC, M., *Dictionaire raisonné du mobilier francais de l'époque carlovingienne à la Renaissance*, Paris, 1874.
- VLĂDESCU, C. M., *Armata romană din Dacia Inferior*, București, 1983.
- VULPE, A., *Cimitirul din prima epocă a fierului de la Ferigile*, în MCA, VI/1959.
- WAGNER, E., *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, Innsbruck, 1987.
- WAHRIG, G., *Deutsches Wörterbuch*, Gütersloh-München, 1992.
- WEBSTER, G., *The Roman Imperial Army*, London, 1969.
- WEINITZ, F., *Bemerkungen zu dem Aufsätze über romanische Schwertinschriften*, în ZfHW, 8/1918-1920.
- WEIERSBERG, A., *Die in den privilegierten Handwerken der Solinger Klingenindustrie vertretenen Familien*, în ZfHWuK, 1/1923-1925.
- WENDEL, M., *Sloviany i nomady VI-XI vv.*, în Pliska-Preslav, III/1981.
- WERNER, J., *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, în *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil.-Hist. Klasse, N.F., 38-A,B. München, 1956.
- WERNER, J., *Der Grabfund von Malaja Prescepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren*, în *Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Phil.-Hist. Klasse, N.F., 91, München, 1984.
- WHEELER, R. E. M., *London and the Vikings*, în *London Museum Catalogues*, 1927.
- WILLIAMS, A. R., *Methods of Manufacture of Swords in Medieval Europe, Illustrated by the Metallography of some Examples*, în *Gladius*, 13/1977.
- WOLTERS, F., PETERSEN, C., *Die Heldensagen der germanischen Fruehzeit*, Breslau, 1941.
- ZALUSKI, J. J., *Analecta historica de Sacra, in die Natalis Domini, a Romanis Pontificibus quotannis usitata Caeremonia Esem et Pileum benedicedi, Principibus Cristianis mittendi*, Warszawa, 1726.
- ZAVODSZKY, L., *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*, Budapest, 1904.

ZIMMERMANN, F., WERNER, C., MÜLLER, G., GÜNDISCH, G., *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1892-1937.

ZIMMERMANN, H., *Das Mittelalter*, Braunschweig, 1988.

ZIMMERMANN, H., *Das Papsttum im Mittelalter*, Stuttgart, 1981.

ZIMMERMANN, H., *Siebenbürgen und seine Hospites Theutonici*, Köln-Weimar-Wien, 1996.

LUCRĂRI SPECIALE:

ALEXANDER, D. G., *European Swords in the Collections of Istanbul*, Part I. *Swords from the Arsenal of Alexandria*, în *WuK*, 27/2.

ALEXANDRESCU, A., *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*, în *Dacia N.S.*, /1966

ANDRUS, R., *Spade și săbii din colecția muzeului de vean*, în *Sargetia*, XXV/1992-1994.

ANUCIN, D. N., *O nektorich formach drevneiskich russkikh mečei*, în *Trudy VI-AS*, 1/1886.

ARBMAN, H., *Zwei Ingelri-Schwerter aus Schweden*, în *ZfHW*, 5/1936.

ARCHICHOVSKI, A. V., *Russkoe oruzie X-XIII vv.*, în *Doklad i soobsčenie istoričeskogo fakulteta*, 4/1946.

ARENDE, W., *Das Schwert der Wäringierzeit in Russland*, în *Mannus*, 25/1933.

ARENDE, W., *Türkische Säbel aus dem 8.-10. Jh.*, în *Archaeologia Hung.*, 16/1935.

ATANACKOVIC-SALCIC, V., *Fränkische Waffenfunde in der Herzegovina*, în *Balcanoslavica*, 10/1983.

BADER, T., *Die Schwerter in Rumänien*, în *Prähistorische Bronzefunde*, IV, Bd. 8, Stuttgart, 1991.

BADER, T., *Ein mittelalterliches Schwert mit Inschrift aus Satu-Mare*, în *Studijne Zvesti*, 21/1985.

BAKAY, K., *Archäologische Studien zur Frage der ungarischen Staatsgründung*, în *Acta AASH.*, XX/1967.

BAKAY, K., *Honfoglalás és államalapítás-kori temetők az Ipolymentén*, în *Studia Comitatus*, 6/1978.

BALINT, Cs., *Die Archäologie der Steppe*, Wien - Köln, 1989.

BARBASETTI, L., *Das Säbelfechten*, Berlin, 1899.

BARBASETTI, L., *Das Stoßfechten*, Berlin, 1900.

BARLETT WELLS, H., *Medieval Two-Edged Swords in Rumania*,

în *Journal of the Arms and Armour Society*, II-12/1958.

BARNEA, I., *Arme și piese de armament, Dinogetia I*, București,

1967.

BASHFORD, D., *Handbook of Arms and Armour*, New York, 1930.

BEHMER, E., *Das zweischneidige Schwert der germanischen Völkerwanderungszeit*, Stockholm, 1939.

BINDER, M. J., *Ein Königsschwert im Zeughaus*, în *ZfHWuK*, 5/

1935-1936.

BLAIR, C., *European and American Arms, c.1100-1850*, London,

1962.

BLAIR, C., *European Armour*, Batsford, 1958.

BLAIR, C., *The Papal Sword of Maximilian I of Bavaria*, în *WuK*,

29-2/1987.

BOCCIA, L., *L'Arte dell'armatura in Italia*, Milano, 1967.

BOCCIA, L., COEHLO, E., *Armi Bianche Italiane*, Milano, 1975.

BOCCIA, L., ROSSI, F., MORIN, M., *Armi e Armature Lombarde*,

Milano, 1980.

BOEHEIM, W., *Führer durch die Waffensammlung*, Wien, 1889.

BOEHEIM, W., *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig, 1890.

BÖHM, P., *König Ottokars Schwert*, în *Schlesiens Vorzeit in Bild*

und Schrift, 6/1924.

CALDWELL, D. H., *Scottish Weapons and Fortifications 1100-*

1800, Edinburgh, 1980.

CALVERT, A. G., *Spanish Arms and Armour*, London, 1907.

CANACHE, A., CURTA, F., *Depozite de unelte și arme medievale*

timpurii de pe teritoriul României, în *Musaios*, IV-I/1994.

CARPEGNA, N., *Antiche armi dal sec. IX al sec. XVIII, gid*

collezione Odescalchi, Roma, 1969.

CERNISEV, N. A., *O tehnike i proischozdenii „franskich“ mečei,*

nadennich na Dnieprostroe v 1929 godu, în *Skandinavskij sbornik*, 6/1963.

COSMA, A., PINTER, Z. K., *O spadă medievală descoperită*

ocazional în Orăștie, în *Anuarul I.C.S.U.*, 2/1995.

DAENHARDT, R. von, *Das Schwert der Weltentdecker (1430-*

1530), în *WuK*, 31-1,2/1989.

DAVIDSON, H. R. E., *The Sword in Anglo-Saxon England*, Oxford,

1962.

DEMMIN, A., *Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen*

Entwicklungen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Enzyklopädie der Waffenkunde, Gera-Untermhaus, 1891.

DIENES, I., *A honfoglaló magyarok fakengyele*, în *Folia Archaeologica*, 10/1958.

DIETERS, F., *Die Englischen Angriffswaffen zur Zeit der Einführung der Feuerwaffen 1300-1350*, Heidelberg, 1913.

DOPPELFELD, O., *Das fränkische Knabengrab unter dem Chor des Kölner Domes*, în *Germania*, 42/1964.

DÖRNER, E., *Cercetări și săpături arheologice în județul Arad*, în *MCA*, IX/1970.

DRESCHER, H., *Einige technische Bemerkungen zum Hamburger Ulfberth-Schwert*, în *Offa*, 27/1970.

DROBNA, Z., *Medieval Costume and Weapons (1350-1450)*, London, 1958.

DUFTY, A. R., *European Sword and Daggers in the Tower of London*, London, 1974.

ENGEL, B., *Schwertinschrift*, în *ZfHW*, 5/1909-1911.

ERBEN, W., *Die Waffen der Wiener Schatzkammer*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

ERBEN, W., *Schwertleite und Ritterschlag*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

FETTICH, N., *A prágai Szent István kard régészeti megvilágításban în Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, Budapest, 1938.

FETTICH, N., *Garnitures de fourreau de sabres du temps des Avars en Hongrie*, Arethuse, 1926.

FORRER, R., *Romanische Schwertinschriften auf einem Tragaltar in Paderborn*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

FORRER, R., *Schwerter und Schwertknauf. Die Sammlung Carl von Schwarzenbach - Bregenz*, Leipzig, 1905.

FORRER, R., *Schwertinschriften in romanischen Miniaturen*, în *ZfHW*, 7/1915-1917.

FORRER, R., *Studienmaterial zur Geschichte der Mittelalterwaffen*, în *ZfHW*, 2/1900-1902.

FRIESINGER, H., *Waffenfunde des neunten und zehnten Jahrhunderts aus Niederösterreich*, în *Archeologia Austriaca*, 52/1972.

GAIER, C., *Quelques particularités de l'armement de chevaliers teutoniques dans le baillage de Germanie Inferieure aux XIVe et XVe siecles*, în *Fasciculi Archaeologicae Historicae*, I/1986.

GAMBER, O., *Die mittelalterlichen Blankwaffen der Wiener Waffensammlung*, în *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in*

Wien, 1961.

GAMBER, O., *Geschichte der mittelalterlichen Bewaffnung*, în *WuK*, 34-1,2/1992; 35-1,2/1993.

GEIBIG, A., *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter*, Neumünster, 1991.

GEIBIG, A., *Zur Formenvielfalt der Schwerter und Schwertfragmente von Haithabu*, în *Offa*, 46/1989.

GESSLER, E. A., *Die Trutzwaffen der Karolingerzeit vom 8. bis zum 11. Jh.* Basel, 1908.

GLOSEK, M., KAJZER, L., NADOLSKI, A., *Bron sredniowieczna z ziem polskich*, Łódz, 1978.

GLOSEK, M., KAJZER, L., *Zu den mittelalterlichen Schwertern der Benedictus-Gruppe*, în *WuK*, 19-2/1977.

GLOSEK, M., *Le développement et l'état des recherches sur les épées médiévales en Europe*, în *Fasciculi Archaeologiae Historicae*, I/1986.

GLOSEK, M., *Miecze srodkowoeuropejskie z X - XIV wieku*, Wrocław, 1984.

GLOSEK, M., NADOLSKI, A., *Miecze sredniowieczne z ziem polskich*, în *Acta Archaeologica Lodziensia*, 19/1970.

GLOSEK, M., *Znaki i napisy na mieczach sredniowiecznych w Polsce*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1973.

GOGÂLTAN, F., *O rapieră de tip micenian de la Densuș (jud. Hunedoara)*, în *Apulum*, XXXIV/1997.

GUDEA, N., *Römische Waffen aus den Kastellen des westlichen limes von Dacia Porolissensis*, în *Ephemeris Napocensis*, I/1991.

HAEDEKE, H. U., *Blankwaffen. Führer durch die Ausstellung - Deutsches Klingensmuseum Solingen*, Köln, 1982.

HAENEL, A. E., *Alte Waffen*, Berlin, 1920.

HALPIN, A., *Irish Medieval Swords c.1170-1660*, în *Proceedings of the Royal Irish Academy*, XXXVII/1986.

HAMPEL, J., *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, Braunschweig, 1906.

HAMPEL, J., *Das Kurschwert Friedrichs des Streitbaren von Sachsen*, în *ZfHW*, 1/1897-1899.

HARDING, A., *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*, în *Prähistorische Bronzefunde*, IV-14/1995.

HAYWAEDS, J. F., *Sword and Daggers, Victoria and Albert Museum*, London, 1963.

HÄNSEL, B., *Eine datierte Rapiierklinge mykenischen Typs von*

der unteren Donau, în PZ, 48-2/1973.

HEFNER-ALTENECK, J.H., *Waffen*, Frankfurt, 1903.

HEITEL, R.R., *Spade din secolul al XII-lea în muzeele din România*, în SCIVA, 46-1/1995.

HERGSELL, G., *Die Fechtkunst im 15. und 16. Jahrhundert*, Prag, 1896.

HEWITT, J., *Ancient Armour and Weapons in Europe*, Oxford-London, 1860.

HOFFMEYER, A. Bruhn de, *Middelalderens tvaeggede svaerd*, I-II, Kobenhavn, 1954.

HOREDŢ, K., *Eine sächsische Schmiede des 13. Jahrhunderts*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos...*, Kolozsvár, 1957.

HOREDŢ, K., *Săbiile de tip micenian din Transilvania*, în *Apulum*, III/1961

HÜBENER, W., *Waffennormen und Bewaffnungstypen der frühen Merowingerzeit*, în *Fundberichte aus Baden-Württemberg*, 3/1977.

ILIEŞ, C., *Arme romane descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *AMN*, 18/1981.

IONIŢĂ, A., *Un topor de fier descoperit la Feldioara (jud. Braşov)*, în SCIVA, 46, 3 - 4/1995.

JAEGER, F., *Mittelalterliche Waffenfunde aus der Pfalz*, în *ZfHWuK*, 6/1937-1939.

JAHNKUHN. H., *Eine Schwertform aus karolingischer Zeit*, în *Offa*, 4/1939.

JANKOVIC, M., *Implements and Weapons from 9th-11th Centuries Found at Ključ Dunava*, în *Balcanoslavica*, 10/1983.

JANKUHN, H., *Schwerter des frühen Mittelalters*, în *Hamburg*, 2/1950.

JÄHNS, H., *Entwicklungsgeschichte der alten Trutzwaffen*, 1899.

KALMAR, J., *A magyar kard művészete*, Budapest, 1938.

KALMAR, J., *Régi magyar fegyverek*, Budapest, 1971.

KALMAR, J., *Säbel und Schwert in Ungarn*, în *ZfHW*, 5/1935-1938.

KIRPICNIKOV, A. N., *Der sogenannte Säbel Karls des Grossen*, în *Gladius*, X/1972.

KIRPICNIKOV, A. N., *Drevnerusskoe oruže*, în *Arheologia SSSR*, 36/1966.

KIRPICNIKOV, A. N., *Meci Kievskoi Rusi (IX-XI w)*, în *Sovietsskaia Arheologia*, 4/1961.

KIRPICNIKOV, A. N., MEDVEDEV, A. F., în *Archeologia SSSR*,

Moskva, 1985.

KIRPICNIKOV, A. N., *Russische Waffen des 9.-15. Jahrhunderts*, in *WuK*, 28-1;2/1986.

KIRPICNIKOV, A. N., *Russische Helme aus dem frühen Mittelalter*, in *WuK*, 15-2/1973.

KIRPICNIKOV, A. N., *Russische Körper-Schutzwaffen des 9.-16. Jahrhunderts*, in *WuK*, 18-1/1976.

KISS, A., *Frühmittelalterliche byzantinische Schwerter im Karpatenbecken*, in *Acta AASH*, 39/1987.

KOLIAS, TAXIARCHIS, G., *Byzantinische Waffen. Ein Beitrag zur byzantinischen Waffenkunde von den Anfängen bis zur lateinischen Eroberung*, Wien, 1988.

KOSSINA, G., *Die Griffe der Wikingerschwerter*, in *Mannus*, 21/1929.

KOSTRZEWSKI, J., *Quatre épées de l'ère des Vikings trouvées en Grande-Pologne*, in *Literarum Societas Esthonica*, Tartu, 1938.

KOVACS, L., *A honfoglaló magyarok lándsái és lándszástemetkezésük*, in *Alba Regia*, XI/1970.

KOVACS, L., *A Kárpát-medence kétélű kardjai a 10. század 2. feléből*, in *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, Budapest, 1994-1995.

KOVACS, L., *Die Waffen der landnehmenden Ungarn: Säbel, Kampfäxte, Lanzen*, in *Mitt. Arch. Inst.*, Budapest, 10-11/1980-1981.

KOVACS, L., *Szablya-kard fegyverváltás*, in *AÉ*, 117-1/1990.

KÜHN, U., *Das Richtschwert in Bayern*, in *WuK*, 2/1970.

LAKING, G. F., *A Record of European Armour and Arms Through Seven Centuries*, London, 1920-1922.

LAST, M., *Die Bewaffnung der Karolingerzeit*, in *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte*, 41/1973.

LASZLO, Gy., *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*, Kolozsvár, 1943.

LEPKOWSKI, J., *Broń sieczna w ogóle i w Polsce uwazana archeologicznie*, Kraków, 1857.

LEPPÄÄHO, J., *Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland, Schwertinschriften und Waffenverzierungen des 9.-12. Jh.*, in *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja Finska Fornminnesföreningens Tidskrift*, 61/1964.

MADGEARU, A., *Pinteni datați în secolele VIII-IX, descoperiți în Transilvania*, in *Mousaios*, IV-1/1994

MANN, J., *An European Sword of the Late XIVth Century with*

Arabic Inscription, în *Eretz-Israel VII*, Ierusalem, 1963.

MANN, J., *Arms and Armour*, în *Medieval England*, Oxford, II/1958.

MANN, J., *European Arms and Armour*. Wallace Collection Catalogue 2, London, 1962.

MENGHIN, W., *Das Schwert im frühen Mittelalter*, Stuttgart, 1983.

MESCKE, K., *Schwert und Schwertspiel im germanischen Kulturkreis*. Berlin, 1931.

MEYRICK RUSH, S., *A critical inquiry into Ancient Armour as it existed in Europe*, London, 1824.

MÜLLER, H., KÖLLING, H., *Europäische Hieb- und Stichwaffen aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte*, Berlin, 1981.

MÜLLER, H., *Historische Waffen*, Berlin, 1957.

MÜLLER-WILLE, M., *Zwei metallverzierte Schwerter der Wikingerzeit aus der Umgebung von Hedeby*, în *Early Medieval Studies*, 7/1973.

NADOLSKI, A., *Ancient Polish Arms and Armour*, în *Journal of the Arms and Armour Society*, IV/1962.

NADOLSKI, A., *Polish arms. Side arms*, Wrocław, 1974.

NADOLSKI, A., *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII w.*, în *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, 3/1954.

NAGY, G., *Harcias Fridrik első szász választófejedelem magyar kardja*, în *AÉ*, 14/1894.

NAGY, G., *Karolingkori kard*, în *AÉ*, 26/1906.

NICOLLE, D. C., *Arms and Armour of the Crusading Era*, New York, 1988.

NIKEL, H., *Ulstein Waffenbuch*, Berlin - Frankfurt a. Main - Wien, 1974.

NORDMAN, C. A., *Vapnen i nordens forntid*, în *Nordisk Kultur XII-B*, Stockholm - Oslo - København, 1943.

NORTH, A., *Schwerter*, Bern - Stuttgart, 1982.

OAKESHOTT, R. E., *A Knight and his Weapons*, London, 1964.

OAKESHOTT, R. E., *The Archaeology of Weapons, Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*, London, 1960.

OAKESHOTT, R. E., *The Sword in the Age of Chivalry*, London, 1964.

OAKESHOTT, R. E., *A River-find of 15th Century Swords*, în *Festschrift für Hugo Schneider*, Zürich, 1982.

PAȘCU, I. M., *Armele și politica*, București, 1989.

PAULSEN, P., *Säbelschwerter im Ostseeraum*, Bonn, 1956.

PAULSEN, P., *Schwertortbänder der Wikingerzeit*, Stuttgart, 1935.

PÉRIN, P., *Kunsthandwerke*, în *Der grosse Bildatlas der Archäologie*, München, 1991.

PETERSEN, J., *De norske vikingesverd, En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*, în *Videnskapsselskapets Skr.2, Hist.-Filos*, Kristiania, 1919.

PINTER, Z. K., *Aspecte ale cultului armelor în perioada medievală*, în *Anuarul ICSU*, 1/1994.

PINTER, Z. K., *Considerații asupra spadei medievale din Poiana Prisăcii*, în *SCIVA*, 2/1986.

PINTER, Z. K., *Das mittelalterliche Schwert aus dem Reitergrab in Diemrich-Deva*, în *Forschungen*, 32-2/1995.

PINTER, Z., *O spadă medievală de la Jupa*, în *SCIVA*, 4/1989.

PINTER, Z. K., *Spada medievală din mormântul de călăreț de la Deva, considerații tipologice și cronologice*, în *Sargetia*, XXV/1992-1994.

PINTER, Z., *Spadele medievale din colecția Muzeului Județean de Etnografie și Istorie Locală din Caransebeș*, în *Banatica*, IX/1987.

PINTER, Z. K., *Im Miereschtal entdeckte Bewaffnungsstücke und Teile militärischer Ausrüstung karolingischer Herkunft*, în *Arheologia Medievală*, II/1998.

PINTER, Z. K., DRAGOTĂ, G., *Spade medievale din colecția Muzeului Țării Făgărașului*, în *Anuarul ICSU*, III/1996.

PINTER, Z. K., ȚEICU, D., *Spada medievală de la Bucova*, în *Banatica*, XIII/1995.

POPA, R., *Knaufkrone eines wikingerzeitlichen Prachtschwertes von Păcuiul lui Soare*, în *Germania*, 62-2/1984.

POPA, R., *O spadă medievală din Valea Streiului și câteva considerații istorice legate de ea*, în *Sargetia*, IX/1972

POST, P., *Beiträge zur Geschichte der Schwertmarkierung*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

PREIDL, H., *Die Karolingischen Schwerter bei den Westslaven*, în *Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte*, 2/1960.

RADOSLAV, D., LAZIN, G., *Spada feudală timpurie de la Vetîș*, în *Studii și Comunicări Satu Mare*, 7-8/1986-1987.

RILL, M., *Mittelalterliche Schwerter im Brukenthalmuseum*, în *Forschungen*, 26-2/1983.

RUTTKAY, A., *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei*, în *Slov. Arch.*, XXIII-1/1975.

RUTTKAY, A., *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei*, în *Slov. Arch.*, XXIV, 2/1976.

SADOWSKI, J. N., *Miecz koronacyjny polski „Szczebcem” zwany*,

în *Rozprawy Akademii Umiejetnosci*, II-5/1894.

SALMO, H., *Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland*, Helsinki, 1938.

SCHMIDT, W. M., *Frühmittelalterliche Schwertinschriften*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SCHMIDT, W. M., *Passauer Waffenwesen*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SCHULZE-DÖRLAMM, M., *Das Reichsschwert. Ein Herrschaftszeichen des Saliers Heinrich IV und des Welfen Otto IV*, Sigmaringen, 1995.

SCHWIETERING, J., *Meistermarken auf Schwertern des 14. und 15. Jahrhunderts*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SCHWIETERING, J., *Nameninschrift auf mittelalterlichen Schwertklingen*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SCHWIETERING, J., *Schwerter mit Ringknauf*, în *ZfHW*, 8/1918-1920.

SEITZ, H., *Svärd och Wärjan*, Stockholm, 1955.

SNODGRASS, A. M., *Arms and Armours of the Greeks*, London, 1966.

SPECHT, F. von, *Geschichte der Waffen*, Leipzig, 1872.

SPENDER, L., *Das Mauritiuschwert in der Weltlichen Schatzkammer zu Wien*, în *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 6/1929.

SZEGFÜ, L., *Koronázási jelvényeink a Szent István-kultusz kialakulása tükrében* în *Az államalapító*, Budapest, 1988.

SZENDREI, J., *Ungarische kriegsgeschichtliche Denkmäler*, Budapest, 1896. în varianta maghiară; *Magyar hadtörténelmi emlékek*, Budapest, 1896.

SZENTPETERI, J., *Waffenträger des Awarantums im Karpatenbecken*, in *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 45/1993.

UHLEMAN, H. R., *Orient - Okzident, gegensätze der Bewaffnung*, în *WuK*. 13-1/1971.

VAN DER SLOOT, R., *Middeleeuws wapentuig*, Bussum, 1964.

VLĂDESCU, C. M., *Observații asupra tipologiei armamentului roman din Dacia Inferior*, în *Studii și materiale de muzeologie și istorie militară*.

VLĂDESCU, C., KÖNIG, C., POPA, D., *Arme în muzeele din România*, București, 1973.

WAGNER, E., *Hieb- und Stichwaffen*, Praha, 1966.

WEGELI, H., *Inschriften auf mittelalterlichen Schwertklingen*, în *ZfHW*, 3/1902-1905.

WERNER, J., *Zu fränkischen Schwertern des 5. Jhs.*, in *Germania*, 31/1953.

WESTPHAL, H., *Die Restaurierung und Untersuchung eines karolingischen Schwertes*, in *Arbeitsblätter für Restauratoren*, 13-2/1980.

WILKINSON, F., *Histoire illustrée des Armes et Armures*, Paris - Barcelona, 1978.

YPEY, J., *Au sujet des armes avec damas soudé en Europe*, in *Archéologie Médiévale*, 11/1981.

ZYGULSKI, Z., *Stara Bron w polskich zbiorach*, Warszawa, 1982.

LISTA ABREVIERILOR FOLOSITE

<i>Acta AASH</i>	<i>Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae</i> , Budapest.
<i>AMN</i>	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj-Napoca.
<i>Anuarul ICSU</i>	<i>Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane</i> , Sibiu.
<i>AÉ</i>	<i>Archaeologiai Értesítő</i> , Budapest.
<i>BAM</i>	<i>Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer Kulturraumes</i> , Bonn.
<i>Dolgozatok</i>	<i>Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából</i> , Kolozsvár.
<i>Forschungen</i>	<i>Forschungen zur Volks- und Landeskunde</i> , Hermannstadt-Sibiu.
<i>Gladius</i>	<i>Gladius, Revue Internationale des Etudes sur les Armes Anciennes, l' armement, l' art et la Vie Culturelle en Orient et Occident</i> , Kalundborg.
<i>Közlemények</i>	<i>Közlemények a Erdély Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából</i> , Kolozsvár
<i>Mannus</i>	<i>Mannus, Zeitschrift für Vorgeschichte</i> , Würzburg-Leipzig-Bonn.
<i>MCA</i>	<i>Materiale și Cercetări Arheologice</i> , București.
<i>Mitt. Arch. Inst.</i>	<i>Mitteilungen des Archäologischen Institutes der Ungarischen Akademie der Wissenschaften</i> , Budapest.
<i>Offa</i>	<i>Offa.. Berichte und Mitteilungen aus dem Schleswig-Holsteinischen Landesmuseum für Vor- und Frühgeschichte an der Universität Kiel</i> , Kiel.
<i>PZ</i>	<i>Prähistorische Zeitschrift</i> , Berlin - Mainz.
<i>SCIVA</i>	<i>Studii și cercetări de istorie veche și arheologie</i> , București.
<i>Slov. Arch.</i>	<i>Slovenská Archeológia</i> , Bratislava.
<i>WuK</i>	<i>Waffen- und Kostümkunde</i> , Berlin.
<i>ZfHW</i>	<i>Zeitschrift für Historische Waffenkunde</i> , Dresden.
<i>ZfHWuK</i>	<i>Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde</i> , Berlin.

MITTELALTERLICHE SCHWERTER UND SÄBEL IN SIEBENBÜRGEN UND IM BANAT

(9.-14. JH.)

(ZUSAMMENFASSUNG)

VORWORT

Bewaffnungsstücke oder im allgemeinen Teile militärischer Ausrüstungen gehören zweifelsohne zum meistgeschätzten und aufsehenerregendsten Waffen- und musealen Ausstellungsmaterial; dieser Umstand läßt sich auch dadurch erklären, daß die Waffen schon immer mit Heldentaten oder hervorragenden Persönlichkeiten der Geschichte, mit den Märchen der Kindheit oder der Lektüre der Jugendzeit in Verbindung gebracht wurden und durch ihr von Tod und Unheil geprägtes Wesen Eindruck erweckt und folglich die geschichtliche Entwicklung der Menschheit geprägt haben. Die Geschichtsforschung wird vermutlich nie mit Gewißheit feststellen können, ob die ersten vom Urmenschen benützten Gegenstände (gewöhnliche, unbehauene Steine oder Teile von Ästen) als Werkzeug oder Waffen bezeichnet werden können, da man nicht weiß, zu welchem Zweck sie benutzt wurden. Ein gewöhnlicher Stein kann zu einem Werkzeug werden, wenn man damit die Schale einer harten Frucht zerschlägt; oder zu einer Waffe, wenn man damit ein anderes Lebewesen angreift, mit der Absicht, es zu erlegen oder handlungsunfähig zu machen. Wenn diesbezüglich keine Primordialität festgelegt werden kann, gelangt man zur Schlußfolgerung, daß zwischen Werkzeugen und Waffen ursprünglich ein Dualitätsverhältnis bestanden haben muß. Zieht man jedoch die ersten Beschäftigungen der Urmenschen in Betracht, das Pflücken und die Jagd, zu denen erst später der Ackerbau und das Verarbeiten von Rohstoffen hinzukommt - Tätigkeiten, die vom ständigen Kampf ums Überleben begleitet waren (wobei der Gegner häufig viel kräftigere, wilde Tiere waren, die von Natur aus mit effizienten Mitteln zum Kampf versehen sind) - kann behauptet werden, daß die Waffen

ständige Begleiter des Menschen waren und daß sie es vermutlich auch in Zukunft noch über lange Zeit hinweg bleiben werden.

Infolgedessen sind die Waffen ein zum allgemeinen Bild der Entwicklungsgeschichte und zur Geschichte der Menschheit gehörender Bestandteil, der des öfteren zum Klären der damit verbundenen Fragen beigetragen hat. Die Kriege haben die Geschichte in bedeutend höherem Maße geprägt - und tun dieses auch heute noch - als andere gesellschaftliche, politische oder wirtschaftliche Ereignisse dieses zu tun vermocht haben; dadurch bestimmten sie das Aufeinanderfolgen bedeutender geschichtlicher Entwicklungsetappen, das Auftreten und den Untergang hervorragender Persönlichkeiten, den Aufschwung oder Verfall ganzer Gemeinschaften in bestimmten Gebieten, ihre Wanderung entlang ausgedehnter geographischer Flächen. Die Waffen haben demnach in der Auffassung der Menschen aller Zeiten eine Sonderstellung eingenommen, da, während der geschichtlichen Entwicklung der Gesellschaft, des öfteren die Gewalt über die Vernunft siegte und die Herrschaft über ein Gebiet oder eine Gruppe von Menschen schon immer von der Kampffähigkeit und -bereitschaft der verschiedenen Gemeinschaften abhängig war. Infolgedessen erweckten die Waffen einerseits Angst, verliehen andererseits jedoch Sicherheit, wobei in der älteren und auch in der jüngeren Geschichte das Verhältnis zwischen diesen beiden Zuständen häufig das Verhältnis der gesellschaftlichen und politischen Macht mitbestimmte. Dieser Dualität entspringt in den meisten Fällen auch die häufig subjektiv bedingte Unterscheidung zwischen dem defensiven bzw. offensiven Charakter der aktiven Waffen.

Andererseits spiegeln die Waffen den Entwicklungsstand der Technik des Zeitalters, in dem sie geschaffen wurden, am besten wider. Die Menschen haben im Laufe der verschiedenen Zeitalter und Etappen geschichtlicher Entwicklung einen Großteil ihrer Kreativität und Erfindungsgabe auf diesem Gebiet zum Einsatz gebracht, mehr noch, es ist durch die dem Bereich der Bewaffnung (Aufrüstung) gestellten Erfordernisse ein Aufschwung in der Entwicklung gewisser Zweige der Wissenschaft und Technik festzustellen. Es gibt kaum einen produktiven Bereich oder Sektor, der ein höheres finanzielles und menschliches Potential gefordert hat, wie jener, der mit Waffen in Verbindung steht; dieser Umstand ist ursprünglich auf die Notwendigkeit der Verteidigung und des Kampfes für das Überleben zurückzuführen, wobei dieses wiederum die beiden, wiederholt angeführten Argumente sind, die als Rechtfertigung für diese Entwicklung gedient haben.

Tatsächlich kann die Aufrüstung (Bewaffnung) aus dem Prozeß der

allgemeinen Entwicklung nicht ausgeschlossen werden, da dadurch das eigene Existenzrecht der ersteren in Frage gestellt wäre.

Die oben genannten Überlegungen sind bloß einige allgemeine Beweisgründe, die zu einer systematischen Untersuchung der mittelalterlichen Bewaffnung gehören; aus dem breiten Umfang dieses Fragenkreises werden wir uns in der vorliegenden Arbeit auf eine begrenzte, aber aufschlußreiche Kategorie von Waffen beschränken, und zwar auf jene der Schwerter und Säbel. Vom chronologischen Gesichtspunkt betrachtet wird die Zeitspanne vom 9. bis 14. Jahrhundert untersucht, da es in dieser Zeit im Bereich der genannten Waffengattungen zu großen Veränderungen gekommen ist, die von den sich in Mitteleuropa und folglich auch in Siebenbürgen zugetragenem geschichtlich-militärischen Ereignissen hervorgerufen worden sind; chronologisch gesehen handelt es sich hier um die Zeitspanne, die von folgenden Ereignissen begrenzt wird: das Vordringen der landnehmenden Madjaren und die wachsende Türkegefahr.

Die ersten Anregungen zu einer solchen Untersuchung über die mittelalterlichen Schwerter habe ich dem inzwischen leider verstorbenen Wissenschaftler, Herrn Prof. Dr. Radu, Popa zu verdanken. Er leitete meine ersten Erforschungen in diesem Bereich an und war der erste Betreuer der vorliegenden Dissertation.

Hierrit sei auch Herrn Dr. Paul Niedermaier für seine freundliche Unterstützung und die Betreuung der Arbeit Dank ausgesprochen sowie meinen ehemaligen Hochschulprofessoren Dr. Thomas Nägler, Dr. Iuliu Paul und Dr. Nicolae Branga, sämtlichen Mitarbeitern des Forschungsinstituts für Geisteswissenschaften / Hermannstadt, jenen der „Lucian-Blaga“-Universität und des „Brukenthal“-Museums in Hermannstadt, die mir - sooft es notwendig war - mit ihren Fachkenntnissen und ihrem guten Rat helfend zur Seite standen. Gedankt sei auch allen Mitarbeitern und Freunden aus den siebenbürgischen und Banater Museen, Instituten und Universitäten, die mir das zu untersuchende Material sowie eigene Informationen freundlicherweise zur Verfügung gestellt haben; ohne sie wäre diese Arbeit nicht möglich gewesen. Dank gebührt auch den Herren Professoren Dr. Bernhard Hänsel von der Freien Universität / Berlin, Dr. h.c. Dr. Dr. Harald Zimmermann von der Universität / Tübingen und Dr. Axel Azzola von der Universität / Darmstadt, den deutschen Kollegen Dr. Uwe Fiedler, Dr. Nikolaus Boroffka, Dr. Brigitte Krull, Dr. Tudor Soroceanu und Dr. Svend Hansen, die mir während meiner drei, durch Stipendien gewährten Studienaufenthalte mit ihrer Gastfreundschaft und Kollegialität ihre

Unterstützung zuteil werden ließen.

Schließlich, doch nicht zuletzt, sei auch meiner Familie gedankt, für das Verständnis, das sie mir auch in diesem Unterfangen entgegengebracht hat.

I. ZUR FORSCHUNGSGESCHICHTE

Das Interesse für die historischen Waffen wurde erstmals bereits zur Zeit des Mittelalters bekundet und äußerte sich durch das Aufstellen von einschlägigen Sammlungen oder die Einrichtung von Waffensälen in den verschiedenen Herrschaftshäusern, Adelsresidenzen oder in den freien Städten; dieses geschah mit der Absicht, die ruhmreiche militärische Vergangenheit der privilegierten Stände aufzuzeigen. Dabei wurde verständlicherweise den Zeremoniewaffen, die symbolhaften Charakter besaßen, ein größeres Augenmerk geschenkt. Diese Waffen stehen bereits im 18. Jahrhundert im Mittelpunkt der einschlägigen Studien einiger Forscher. Noch früher, im 15. bis 16. Jahrhundert, wurden die ersten Fechtabhandlungen verfaßt, in denen die Benutzungsweise der Schwerter und Säbel sowie die dazugehörigen Kampfausrüstungen beschrieben werden. Diese Werke sind für das Rekonstituieren der Art und Weise wie derartige Stücke im Kampf gehandhabt wurden von größter Bedeutung.

Im modernen Zeitalter nahm das Interesse für die historischen Waffen zu, ein Umstand, der auf die neue Art der Geschichtsdeutung und auf die verstärkte Zuwendung zur Geschichte der einzelnen Völker zurückzuführen ist. Außerdem wurden derartige Beschäftigungen auch durch den Einfluß der romantischen Strömung, die sich für eine Neuwertung der Kultur und der Bräuche des Mittelalters einsetzte, angeregt. Zum gleichen Zeitpunkt wurden umfangreiche Sammlungen mittelalterlicher Waffen angelegt, und es entstanden, um eine genauere Einschätzung derselben zu gewährleisten, die ersten einschlägigen Synthesearbeiten enzyklopädischen Charakters.

Gegen Ende des 19. Jahrhunderts wurde die erste „*Gesellschaft für historische Waffen- und Kostümkunde*“ gegründet, und 1879 brachte dieser Verein in Dresden seine erste Fachzeitschrift heraus, die „*Zeitschrift für Historische Waffenkunde*“; diese Veröffentlichung erscheint heute noch (in ihrer dritten Auflageserie) in Berlin und enthält Studien namhafter

Fachleute aus ganz Europa.

Zu Beginn des 20. Jahrhunderts wurden die ersten typologischen Arbeiten wissenschaftlichen Charakters herausgegeben, die die mittelalterlichen Waffen, vorzugsweise die Schwerter des 9. bis 11. Jahrhunderts, untersuchen. Als Wegbereiter und Bezugsmodell gilt heute der Forscher Jan Petersen mit seiner im Jahre 1919 erstellten Typologie; letztere bewirkte, daß sich die Forschung den fränkischen und nordischen Waffen zuwandte und hatte das Erarbeiten zahlreicher, von Forschern aus nahezu allen Ländern West- und Mitteleuropas durchgeführter einschlägiger Untersuchungen sowie die Herausgabe wertvoller Studien zur Folge.

Während der Nachkriegszeit war ein bedeutender quantitativer und qualitativer Aufschwung der Beschäftigungen betreffend die mittelalterlichen Waffen zu verzeichnen. In den meisten europäischen Ländern wurden Typologien der verschiedenen Waffengattungen aufgestellt, wobei die Anzahl der Fachstudien und -artikel beeindruckend hoch ist. A. Bruhn von Hoffmayer, R. E. Oakeshott, O. Gamber, J. Leppäaho, A. N. Kirpicnikov, M. Glosek, A. Nadolski, A. Ruttkay, K. Bakay, G. Laszlo, W. Menghin, D. C. Nicolle, A. Geibig - sind nur einige Namen von Persönlichkeiten, die sich mit der Erforschung der mittelalterlichen Waffen auseinandergesetzt haben.

Bereits gegen Ende des vergangenen Jahrhunderts kann man von einschlägigen Forschungen in Siebenbürgen sprechen, die zu jenen in West- und Mitteleuropa gleichzeitig verliefen. Die jüngeren Untersuchungen jedoch beschränken sich auf die Veröffentlichung von Fundstücken, die bei archäologischen Ausgrabungen oder auch nur zufällig entdeckt worden sind; ganz selten werden in Museen untergebrachte Sammlungen untersucht oder Synthesestudien erstellt, so daß es bis heute keine für eine Gruppe oder Gattung von mittelalterlichen Waffen erarbeitete Typologie gibt.

Schlußfolgernd kann vermerkt werden, daß die Beschäftigungen der Forscher betreffend die mittelalterlichen Waffen von Land zu Land unterschiedlich sind, je nach der Häufigkeit mit der dieses Material vorhanden war. In Gebieten wie die Skandinavische Halbinsel oder die Pannonische Ebene, die zu Beginn des Mittelalters von solchen Bevölkerungen besiedelt waren, die ihre Toten rituell mit Waffen versahen, sind infolge archäologischer Untersuchungen zahlenmäßig mehr derartige Fundstücke ausgegraben worden als dies auf dem Gebiet der Balkanhalbinsel der Fall ist, wo, im byzantinischen Raum, infolge der frühzeitigen Bekehrung zum Christentum nur selten - und wenn, dann nur in der nichteinheimischen Bevölkerung zugeordneten Gräbern -,

Waffen zutage treten. Derartige Beschäftigungen spiegeln sich auch in den allgemeinen Richtlinien der Geschichtsschreibung der verschiedenen europäischen Länder wider. So stellt man fest, daß in Ländern, wo die aus der Zeit der griechisch-römischen Antike stammenden Funde selten sind oder gänzlich fehlen, sich die geschichtliche und archäologische Forschung in größerem Maße dem Zeitalter der Völkerwanderung und des Mittelalters zuwendet; dieses ist bei den skandinavischen Ländern der Fall, wo auch die umfassendsten Studien über die mittelalterlichen Waffen insgesamt und über die Schwerter im speziellen durchgeführt wurden. Der gleiche Stand der Dinge ist auch im Falle jener Länder und Völker zu verzeichnen, bei denen die Anfänge ihrer völkischen Geschichte mit der Völkerwanderungszeit übereinstimmen oder für die das Mittelalter die Blütezeit ihrer politisch-militärischen Entwicklung und ihrer territorialen Ausdehnung war, wie beispielsweise im Falle Ungarns oder Polens. In diesem Zusammenhang muß festgestellt werden, daß das Erforschen derartigen Materials in Rumänien sich erst im Anfangsstadium befindet und daß diesbezüglich ein großer Nachholbedarf besteht. Das Untersuchen der mittelalterlichen Waffen ist infolgedessen eine der Prioritäten der rumänischen geschichtlichen und archäologischen Forschung.

II. FRAGEN DER TERMINOLOGIE

Es kann festgestellt werden, daß die Terminologie betreffend die historischen (sowohl die antiken als auch die mittelalterlichen) Waffen in zahlreichen, in rumänischer Sprache erschienenen Studien und Abhandlungen oder gar in geschichtlichen und archäologischen Synthesearbeiten in unadäquater Weise angewendet wurde, wobei es zwischen den Begriffen Schwert und Säbel des öfteren zu Verwechslungen gekommen ist.

Dem Begriff Schwert (rum. spadă) liegt das griechische Wort *spáthe* zugrunde, das aus der lateinischen Sprache übernommen wurde und mit dem man einen langen, flachen, zum Verrühren verschiedener Substanzen geeigneten Gegenstand bezeichnete; unter dieser Bedeutung ist heute noch in der rumänischen Sprache das Wort „spatulă“ erhalten geblieben, das ein Laborutensil bezeichnet. In die militärische Terminologie ging dieses Wort zur Zeit des späten Altertums ein, wobei mit *spatha* eine

gerade zweischneidige Waffe bezeichnet wurde, die länger ist als der sg. Gladius. Mit dem Wort **spadă** (**Schwert**) wird in der rumänischen Sprache folgendes bezeichnet: *eine individuelle, dem Nahkampf zugeordnete Hieb- und Stichwaffe, die während des Altertums, des Mittelalters und der Moderne anzutreffen ist, und die eine über 30 cm lange, gerade zweischneidige Klinge aufweist*. Aus dieser Waffe entwickelte sich im Spätmittelalter und zu Beginn der Neuzeit der **Degen**, das **Rapier** (**Raufdegen**) sowie das **Florett**.

Der Ursprung des Begriffes **sabia** (**Säbel**) ist nicht gänzlich geklärt worden, es handelt sich dabei jedoch vermutlich um ein aus dem Ungarischen *szabni* abgeleitetes Wort, das „schneiden“ bedeutet. Aus diesem Begriff bürgerte sich in mehreren europäischen Sprachen jene Benennung ein, die *eine individuelle, für den Nahkampf bestimmte Waffe bezeichnet, welche für das Mittelalter und die Neuzeit kennzeichnend ist. Diese Waffe ist mit einer gekrümmten einschneidigen Klinge versehen und weist im allgemeinen - mit Ausnahme der Säbel aus dem Fernen Orient - einen Griff auf, der in bezug auf die Klinge in entgegengesetzter Richtung gebogen oder gekrümmt ist*.

Zwischen den beiden oben genannten Formen gab es noch den **sax** oder **scramasax**, *eine Waffe mit gerader, aber einschneidiger Klinge, die allerdings kürzer war als jene der für die Zeit der Wanderung der germanischen Völker kennzeichnenden spatha*; außerdem sei auch der zur Zeit des Mittelalters und der Moderne in Erscheinung tretende **Pallasch** (**paloş**) genannt, eine Waffe mit gerader (manchmal einschneidiger) Schwertklinge und die einen leicht zur Schneide gekrümmten oder gebogenen Säbelgriff aufweist. (Abb. 29-b)

Eine Sondergattung bilden die Waffen mit gekrümmter, an der Innenseite der Krümmung schneidender Klinge; die antiken Exemplare dieser Art heißen **falx** und die mittelalterlichen sind unter der Benennung **Kampfsichel** bekannt.

III. DIE WAFFEN, WIE SIE SICH IN DER GEISTIGKEIT UND DER MENTALITÄT DES MITTELALTERS WIDERSPIEGELN

Der Mensch war zur Zeit des Mittelalters in größerem Maße an seine Waffen gebunden als dieses heute der Fall ist, sein Verhältnis zu diesen

Gegenständen war ein betont persönliches und subjektives. Dieser Stand der Dinge läßt sich jedoch anhand der damals herrschenden geschichtlichen Gegebenheiten sowie durch das aus früheren Zeiten stammende geistige Erbe erklären.

In den Werken der Schriftsteller des Altertums sind Zeugnisse eines Waffenkultus bei den alten Germanen anzutreffen; sie sind desgleichen durch archäologische Funde, wie die Helmplatten von Toroslunda belegt und können schließlich auch in der nordischen Mythologie und der Sagensammlung der Edda angetroffen werden.

Tacitus erwähnt in seinem Werk, daß die bedeutendsten Ereignisse im Leben eines Mannes von Feierlichkeiten geprägt waren, bei denen den Waffen eine bestimmte Rolle zukam: bei der Aufnahme des Mannes in die Gemeinschaft - dem man ab dann, dem Zeitpunkt seiner Volljährigkeit, sämtliche Rechte zusprach -, bei der Hochzeit, als Beweis seiner Männlichkeit, und sogar bei seinem Tod, als man ihm seine Waffe ins Grab beigab. Durch Waffengeklirr konnte man bei Volksversammlungen seine Meinung kundtun. Diese Umstände äußerten sich auch in einer vom Kampfgeist geprägten Religion, die den im Kampfe Gefallenen das ewige Leben in der Walhalla versprach, wo die Menschen den Kampf unter Odins Führung ewig weiterführen könnten. Dieses ist auch die Ursache, warum den Waffen geistige Werte verliehen wurden, man sie personifizierte, sie mit Namen wie „Gram“, „Balmung“, „Calibarn“ u.a. versah und ihnen überirdische Kräfte zusprach. Insbesondere die Schwerter, die man als edelste der Waffen betrachtete, wurden unter die Obhut von Tyr, dem Gott des Schwertes, gestellt oder unter jene des höchsten Gottes: Odin. Dabei wurden die Schwertklingen mit den Runenzeichen dieser Götter versehen. Ebenfalls im genannten Zeitalter entstand der Gedanke der geheiligten, von der Gottheit beschützten Waffe sowie jener der mit einem Fluch belasteten, Unheil heraufbeschwörenden Waffe. Diese Unterscheidung zwischen edlen, für den Nahkampf bestimmten Waffen und den unedlen, „schurkischen“ Waffen, die für den Weitkampf bestimmt waren, tritt bereits während des Altertums in Erscheinung. Die wenigen aus dem Altertum oder dem Mittelalter stammenden Beschreibungen sagenhafter Helden (z.B. David, Wilhelm Tell oder Robin Hood) die für den Weitkampf bestimmte Waffen benutzen, beziehen sich ausnahmslos auf unterdrückte oder benachteiligte Völker oder Gesellschaftsgruppen. Dank des besonderen materiellen und geistigen Werts, den das Schwert verkörpert, wurde diese Waffengattung bereits seit dem späten Altertum und bis in unsere Tage zum Gegenstand besonders wertvoller und geschätzter Geschenke, die z.B. beim Abschluß einer

Friedensverhandlung oder im Falle von Militärbündnissen überreicht wurden. In zahlreichen schriftlichen Quellen wird vom Darreichen wertvoller Schwerter als Geschenk an bedeutende Heeresführer berichtet, oder gar davon, daß der Tribut durch solche Stücke entrichtet wurde. Derartige, den Urkunden entnommene Angaben werden des öfteren von archäologischen Funden unter Beweis gestellt. Die Motivbeigabe von Waffen in Gräbern, wobei diese Stücke in manchen Grabanlagen oder Kultkomplexen rituell gebogen vorgefunden wurden, ist aus dem Altertum und bis in die Blütezeit des Mittelalters belegt und stellt den mit den Waffen in Verbindung stehenden Glauben sowie den geistigen Wert dieser Stücke unter Beweis.

Im christlichen Mittelalter wurden mehrere Bräuche, die mit dem Waffenkultus zusammenhingen, in leicht abgewandelter Form aufrechterhalten, wobei man einige davon in ein „christliches Gewand gehüllt“ hatte. Die sporadische Beigabe von Waffen mit offensichtlich ritueller Absicht ist archäologisch bewiesen worden; die runischen Inschriften magischen Charakters wurden in christlicher Zeit durch Inschriften ersetzt, die zwar einen christlichen Gehalt aufwiesen, aber die gleiche Bedeutung wie die Runen innehatten: Sie sollten die Gottheit zum Schutz der Waffe aufrufen. Mehr noch, durch die Kreuzform des mittelalterlichen Schwertes wurde letzteres zu einem Gegenstand, den man beim Schwurablegen heranzog; auch der Schlag mit dem Schwert zum Zeichen der Aufnahme in den Ritterstand, das Küssen der Parierstange, das Berühren der Schultern mit der Klinge - dies alles trug dazu bei, daß diese Waffe zum Symbol der genannten privilegierten Gesellschaftsschicht wurde. Durch das Zusammenführen des Schwertsymbols mit dem des Ritterranges und des Kreuzes, wurde eine weitere privilegierte Gesellschaftsschicht des Mittelalters - jene der Kreuzritter - gekennzeichnet; daraus entwickelte sich der Gedanke eines Heeres Christi und der geistlichen Ritterorden. Im Mittelalter wurde das Schwert, neben der Krone, zu einem bedeutenden Symbol mehrerer europäischer Königshäuser; ein Beweis dafür sind die in den Krönungsschätzen verwahrten Zeremonieschwerter, die einen hohen symbolischen und geistigen Gehalt verkörpern, sowie die Darstellungen derartiger Stücke in der bildenden Kunst. Das Schwertsymbol trat jedoch auf allen Ebenen des mittelalterlichen Alltags in Erscheinung: als Zeichen der politischen oder juristischen Macht, bis hin zu den Schwerttänzen, die ein Teil des Brauchtums der Zünfte und der Bauerngemeinschaften waren.

IV. VORLÄUFER DES SCHWERTES UND DES SÄBELS

Der Ursprung des mittelalterlichen Schwertes und Säbels muß, wie dies auch bei anderen Waffengattungen der Fall ist, bei ähnlichen Waffenformen der früheren Zeitalter gesucht werden.

Das Schwert ist eine Waffenform, die mutmaßlich zugleich mit dem Erscheinen der Metallverarbeitung auftritt, da die Metalle die ersten Materialien waren, die es, dank ihrer Eigenschaften, dem Menschen ermöglichten, für den Kampf geeignete, lange, schlanke und zugleich leicht zu handhabende, widerstandsfähige Gegenstände herzustellen. Das zutage getretene archäologische Material zeigt, daß die Bronze die erste Legierung war, die sämtliche zur Herstellung derartiger Stücke technisch notwendigen Eigenschaften aufwies. Die Bronzeschwerter sind in zahlreichen Varianten vorhanden und treten sowohl in Lagern als auch als Einzelfunde auf; sie sind in mehreren Synthesearbeiten untersucht worden und können als erstes Glied in der Entwicklungskette der Schwerter angesehen werden.

Aus den Bronzeschwertern, mutmaßlich aus denen unter der Benennung „mit Verlängerungen“ (Antennen) oder „mit Adlerklaue“ bekannten Variante, die für die Hallstatt B₂ Zeitspanne des 9. Jahrhunderts v. Chr. kennzeichnend ist, entwickelten sich die ersten Stücke, die vorerst mit einer ausschließlich aus Eisen gefertigten Klinge versehen waren; sie wurden „akinakes“-Dolche der Variante B benannt. Später entstanden die eigentlichen, gänzlich aus Eisen geschmiedeten Schwerter, wie z. B. jenes aus Dobolii des Jos-Ilieni, das in das 6. bis 5. Jahrhundert v. Chr. datiert wird.

Die darauffolgende Entwicklungsstufe wird von den Schwertern aus der La-Tène-Zeit gebildet, die mittels einschlägiger archäologischer Funde als auch durch der Kultur der Kelten zugeordnete künstlerische Darstellungen oder aus in Urkunden enthaltenen Berichten bekannt sind. Diese Waffen waren lang und entsprachen der individuellen Kampfstrategie der genannten Bevölkerung; diese Schwerter besaßen jedoch einen nicht sehr hohen Hiebwiderstand, und bei ihrer Verwendung konnten, laut Augenzeugenberichten des Polybios, bereits nach den ersten Hieben Verformungen der Klinge auftreten.

Die sich auf den kollektiven Einsatz stützende, organisierte Kampfart der römischen Legionen trug zur Verbreitung des kurzen Schwertes, des sg. Gladius, bei; letzterer ist sowohl aus den überlieferten urkundlichen Berichten, aus künstlerischen Darstellungen sowie durch archäologische

Funde bekannt, die aus dem gesamten Raum des Imperiums stammen. Der Gladius blieb bis in das späte Altertum erhalten und war als eine für den Einzelkampf bestimmte Hieb- und Stichwaffe des Fußvolkes verbreitet, als sich in der Heeresstruktur und -taktik - infolge der kriegerischen Auseinandersetzungen mit den germanischen Völkern und der beständig zunehmenden Bedeutung des Reitervolkes - die Notwendigkeit der Benutzung einer Waffe mit längerer Klinge ergab. Aus den Schwertern des römischen Reitervolks (z.B. jenes, das in Tibiscum gefunden wurde) und dem langen germanischen Schwert entstand das Schwert der Völkerwanderungszeit, das in den urkundlichen Quellen *spatha* genannt wird und von den Chronisten des Altertums als ein „größerer Gladius“ beschrieben wurde. Diese Waffe, die in den byzantinischen Quellen auch unter der Benennung *xiphos* in Erscheinung tritt, kann als „unmittelbarer Vorfahre“ des klassischen mittelalterlichen Schwertes angesehen werden.

Was den Säbel betrifft, wird angenommen, daß dieser erst zur Zeit des frühen Mittelalters, zugleich mit dem Vordringen verschiedener asiatischer Völkergruppen in Europa, Verbreitung gefunden hat.

Als europäischer Vorläufer dieser Waffenform könnten jedoch die seit dem Altertum bekannten, dem individuellen Kampf angepaßten einschneidigen Hieb Waffen betrachtet werden. Solche Stücke sind die Waffen der Iberer und der Daker als auch die *sax* oder *scramasax* benannten Sekundärwaffen der germanischen Völker, oder jene des byzantinischen Heeres, die Xenophon unter dem Namen *machaira* und Vegetius unter *semispatha* anführt.

Der Ursprung des mittelalterlichen Säbels, mit all seinen morphologischen und funktionalen Kennzeichen, muß allerdings im nordpersischen Raum gesucht werden, jenem Raum, der von türkischer Bevölkerung besiedelt war, die diese leichte Waffe der Reiterei entwickelt hatte und von wo die ersten derartigen Bewaffnungsstücke zugleich mit der ersten Wanderungswelle der Awaren nach Mitteleuropa vorgedrungen sind. Häufiger ist der Säbel im pannonischen Raum anzutreffen, u.zw. als Fundstück bei archäologischen Ausgrabungen, die das 9. bis 10. Jahrhundert erforschen, sowie in einschlägigen Untersuchungen in Siebenbürgen für das 10. bis 11. Jahrhundert, d.h. während der vom Eindringen der Madjaren in diesem Raum geprägten Zeit.

V. HERSTELLUNG, VERWENDUNG UND ENTWICKLUNG DES SCHWERTES UND DES SÄBELS IM MITTELALTER

Die Entwicklung dieser Kampfaffen während des Mittelalters war von der Wechselwirkung zahlreicher geschichtlicher Faktoren bedingt, wobei heute schwerlich nachgewiesen werden kann, inwieweit oder in welchem Maße Faktoren wie: das Verbessern der Eisenverarbeitungstechniken, die Entwicklung der Kampfausrüstung, das Erfinden der ersten Feueraffen oder die damit verbundene Veränderung der individuellen Kampftechniken, die kollektiven militärischen Strategien oder Taktiken u.a.m. diesen Entwicklungsvorgang beeinflusst haben.

1. *Das Schmieden* der Schwerter und Säbel ist eine äußerst heikle Tätigkeit der Eisenbearbeitung, sie könnte auch als „der Spitzenzweig“ der mittelalterlichen Metallurgie bezeichnet werden.

Die Klinge bildete jenen Teil der Waffe, der am schwierigsten herzustellen war; sie mußte im Idealfall eine hohe Härte aufweisen, jedoch nicht leicht brechbar und zugleich elastisch, lang und scharf sein; auch hatte die Klinge bei den aus verschiedenen Winkeln erfolgten Hieben einen hohen Widerstand aufzuweisen. Da die Waffenklinge, neben den oben genannten Eigenschaften, einerseits sehr lang sein mußte, andererseits aber ein für eine leichtere Handhabung möglichst niedriges Gewicht aufweisen sollte, bestand eine einzige Möglichkeit, diesen Forderungen gerecht zu werden: die Verbesserung der Metallqualität. Im Mittelalter hatte man dieses Problem gelöst, indem man kohlenstoffreiches Eisen mit kohlenstoffarmem Stahl verband, wobei der sg. „Damaszenerstahl“ entstand. Das Damaszieren der Schwert- und Säbelklingen wurde auf zwei Arten durchgeführt: durch mechanische Damaszierung, - eine Verarbeitungsweise, die sowohl in Europa als auch im Orient in verschiedenen Varianten vollzogen wurde -, oder durch chemische Damaszierung, die für die persischen und arabischen Eisenschmiede kennzeichnend war. Beide Arten der Damaszierung sind sowohl anhand historischer Quellen belegt als auch mittels ausführlicher metallographischer Studien und Analysen nachgewiesen worden. Sicherlich wurden nicht alle Schwertklingen einer solchen Sonderbehandlung unterworfen; es gab auch einfachere Methoden, die allerdings zu minder guten Ergebnissen führten, z.B. das Behämmern

und anschließende Härten des Materials.

Jedes Schwert mußte, unabhängig von der Qualität seiner Klinge, mit einem Griff, einer Parierstange und einem Knauf versehen werden. Der Griff (das Gefäß) besteht aus einer geschmiedeten Griffangel (die aus einer Metallstange in Verlängerung der Klinge gefertigt wurde), auf die der Knauf und die Ummantelung des Griffes befestigt sind. Die Parierstange und der Knauf sind meistens aus Eisen gefertigt und seltener aus nichteisenhaltigen Metallen, aus Knochen oder Geweih. Die Ummantelung des Griffes wurde gewöhnlich durch Umhüllen mit Leder oder Gewebe durchgeführt, in einigen Fällen wurde Edelmetalldraht umgewickelt oder Plattierungen aus Holz- Knochen oder Geweih angefertigt. Die Befestigung der Griff Einzelteile auf der Parierstange und der Griffangel wurde durch zwei Methoden erzielt: durch Behämmern und Vernieten. Das Behämmern des warmen Materials ist für jene Stücke kennzeichnend, deren Parierstange und Knauf aus Eisen sind; die warmen Elemente wurden auf die kalte Griffangel angehämmert, wobei sich die warmen Teile beim Auskühlen eng um den Griff legten. Das Vernieten wurde dort häufiger angewendet, wo die zu befestigenden Teile aus nichteisenhaltigen Metallen, aus Knochen, Geweih oder Holz bestanden sowie in solchen Fällen, in denen der Knauf und die Parierstange nicht in derselben Werkstatt wie die Schwertklinge hergestellt worden waren und die Einzelteile infolgedessen nicht genau zusammenpaßten. In solchen Fällen wurden die vorhandenen Leerräume durch Keile, durch Kitt oder Blei aufgefüllt.

2. Handhabung der Waffe und deren Verhältnis zur Kampfausrüstung

Der Herstellungsvorgang des Schwertes war zugleich mit dem Zusammensetzen der Griff Einzelteile abgeschlossen. Die Wirksamkeit einer solchen Waffe im Kampf hing nicht allein von der Klingenqualität ab, sondern auch von der Art und Weise, wie die anderen Einzelteile befestigt waren, inwieweit es gelungen war, den Schwerpunkt des Schwertes auszugleichen und somit die leichte Handhabung der Waffe zu gewährleisten.

Das Ausgleichen des Schwerpunktes der Schwerter wurde in den verschiedenen Zeitaltern unterschiedlich vorgenommen und war durch das beständige Bestreben gezeichnet, die Herstellungsformen und -techniken dieser Waffen der Entwicklung der angewandten Kampftaktiken und -ausrüstungen anzupassen.

Für das frühe Mittelalter belegen die urkundlichen und archäologischen Quellen, daß die Schwerter hauptsächlich als Hieb- und Stoßwaffe benutzt wurden,

mit der dem Gegner kräftige Hiebe versetzt wurden, die dieser nicht mit dem Schwert, sondern mit dem Schild abwehren mußte. Diesen Umständen zufolge weisen die in ganz Europa verbreiteten germanischen *spatha* und die byzantinischen, nordischen, oder fränkischen Schwerter eine breite und massive Klinge auf, deren Spitze stumpf ist und die mit einer kurzen Parierstange sowie einem leichten, innen hohlen Knauf versehen sind. Der Schwerpunkt solcher Waffen fällt zwischen die Klingenmitte und die -spitze; aus diesem Grund mußte der Kämpfer eine beachtliche Hiebkraft aus der Schulter entwickeln, während sein Handgelenk zwischen dem breiten Knauf und der Parierstange festgehalten wurde. Dank dieser Eigenschaften waren derartige Bewaffnungsstücke für die Kämpfe des Fußvolkes und auch für Seeschlachten bestens geeignet; für den berittenen Kämpfer war die genannte Kampfart weniger vorteilhaft, da das Gleichgewicht des Reiters dabei gefährdet war.

Zugleich mit dem Vordringen der karolingischen Taktik, die sich auf die schwere, durch Kettenhemden (-panzer) geschützte Reiterei stützte, veränderte sich auch die Morphologie dieser Waffen. Die Klinge behielt ihre parallelen Schneiden und die abgestumpfte Spitze, sie wird jedoch länger und leichter; die Parierstange wurde zum besseren Schutz der Hand verlängert, während der massivere Knauf als Gegengewicht zum Gewicht der Klinge wirken sollte. Der Gewichtsschwerpunkt fällt bei dieser Waffenart auf die Klingenmitte, dabei konnte auch hier eine genügend hohe Hiebkraft entwickelt werden, um gegen die aus Eisendraht oder -ketten angefertigten Rüstungen anzukommen. Außerdem konnte man mit dieser Waffe präziser gezielte Hiebe erteilen, und die Handhabung dieser Schwerter war auch für den berittenen Kämpfer einfacher. Solche einhändig zu betätigende Schwerter sind in mehreren Arbeiten unter der Benennung „romanische“ Schwerter anzutreffen.

Ab dem 12. bis 13. Jahrhundert wurden zunehmend kompliziertere Schutzrüstungen benützt; die Dicke der Kettenpanzer nahm zu, und es erschienen die ersten Rüstungen mit Metallplatten. Gegen diese Rüstungen konnte man mit einhändig erteilten Hieben kaum ankämpfen, und so ergab sich die Notwendigkeit, eine Waffe mit scharfer Spitze zu entwickeln, mit der man die dicken Kettenhemden leichter durchstechen oder mit der man bis in die Zwischenräume der Plattenrüstungen vordringen konnte. Auf diese Weise entwickelte sich aus dem „romanischen“ einhändigen Ritterschwert, durch Verlängern des Griffes - für eine eineinhalbhändige und später zweihändige Betätigung -, durch Verlängern und Zuspitzen der Klinge, Verlängern der Parierstange und

einen schwereren Knauf, das sogenannte „gotische“ Schwert. Bei letzterem ist der Schwerpunkt zwischen die Klinge und die Parierstange verlagert, wodurch dieses Schwert sowohl als einhändige als auch als zweihändige Hieb- und Stichwaffe betätigt werden konnte. Wenn man sie zum Austeilen von Hieben benutzte, konnte die durch die Schwerpunktverlagerung in die Richtung des Griffes verlorengegangene Kraft durch die beidhändige Betätigung kompensiert werden; durch den Griff wiederum, wurde die einhändige, auf die Schwachstellen der Rüstung des Gegners ausgerichtete Handhabung der Waffenspitze ermöglicht. Das Erscheinen der ersten Feuerwaffen zu Beginn des 14. Jahrhunderts brachte Erneuerungen in der militärischen Taktik mit sich, und das mittelalterliche Schwert erfuhr bedeutende Veränderungen: auf der einen Seite entwickelten sich daraus die schweren Waffen für den beidhändigen Gebrauch, die bis zu 2 m Länge erreichen konnten und im 15. bis 16. Jahrhundert weitverbreitet waren; andererseits entstanden daraus die leichteren, sog. Stichwaffen, wie z.B. das Rapier und das moderne Florett, das die militärische „Laufbahn“ und die geschichtliche Entwicklung dieser Waffengattung beschließt.

Der Säbel war für die zur Untersuchung stehende Zeit eine meteorische Erscheinung; chronologisch betrachtet beschränkt sich seine Verwendung auf die Zeitspanne vom 10. bis 11. Jahrhundert und ist mit der Zeit der Migration der Madjarenstämme verbunden. Der Grund, warum diese Waffenart bereits nach einem Jahrhundert von dem Volk, das sie nach Europa gebracht hatte, nicht mehr verwendet wurde, muß darin gesucht werden, daß es sich hier um eine Waffe der leichten Reiterei handelt, welche der sich auf die schwere Reiterei stützenden, europäischen Kriegsrüstung des 10. bis 11. Jahrhunderts nicht standhalten konnte. Der Säbel wurde erst nach dem 14. Jahrhundert erneut in höherem Maße verwendet, als die europäische, auf die ungestümen Angriffe der schweren Reiterei basierende Militärtaktik - nach ersten verzeichneten schweren Niederlagen - an die Kampfart der Türken, d.h. an jene der leichten Reiterei, angepaßt werden mußte.

Der Säbel ist etwa halb so schwer wie das Schwert und ist somit äußerst leicht zu handhaben; er kann jedoch nur im Falle eines solchen Feindes wirksam eingesetzt werden, der keine Schutzausrüstung trägt. Der Begriff „Hiebwaffe“ trifft im Falle des Säbels nicht ganz zu, da durch ihn Schnittwunden verursacht werden (durch das Gleiten der gekrümmten Klingenschneide entlang der Kontaktfläche). Infolge dieser Charakteristiken war der Säbel im Mittelalter in jenen kulturell-geographischen Räumen am häufigsten verbreitet, wo die Militärtaktik

die schnellen, von der schweren Reiterei ungehindert durchgeführten Manöver bevorzugte, oder während der jüngeren Zeit, als die Schutzausrüstung durch das Auftreten der Feuerwaffen zunehmend an Bedeutung verlor.

VI. SCHWERT- UND SÄBELFORMEN IM SIEBENBÜRGEN DES 9. BIS 14. JAHRHUNDERTS

Die mittelalterlichen, in das 9. bis 14. Jahrhundert datierten Schwerter, die im Raum Siebenbürgen entdeckt wurden und hier erhalten geblieben sind, können in großen Zügen in die Entwicklung dieser Waffenkategorie in Europa eingliedert werden.

Die bereits für den Großteil Europas erarbeiteten Sachkriterien wurden an dem siebenbürgischen Material angewandt, um eine möglichst vollständige und genaue typologische und chronologische Einordnung durchführen zu können. Um diesem Zweck gerecht zu werden, haben wir die Schwerter anhand ihrer Einzelteile untersucht, wobei das Hauptkriterium jenes der Funktionalität ist, die sich aus der Kombination dieser Einzelteile ergibt.

Eine erste Einteilung der Schwerter nach funktionellen Kriterien kann nach den Eigenschaften der Klinge, dem Hauptelement dieser Waffen, vorgenommen werden; je nach ihrer Klinge unterscheidet man zwischen Schwertern, die als „*Hieb- und Stichwaffe*“, „*Hieb- und Stichwaffe*“ oder als „*Hieb- und Stichwaffe*“ dienen sollten.

Aufgrund der Griffe (Gefäße), die aus demselben Metallstück wie die Klinge geschmiedet sind, können die Schwerter, je nach ihrer Länge und implizite der Funktionalität ihrer Einzelteile, in solche eingeteilt werden, deren Griffe „für eine Hand (od. einhändige Betätigung)“, „für eineinhalb Hände (od. eineinhalbhändige Betätigung)“ und für „zwei Hände (od. zweihändige Betätigung)“ vorgesehen sind.

Aus der Funktionalität des Knaufs, der Art und Weise wie die Faust den Griff anpackt, um den Schwerpunkt der Waffe in bezug auf das Klingengewicht wirksam zu verlagern, erfolgt die Einteilung in „leichte“ und „massive“ Knaufe.

Die Parierstangen können desgleichen nach ihrer Funktionalität eingeteilt werden, u.zw. in: „kurze“ Parierstangen, die das Abgleiten der Faust in Richtung der Schneiden verhindern, sowie in „lange“ Parierstangen, die

die Faust zusätzlich vor den gegnerischen Angriffen schützen sollten. Nachdem die genannten Elemente und ihre Kombinationsweise an dem siebenbürgischen Material des 9. bis 14. Jahrhunderts untersucht wurden, konnten zwei große Gruppen von Schwertern festgelegt werden: Gruppe A: frühmittelalterliche Schwerter (Ende des 8. Jhs. bis Mitte des 11. Jhs.) sowie Gruppe B: Schwerter des Hochmittelalters (Mitte des 11. Jhs. bis Ende des 14. Jhs.).

Aufgrund dieser ersten, an die Funktionalität gebundenen Einteilungen wird im folgenden die Entwicklung (Form und Chronologie) der einzelnen Teile des Schwertes aufgezeigt.

Die Klingen sind in 9 „Kategorien“, die Griffe (Gefäße) in 3 „Dimensionen“, die Parierstangen in 8 „Varianten“ und die Knaufe in 12 „Formen“ eingeteilt worden, u.zw. wie folgt:

K L I N G E N K A T E G O R I E N

Kategorie A

Funktionalität: Hiebwaffe

Charakteristiken: L - (Länge)= 700-800 mm, I - (Breite - unterhalb der Parierstange gemessen)= 45-50 mm; Schneiden: parallel oder leicht konvergierend; Kehlungen, L - min. 3/4 der Klinge, I - 15-20 mm.

Anmerkung: evtl. damasziert.

Chronologie: 8.-10. Jahrhundert

Kategorie B

Funktionalität: Hiebwaffe

Charakteristiken: L - 600-750 mm, I - 40-50 mm; Schneiden: parallel; ohne Kehlungen.

Anmerkung: evtl. damasziert.

Chronologie: 9.-11. Jahrhundert.

Kategorie C

Funktionalität: Hiebwaffe

Charakteristiken: L - 750-850 mm, I - 45-50m; Schneiden: parallel; Kehlungen: L - 3/4 der Klinge, I - 10-15 mm.

Chronologie: 11. Jh.

Kategorie D

Funktionalität: Hieb- und Stichwaffe

Charakteristiken: L - 850-950 mm, I - 50-55 mm; Schneiden: parallel oder leicht konvergierend; Kehlungen: L - 2/3 bis 3/4 der Klinge, I - 8-10 mm.

Chronologie: 13. Jh.

Kategorie E

Funktionalität: Hieb- und Stichwaffe

Charakteristiken: L - 850-900 mm, I - 55-60 mm; Schneiden: leicht konvergierend; Kehlungen: L - 3/4 der Klinge, I - 8-10 mm.

Chronologie: 12.-13. Jh.

Kategorie F

Funktionalität: Hieb- und Stichwaffe

Charakteristiken: L - 900-950 mm, I - 55-60 mm; Schneiden: bis zur Hälfte der Klingenslänge parallel, von dort leicht konvergierend; Kehlungen: L - 2/3 bis 3/4 der Klinge, I - 5-10 mm, können doppelt oder dreifach sein.

Chronologie: zweite Hälfte des 14. Jhs.

Kategorie G

Funktionalität: Hieb- und Stichwaffe

Charakteristiken: L - 950-1200 mm, I - 45-55 mm; Schneiden: konvergierend; Kehlungen: L - über 3/4 der Klinge, I - 5-10 mm.

Chronologie: 14. Jh.

Kategorie H

Funktionalität: Hieb- und Stichwaffe

Charakteristiken: L - 1100-1300 mm, I - 55-60 mm; Schneiden: konvergierend; Kehlungen: L - 3/4 der Klinge, I - 10-20 mm, können auch doppelt oder dreifach sein.

Chronologie: zweite Hälfte des 14. Jhs.

Kategorie I

Funktionalität: Stichwaffe

Charakteristiken: L - 850-950 mm, I - 25-35 mm; Schneiden: konvergierend; Kehlungen: L - 2/4 der Klinge oder weniger, I - 5-10 mm, evtl. mit Rippen versehen.

Chronologie: Ende des 14. Jhs.

GRIFFDIMENSIONEN (GEFÄSSDIMENSIONEN)

Dimension m0

Funktionalität: unbestimmbar. Ist kürzer als die Griffe für eine Hand und ist mit Vernietungsöffnungen versehen, evtl. für einen Griff, der länger sein kann als die Griffangel.

Dimension m1

Funktionalität: für einhändige Betätigung

Charakteristiken: L - 90-120 mm.

Dimension m11/2

Funktionalität: für eineinhalbhändige Betätigung

Charakteristiken: L - 120-170 mm

Dimension m2

Funktionalität: für zweihändige Betätigung

Charakteristiken: L - über 180 mm

PARIERSTANGENVARIANTEN

Variante a

Form: gerade, rechteckiger Querschnitt.

Charakteristiken: L - 80-100 mm, l - 10-15 mm, g - (Dicke) gleichbleibend 10 mm.

Variante ae

Form: gerade, auf der einen Seite glatt, auf der anderen verziert, ganz aus Bronze gegossen.

Charakteristiken: L - 115 mm, l - 17 mm, g - 35 mm in der Mitte, 8 mm an den Enden.

Variante b

Form: gerade oder leicht zur Klinge gebogen, in der Mitte trapezförmiger Querschnitt, an den Enden dreieckiger Querschnitt; linsenförmiges Profil.

Charakteristiken: L - 70-120 mm, l - 15-17 mm, g - 10 mm in der Mitte, an den Enden sich gleichförmig verjüngend.

Variante c

Form: gerade, rechteckiger Querschnitt.

Charakteristiken: L - 150-170 mm, gleichbleibend l - 10-12 mm.

Variante d

Form: gerade, rechteckiger Querschnitt mit abgerundeten oder abgeschrägten Ecken.

Charakteristiken: L - 190-220 mm, l - 10-12 mm, an den Enden sich verjüngend.

Variante e

Form: gerade, rechteckiger Querschnitt der Mitte zu abgerundet, evtl. mit spitzen Enden.

Charakteristiken: L - 200-260 mm, l - 8-10 mm, R̄ 5-8 mm.

Variante f

Form: gerade, rechteckiger Querschnitt an jenem Teil, der die Klinge umfaßt, ansonsten rund, den Enden zu sich verbreiternd.

Charakteristiken: L - 220-270 mm, l - 10-15 mm, R̄ 8-10 mm.

Variante g

Form: zur Klinge gebogen, in der Mitte mit rechteckigem Querschnitt, trapezförmiger oder dreieckiger Querschnitt an den der Klinge zu gebogenen Enden.

Charakteristiken: L - 210-250 mm, in der Mitte l - 1-10 mm, an den Enden l - 12-15 mm.

K N A U F F O R M E N

Form 1. (Abb. 32-1)

Aspekt: Vorderansicht: dreihöckrige Halbscheibe; Seitenansicht: Halbellipse; Ansicht von unten: Linsenform.

Charakteristiken: aus einem Stück gegossen; leicht; flach; h - (maximale Höhe) 30-40 mm, l - (maximale Breite) 65-75 mm, g - (maximale Dicke) 20-25 mm.

Chronologie: 9.-10. Jh.

Form 2. (Abb. 32-2)

Aspekt: Vorderansicht: Halbscheibe; Seitenansicht: Halbellipse; Ansicht von unten: ellyptisch.

Charakteristiken: aus einem Stück gegossen; leicht; flach; h - 40-50 mm,

l - 50-55 mm, g - 20-25 mm.

Chronologie: 10. Jh. (möglicherweise Anfang des 11. Jhs.).

Form 3. (Abb. 32-3)

Aspekt: Vorderansicht: linsenförmig; Seitenansicht: Dreieck mit leicht auswärts gebogenen Seiten; Ansicht von unten: linsenförmig.

Charakteristiken: aus einem Stück gegossen; massiv; h - 35-40 mm, l - 75-85 mm, g - 25-30 mm.

Chronologie: 11., Anfang des 12. Jhs.

Form 4. (Abb. 32-4)

Aspekt: Vorderansicht: linsenförmig mit erhöhtem oberem Teil; Seitenansicht: dreieckförmig mit auswärts gebogenen Seiten; Ansicht von unten: linsenförmig.

Charakteristiken: aus einem Stück gegossen; h - 45-55 mm, l - 60-70 mm, g - 34-40 mm.

Chronologie: 12.-13. Jh.

Form 5. (Abb. 32-5)

Aspekt: halblinsenförmig (plan-konvexe Linse), Seitenansicht: dreieckförmig; Ansicht von unten: linsenförmig, nahezu kreisförmig.

Charakteristiken: aus einem Stück gegossen; massiv; h - 25-30 mm, l - 65-75 mm, g - 55-65 mm.

Chronologie: 13. Jahrhundert.

Form 6. (Abb. 32-6)

Aspekt: Vorderansicht: rhombisch mit leicht auswärts gebogenen Außenseiten und abgerundetem Griffende; Seitenansicht: trapezförmig; Ansicht von unten: rechteckig mit auswärts gebogenen langen Seiten. Die Seiten laufen in scharfen Kanten aus.

Charakteristiken: groß und massiv; h+l - 65 mm-75 mm, g - 25-30 mm.

Anmerkung: Diese Knaufart scheint für den Raum des Karpatenbeckens charakteristisch zu sein. Außerhalb dieses Raumes ist sie nur in abgeleiteten Formen anzutreffen.

Chronologie: 13. Jh.

Form 7. (Abb. 32-7)

Aspekt: Vorderansicht: scheibenförmig; Seitenansicht: doppelkegelstumpfförmig.

Charakteristiken: massiv; $\check{R}m$ - (min. Durchmesser) 40-45 mm, $\check{R}M$ (max.

Durchmesser) 50-55 mm; g - 35-40 mm.

Chronologie: 12.-13. Jh sowie Anfang des 14. Jhs.

Form 8. (Abb. 32-8)

Aspekt: Vorderansicht: scheibenförmig; Seitenansicht: Zylinder, der zwischen zwei Kegelstümpfe eingefaßt ist. Im Zentrum der kreisförmigen Seitenflächen können Vertiefungen mit ornamentalem Charakter im Durchmesser von max. 5 mm erscheinen.

Charakteristiken: massiv; $\check{R}m$ - 20-35 mm, $\check{R}M$ - 25-45 mm, g - 25-45 mm.

Anmerkung: Diese, in verschiedenen Größen auftretende Form ist sowohl räumlich als auch zeitlich betrachtet sehr verbreitet, d.h. sie tritt praktisch im ganzen europäischen Raum und während des gesamten Hochmittelalters auf.

Form 9. (Abb. 32-9)

Aspekt: Vorderansicht: scheibenförmig; Seitenansicht: zylindrisch, wobei aus der Mitte der beiden kreisförmigen Seitenflächen Kegelstümpfe entspringen.

Charakteristiken: massiv; flach; $\check{R}m$ - 10-15 mm, $\check{R}M$ - 40-50 mm, g - 25-35 mm.

Chronologie: Ende des 14. Jhs.

Form 10. (Abb. 32-10)

Aspekt: von allen Seiten betrachtet: regelmäßiges Polyeder.

Charakteristiken: sehr massiv und schwer; h+l - 50-55 mm, g - 40-55 mm.

Chronologie: zweite Hälfte des 14. Jhs.

Form 11. (Abb. 32-11)

Aspekt: Vorderansicht: polygonal, (rechteckig mit abgerundeten Ecken oder hexagonal) mit auftretenden Verdickungen in der Mitte.

Charakteristiken: flach und verhältnismäßig leicht, h - 35-50 mm, l - 40-60 mm, g - 25-30 mm.

Chronologie: Ende des 14. Jhs, Anfang des 15. Jhs.

Form 12. (Abb. 32-12)

Aspekt: von allen Seiten betrachtet nahezu kugelförmig., von der Kugel fehlen jedoch zwei Kappen, so daß zwei kreisförmige parallele Flächen entstehen.

Charakteristiken: sehr massiv und schwer; h+l - 40-50 mm, g - 30-40 mm.

Chronologie: Ende des 14. Jhs.

Durch die Kombinationsarten dieser Elemente an Schwertern, die uns zugänglich waren, sowie durch Vergleiche mit einschlägigem Material aus anderen Gebieten Europas und anhand von Vergleichen mit den bereits anerkannten Typologien, wurden 12 Schwerttypen festgelegt, die für Siebenbürgen und das Banat des 8.-14. Jahrhunderts. charakteristisch sind. Dabei werden jedoch in der Arbeit nur die repräsentativsten Stücke als Beispiele angegeben.

A. GRUPPE DER FRÜHMITTELALTERLICHEN SCHWERTER

T Y P I

Charakteristiken: Klinge: **A**-Kategorie, Griff: Dimension **m1**, Parierstange: Variante **a** oder **b**, Knauf: Form **1**.

Beispiel: 1 (A, m1)

ALBA IULIA / KARLSBURG, Muzeul Unirii Alba Iulia, (Abb. 33-b)

Beispiel: 2 (A, m1, b, 1)

Chronologie: Ende des 8., Anfang des 9. Jhs.

KOVIN, Muzeul Banatului Timișoara / Temeswar, (Abb. 33-c)

Chronologie: 10. Jh.

T Y P II

Charakteristiken: Klinge: **B**-Kategorie, Griff: Dimension **m0**, Parierstange: Variante **ae**.

Beispiel: 1 (B, m0)

ALBA IULIA / KARLSBURG, Muzeul Unirii Alba Iulia, (Abb. 33-d)

Chronologie: 9. Jh.

Beispiel: 2 (B, m0, ae)

SF. GHEORGHE / SANKT GEORGEN, Muzeul Județean Sf. Gheorghe, (Abb. 17-f)

Chronologie: 9. -10. Jh.

T Y P III

Charakteristiken: Klinge: **A**-Kategorie, Griff: Dimension **m1**, Parierstange: Variante **c**, Knauf: Form **2**

Beispiel: (A, m1, c, 2)

VETIȘ, Muzeul Județean Satu Mare / Sathmar, (Abb. 34-a).

Chronologie: zweite Hälfte des 10. Jhs.

B. GRUPPE DER HOCHMITTELALTERLICHEN SCHWERTER

T Y P IV

Charakteristiken: Klinge: **C**-Kategorie, Griff: Dimension **m1**,
Parierstange: Variante **c**, Knauf: Form **3**.

Beispiel: (C, m1, c, 3)

Deva / Diemrich, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, (Abb. 34-b).

Chronologie: Anfang des 11. Jhs.

T Y P V

Charakteristiken: Klinge: **E**-Kategorie, Griff: Dimension **m1**, Parierstange:
Variante **d**, Knauf: Form **4**.

Beispiel: (E, m1, d, 4)

POIANA PRISĂCII, Muzeul Caransebeș / Karansebesch, (Abb. 34-c).

Chronologie: 12.-13. Jh.

T Y P VI

Charakteristiken: Klinge: **D**-Kategorie, Griff: Dimension **m11/2**,
Parierstange: Variante **e**, Knauf: Form **5**.

Beispiel: (D, m11/2, e, 5)

SCHWARZBURG Codlea / Zeiden, Muzeul Județean Brașov / Kronstadt,
(Abb. 36-b).

Chronologie: 13. Jh.

T Y P VII

Charakteristiken: Klinge: **E**-Kategorie, Griff: Dimension **m1-m11/2**,
Parierstange: Variante **d**, **Knauf:** Form **6**.

Beispiel 1: (E, m11/2, d, 6)

COROI / Kokel, Muzeul Orășenesc Sighișoara /Schäßburg, (Abb. 39-b).

Chronologie: 13. Jh.

Beispiel 2: (E, m1, d, 6)

FĂGĂRAȘ / Fogarasch, Muzeul Orășenesc Făgăraș, (Abb. 39-a)

Chronologie: 13. Jh.

T Y P VIII-a

Charakteristiken: Klinge: **F**-Kategorie, Griff: Dimension **m1-m11/2**,
Parierstange: Variante **c**, Knauf: Form **7-8**.

Beispiel: (F, m11/2, c, 7)

1. SIGHIȘOARA / Schäßburg, Muzeul Orășenesc Sighișoara, (Abb. 41-a)

Beispiel: (C, m1, 8)

2. BUCOVA, Muzeul Județean Reșița, (Abb. 41-c)

Chronologie: Mitte des 13. Jhs.

T Y P VIII-b

Beispiel: (G, m1, f, 8)

1. FĂGĂRAȘ / Fogarasch, Muzeul Orășenesc Făgăraș, (Abb. 42-b)

Beispiel: (G, m1, f, 8)

2. TIMIȘOARA / Temeswar, Muzeul Banatului, (Abb. 42-d)

Beispiel: (G, m11/2, f, 8)

3. ALBA IULIA / Karlsburg, Muzeul Unirii,

Beispiel: (G, m11/2, f, 8)

4. HAMBĂ / Hahnbach, Muzeul Brukenthal Sibiu, (Abb. 42-a)

Chronologie: Ende des 13., erste Hälfte des 14. Jhs.

T Y P IX

Charakteristiken: Klinge: **H**-Kategorie, Griff: Dimension **m11/2**,
Parierstange: Variante **e**, Knauf: Form **10**.

Beispiel: (H, m11/2, e, 10)

JUPA, Muzeul Caransebeș / Karansebesch, (Abb. 44-a)

Chronologie: zweite Hälfte des 14. Jhs.

T Y P X

Charakteristiken: Klinge: **H**-Kategorie, Griff: Dimension **m2**,
Parierstange: Variante **g**, Knauf: Form **10, 12**

Beispiel 1: (H, m2, g, 12)

AGNITA / Agnetheln, Muzeul Brukenthal Sibiu, (Abb. 44-b)

Beispiel 2: (H, m2, g, 10)

BRUIU / Braller, Muzeul Orășenesc Agnita

Chronologie: zweite Hälfte des 14. Jhs.

T Y P XI

Charakteristiken: Klinge: **H**-Kategorie, Griff: Dimension **m2**,
Parierstange: Variante **g**, Knauf: Form **9-11**.

Beispiel: (H, m2, e, 9)

ORADEA / Großwardein, Muzeul Țării Crișurilor Oradea, (Abb. 46-b)

Chronologie: Ende des 14., Anfang des 15. Jhs.

T Y P X I I

Charakteristiken: Klinge: I-Kategorie, Griff: Dimension m1, Knauf: Form 8.

Beispiel: (I, m1, 8)

ORĂȘTIE / BROOS, Muzeul Orășenesc Orăștie, (Abb. 46-a)

Chronologie: Ende des 14., Anfang des 15. Jhs.

VII. SCHLUBFOLGERUNGEN

Was die Kampfausrüstungen anbelangt, waren in Siebenbürgen zur Zeit des Mittelalters die gleichen Formen wie im restlichen Europa vertreten, die beständig, gemäß den auf diesem Kontinent bestehenden mittelalterlichen militärischen Strukturen angepaßt werden mußten.

Die mittelalterlichen Schwerter des 9.-14. Jahrhunderts bildeten dabei keine Ausnahme, sie lassen sich in den allgemeinen Strom der europäischen Entwicklung eingliedern, wobei die zonalen Eigenheiten minimal sind. Wie oben bereits erwähnt, waren die morphologischen Merkmale der Schwerter sowohl von der Entwicklung der Schutzausrüstung des potentiellen Feindes als auch von der Anpassungsfähigkeit an die Kampfweise desselben abhängig. Diesbezüglich machten sich im 9. bis 14. Jahrhundert in Siebenbürgen gewaltige Einflüsse aus Mittel- und Westeuropa und in geringerem Maße aus Osteuropa und dem Balkan bemerkbar - ein Umstand, der durch die in jener Zeit herrschenden geschichtlichen und militärischen Ereignisse zu erklären ist.

Im Falle der Schwerter ist im Raum des Karpatenbeckens der größte Teil der europäischen typologischen Vielfalt vertreten, in verschiedenen Zeitabschnitten treten allerdings einige Unterschiede auf. Die ins 8. bis 9. Jahrhundert datierten Stücke sind selten, während jene Exemplare, die den späteren Zeitabschnitten, dem 12.-14. Jahrhundert zuzuordnen sind, zahlreicher in Erscheinung treten. Außerdem muß hinzugefügt werden, daß die Schwerter des abendländischen Typus im Vergleich zu jenen byzantinischer Art (die übrigens im gesamten mittel- und südosteuropäischen Raum selten sind) überwiegen. Um eine möglichst genaue Untersuchung dieser Sachlage durchführen zu können, erweist

es sich in erster Linie als notwendig, die Art und Weise sowie die Wege zu erforschen, durch die solche Stücke bis heute bekannt und erhalten geblieben sind. Ein im 8. Jahrhundert gefertigtes Schwert konnte „überleben“, wenn es in der Erde vergraben war; es kann als Teil eines Schatzes aufbewahrt oder von Generation zu Generation weitervererbt werden. Letzteres allerdings könnte über 12 Jahrhunderte hinweg kaum der Fall gewesen sein, und in Horten wurden derartige Waffen nur dann aufbewahrt, wenn sie von besonderer Bedeutung waren. In die Erde können die Schwerter durch rituell vorgenommene, in Gräberfelder angeordnete Bestattungen gelangt sein oder sie wurden möglicherweise in der Erde verborgen, um später erneut ausgegraben zu werden. Daß solch eine Waffe verlorenging, ist kaum anzunehmen, wenn man - wie bereits genannt - ihren damaligen Wert und ihr Volumen in Betracht zieht; die Schwerter wurden nach Beendigung des Kampfes sogar vom Schlachtfeld eingesammelt. Selbst wenn man annehmen kann, daß nicht alle Waffen mittels solcher Tätigkeiten gefunden wurden, ist es kaum wahrscheinlich, daß ein zu Boden gefallenes Schwert so lange unbemerkt bleiben konnte, bis es auf natürliche Weise mit Erde bedeckt wurde. Es besteht die Möglichkeit, daß das Schwert während des Kampfes an unzugänglichen Stellen verlorenging, z.B. an einem Fluß oder in einem Sumpf; dadurch ließen sich die häufig an Gewässern zutage getretenen Funde dieser Art erklären. Infolgedessen waren die meisten ins 8.-9. Jahrhundert datierten mittelalterlichen Schwerter Zufallsfunde und nur ein geringer Teil dieser Waffen ist durch systematisch ausgeführte archäologische Ausgrabungen erforscht worden, zum Unterschied zu den jüngeren Exemplaren aus dem 12.-14. Jahrhundert, die des öfteren in alten Waffensammlungen oder historischen Arsenalen aufbewahrt wurden. Außerdem ist nicht auszuschließen, daß zahlreiche frühe Stücke eingeschmolzen und „wiederverwertet“, d.h. in neuere Exemplare umgewandelt worden sind. Dieses geschah im frühen Mittelalter, wenn die Waffe im Kampf abgenutzt war und vor allem deshalb, weil das Metall, aus dem diese Waffen geschmiedet waren, für jene Zeit sehr wertvoll war.

Jedoch nicht allein durch diesen Stand der Dinge entsteht ein widersprüchliches Bild. In den früheren Zeitabschnitten waren die Schwerter gewiß seltener, da sie technisch schwer herzustellen waren; außerdem stellten sie einen wertvollen Besitz dar und verkörperten symbolische und geistige Werte der obersten militärischen Stände. Später erlebte das Handwerk durch die Gründung zahlreicher spezialisierter Zünfte eine Blütezeit, die unter anderem auch zum Anwachsen der

Schwerterproduktion führte. Infolgedessen verloren diese Waffen an Wert und wurden auch anderen Gesellschaftsschichten zugänglich.

Die quantitative Diskrepanz, die zwischen den Herkunftsgebieten dieser Waffen auftritt, muß auf die historischen Gegebenheiten zurückgeführt werden. Aus dem oben Gesagten kann festgestellt werden, daß die Mehrzahl dieser aus dem 8.-9. Jahrhundert stammenden Stücke in Gräberfeldern entdeckt wurden, was ein nichtchristliches Ritual oder die Ausübung ausgeprägter vorchristlicher Bräuche voraussetzt. Dabei kann im Siebenbürgen jener Zeit allein die nichteinheimische Bevölkerung derartige Bräuche gepflegt haben. Selbstverständlich stellt sich die Frage, warum in unchristlichen, madjarischen oder slawischen Gräbern ziemlich häufig nordische und seltener fränkische Schwerter auftreten, wobei die byzantinischen Schwerter in äußerst seltenen Fällen vertreten sind. Die Antwort darauf kann in den byzantinischen, bereits durch Kaiser Justinian (526-565) erlassenen Rechtsverordnungen gefunden werden, die Tribonius in seinem Werk „*Corpus Juris civilis*“ erwähnt; diese Verordnungen blieben auch im Laufe der darauffolgenden Jahrhunderte gültig und führten zu einem regelrechten Waffenembargo. Zur Zeit der Herrschaft Leons VI. (887-893), die uns hier wegen dessen sg. „*Basilicale*“ von Interesse erscheint, war die Waffenausfuhr der „*loricas, scuta, et arcus, sagittas, et spathas, et gladios*“ und allgemein des unbearbeiteten oder bearbeiteten Eisens streng verboten; ein solches Verbot wurde auch den Händlern auferlegt und selbst die Boten, die zu den Barbaren entsandt wurden, hatten diese Regelung einzuhalten, da ihnen sonst die Höchststrafe drohte: die Beschlagnahmung ihres Eigentums und die Todesstrafe. Diese strengen Regelungen beweisen, wie sehr dieses Material im barbarischen Umfeld geschätzt war und daß es für die Wandervölker außerhalb des Kaiserreichs eine große Versuchung war, in den Besitz derartiger Waffen zu gelangen. Da jedoch die Waffen für die byzantinischen Händler eine bedeutende Verdienstquelle waren, muß man annehmen, daß dieses Embargo übertreten worden ist, ein Umstand, den auch einige archäologischen Funde unter Beweis stellen. Einer von jenen, die dieses Verbot übertreten haben, war der Gesetzgeber Leon VI. selber, da bekannt ist, daß er den madjarischen Anführern durch seine Boten Waffengeschenke zukommen ließ. Sein Vorgänger Justinian hatte in einer ähnlichen Situation eine „diplomatischere“ Lösung gefunden: Die awarischen Boten des Bajan hatten nach Beendigung ihrer Verhandlungen mit Byzanz, ohne dabei auf Schwierigkeiten zu stoßen, Kleider und Waffen gekauft und sich auf ihren Heimweg gemacht. Der Kaiser jedoch gab dem General Justinos den geheimen Befehl, die Boten gefangenzunehmen

und ihnen die gekauften Waffen abzunehmen. Es ist bekannt, daß der Waffenexport nur an die Barbaren verboten war, wobei man die Verbündeten und jene Völker, die die Oberherrschaft Byzanz' und des Kaisers anerkannten, nicht zu der oben genannten Kategorie von Menschen zählte. Letzteres war mutmaßlich auch im Falle des Fürsten Menumorut geschehen, und dadurch kann das Vorhandensein eines byzantinischen Schwertes in Sf. Gheorghe / Sankt Georgen erklärt werden, einem Raum, in den die Madjaren im 10. Jahrhundert kaum vorgedrungen sein konnten.

Auch die Franken unternahmten im Jahre 805 und 811 einen ähnlichen Versuch, die Waffenausfuhr an die Slawen, Mähren und Awaren zu verbieten. Das Auffinden von Schwertern fränkischer Herkunft in den Siedlungsgebieten der obengenannten Völker läßt jedoch darauf schließen, daß dieses Ausfuhrverbot in viel geringerem Maße als das byzantinische eingehalten worden ist. Andererseits wäre - im Falle eines uneingeschränkten Waffenhandels - die Anzahl dieser Sachfunde bestimmt viel größer gewesen.

Schlußfolgernd kann behauptet werden, daß die geringe Anzahl der ins 8.-11. Jahrhundert datierten Schwerter anhand mehrerer objektiver geschichtlicher Zusammenhänge zu erklären ist und keinesfalls auf ein Bevölkerungsvakuum oder das Fehlen einer entsprechenden politisch-militärischen Organisierung zurückzuführen ist, wie dies aus den Berichten des Anonymus hervorgehen könnte. (Letzterer erwähnte, daß die Kämpfer in Siebenbürgen nur mit Pfeil und Bogen bewaffnet waren.) Aus zahlreichen anderen Stellen seines Werkes geht jedoch genau der entgegengesetzte Stand der Dinge hervor; wenn in diesem Raum die militärische Organisierung und die politischen Strukturen nicht funktionsfähig gewesen wären, ist es fragwürdig, wieso das Fürstentum des Menumorut schwerer zu unterwerfen war als dieses beim Fürstentum Kiew der Fall gewesen war. Die Beschreibung des Heeres von Gelu könnte auf eine andere Art gedeutet werden. Die Aussage *„und ihr Fürst Gelou ist wenig standhaft und wird nicht von guten Soldaten umgeben“* (XXV), kann zur Schlußfolgerung führen, der Fürst sei von den ausgebildeten Kämpfern verlassen, d.h., um es in der damals üblichen Sprache zu formulieren: von seinen Vasallen verlassen worden, die darüber unzufrieden waren, daß ihr Lehnsherr *„viele Unzulänglichkeiten erleidet“* (XXV); somit war Gelu in der von Anonymus beschriebenen Lage gezwungen, sich mit dem sg. Heer vom Lande auszuhelfen, das aus freien Bauern bestand, d.h. aus *„<...> den ärmsten Menschen <...> Blachen und Sklawinen, die keine anderen Waffen als Pfeil und Bogen besitzen...“*.

(XXV) Daß zur Herrschaftszeit des Fürsten Gelu in Siebenbürgen entwickelte politisch-militärische Gesellschaftsbeziehungen (vom Typ Vasallentreue) bestanden, geht auch aus der darauffolgenden Beschreibung des Anonymus hervor: Als die Bewohner des Landes - womit die Höhergestellten des Ortes gemeint waren - trotz ihrer Niederlage den „*Tod ihres Herren sahen*“, d.h. die Aufhebung ihres Vasallenbündnisses, „*wählten sie, von niemandem dazu gezwungen, händeschüttelnd Tuhutum zu ihrem Herren*“. Sie „*bekräftigten ihr Wort durch einen Schwur*“ (XXVII), d.h. sie bekundeten ihre Untertänigkeit auf vasallische Art und legten keinen Blutseid ab, wie das in demselben Werk bei den Madjaren erwähnt wird (V). Derselben Quelle zufolge führte Fürst Glad im Banater Gebiet ein gewaltiges, aus Reitern und Fußvolk gebildetes Heer an, das im Kampf auch von „*Knesen der Bulgaren*“ unterstützt wurde.

Diese auf Vasallität beruhende militärische Organisationsform, die für jenes Zeitalter fortschrittlich war, führte mutmaßlich dazu, daß der Säbel in Siebenbürgen in geringem Maße benutzt wurde, da er mit der auf das fränkische, nordische oder byzantinische Schwert basierenden Kampfkunst nicht vereinbar war. Die in die Zeit vor das 10. Jahrhundert datierten Stücke dieser Art, die in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet (obwohl in geringer Anzahl) zutage traten, lassen im Verhältnis zur Ausdehnung des Fundgebietes und im Vergleich zu anderen Gebieten wie Mähren oder Rußland darauf schließen, daß in diesem Raum eine gründliche militärische Organisation vorhanden war und daß es hier lebensfähige politische Strukturen gegeben hat, die sich zur gesamteuropäischen Entwicklung der mittelalterlichen Gesellschaft im 8. bis 11. Jahrhundert synchron entwickelt haben.

Nach dem 11. Jahrhundert veränderte sich diese Lage zugunsten der Madjaren, die die dominierende militärische Macht in diesem Raum waren, die, nach ihrem Übertreten zum Christentum römischen Glaubens, die militärischen, gesellschaftlichen, politischen Strukturen aus Mittel- und Westeuropa selbst übernommen und ihren Wirkungsbereich auf das Deutsche Kaiserreich ausgedehnt hatten. Dieser Aspekt ist archäologisch leicht festzustellen, da die Bestattungsbeigaben in den madjarischen Gräberfeldern, die in die Zeit nach dem ersten Jahrtausend zu datieren sind, ihre Konfiguration verändern; die für diese Bevölkerung in der Zeit ihres Vordringens nach Siebenbürgen und Pannonien kennzeichnenden Säbel wurden durch Schwerter abendländischer Prägung ersetzt, wobei hinzugefügt werden muß, daß diese Waffen um die Mitte des 11. Jahrhunderts als Bestattungsbeigaben nicht mehr anzutreffen sind.

Ein neuer Ansporn zur Verbreitung des abendländischen Ritterschwerts

in Siebenbürgen geschah durch die im 12. Jahrhundert im Südosten des genannten Gebietes erfolgte Ansiedlung der deutschen Bevölkerung. Die sächsischen Ansiedler brachten (wie dies desgleichen im Bereich des Ackerbaus, des Handwerks und der Architektur der Fall war) auch ihre militärischen Bräuche ihrer Herkunftsgebiete in ihre neue Heimat mit, und so ist schwerlich anzunehmen, daß sich die adeligen „Gräfen“ ohne ihre eigenen Waffen dort angesiedelt haben. Bereits aus dem darauffolgenden Jahrhundert stammen die ersten archäologischen Funde, die unter Beweis stellen, daß die sächsischen Schmiede derartige Waffen nach den damals im Abendland „aktuellsten“ Formen angefertigt haben. In derselben Zeitspanne müssen auch die Ritter des Deutschen Ordens, die ausgebildete Kämpfer waren, eine bedeutende Rolle hinsichtlich der Anpassung der siebenbürgischen Bewaffnung an die neuesten Forderungen der damaligen Militärkunst gespielt haben, obwohl sie nur für kurze Zeit im Burzenland ansässig waren; die von ihnen angelegten Befestigungsanlagen sowie die wenigen, ihnen zuzuordnenden Fundstücke stellen diese Fähigkeit der Deutschen Ordensritter unter Beweis.

Im 13. Jahrhundert kam es zur ersten „militärischen Niederlage“ großen Ausmaßes, den die schwere Reiterei im Kampf gegen die einfallenden Mongolenhorden erlitt; da letztere, die sich der äußerst leicht zu manövrierenden, leichten Reiterei bedienten, nur über eine verhältnismäßig kurze Zeitspanne hinweg Mitteleuropa beherrschten, führte dieses Ereignis zu keinen Veränderungen in der Konfiguration der in Siebenbürgen benutzten Kampfausstattung, so wie dies in Rußland (durch Anpassen an die leichte Reiterei des Feindes) geschehen war. Weder das 14. Jahrhundert, noch die Türkengefahr oder die vernichtende Niederlage der schweren Reiterei in Nikopole hatte eine radikale Veränderung in der Beschaffenheit der Bewaffnung in Siebenbürgen zur Folge; die Schwerter entwickelten sich zu immer größeren und schwereren Formen, die den Plattenrüstungen, die auch im darauffolgenden Jahrhundert vorherrschten, angepaßt waren.

Dem Säbel, als Waffe der leichten Reiterei, war im Siebenbürgen des Mittelalters keine „militärische Laufbahn“ beschieden. Er wurde nur für kurze Zeit, während jener der ersten landnehmenden Madjaren benutzt und wird zeitlich in die erste Hälfte des 10. Jahrhunderts angesiedelt. Aus diesem Grund sind die wenigen Stücke dieser Art in den Gräbern der genannten Bevölkerung zu finden, genauer gesagt in jenen aus der Zeit ihrer ersten Wanderwelle, die archäologisch - nach den frühesten, in der Stadt am Someş (in der Zápolya / Dostoievski Straße) zutage getretenen

Funden (aus den Jahren 1911 und später 1941-1942) - als „Cluj / Klausenburger Gruppe“ bezeichnet wurden. Dieser Horizont weist noch starke Einflüsse der Steppenkulturen auf, u.zw. durch Beigabe von Waffen und Teilen von Pferdekörpern in Gräbern. Die wenigen Schwerter, die in Anlagen wie Gâmbaş, Arad-Ceala oder dem bereits erwähnten Gräberfeld in Cluj / Klausenburg entdeckt wurden, zu denen einige Stücke unbestimmter Herkunft hinzugezählt werden müssen, erlauben das Aufstellen einer eigenen Typologie nicht, sondern lassen eventuelle Vergleiche mit den in West-, Mittel- und Osteuropa erarbeiteten, bereits allgemein anerkannten Typologien zu.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Tafel 1: Bronzezierplättchen des in Toroslunda auf der Insel Öland (Schweden) entdeckten Helmes, der im Statensk Historionska Museum in Stockholm verwahrt wird. (nach Wilkinson)

Tafel 2: Fragmente des geschnitzten Portals der Kirche in Hyllestad (Schweden) mit Darstellungen aus dem Sigurt-Lied, verwahrt im Stockholmer Statensk Historionska Museum: a. Schmied Mimir; b. das Schmieden des „Gram“-Schwertes; c. das Erlegen des Drachens; d. das Feuer; e. Mimirs Tod. (nach Wilkinson)

Tafel 3: Darstellung der Kirche „Hortus Deliciarum“ mit dem Kampf zwischen den Kräften des Guten und des Bösen, ehemals in der Stadtbibliothek in Straßburg aufbewahrtes Manuskript, das inzwischen verlorengegangen ist. (nach Skubiszewski)

Tafel 4: Zeremoniewaffen: a. unter dem Namen „Schwert des Charlemagne“ bekanntes Krönungsschwert der französischen Könige (nach Wilkinson); b. Schwert aus dem Wiener Reichsschatz.

Tafel 5: Zeremonieschwerter aus der Wiener Schatzkammer: a. Zeremonieschwert der deutschen Könige, das zum ersten Mal 1220, während der Krönung Friedrichs des II. in Rom verwendet wurde; b. Reichsschwert oder das Schwert „des hl. Mauritius“, das zum ersten Mal 1198 während der Krönung Ottos IV. in Aachen und zum letzten Mal 1916 in Budapest bei der Krönung Karls von Habsburg verwendet wurde. (nach Schulze-Dörlamm)

Tafel 6: a. Friedrich Barbarossa wird durch Papst Alexander III. das Schwert überreicht - von Spinello Aretino angefertigte Freskomalerei im Rathaus von Siena; b. Handschrift von Echternach mit der Darstellung Heinrichs III. (1039-1043) beim Eintritt in die Kirche; der Kaiser wird von den Würdenträgern des Reiches, unter anderen auch vom Schwertträger begleitet, der das Reichsschwert mit erhobener Spitze in der Hand hält. (nach Schulze-Dörlamm); c. Die Wiener Bilderchronik (um 1370) mit der Darstellung König Ludwigs I. inmitten seiner Würdenträger: links - die mit Schwertern und abendländischen Rüstungen ausgestatteten Ritter und rechts - Mitglieder der ungarischen Stammesaristokratie mit Säbeln und Pfeil und Bogen bewaffnet. (nach Ruttkay)

Tafel 7: Oxforder Codex (um 1250) mit der Darstellung der Schwertleite (Ritterschlag). (nach Ullstein Weltgeschichte)

Tafel 8: Wandteppich von Baieux; a. Darstellung der Verwundung Haralds, in deren unteren Teil das Einsammeln der Schwerter und der Rüstungen

der im Kampf Gefallenen zu sehen ist. (nach Mann)

Tafel 9: Fresko aus der Hl. Benedikt-Kirche in Mals; ein fränkischer oder bayerischer Adliger spendet sein Schwert als Weihgabe der von ihm gestifteten Kirche. (nach Ullstein Weltgeschichte)

Tafel 10: Abraham und Melchisedec - Louvre Paris; b. Abraham und Melchisedec - Kupferstichkabinett Berlin (nach Skubiszewski); c. die Apokalyptischen Reiter, Stich von Albrecht Dürer (nach Guy Marica)

Tafel 11: Rolandsäulen in deutschen Städten: a. Halberstadt; b. Zerbst; c. Stendal.

Tafel 12: a. Elfenbeinkassette (14. Jh) französischer Ausführung mit der Abbildung des Schwertes (ohne Scheide), das sich zwischen dem Paar Tristan und Isolde befindet (verwahrt im Ermitage-Museum in Skt. Petersburg), (nach Faber); b. aus der Mode gekommenes Ritterschwert, das von einem Bauern benutzt wird, Stich aus dem Jahr 1495 von Albrecht Dürer. (nach Guy Marica)

Tafel 13: „Schwerttanz“, in China aufgenommenes Bild aus dem Jahre 1910. (nach Ullstein Weltgeschichte)

Tafel 14: Rituell auf der Skandinavischen Halbinsel vorgenommenes Verbiegen von Waffen; a. im Statensk Historionska Museum in Stockholm verwahrtes Schwert. (nach Wilkinson) b. Lanze aus dem Grab in Vikevik; c. verformtes Schwert aus dem Grab in Store-Finstad. (nach Petersen)

Tafel 15: Bestattungsbeigaben (mit verbogenem Schwert) des Grabes von Csongrad. (nach Szendrei);

b. In Siebenbürgen entdeckte „spatha“ und zwei Schildumbo. (nach Horedt)

Tafel 16: Verformtes, in Schäßburg / Sighișoara entdecktes und vom Finder zurechtgebogenes Schwert.

Tafel 17: Bukarester Lanze mit Runen (nach Heitel); Schwert aus Morești mit Runeninschrift (nach Horedt); d. in Karlsburg / Alba Iulia entdecktes Ortband. (nach Bakay); f. Schwert aus Sankt Georgen / Sf. Gheorghe mit bronzerner Parierstange. (nach Kiss)

Tafel 18: In Sathmar / Satu Mare entdecktes Bruchstück einer Schwertklinge mit Inschrift; a. S(ancti) H(risti) R(egis); b. A(rma) O(mnia) V(incit) (nach Bader)

Tafel 19: In Deutsch-Weißkirch / Viscri (Kreis Hermannstadt / Sibiu) entdeckte, im Brukenthal-Museum verwahrte Waffen: a. römischer Gladius; b. dakischer „Falx“; c. Darstellung der beiden Waffen auf einer Metope des Denkmals von Adamclisi.

Tafel 20: Römisches, in Tibiscum entdecktes Kavallerieschwert mit Parierstange und einem aus Geweih gefertigtem Knauf.

Tafel 21: Experimentell, durch mechanische Damaszier-Technik gefertigter Schwertstahl (nach Sachse); b. unterschiedliche Damaszier-Methoden: 1. vollständige Damaszierung; 2. partielle Damaszierung; 3. applizierte Damaszierung (nach Menghin).

Tafel 22: Nordische, verzierte Schwertgriffe; a. nacheinander zusammengesetzter Knauf mit Parierstange und mit drahtumwickeltem Griff; b. aus Geweih angefertigter Schwertknauf und Parierstange sowie mit drahtumwickeltem Griff. (nach Schulze-Dörlamm)

Tafel 23: a. italienisches Schwert, dessen Griff mit Leder umwickelt ist; b. Schwert aus dem Grab des Fernando de la Cerda, dem Sohn Alfonsos X. vom Kastilien, († 1270), das einen mit roter und gelber Seide umwickelten Griff aufweist. (nach Oakeshott)

Tafel 24: a. Darstellung des Knesen Bălea, in der Kirche von Criscior, der ein Schwert trägt, dessen Griff mit Platten vernietet ist. (nach Porumb); b. Bildnis des Dedo von Wetin in der Kathedrale von Wechselburg. (nach Oakeshott); c. Stifterstatue des Wilhelm von Comburg im Naumburger Dom (um 1250).

Tafel 25: Mit Hilfe des Fundes aus Wien-Leopoldau und der erhaltenen Schädelspuren nachgestellte Darstellung eines Schwertkampfes (nach Stadler)

Tafel 26: Damasziermethoden; a. merowingische, mechanisch damaszierte Schwertklinge; b. orientalische Säbelklinge, chemisch damasziert; c. japanische Säbelklingen, durch mehrfaches Falten und partielle thermische Behandlung angefertigt. (nach Smith)

Tafel 27: Wikingerschwert mit nach fränkischer Art damaszierter Klinge und nordischem, nachträglich befestigtem Knauf. (nach Ruttkay); b. aus zwei Teilen bestehender Knauf. (nach Arrhenius)

Tafel 28: a. Kavalleriekampf, Darstellung auf einer ungarischen, in das 12. Jh. datierten Gürtelschnalle; b. das Martyrium des hl. Felix, dargestellt auf dem Altar in Abdinghof, ca 1100; c. Christi Gefangennahme, Reliefdarstellung im Dom von Naumburg, um 1250; d. Turnierkampf aus dem Codex Manesse, 14. Jh.; e. Kampf vor der Burg von Hai, Miniaturdarstellung in der Maciejowski-Bibel, um 1250; f. Kreuzritter beim Kavalleriekampf, Miniaturdarstellung in der Handschrift Heinrich von Heßlers, um die Mitte des 14. Jhs. (nach Propyläen Kunstgeschichte); g. Kampf mit einem zweihändig zu betätigenden Schwert, Miniatur aus dem 14. Jh. (nach Oakeshott)

Tafel 29: a. Graphische Darstellung des Kräfteverhältnisses der Schlagkraft von: 1-Schwert und 2-Säbel; b. Säbelschwert (Pallasch, paloş) aus dem 11. Jh. (nach Bakay); c. Ritter mit Kettenpanzerhemd, dargestellt

in der Kathedrale in Reims, 1251. (nach Alpatov)

Tafel 30: unterschiedliche Handhabung von Schwertgriffen; a. feste Handhabung des einhändigen Griiffs; b. bewegliche Handhabung des einhändigen Griiffs; c. Handhabung des eineinhalbhändigen Griffes am Knauf; d. Handhabung des eineinhalbhändigen Griffes an der Parierstange.

Tafel 31 Kampftechniken mit dem Schwert; a-b. Abbildung aus dem Talhoffer Fechthandbuch; c. aus einem Augsburger Fechtandbuch. (nach Hils)

Tafel 32: Typologie der Schwertknäufe aus Siebenbürgen und dem Banat.

Tafel 33: Mittelalterliche Schwerter; a. Broos / Orăștie; b. Karlsburg / Alba Iulia; c. Kovin - Serbien, (im Temeswarer Museum verwahrt); d. Karlsburg /Alba Iulia.

Tafel 34: Mittelalterliche Schwerter; a. Vetiş; b. Diemrich / Deva; c. Poiana Prisăcii.

Tafel 35: Darstellungen von Schwertern mit linsenförmigem Knauf; a. Handschrift von Reichenau, 983-991. (nach Oakeshott); b. auf einem Altar in Hildesheim, 1120. (nach Nicolle); c. auf einem Sakramentar in Regensburg, 1001-1004. (nach Oakeshott); e. auf dem Altar in Klosterneuburg, 1181; f. auf einem Kelch von Trzemeszno, 12. Jh.

Tafel 36: Mittelalterliche Schwerter; a. Petersberg / Sânpetru (Kreis Kronstadt); b. Zeiden / Codlea - Schwarzburg; c. Schäßburg / Sighișoara.

Tafel 37: In der alten Slătineanu-Sammlung verwahrte Schwerter. (nach Barlet Wells).

Tafel 38: Mittelalterliche Schwerter; a. Grid (nach Popa); Schellenberg / Șelimbăr (nach Rill); c. unvollständig verarbeiteter, in der Schmiede in Schellenberg entdeckter Knauf. (nach Rill)

Tafel 39: Mittelalterliche Schwerter; a. Fogarasch / Făgăraș; b. Coroi.

Tafel 40: a, Schwert aus Bâta Doamnei. (nach Zamoșteanu); b. Statue des Grafen Dietrich; c. Hermann, dargestellt im Westchor des Naumberger Domes. (nach Oakeshott)

Tafel 41: Mittelalterliche Schwerter; a. Schäßburg / Sighișoara; b. Bucova; c. Nerău.

Tafel 42: Mittelalterliche Schwerter; a. Hahnbach / Hamba; b. Fogarasch / Făgăraș; c. Temeswar / Timșoara - Grüner Wald (Pădurea Verde); d. Temeswar / Timișoara.

Tafel 43: a. Standbildgruppe Ekkehard und Uta, Dom in Naumburg; b. Grabbildnis des Herzogs Robert d'Artois, † 1317, St. Denis. (nach Oakeshott); c. Grabplatte aus Bistritz / Bistrița. (nach Vătășianu)

Tafel 44: Mittelalterliche Schwerter; a. Jupa; b. Agnetheln / Agnita.

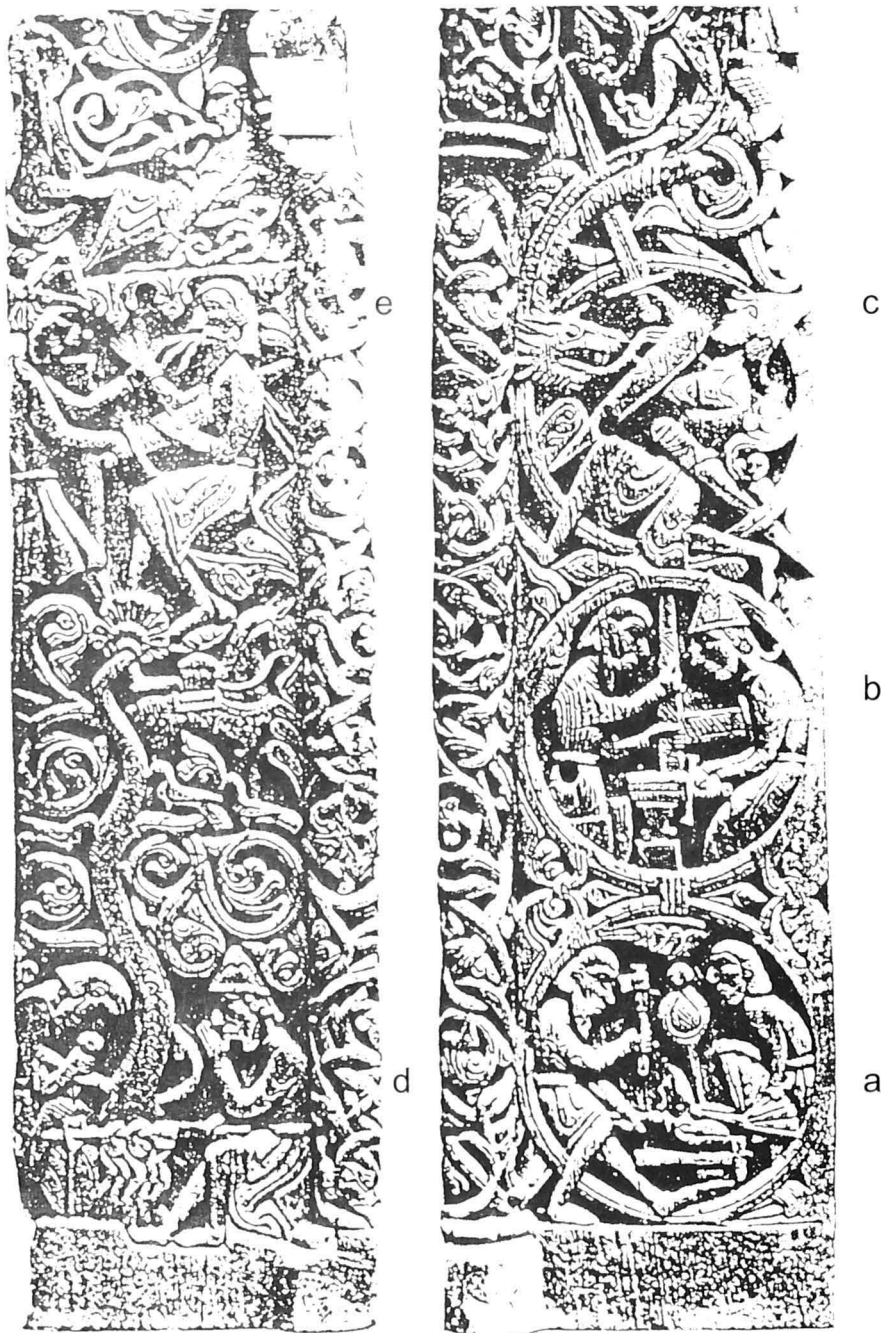
Tafel 45: Jesu Gefangennahme, Hl. Margarethen-Kirche in Mediasch / Mediaş; b. Curtea de Argeş - Biserica Domnească (Fürstenkirche); a. Broos / Orăştie; b. Großwardein / Oradea; c. Großwardein / Oradea

Tafel 47: In Klausenburg / Cluj entdeckte Säbel, (nach Kovács)

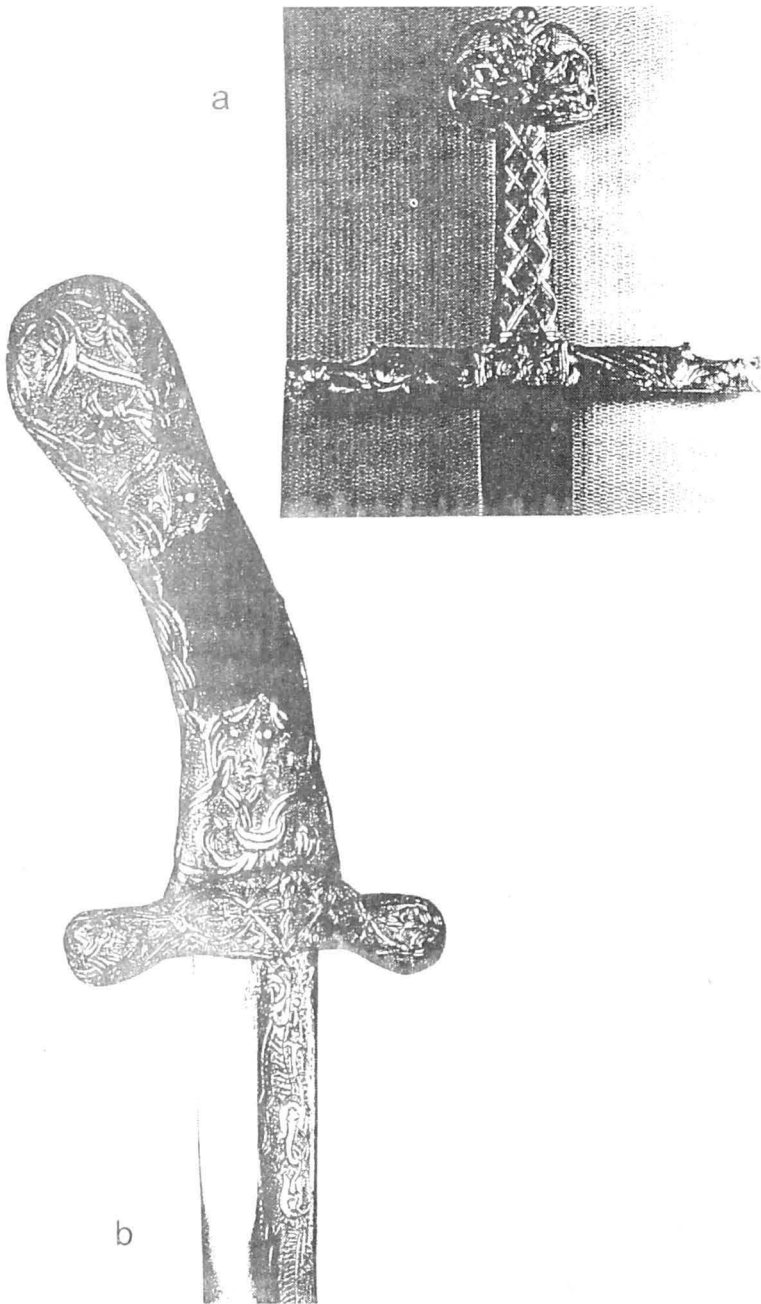
Plansa 1: Plăcuțele de bronz ale coifului descoperit la Torslunda, insula Öland (Suedia) și păstrat la Statensk Historiska Museum din Stockholm. (după Wilkinson)

Planșa 2 : Fragmente din portalul sculptat al bisericii din Hylllestad (Suedia), păstrat la Statens Historiska Museum din Stockholm, cu scene din Cântul lui Sigurd; a, fierarul Mimir; b, făurirea spadei „Gram“; c, uciderea balaurului; d, focul; e, moartea lui Mimir. (după Wilkinson)

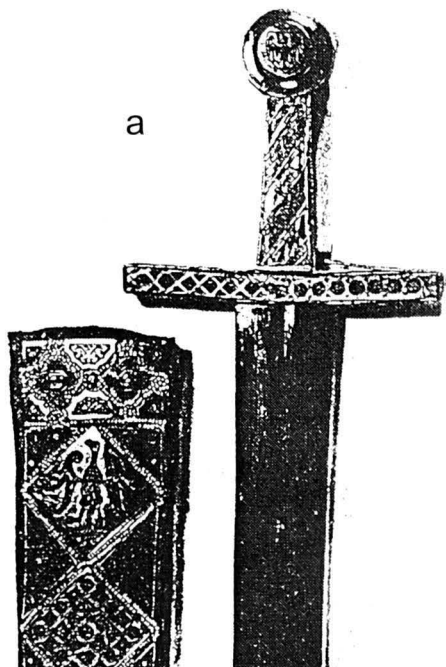

Plansa 3: Reprezentarea bisericii „Hortus Deliciarum“ cu înfruntarea dintre forțele binelui și răului, manuscris odinioară păstrat la Strasbourg, Bibliothèque de la Ville (actualmente pierdut), (după Skubiszewski).

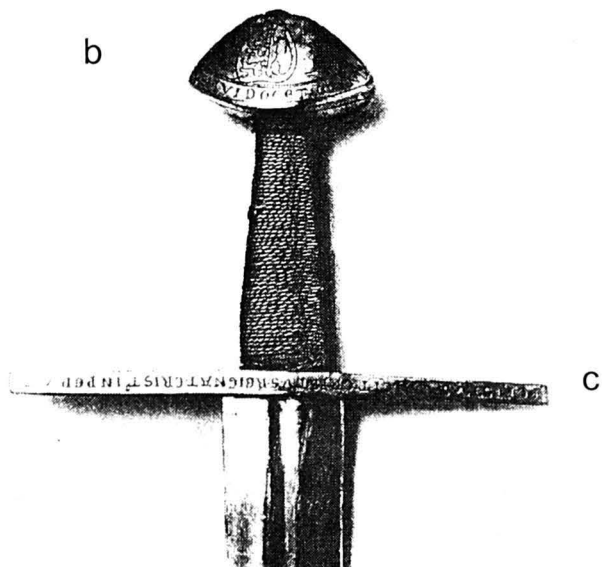

Planșa 4: Arme ceremoniale: a, spada de încoronare a regilor francezi, zisă și „spada lui Charlemagne” (după Wilkinson); b, sabia din tezaurul imperial de la Viena.

a

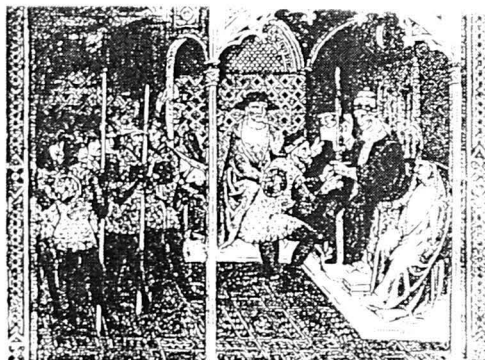

b

c

Planșa 5: Spadele ceremoniale din tezaurul de la Viena: a, spadă ceremonială a regilor germani, folosită pentru prima dată la încoronarea lui Frederic II la Roma în 1220; b, spada imperială (Reichsschwert) sau „spada Sf. Mauricius” folosită prima dată la încoronarea lui Otto IV la Aachen în 1198 și ultima dată la încoronarea lui Carol de Habsburg la Budapesta în 1916 (după Schulze-Dörlamm).

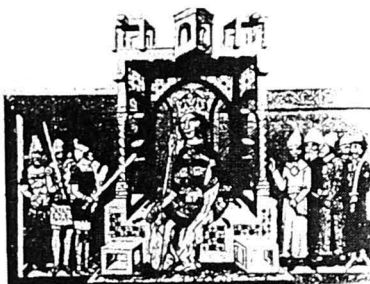
a

b

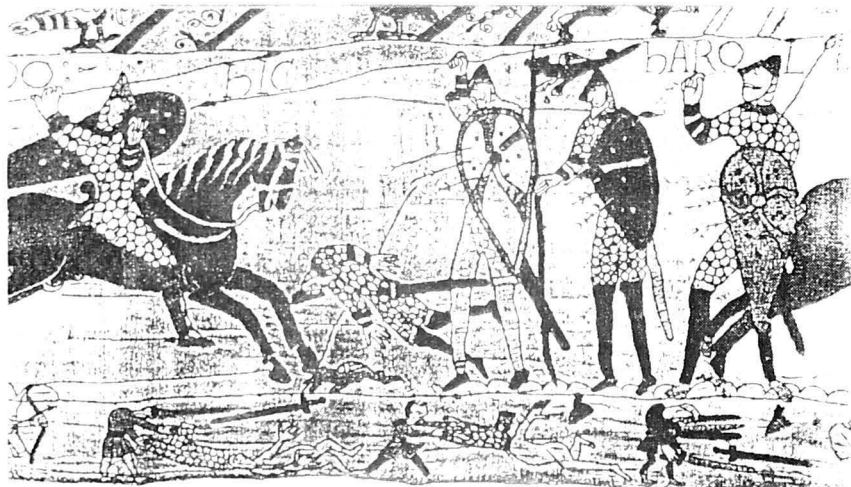
c

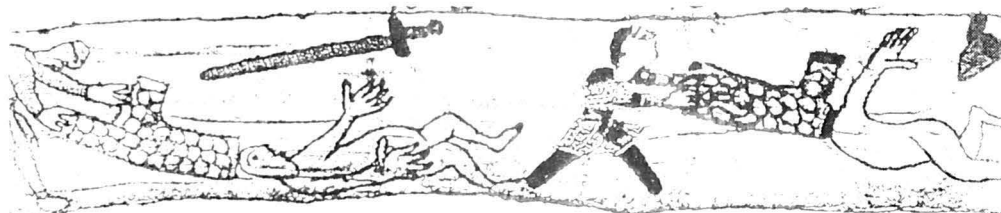
Planșa 6: a, Frederic Barbarossa primind spada din mâna Papei Alexandru III în fresca realizată de Spinello Aretino în primăria din Siena; b, manuscrisul de la Echternach reprezentând intrarea lui Henric III (1039-1043) în biserică însoțit de mai marii imperiului, printre care și spătarul purtând spada imperială cu vârful în sus (după Schulze-Dörlamm); c, Cronica pictată de la Viena (cca 1370) reprezentând pe regele Ludovic I între magnații regatului : în stânga imaginii cavaleri echipați cu spade și armuri occidentale, în dreapta membrii ai aristocrației tribale cu săbii și arc cu săgeți. (după Ruttkay)

Planșa 7: Codexul de la Oxford (cca. 1250), reprezentând încingerea cu spadă (după Ullstein Weltgeschichte).

a

b

Planșa 8: Tapiseria de la Bayeux: a, scena rănirii lui Harold sub care se observă strângerea spadelor și armurilor celor căzuți în luptă; b, transportul armelor și armurilor. (după Mann)

Planșa 9: Frescă din biserica Sf Benedict din Mals: un nobil franc sau bavarez își donează spada ca dar de sfințire a bisericii ctitorite de el (după Ullstein Weltgeschichte).

a

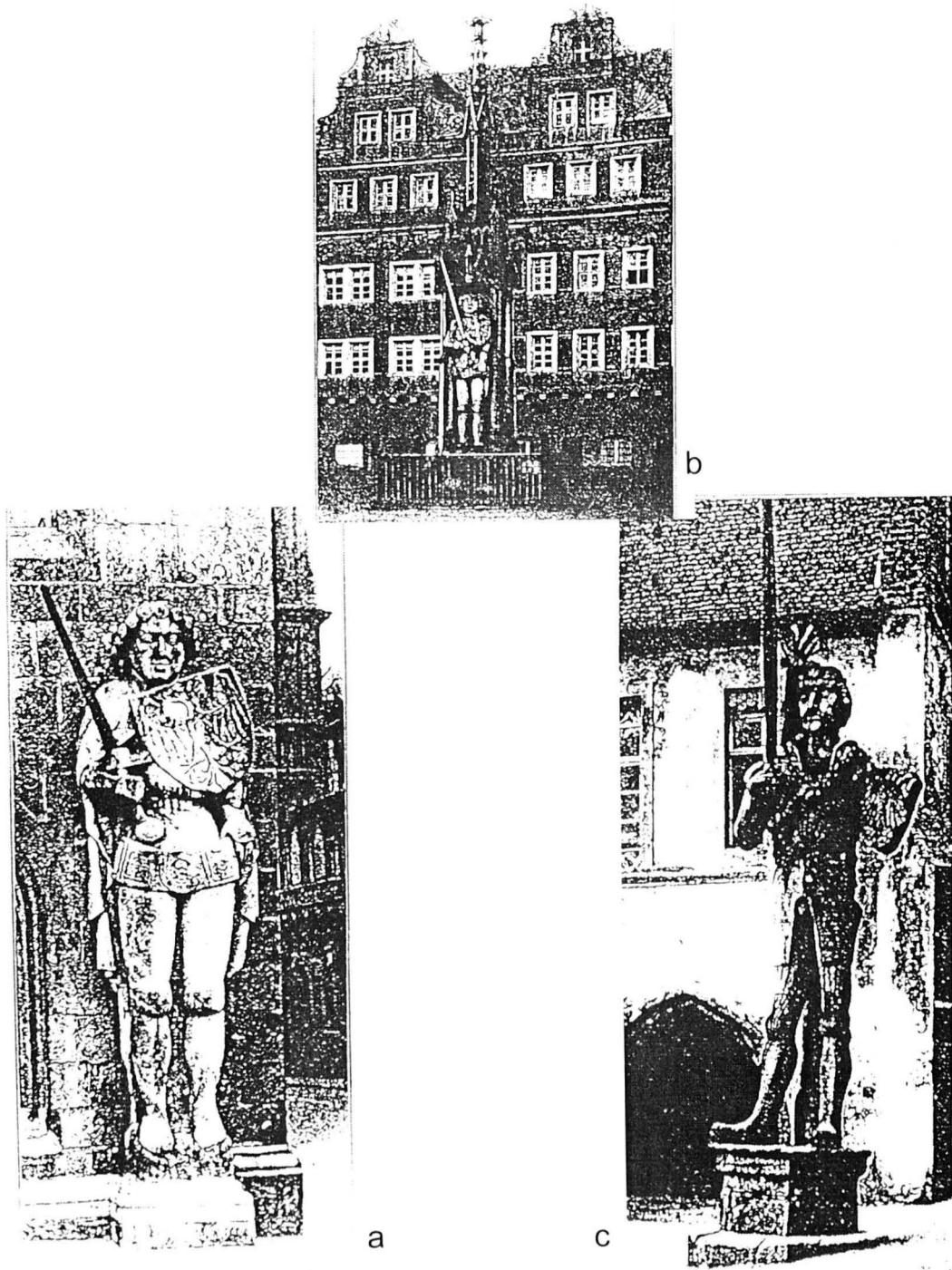

b

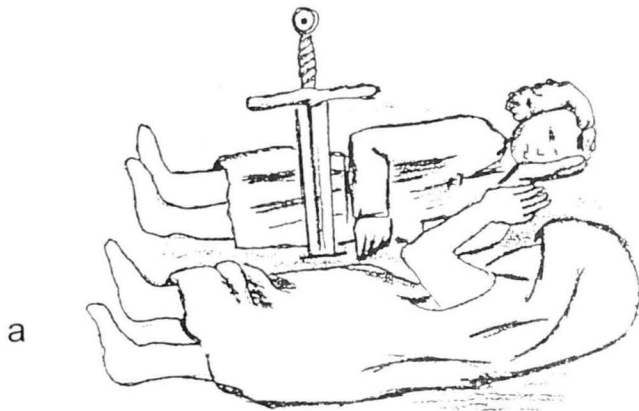

c

Planșa 10: a, Abraham și Melchisedec - Louvre, Paris; b, Abraham și Melchisedec - Berlin, Kupferstichkabinett, (după Skubiszewski); c, Călăreții Apocalipsului, gravură realizată de Albrecht Dürer (după Guy Marica).

Planșa 11: „Rolandsäulen“, stâlpi ai lui Roland în orașe germane: a, Halberstadt; b, Zerbst; c, Stendal.

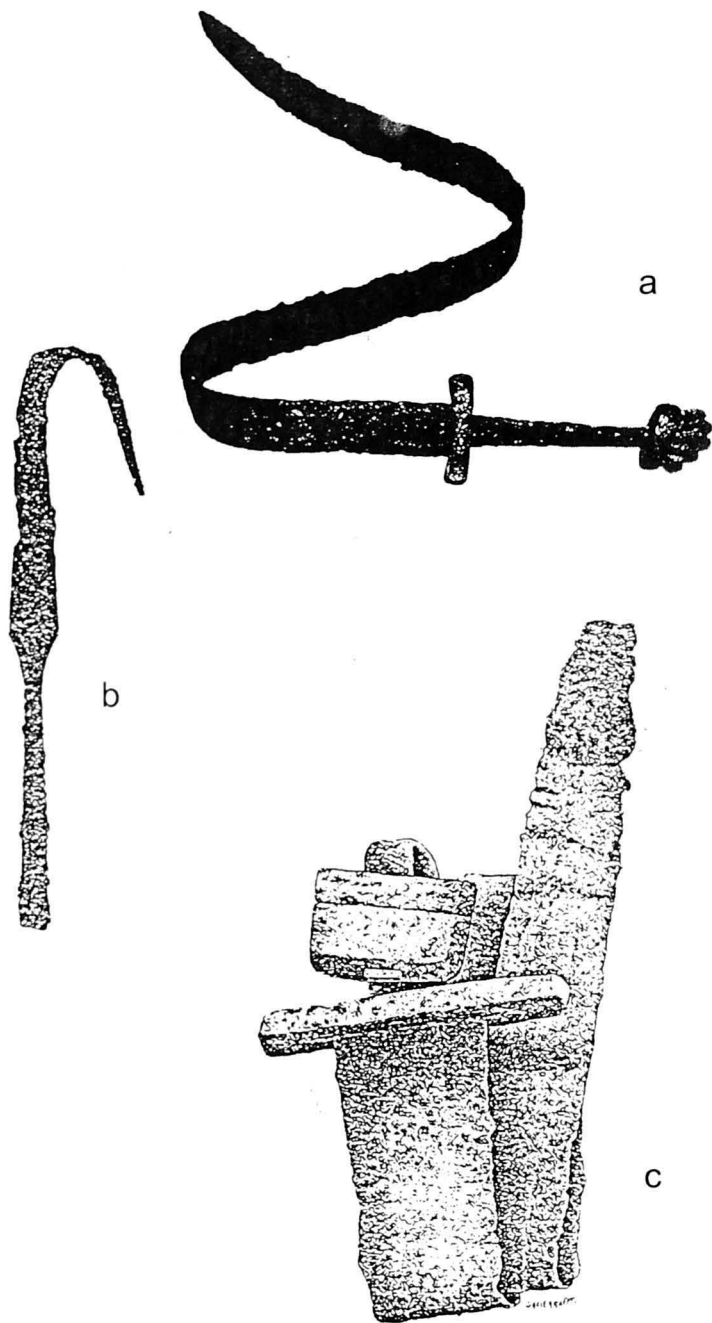

Planșa 12: a, Reprezentarea spadei fără teacă între Tristan și Isolde (mireasa seniorului său), pe o casetă din fildeș de lucrătură franceză (sec XIV), păstrată la Érmitage în St. Petersburg. (după Faber); b, Spadă ieșită din uzul cavalerilor, folosită de un țăran într-o gravură de Albrecht Dürer din 1495 (după Guy Marica).

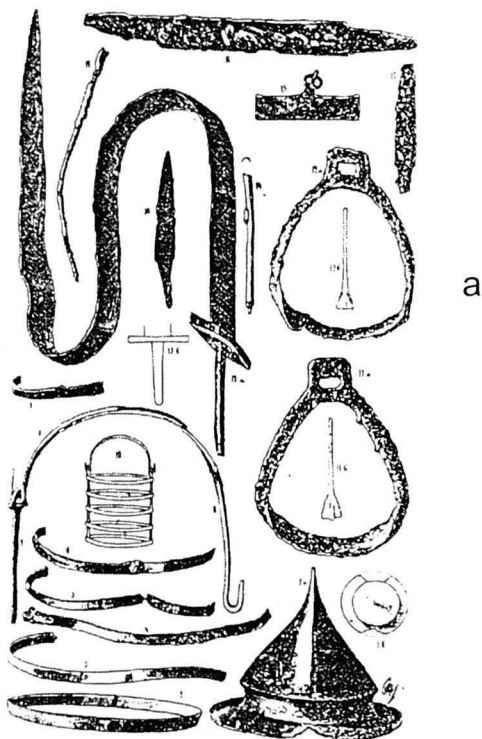

Planșa 13: „Dansul săbiilor“, fotografie realizată în China la 1910 (după Ulstein Weltgeschichte).

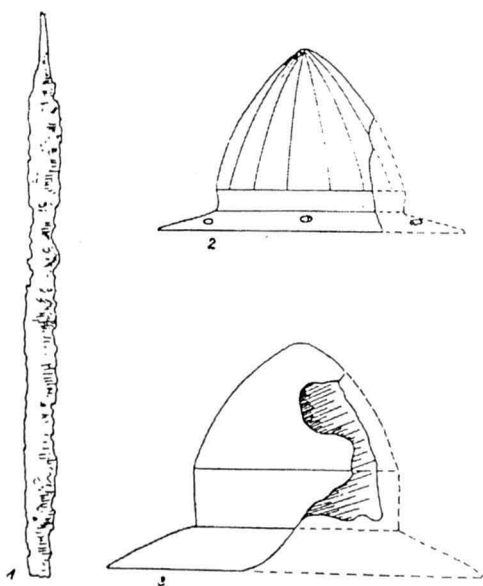

Planșa 14: Îndoiri rituale de arme în Peninsula Scandinavică; a, spadă păstrată la Statensk Historionska Museum din Stockholm (după Wilkinson); b, lance din mormântul de la Vikevik; c, spadă deformată din mormântul de la Store-Finstad (după Petersen).

a

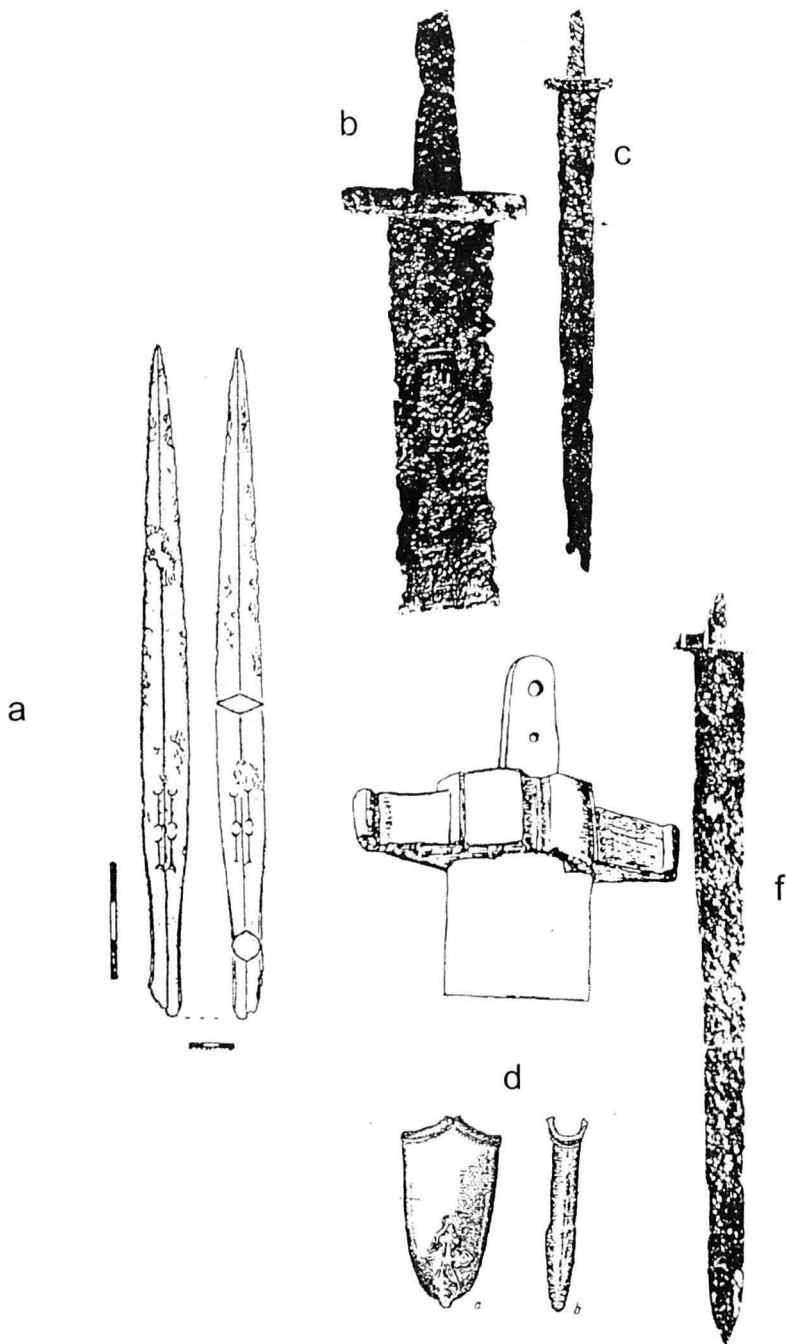
b

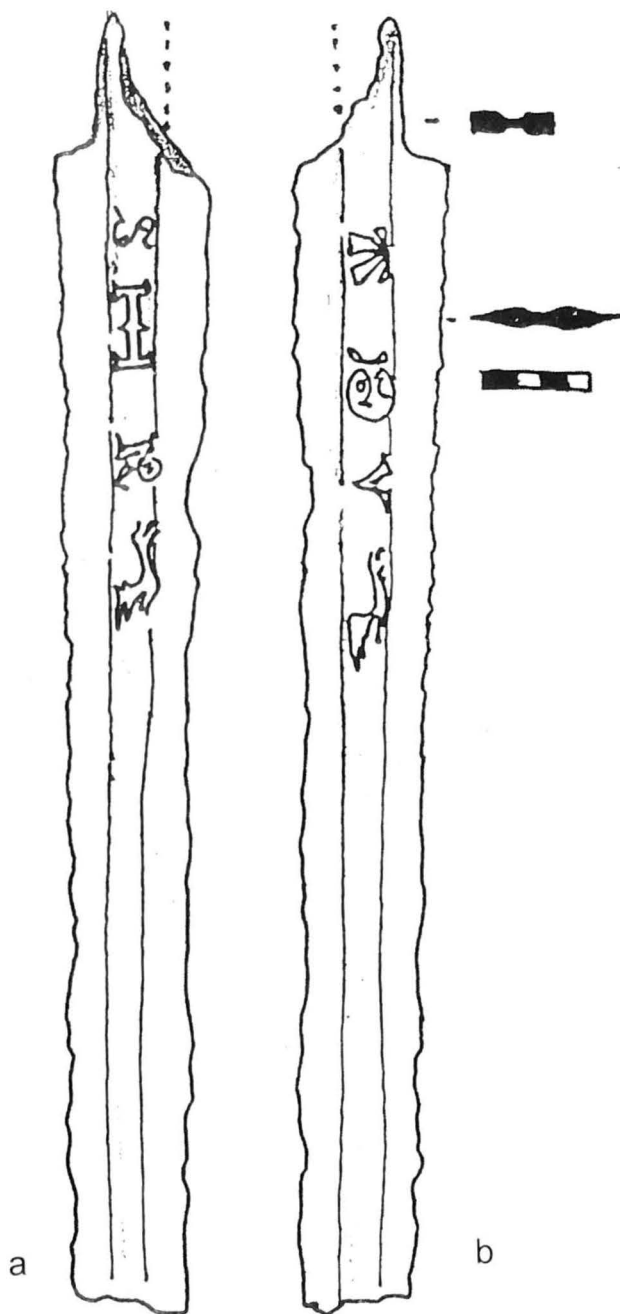
Plansa 15: a, Inventarul mormântului de la Csongrad cu spadă deformată (după Szendrei); b, spatha și două umbo de scut descoperite în Transilvania (după Horedt).

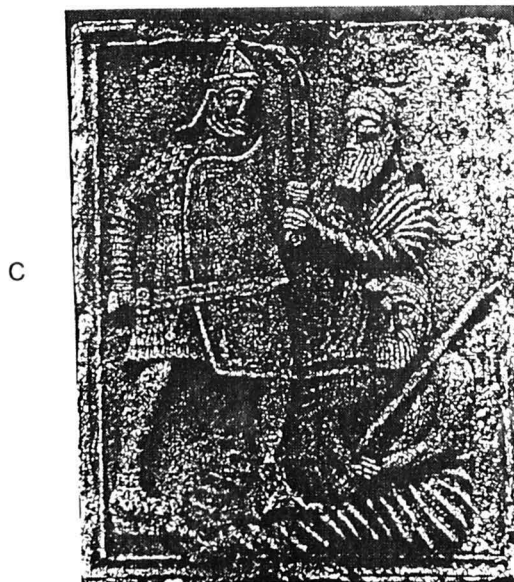
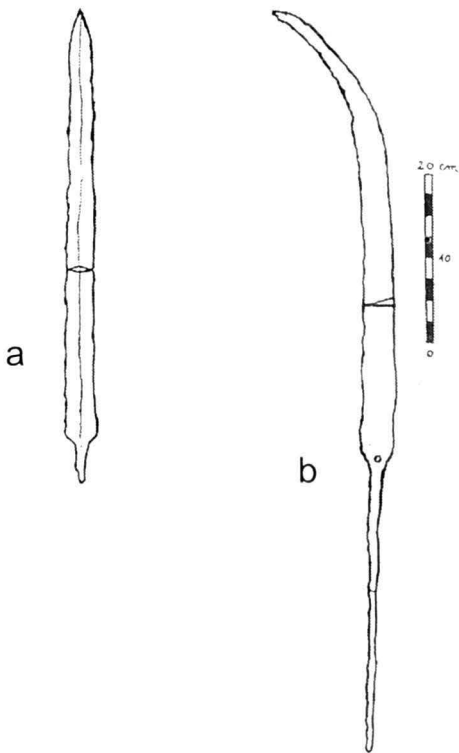
Planșa 16: Spada deformată descoperită la Sighișoara și îndreptată de descoperitor.

Planșa 17: a, lancea cu rune de la București (după Heitel); b-c, spada cu semne runice de la Morești (după Horedt); d, buterola descoperită la Alba Iulia (după Bakay); f, spada cu gardă de bronz de la Sfântu Gheorghe (după Kiss).

Planșa 18: Fragment de lamă de spadă cu inscripție descoperită la Satu Mare; a, **S(ancti) H(risti) R(egis)**; b, **A(rma) O(mnia) V(incit)** (după Bader).

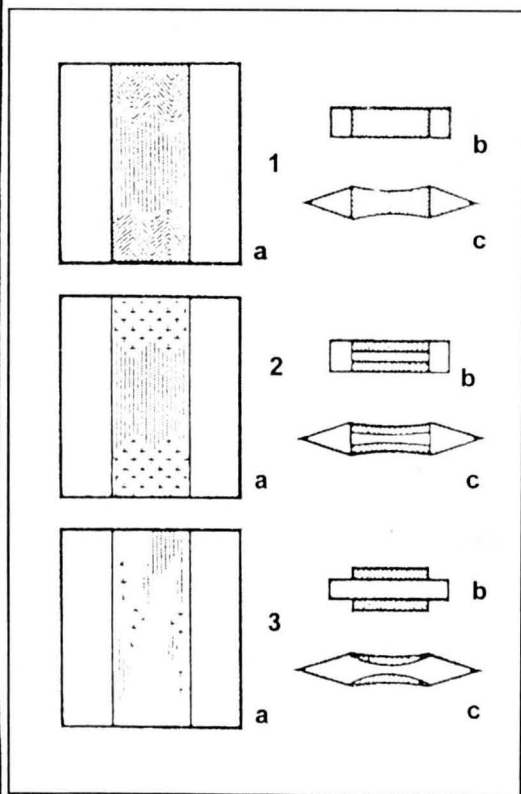
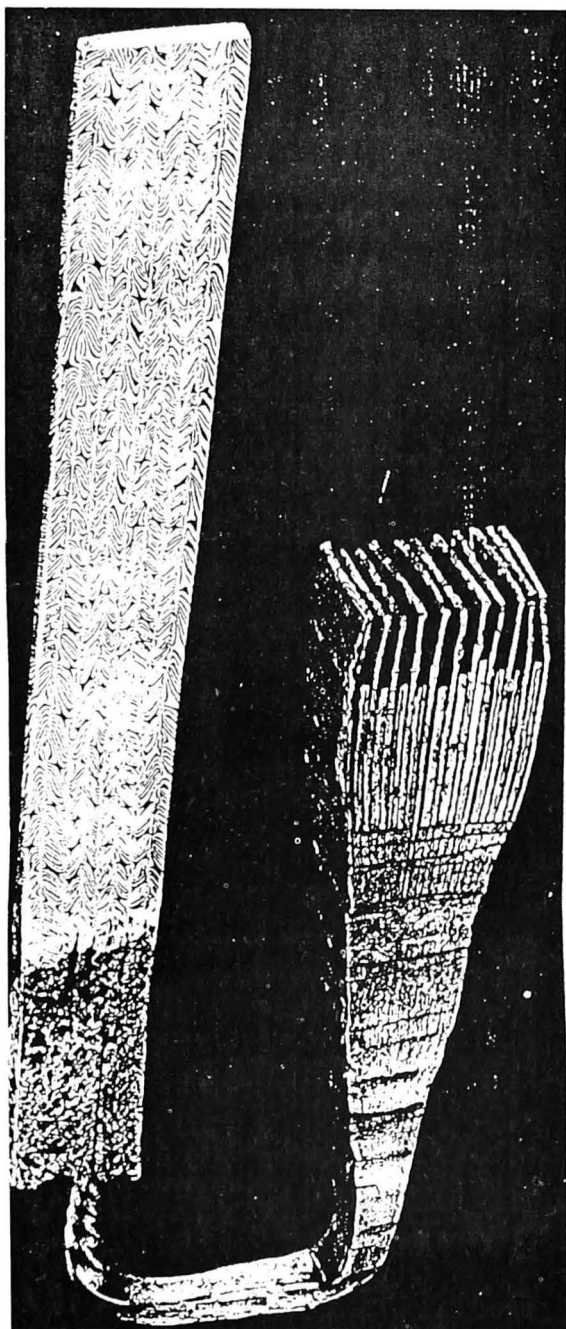

Plansa 19: Arme descoperite la Viscri (jud. Sibiu) și păstrate la Muzeul Brukenthal; a, gladius roman; b, falx dacic; c, reprezentarea celor două arme în înfruntare pe o metopă a monumentului de la Adamclisi.

Planșa 20: Spadă de cavalerie romană cu gardă și buton din os descoperită la Tibiscum.

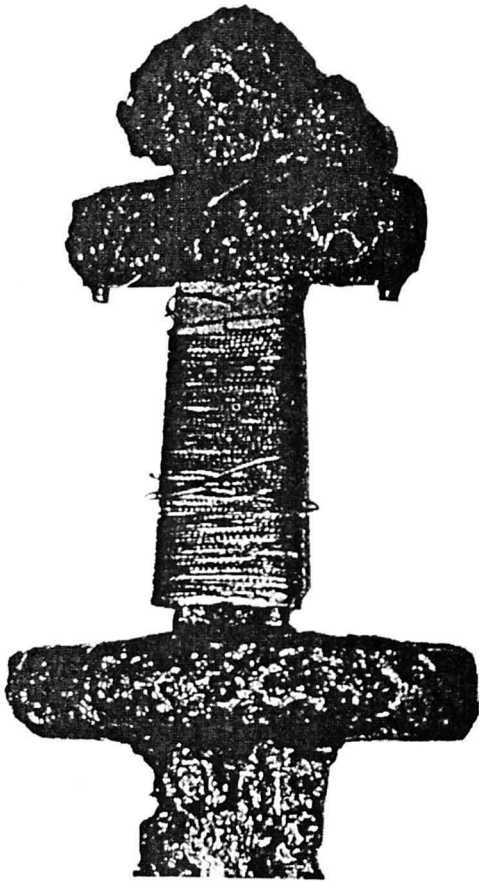

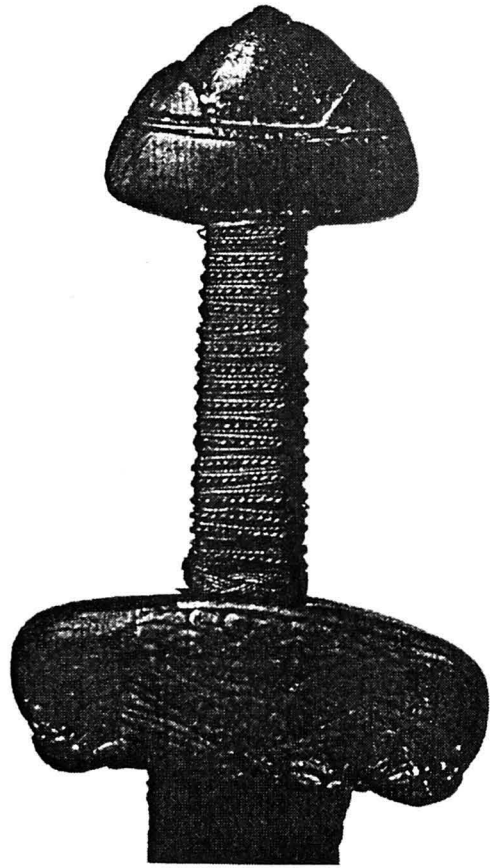
b

a

Planșa 21: a, Realizarea experimentală a oțelului pentru spade prin damascinare mecanică (după Sachse); b, moduri de damascinare: 1- damascinare totală; 2- damascinare parțială; 3- damascinare aplicată (furniruită) (după Menghin).

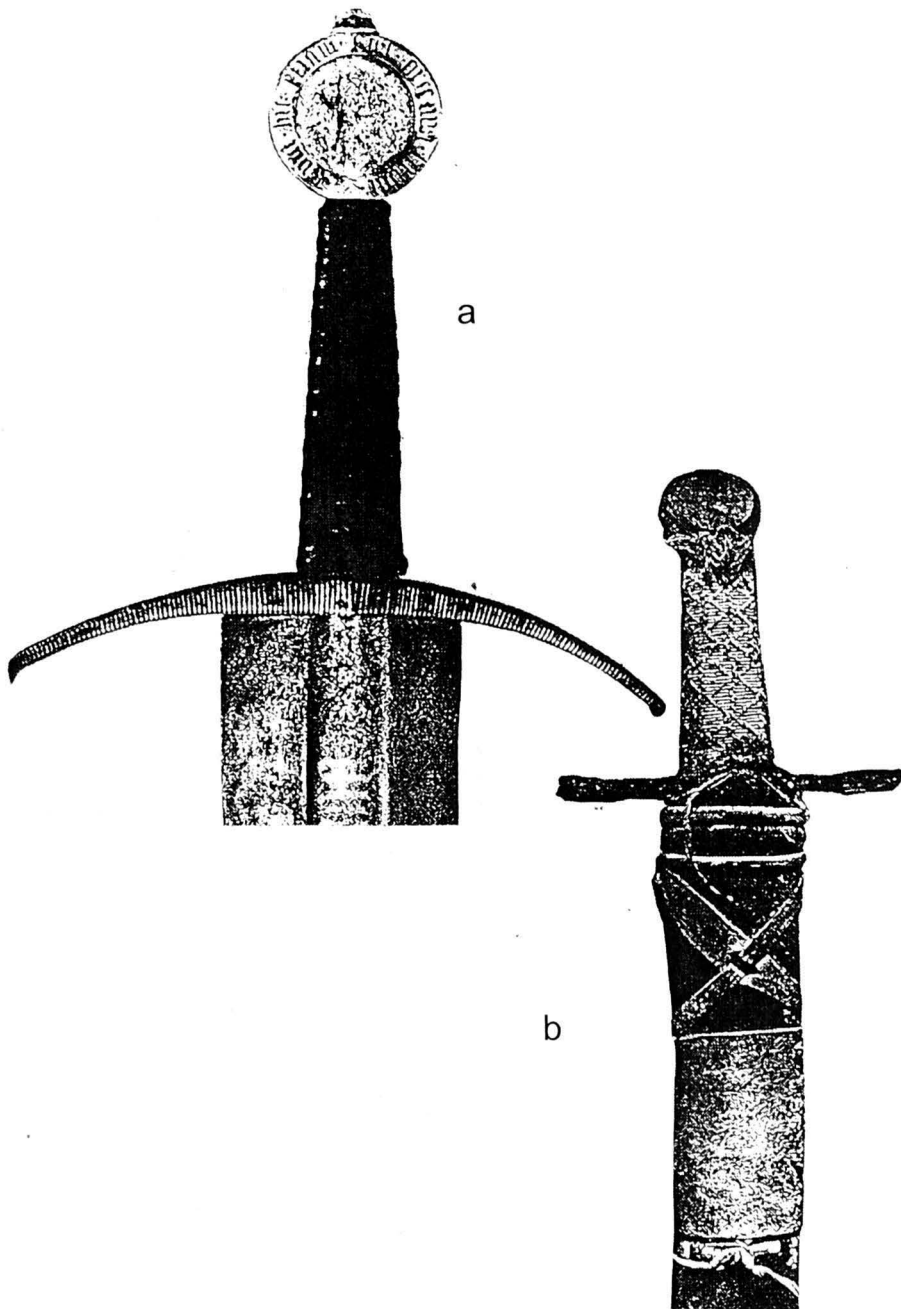

a

b

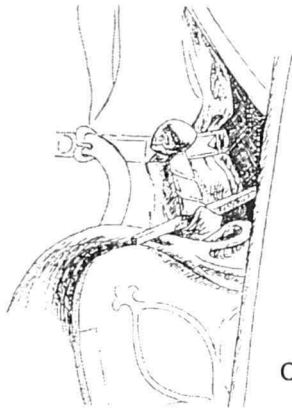
Planșa 22: Mânere nordice ornamentate: a, buton și gardă montate separat și mâner înfășurat cu sârmă; b, buton și gardă din os și mâner înfășurat cu sârmă (după Schulze-Dörlamm).

Planșa 23: a, Spadă italiană cu mâner înfășurat cu piele; b, spada din mormântul lui Fernando de la Cerda, fiul lui Alfonso X al Castiliei, (†1270) având mânerul înfășurat cu mătase galbenă și roșie (după Oakeshott).

a

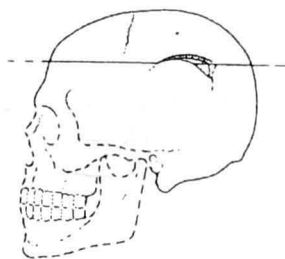
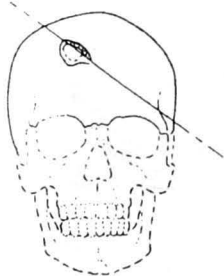
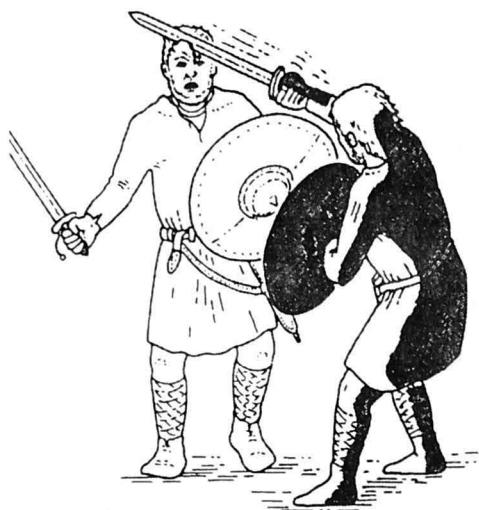

b

c

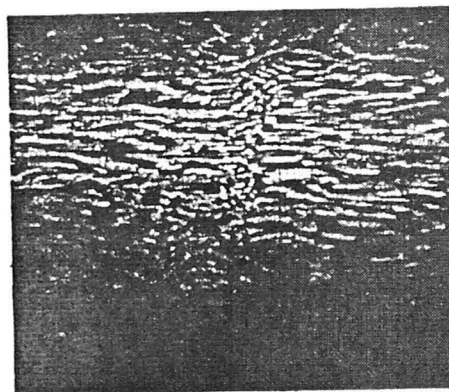
Planșa 24: a, reprezentarea cneazului Bâlea din biserica de la Criscior, cu spadă cu plăci nituite pe mâner (după Porumb); b, efigia lui Dedo de Wetin în Catedrala din Wechselburg, (după Oakeshott); c, statuia de donator a lui Wilhelm de Comburg în Domul din Naumburg (cca. 1250).

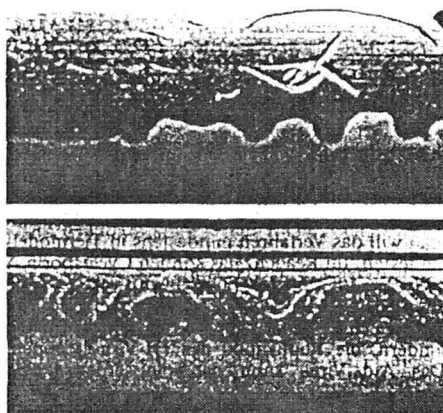
Plansa 25: Reconstituirea luptei cu spada pe baza descoperirii de la Viena-Leopoldau și a urmelor păstrate pe craniu (după Stadler).

a

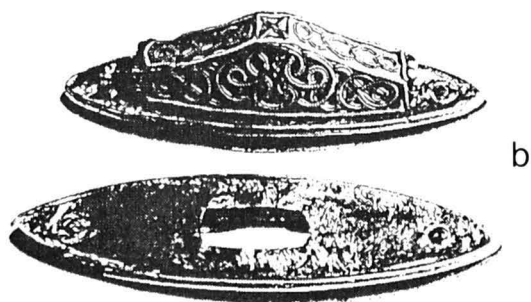
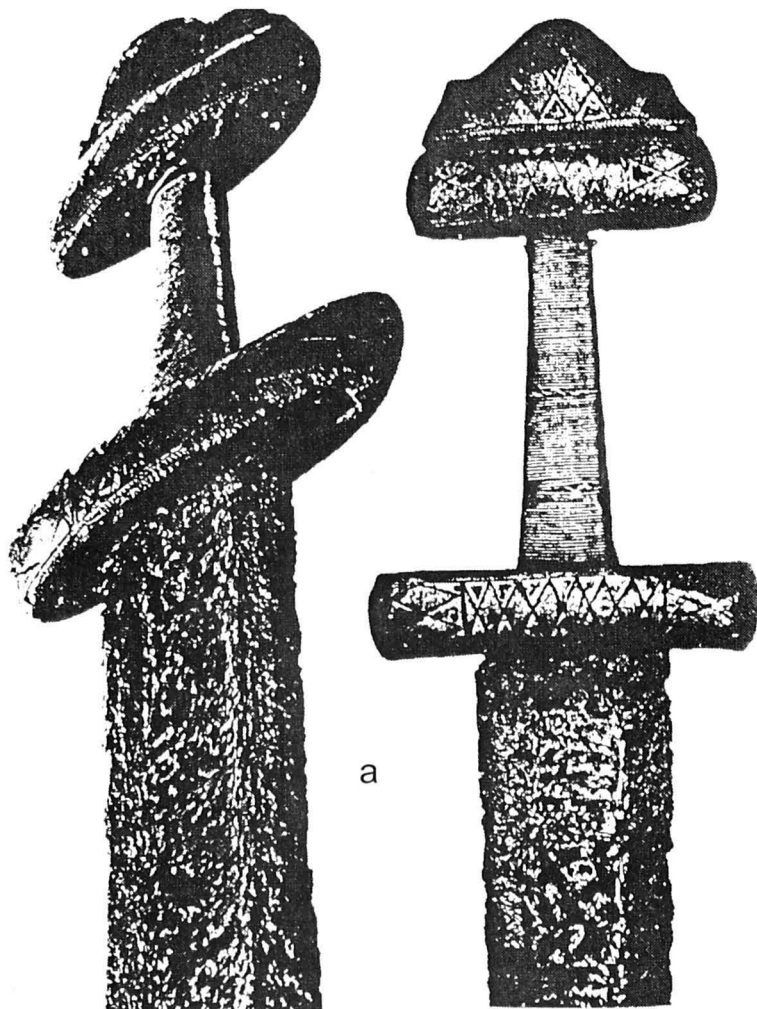

b

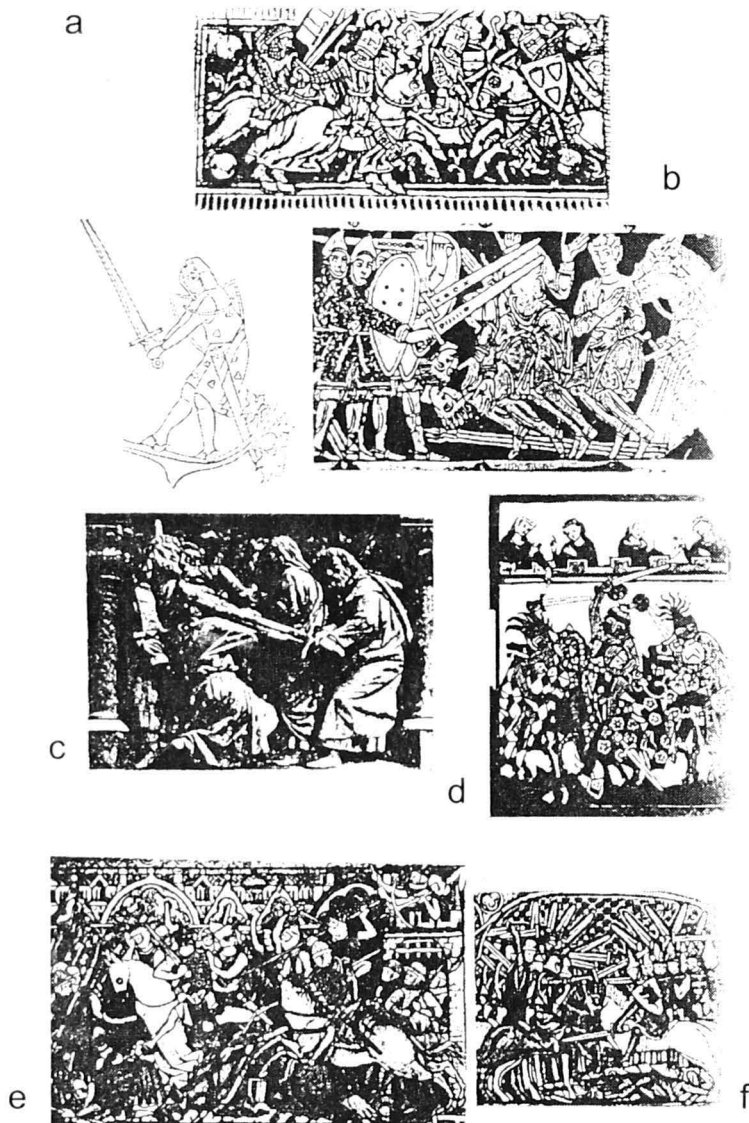

c

Planșa 26: Metode de damascinare: a, vârf de spadă merovingiană damascinată mecanic; b, lamă de sabie orientală, damascinată chimic; c, lame de săbii japoneze prelucrate prin lamelare și tratare termică parțială (după Smith).

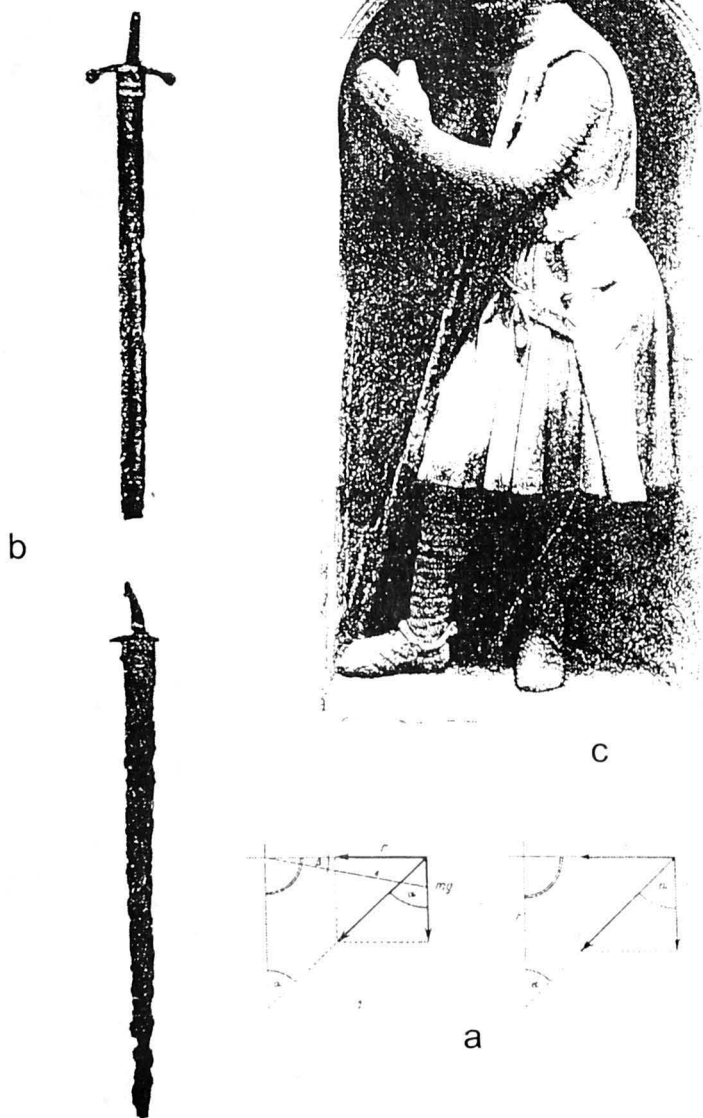

Planșa 27: a, Spadă vikingă cu lamă damascinată de factură francă și buton nordic montat ulterior (după Ruttkay); b, buton din două părți (după Arrhenius).

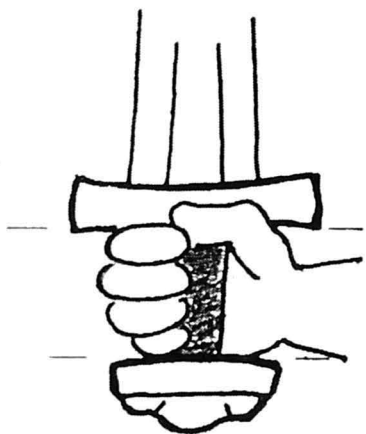

Planșa 28: a, Luptă de cavalerie, reprezentare pe o centură maghiară de sec. XII; b, martirizarea Sf. Felix de pe altarul de la Abdinghof, cca. 1100; c, scena prinderii Mântuitorului, relief din Domul din Naumburg, cca. 1250; d, luptă de turnir din Codex Manesse, sec. XIV; e, lupta din fața cetății Hai, miniatură din Biblia Maciejowski, cca. 1250; f, cavaleri cruciați în luptă de cavalerie, miniatură din manuscrisul lui Heinrich von Heßlers de la mijlocul sec. XIV (după Propyläen Kunstgeschichte); g, lupta cu spada pentru două mâini, miniatură din secolul XIV (după Oakeshott).

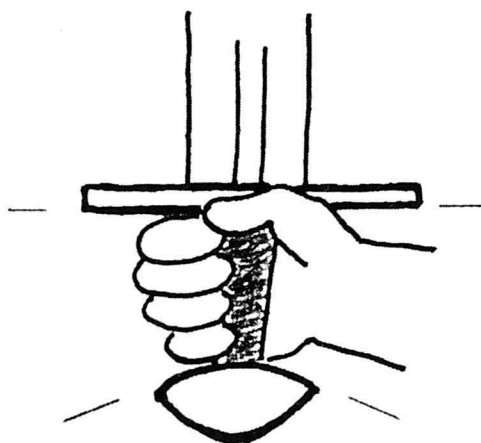

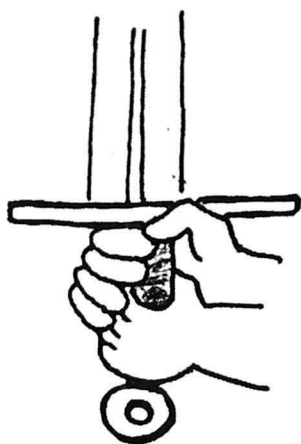
Planșa 29: a, Reprezentarea grafică a raportului dintre forța de lovire a spadei-1 și a sabiei-2; b, săbii-spadă (paloș) din secolul XI (după Bakay); c, cavaler cu cămașe de zale reprezentat în catedrala din Reims 1251. (după Alpatov).

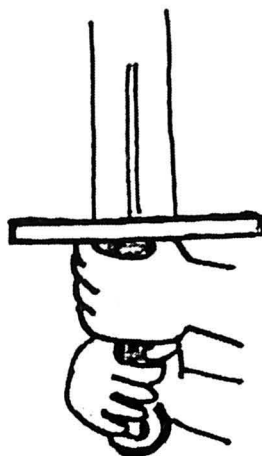
a

b

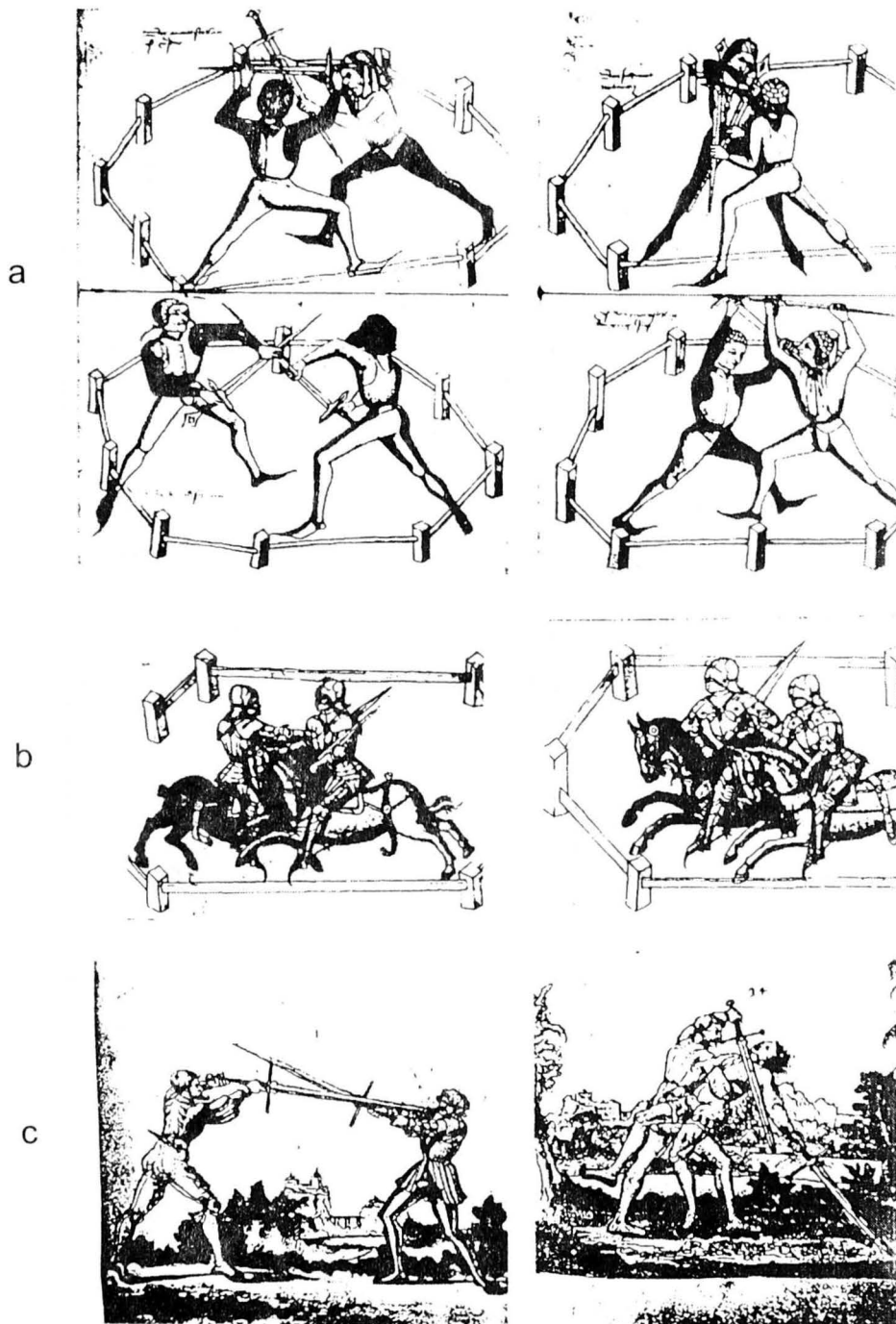

c

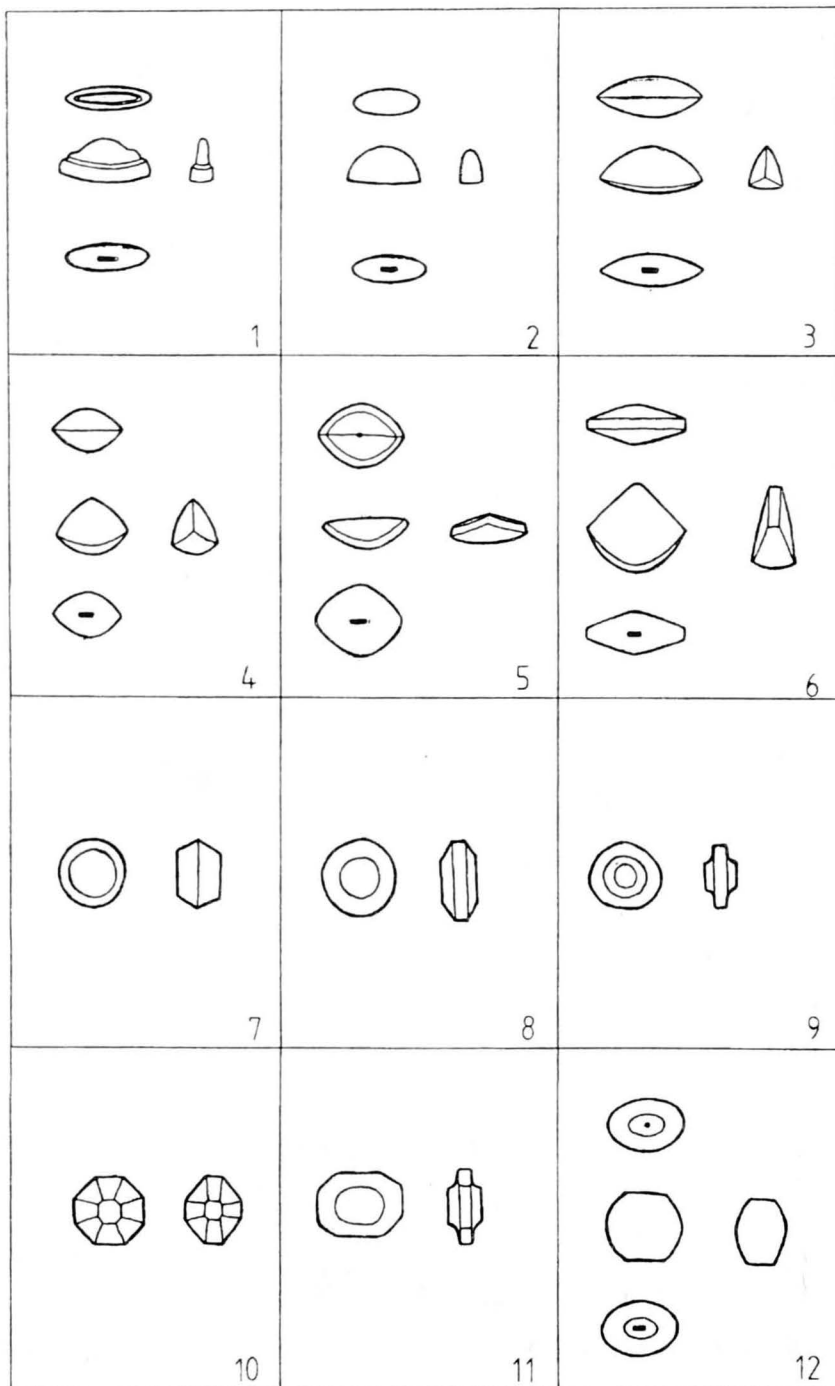

d

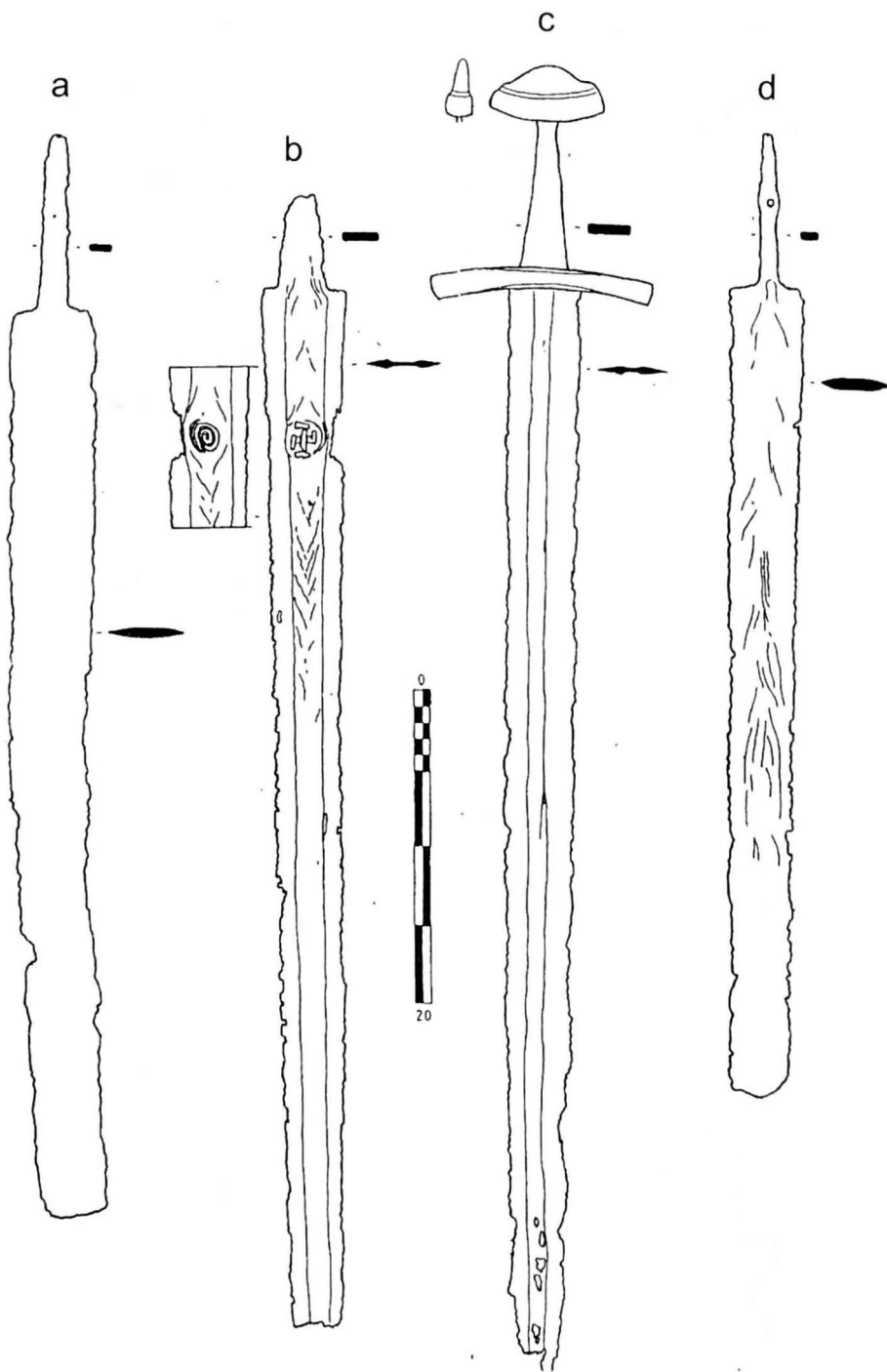
Planșa 30: Prize pe diferite mânere de spadă: a, priza fixă pe mâner pentru o mână; b, priza mobilă pe mâner pentru o mână; c, priză principală la buton pe mâner pentru o mână și jumătate; d, priză principală la gardă pe mâner pentru o mână și jumătate.

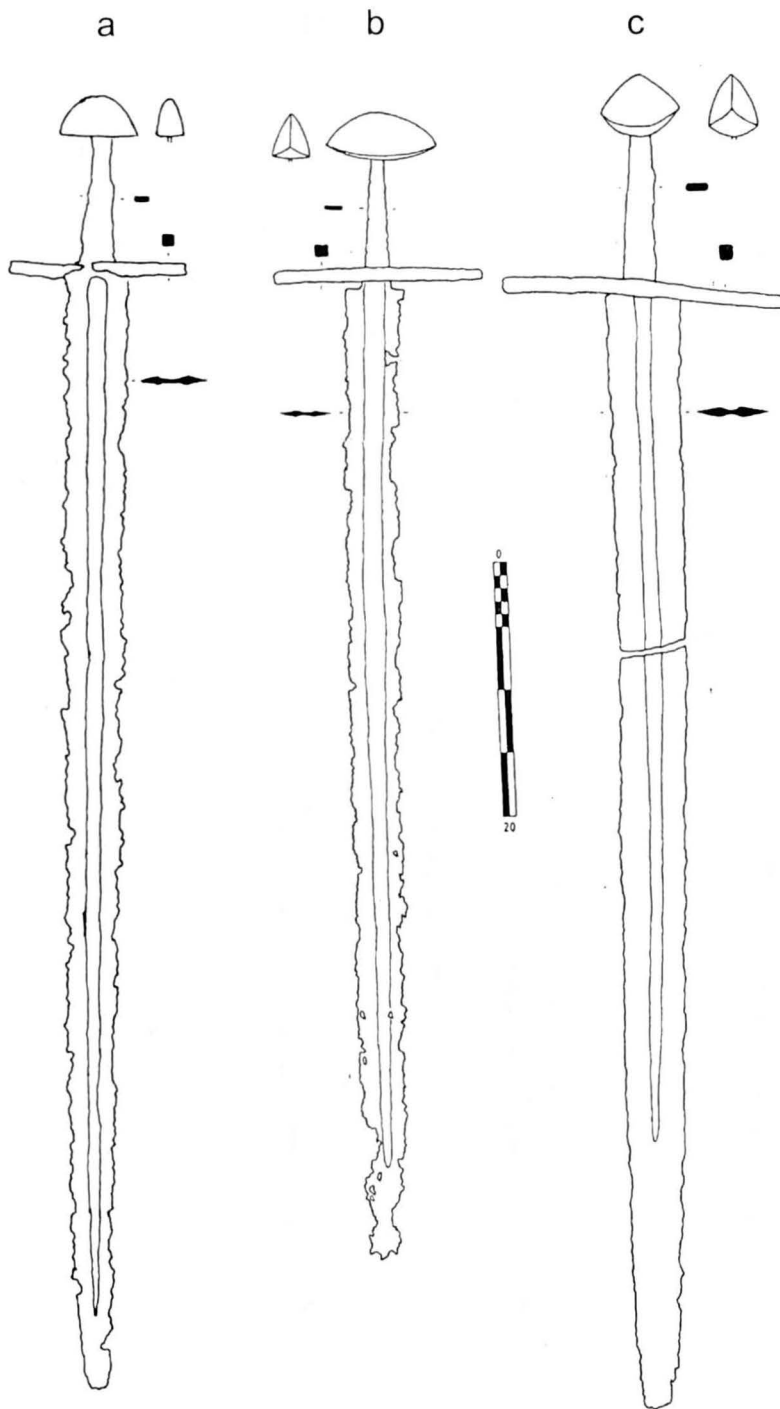
Planșa 31: Tehnici de luptă cu spada; a-b, în manualul de scrimă a lui Talhoffer; c, într-un manual de la Augsburg (după Hils).

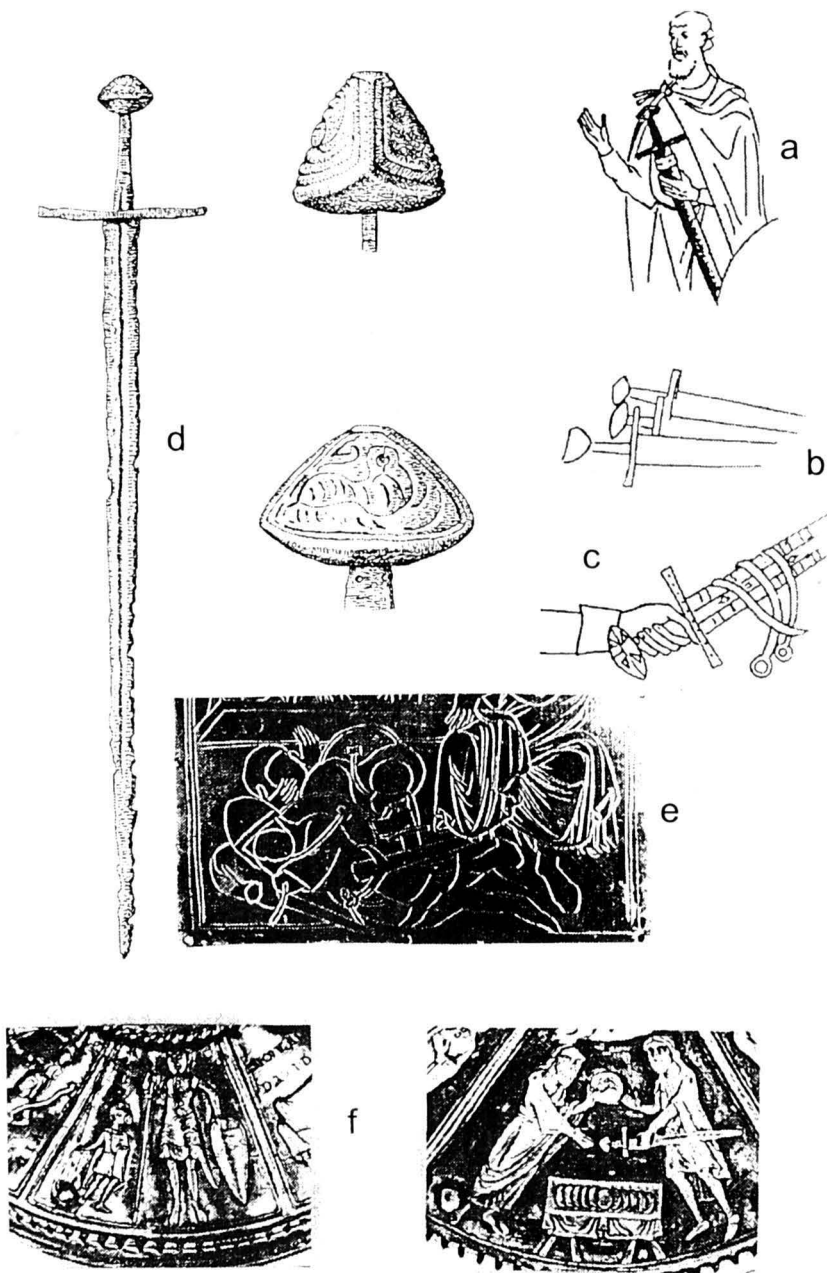
Planșa 32: Tipologia butoanelor de spade din Transilvania și Banat.

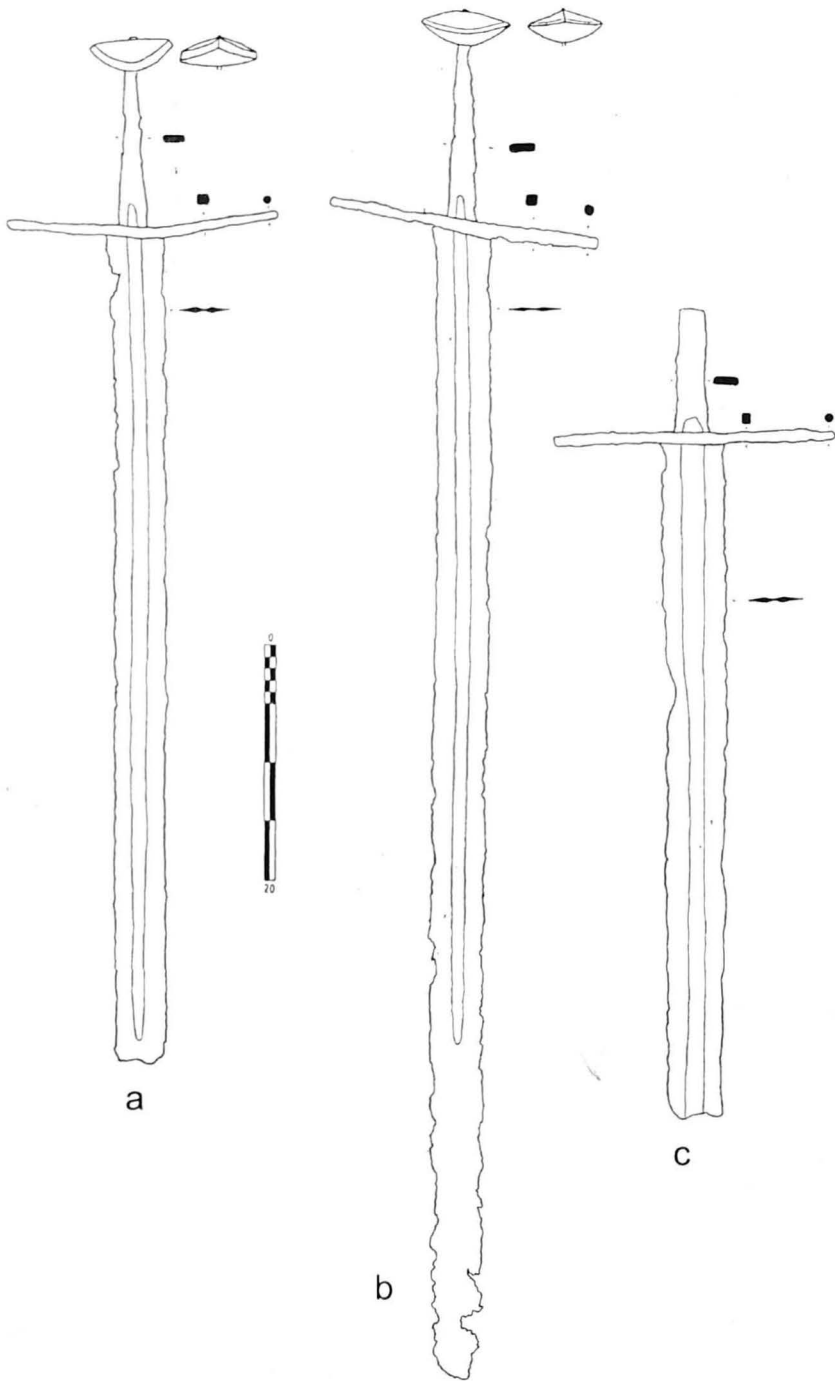
Planșa 33: Spade medievale: a, Orăștie; b, Alba Iulia; c, Kovin; d, Alba Iulia.

Plansa 34: Spade medievale: a, Vetis; b, Deva; c, Poiana Prisăcii.

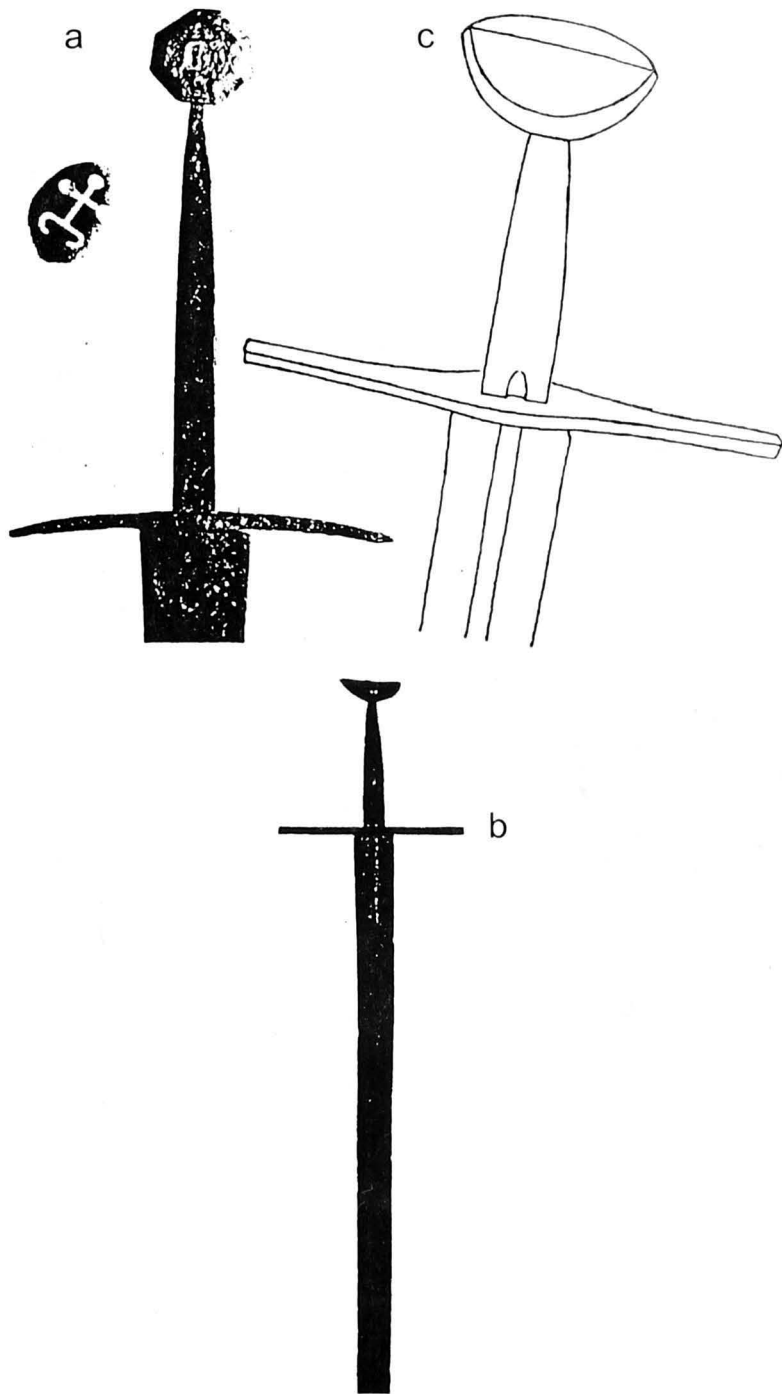

Planșa 35: Reprezentări de spade cu buton lenticular: a, manuscrisul de la Reichenau 983-991 (după Oakeshott); b, pe un altar de la Hildesheim, 1120. (după Nicolle); c, pe un sacramentar de la Regensburg, 1002-1004 (după Oakeshott); e, pe altarul de la Klosterneuburg 1181; f, pe potirul de la Trzemeszno, sec. XII.

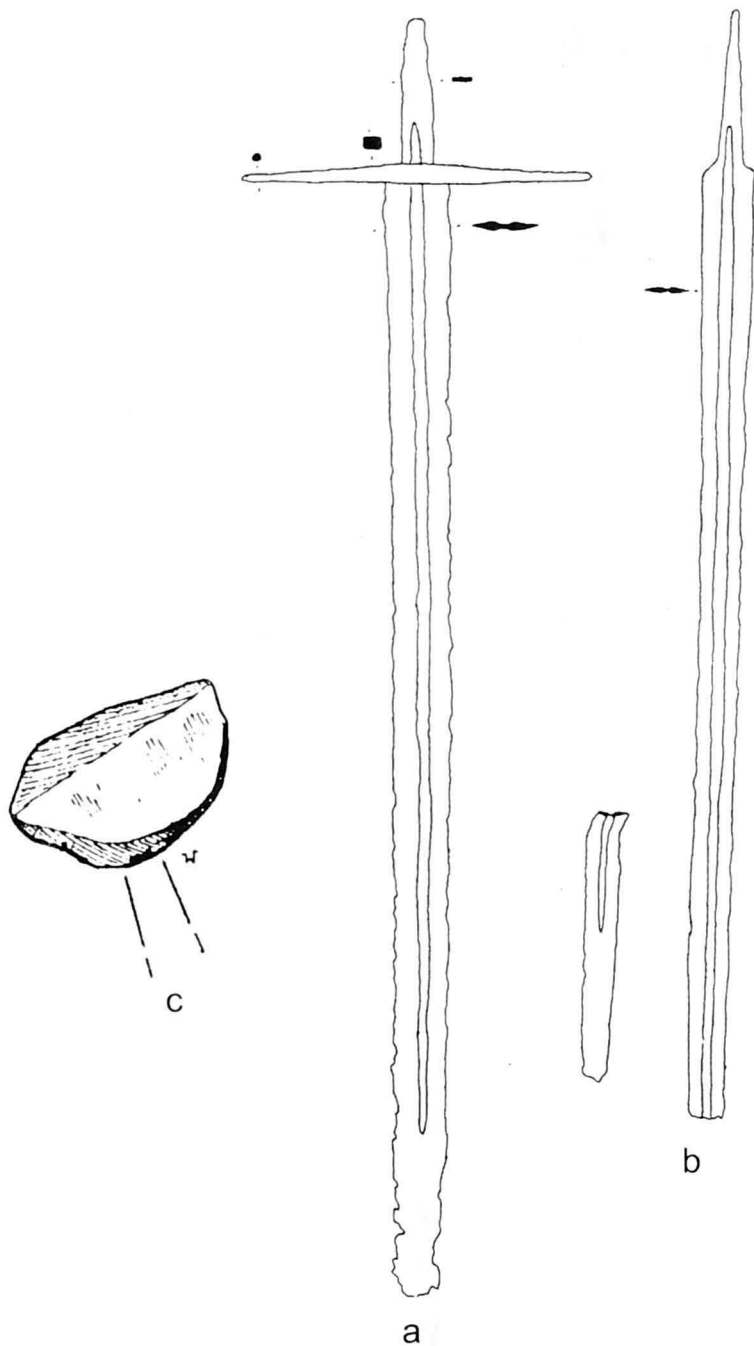

Planșa 36: Spade medievale: a, Sânpetru (BV); b, Codlea - Cetatea Neagră; c, Sighișoara.

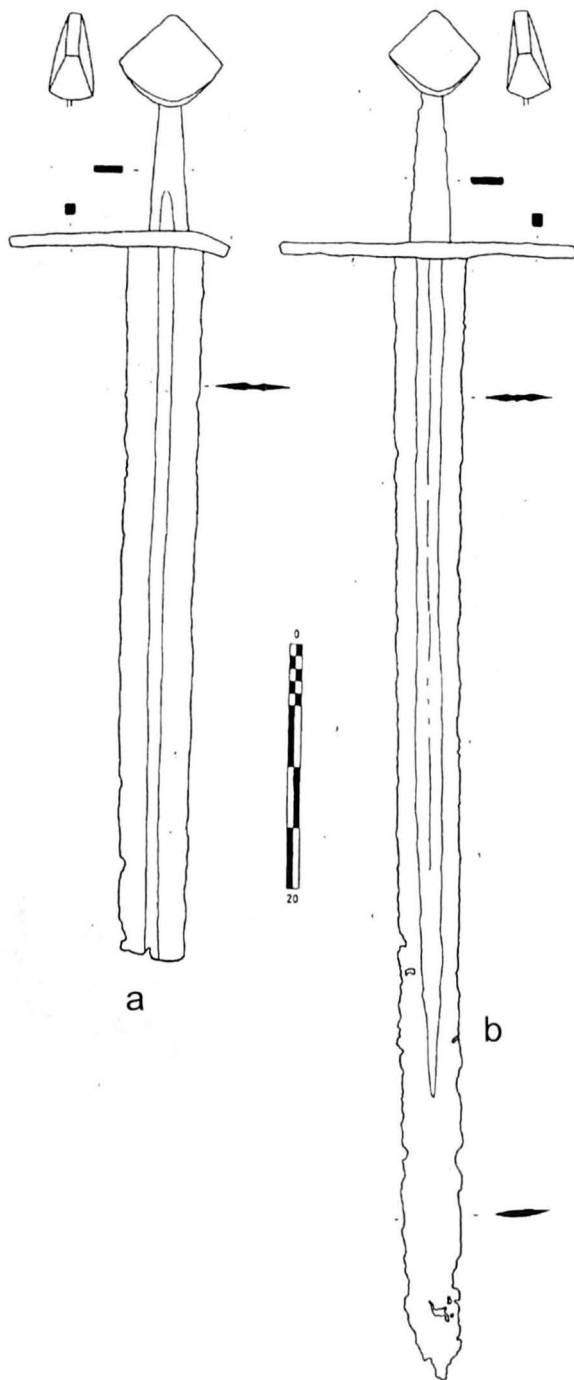

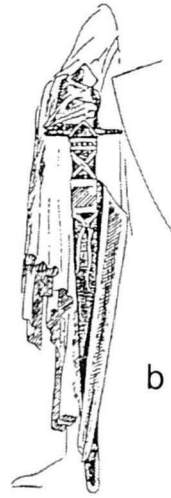
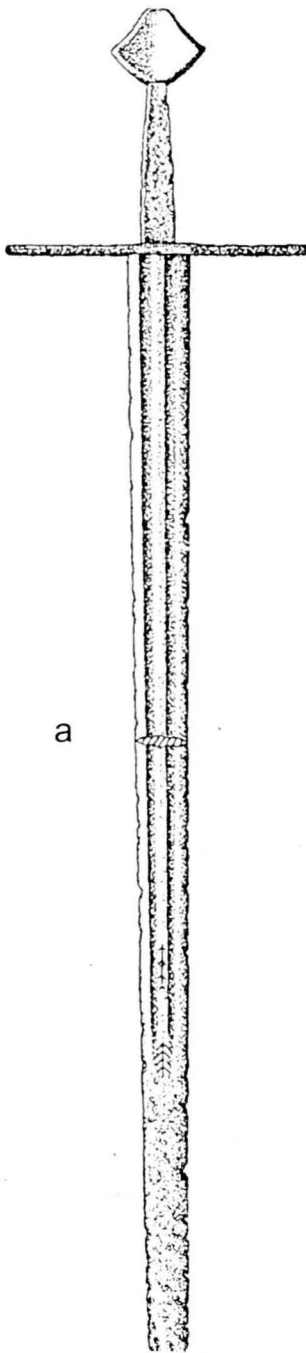
Plansa 37: Spadele păstrate în vechea colecție Slătineanu (după Barlet Wells).

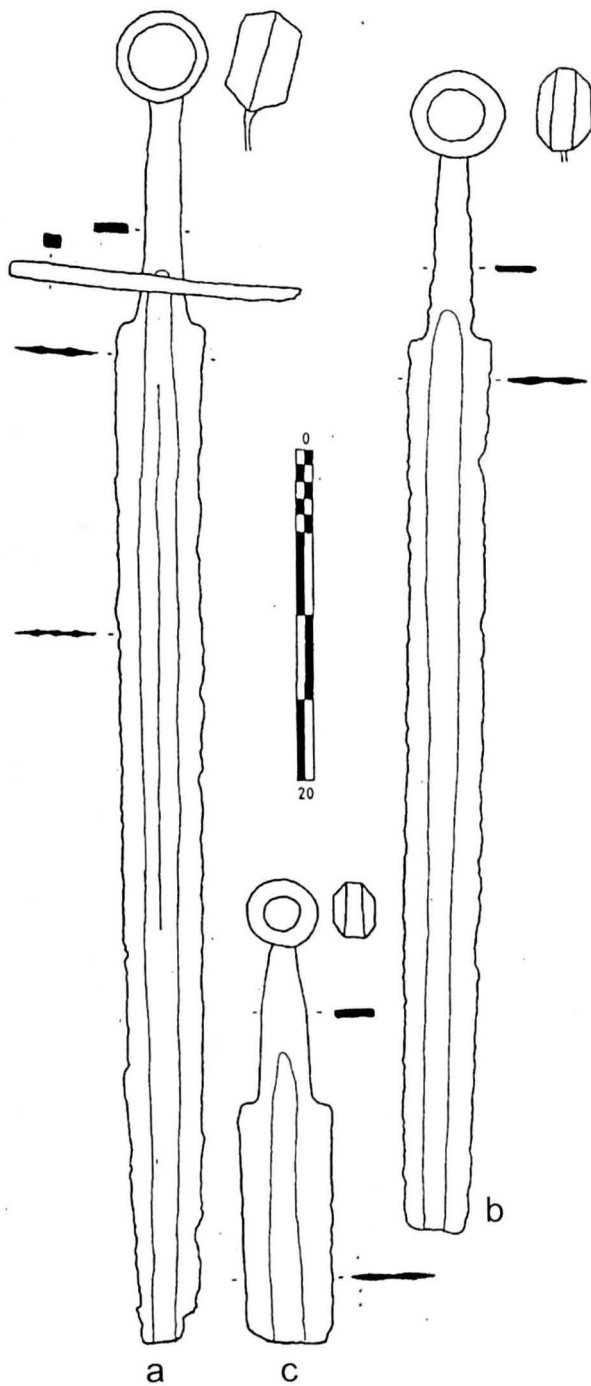
Planșa 38: Spade medievale: a, Grid, (după Popa); b, Șelimbăr, (după Rill); c, buton nefinisat descoperit în fierăria de la Șelimbăr (după Rill).

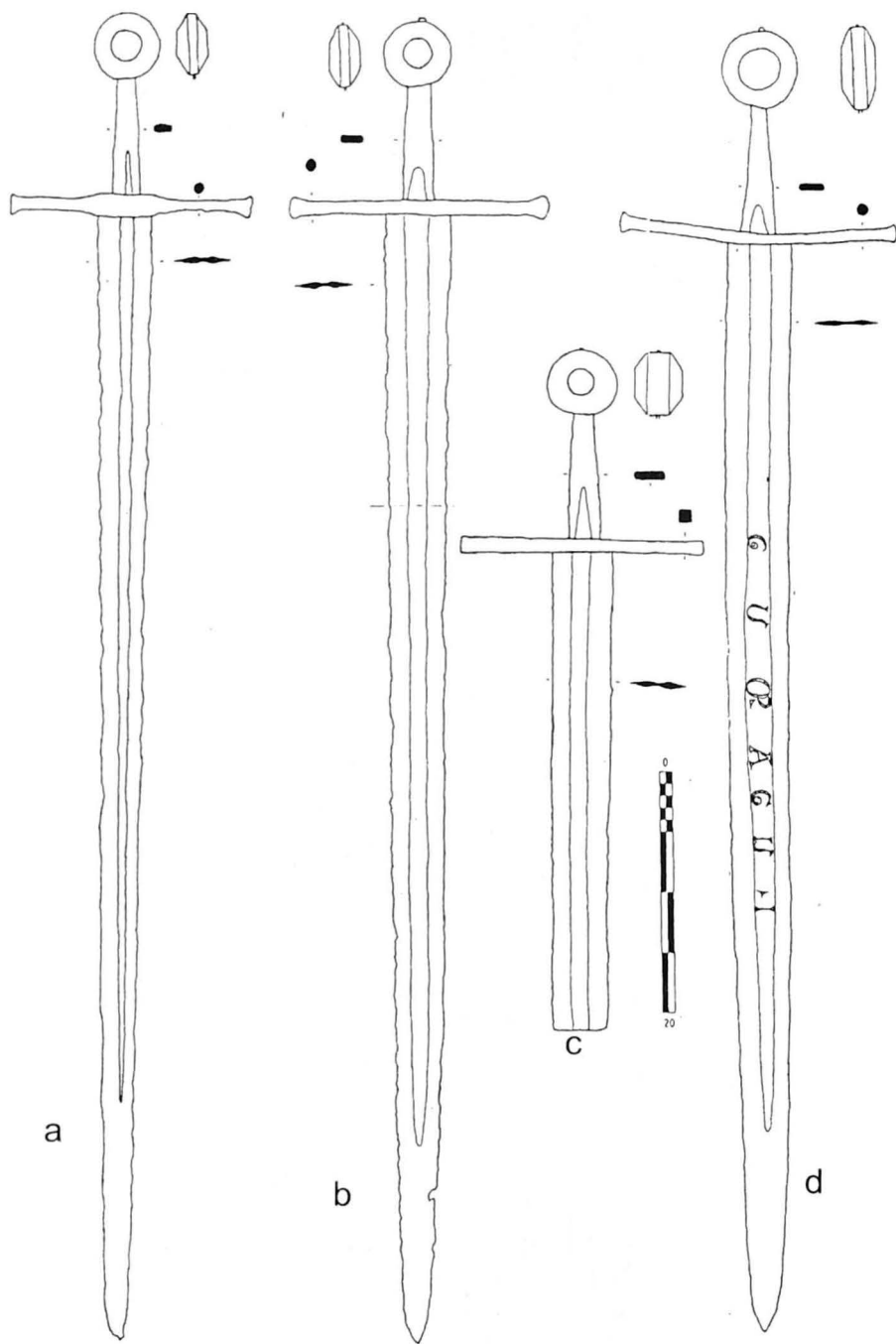
Planșa 39: Spade medievale: a, Făgăraș; b, Coroi.

Planșa 40: Spada de la Bâțca Doamnei (după Zamoșteanu); b, statuia contelui Dietrich și c, Hermann, în corul de Vest al Domului din Naumburg (după Oakeshott).

Planșa 41: Spade medievale: a, Sighișoara; b, Bucova; c, Nerău.

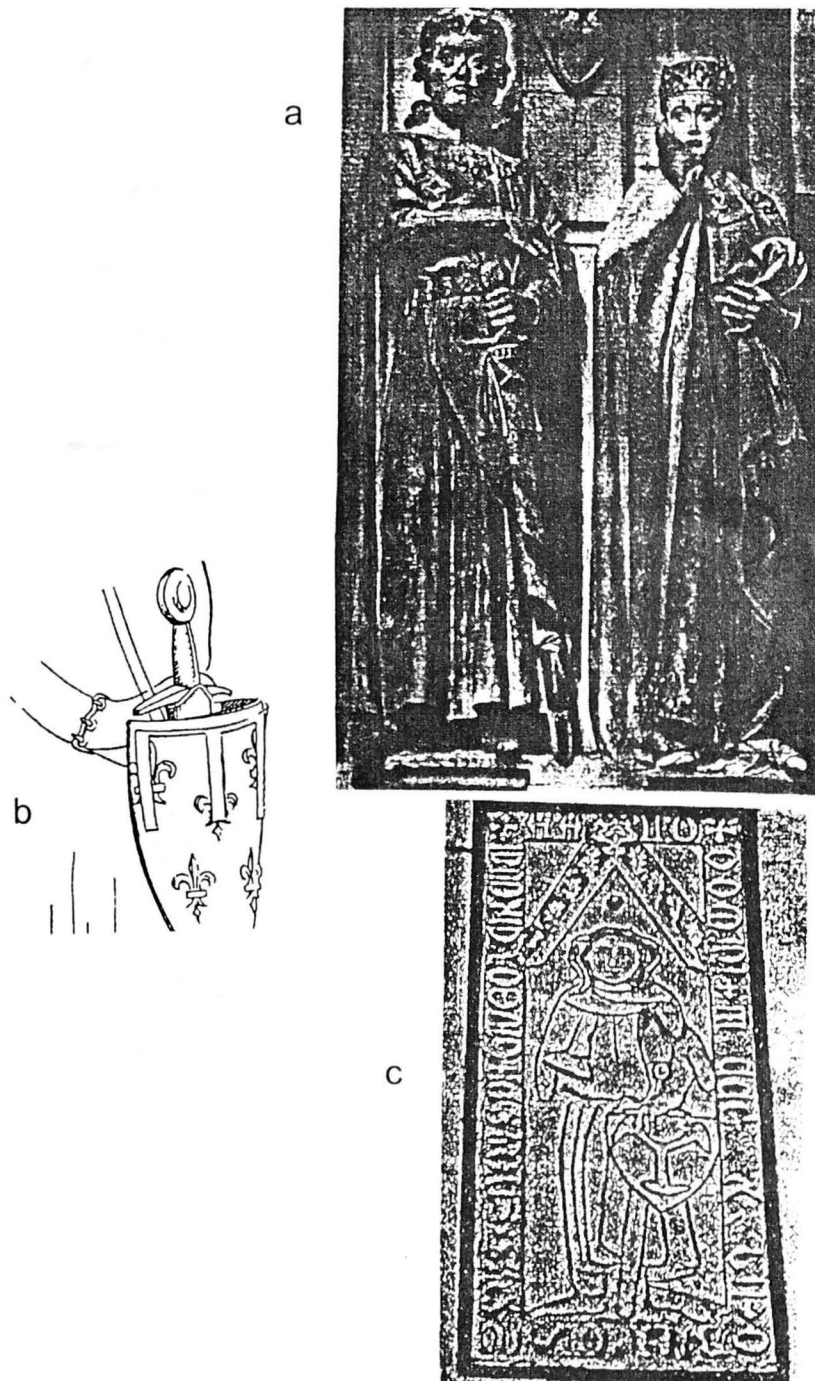
a

b

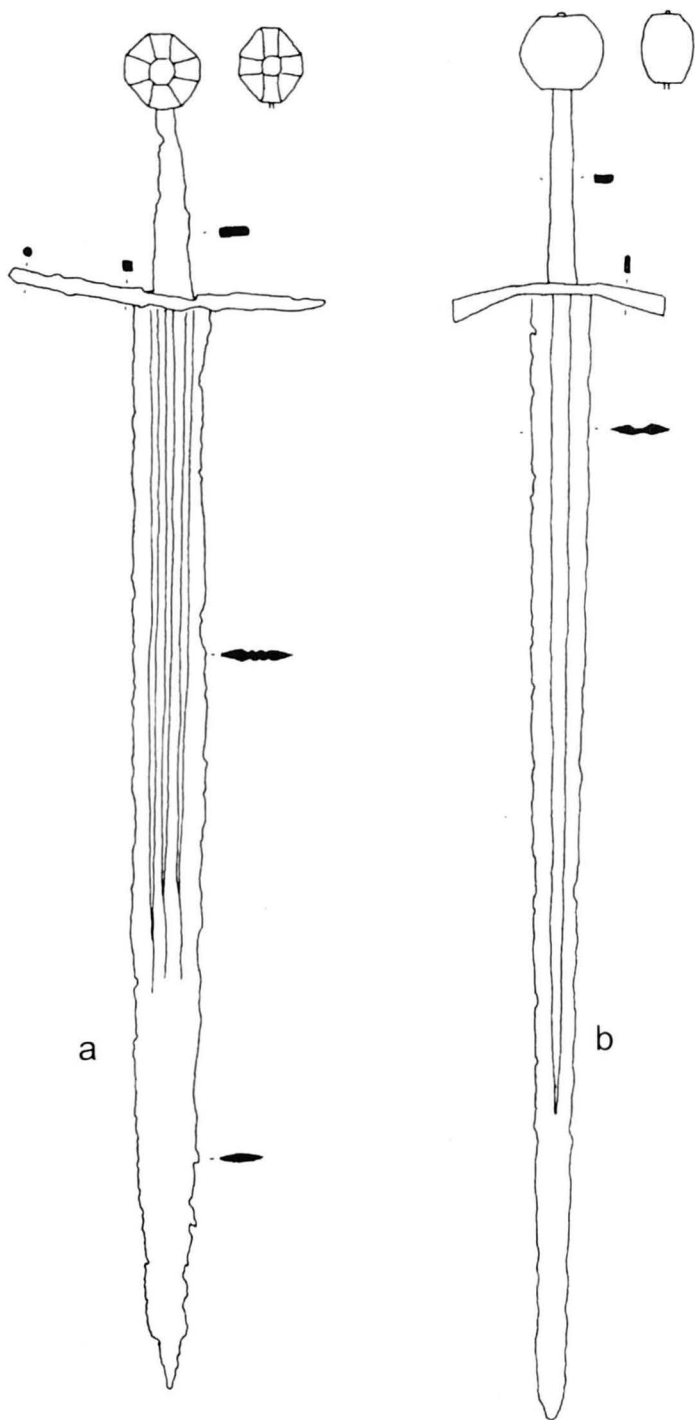
c

d

Planșa 42: Spade medievale: a, Hamba; b, Făgăraș; c, Timișoara - Pădurea Verde; d, Timișoara.

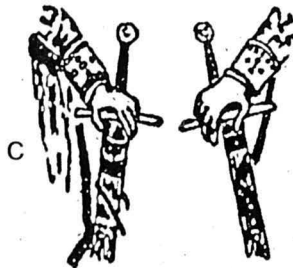
Planșa 43: a, Grupul statuar Ekkehard și Uta, Domul din Naumburg; b, efigia contelui Robert d' Artois, (†1317), St. Denis (după Oakeshott); c, placa de mormânt de la Bistrița. (după Vătășianu).

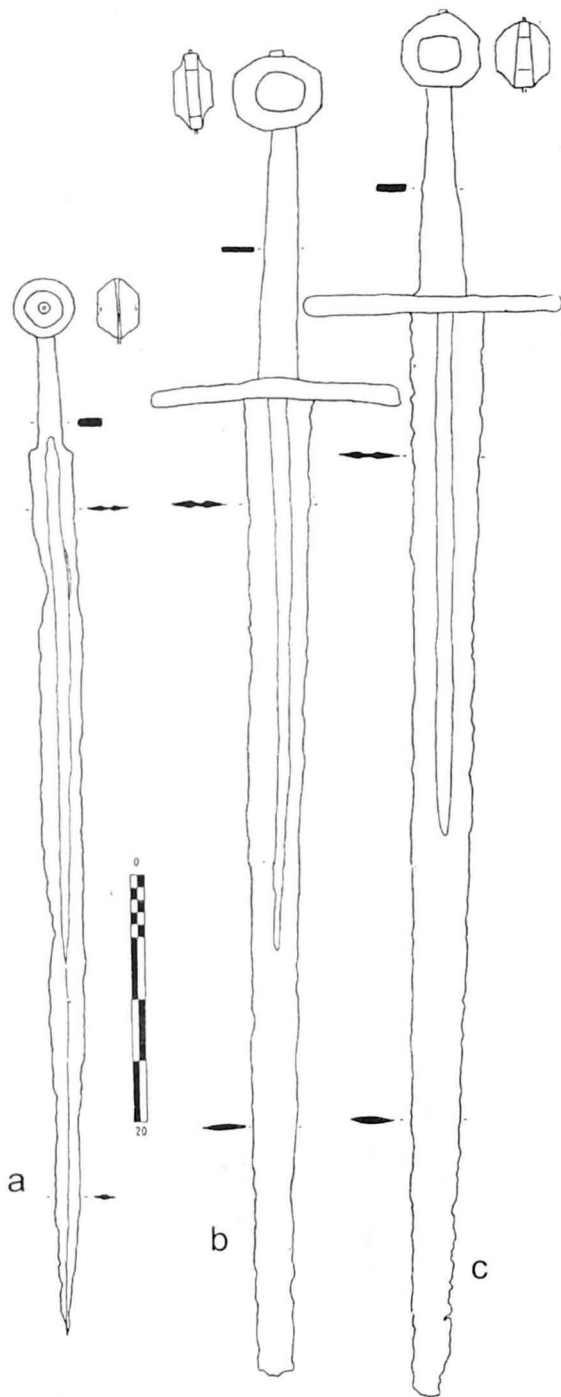
Planşa 44: Spade medievale: a, Jupa; b, Agnita.

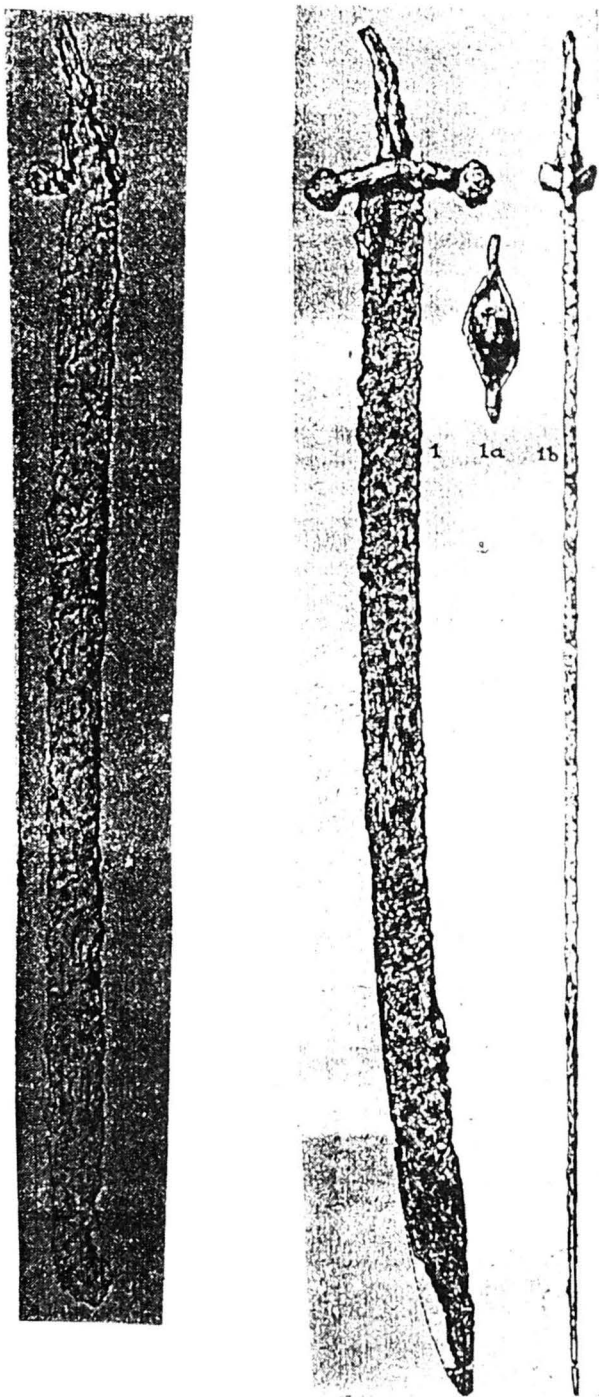
a

Plansa 45: a, Prinderea Mântuitorului, biserica Sf. Margareta din Mediaș; b, Curtea de Argeș - Biserica Domnească; c, biserica Sf. Gheorghe Suceava.

Planșa 46: Spade medievale: a, Orăștie; b, Oradea; c, Oradea.

Planșa 47: Săbii descoperite la Cluj, (după Kovács).

● ISBN 973-98446-2-6 ●

Apărut: 1999

Tiraj: 250 ex.

Tiparul: Imprimeria Mirton - Timișoara

Editura BANATICA
ISBN: 973-98446-2-6